

AZƏRBAYCAN DASTANLARI

BEŞ CİLDDƏ

V CİLD

“LİDER NƏŞRİYYAT”
BAKI-2005

*Bu kitab “Azərbaycan dastanları. Beş cildə. V cild”
(Bakı, Elm, 1972) və “Dastanlar” (Bakı, Azər nəşr, 1993)
nəşrləri əsasında təkrar nəşrə hazırlanmışdır*

Tərtib edəni:

Əhliman Axundov

Redaktorları:

**İsrafil Abbashı
Məhərrəm Qasımlı**

398.2’094754 - dc 21

AZE

Azərbaycan dastanları. Beş cildə. V cild. Bakı, “Lider nəşriyyat”, 2005,
344 səh.

“Azərbaycan dastanları”nın bu cildinə müasir dastanlardan şair Nəbi Kəlbəcərlinin “Dilsuz və Xəzangül”ü, Aşıq Əli Köçəsgərlinin “Şahzadə Bəhrəm”i ilə “Fərhad və Şirin”i, şair Novruzun “Sam şahzadə”si, Aşıq Şəmşirin “Şəmşir və Sənubər”i ilə yanaşı, kökünü əsasən xalq dastanlarından alan, folklorə xas qədim ənənəni – şifahi yolla yaranma, təkmilləşmə xüsusiyyətlərini yaşadıb-qoruyan “Şahzadə Seyfəlmülük və Bədiəlcamal”, “Mahmudla Nigar”, “Arzı – Qənbər”, “Aşıq Alı” kimi dastan nümunələri daxil edilmişdir.

Mövzusu əsasən qəhrəmanlıq, sevgi, vətənpərvərlik olan həmin dastanlar el şairləri və telli saz ustaları tərəfindən yaradılmış olub məclislərdə özünə geniş yer tapmış, sazın, sözün müşayəti ilə ifa olunaraq maraqla dinlənilmişdir.

Bəlli bir qismi fərdi yaradıcılıq məhsulu olaraq meydana çıxan XX əsrin yadigarı bu dastanlar öz səviyyəsi, epizodlarının zənginliyi, süjet xətlərinin rəngarəngliyi, macərələrinin maraqlılığı ilə klassik dastanlara nisbətən zəif təsir bağışlasa da, məzmunlarının dolğunluğu baxımından onlardan aşağıda dayansa da, klassik dastan irsinin davamı kimi diqqəti cəlb etməkdədir.

ISBN 9952-417-49-5

© “LİDER NƏŞRİYYAT”, 2005

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

İLHAM ƏLİYEVİN

**“Azərbaycan dilində latın qrafikası
ilə kütləvi nəşrlərin həyata
keçirilməsi haqqında”**

12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı
ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına
hədiyyə edilir

*Dilsuz
və
Xəzangül*

Keçmiş zamanlarda Şəhrzar şəhərində Kərim Xocə adlı bir şəxs var idi. O, izzət və dövlət sahibi idi. Vaxt oldu Kərim Xocə vəfat elədi. Xocənin ölümündən sonra oğlu Dilsuz atasının mal-mülkünə sahib oldu. Dilsuzun həm sənətkarlığı, həm də şairliyi var idi. O, on il mədrəsədə oxuyub yaxşı savadlanmışdı. Dilsuz iyirmi beş yaşına çatmışdı. Xoş xasiyyətli, rəhmdil bir oğlan idi. Özü də bütün elmləri sinədəftər eləmişdi. Onun adı hər yerə yayılmışdı.

Şəhrzarın Əbdülkəbir adlı zalım bir hakimi var idi. Bir gün o, öz müavinlərinə dedi:

– Bizim əhali arasında bir nəfər elə adam tapırlarmı ki, dəftərxana işlərində işləməyi bacarsın?

Yanıdakılar cavab verdilər:

Bu şəhərdə bir cavan var, elm sahibidi, adına da Dilsuz deyirlər; hərgah o sənin yanına gələrsə, onda işlərimiz asan gedər.

Hakim bu sözləri eşidəndə dərhal iki nəfər fərraş göndərüb Dilsuzu gətirdi. Dilsuz divanxanaya daxil olub salam verdi. Əli sinəsində, xidmət yerində durdu. Dedi:

– Ey hakim, əgər mənim günahım varsa, hər nə etsəniz razıyam, yoxdursa, nə üçün məni tutub bura gətirdibsiniz?

Hakim dedi:

– Ey Dilsuz, bil və agah ol. Səni elə işə vadar etməyəcəyik ki, sənin üçün cəza olsun, divanxana işlərimizdə bizə lazım olacaqsan, hörmətin də artıq olacaq.

Dilsuz onun bu sözünü qəbul edib, öz-özünə dedi: “Vay mənim halıma! Nə cür olar ki, mən zalımla bir yerdə işləyəm? Bu zalım zülmədən əl çəkməyəcək, mən də zülmün əleyhinə olacağam, onda o da ölümümə fərman verəcək. Təvəkkül Allaha, görək axırı nə olacaq?”

Dilsuz bir müddət hakimin hüzurunda qaldı. O, həm hökumət işlərinə baxırdı, həm də şairlik edirdi. Onun bir neçə nəfər rəhmdil, sədaqətli dostu var idi. Bunlardan birinin adı Mirzə Dana idi. Dünya işlərini çox yaxşı bilən, tədbirli adam idi. Dilsuz ilə bir yerdə olurdu, onunla səyahətə gedirdi.

Şəhərin kənarında xoş havalı laləzar bağlar var idi. Dilsuz adət etməmişdi, hər həftə öz dostları ilə bu bağa gülüstan səyahətinə gedirdilər.

Bir gün baharın səfalı sakit çağı idi. Dilsuz adəti üzrə Mirzə Dananı və başqa dostlarını çağırdı, atlara süvar olub şəhərin kənarındakı gülüstana getdilər. Atları çəmənzara buraxıb, özləri eyş-ışrətə məşğul oldular.

Qoy bunlar kef-damaqda olsunlar, bir neçə kəlmə eşit Şəhrzarın köhnə hakimi Səlim xanın qızı Xəzangüldən. Xəzangül Şəhrzarda səkkiz il oxumuş gözəl bir qız idi. Hər yerdə onun gözəlliyi adla deyilirdi. Çox şahzadələr onun eşqi ilə yanıb qovrulurdu, amma Xəzangül onların heç birinə getmirdi. Ancaq atası onu öz qardaşı oğlu Fəttah xana ad eləmişdi. Qız Fəttah xana da ərə getmək istəmirdi. Qızın çox gözəl kənizləri var idi. Vaxtlarını kənizlərlə birlikdə gülüstanlarda keçirirdi. Onun yanında Mələktovus adlı gözəl bir qız var idi.

Bir gün Xəzangül bir dəstə qızla güllü bağa gəlmişdi. Bunlar bağa girəndə Dilsuzgili gördülər. Dilsuz Xəzangülü görəndə kimi bir könlüdən min könlüə ona aşiq oldu. Dözə bilməyib sazı sinəsinə basdı, görək nə dedi:

Baharın işrətli gözəl çağında,
Xoş gəlibsiz siz də bu bağa, qızlar.
Gül, nərgiz dərirsiz gülşən bağında,
Xoş gəlibsiz siz də bu bağa, qızlar.

Zülflər o rüxsara salıbdı saya,
Sanasan buluddu gəlibdi aya,
Bənsərsiz tovuzə, göldə sonaya,
Xoş gəlibsiz siz də bu bağa, qızlar.

Huri, mələk olmaz dəstənimə tay,
Xudam verib gözəlliyi sizə pay,
Əlvən geyibsiniz hamı sərapay,
Xoş gəlibsiz siz də bu bağa, qızlar.

Sürəhi gərdənsiz tamam xoşnəzər,
Bu güllü bağlara edirsiniz güzar,
Qəddiniz sənubər minaya bənzər,
Xoş gəlibsiz siz də bu bağa, qızlar.

Nə xoş gündə gülüstana vardınız,
Almasın, heyvasın, gülün dərdiniz,
Dilsuzun canını vaxtsız aldınız,
Xoş gəlibsiz siz də bu bağa, qızlar.

Dilsuz sözünü tamam edəndən sonra, Xəzangülün kim olduğunu dü-
barə görək nə cür soruşdu:

Aldı Dilsuz:

Gülüstan seyrində, çeşmə başında,
Biqafıl qarşıma çıxan gözəlim.
Söylə, görüm hansı bağın barısan?
Canım eşq oduna yaxan gözəlim.

Aldı Xəzangül:

Gülüstan gözəllər seyrəngahıdı,
Gəşt eləyib mən gəzirəm bu bağı.
Əslimi gəl sorma, düşmə bəlaya,
Məcnun tək gəzərsən çölləri, dağı.

Aldı Dilsuz:

Yəqindi dünyada sən tək maralı,
Görənlərin olar bağı yaralı.
Sən huri mələksən, əslin haralı?
Ahu gözlü oğrun baxan gözəlim.

Aldı Xəzangül:

Aşiq olan müdam çalar tarını,
Axtarıb ölkəni tapar yarını,
Dərə bilməz özgə bağın barını,
Ha gəzsən bağçanı, bostanı, tağı.

Aldı Dilsuz:

Mən Dilsuzam, yolum düşdü bu bağa,
Gəzmişəm, tapmışam, getməm irəğa,
Kənar gəlib məni salma sorağa,
Qonça gül buxağa taxan gözəlim.

Aldı Xəzangül:

İgidlər xasısan, özün mötədil,
İgidlər sözünə mən ollam qail,
Atam Səlim xandı, adım Xəzangül.
Eşqin sərkərdəsi, qəmin dustağı.

Söz tamama yetdi. Nə qədər ki, Dilsuz Xəzangülə bənd olmuşdu, bir o qədər də Xəzangül Dilsuza bənd oldu. Xəzangül dedi:

– Cavan, mən öz əmim oğluna deyikliyəm, özüm isə ona getmək istəmirəm. Gələn yaza kimi məni gözlə. Bunu deyib qızlarla çıxıb getdi. Dilsuz onun ayrılığına dözə bilməyib aldı görək nə dedi:

Məcnun könül oldu hicranla viran,
Gözəllər söhbəti saldı, qayıtdı.
Əzrail tək aldı tiri-xədəngi,
Bu dərdli canımı aldı, qayıtdı.

Bir cüt huri gəldi xubların xası,
Birinə başında eşqin havası.
Kəsilməz guşəmdən o nazlı səsi,
Mən dərdlini qəmə saldı, qayıtdı.

Alagöz tərlandı, bir şux nigarım,
Afitab tələtli o gülüzarım,
Durmayıb qayıtdı, aldı bu canım.
Dilsuzu atəşə saldı, qayıtdı.

Söz tamama yetdi. Mirzə Dana Dilsuzu bu qıza aşiq olmaq yolundan qayıtmaq üçün ona çox dəlalət elədi. Aldı görək Mirzə Dana Dilsuza nə dedi:

Dərdli Dilsuz, nə xəyaldı düşübsən,
Bu sevdadan sana xeyri-bar olmaz.
Tərgit, sən də çəkmə əfsanə zəhmət,
Gözəllərdə heç vaxt beh-bazar olmaz.

Aldı Dilsuz:

Eşqin sövdasına aşiq düşəndə,
Eləməz nəsihət heç əsər nədi?
Bülbül tək tutulur, heç olmaz xəndə,
Verə yar yolunda can, bu sər nədi?

Aldı Mirzə Dana:

Eşit, sözüm sınıq düşüb xar olma,
Kərəm tək alışıb odlara yanma,
Gecə-gündüz qəmə, ah-zara dalma,
Yüz il keçsə, ondan sənə yar olmaz.

Aldı Dilsuz:

Eşq əhliyəm deyə, məcnun gəzən mən,
Xəzangül yolunda zülmə dözən mən,
Pünhan dərdi çəkib, pünhan yazan mən,
Usanmaq, diksinmək bu qədər nədi?

Aldı Mirzə Dana:

Mirzə deyər gəl fikrinə qələm çək,
Mümkün olmaz, gəl bu kardan sən əl çək,
Düşmə rahi-eşqə, nə qilü qal çək
Eşqi yaman dərdi, dərmanı olmaz.

Aldı Dilsuz:

Dilsuz deyər girrəm dərd meydanına,
Qəbul edə gərək dərdi canına,
Ya ölə, ya dözə öz ilqarına,
Zəhmətin etməyə tez hədəf nədi?

Mirzə Dana söz ilə dediyi kimi, dil ilə də Dilsuza nəsihət verdi. Nəsihəti heç bir fayda vermədi. Bağdan qayıdıb öz mənzillərinə gəldilər. Dilsuz eşqə giriftar olub gündən-günə zəifləyirdi. Səbri qərarı kəsilməmişdi. Xəzangülü görmək mümkün deyildi. Qızın namizədi Fəttah xan onların görüşlərinə mane olurdu.

Bir neçə müddət keçdi, Dilsuz və Xəzangül görüşmək fürsəti axtarırdılar. Amma mümkün olmurdu ki, olmurdu. Bir gün Xəzangül qızlarla gəzirdi, iki nəfər aşığa rast gəldi. Öz-özünə dedi: “Nə yaxşı fürsət düşdü,

bunları göndərim Dilsuzun mənzilinə, axşamçağı özüm də aşiq məclisinə gedərəm. Bu bəhanə ilə bəlkə Dilsuzu görəmişəm”. Bu fikirlə dedi:

– Aşıqlar, bu Şəhrzarda bir aşiq var, adına Dilsuz deyirlər, bu gecə ona mehman olun, mən də bir dəstə qız-gəlinlə söhbətinizə gələcəyəm.

Aşıqlar bu sözləri eşitcəyin əllərini gözlərinin üstə qoyub razı oldular. Aşiq tayfası gözələ mayıl olar. Düşdülər yola. Dilsuzun mənzilinə tərəf rəvan oldular. Ta gəlib Dilsuzun həyətinə yetişdilər. Dilsuz aşıqları görcəyin çox şad oldu, çox ehtiramla mənzilə aparıb eys-ışrətə məşğul oldular. Dilsuz dedi:

– Aşıqlar, mənim mənzilimi sizə kim nişan verdi?

Cavab verdilər ki:

– Bir dəstə qıza rast gəldik. Onların içində bir Xəzangül adlı qız var idi. Mələksima bir gözəl idi. O, sizi bizə nişan verdi.

Dilsuz çox şad oldu. Məclis düzəltdi, yolu gözləməkdə oldu.

Axşamçağı Xəzangül qız-gəlinlə Dilsuzgilə gəldilər. Dilsuz görək onun gəlməsi münasibətilə nə dedi:

Nə müddətə hicran dağı çəkən can,
Çarəsiz dərdimə dərman gəlibdi.
Bir mahi-mənzərim, sərv-i-xuraman
Yada salıb, bizə mehman gəlibdi.

Qarşıda əyləşib bir sultan kimi,
Canım alır zalım, can alan kimi,
Bir dəstə gözəllə mahtaban kimi
Qırmızı geyinib, əlvən gəlibdi.

Dilsuz gördü ki, otağın bir tərəfində mahtaban camallı gözəllər intizar çəkirlər ki, görək Dilsuz bizim üçün bir tərəf deyəcəkmi? Dilsuz sazını basdı sinəsinə, görək məclisdəki oğlanlara, qızlara nə dedi:

Həzərat, məclisimiz ruzeyi-rizvan kimidi,
Ziyəti, hər büsatı nəqşi-Süleyman kimidi,
Dərdimənd cavanları Yusifi-Kənan kimidi,
Mələksifət gözəlləri bir mahtaban kimidi,
Sazı-nəvazi, söhbəti-ışrəti sultan kimidi.

Saği dəstində badə doldurub hər yan dolanır.
Cürəsi abi-həyat, xəstəyə dərman dolanır,
Əlində şəhdi-şəkər, şərabi-əlvan dolanır,
Pərvanə tək dövr eləyir, bəndəyi-fərman dolanır,
Gül düzülüb, qönçələri sühən Gülüstan kimidi.

Sərgəştə canım olsun birinə qurban bunların,
Sinəyə, sima gərdənə tökülüb gəysuların,
Bənzəyir dörd gecəlik göydə aya əbruların,
Düzülüb gül yanağa hakimi-qoşa xalların,
Əndamı pakizədi, sərvə-xuraman kimidi.

Gözlərin qövsü-qüzeh, kirpiklər müjkan kimidi,
Bal dodaq, büllur buxaq xəstəyə dərman kimidi,
Baxışı ahu kimi, gərdişi tərhan kimidi,
Gözəllikdə tək yaranıb, hureyi qılman kimidi,
Gözəllikdə Züleyxa tək, kamalda loğman kimidi

Gəzmişəm hər mahalı, görmədim belə maralı,
Gül cəmalın görənlər qocalıb vaxtsız saralı,
Dünyada misli yoxdu, gəzəsən hər bir mahalı,
Görəni bihuş edir, qəmər hüsnü, xətti-xalı,
Qarşı gələn baş endirir, əmri-Süleyman kimidi.

Eşqinin zövqü məni salıb biyabana, deyim,
Bu cismim parə yandı misli-pərvanə deyim,
Mələk tavus bəlli gözəl, gəlməyib cahana deyim,
Hamı əla gözəldir, vəsfini hər yana deyim,
Boyları xub çəkilib, ol sərvə-rəvan kimidi.

Dilsuz, gəl çəkmə sən ah, bu zövqi-səfa çığıdı,
Gör necə hər tərəfin sanasan cənnət bağıdı,
Xəzəngülün mah camalı sərimdə fikrim dağıdı,
Gözəllər soltanıdı, bu yazıq ömrüm tağıdı.
Eşq atəşindən ciyərim alışıb büryan kimidi.

Söz tamama yetişdi. Xəzangül öz-özünə dedi: “Mənim başımda qəza-qədər çoxdu. O kimsə ki, mənim aşığımı, gərək onda iyid nişanəsi olsun”. Bu fikirlə dedi:

– Ey Dilsuz, söylə görüm, iyidəm deyən kimsələrdə nə kimi nişanələr olar?

Dilsuz sazı sinəsinə basıb sözə başladı:

Gəl sənə söyləyim iyid nişanın
İyidlərdə namus, qeyrət, ar gərək,
İmran dilli ola, gövhər kəlməli,
Bey bazarı, etibarı var gərək.

Hərcayı danışıb hədyan gülməyə,
Bilmədiyi sözləri lafa vurmaya,
Zərrəcə dilində yalan olmaya,
Zahirdə, batində düz ilqar gərək.

Səxavətli ola, açıq süfrəli,
Hər yaxşı kəlməyə söyləyə bəli,
Çalışıb razı edə özündən eli,
Hər babətdə ola bəxtəvər gərək.

Dosta şirin ola, düşmənə acı,
Hər kəsi öpüb verməyə bacı,
Cəhd edib olmaya düşmən möhtacı,
Dost həmdəmiynən bərabər gərək.

Hər namərdin körpüsündən keçməyə,
Binamusun şərbətini içməyə,
Gördüyü sirlərin birin açmaya,
Saxlaya canında canı var gərək.

İşi müdam ola yaxşı sənətlər,
Pis ilə yaxşıya qoya qiymətlər,
Həqiqi dost ilə çəkə ləzzətlər,
Axırda sərf ola dövlət, var gərək.

Eyb olmaya gərdişində, işində,
Ağlı müdam düzgün ola başında.
Dilsuz deyər on dörd-on beş yaşında,
Özünə bab bir cavan yar gərək.

Xəzangül və məclis əhli Dilsuza afərin dedilər. Sabaha yaxın gözəllər mənzillərinə getdilər.

Dilsuz öz işində olsun, eşit şəhərin hakimindən. Bir gün şəhərin hakimi Əbdülkəbirə padşahdan əmr gəldi ki, bəs qırx haramı sənin vilayətində, Cəbəl dağında məskən edib, camaata, hökumətə əziyyət yetirir. Tez qoşun cəm edib onun şərini başımızdan dəf et.

Əbdülkəbir xeyli qoşun cəm edib haramıların cənginə getdi. Neçə gün dava elədi. Axırda hakimin qoşunu məğlub oldu. Haramının başçısına Məhəmməd haramı deyirdilər. Çox dilavər, hünərli, tədbirli adam idi. Neçə dəfə davaya düşmüşdü, heç kimsə ona qalib gələ bilməmişdi. Axır vaxtlarda gəlib Şəhrzardan iki günlük məsafədə Cəbəl dağında qərar tutub gəlib-gedənə əziyyət verirdi.

Hakimin qoşunu geri qayıtdığı vaxt qəzadan Xəzangülə rast gəldi. Xəzangül bir dəstə gözəl qızla gedirdi. Əbdülkəbir diqqətlə Xəzangülə nəzər salanda nə gördü: heç dünyaya baxan gözləri belə huri-nisbət, mələksifət, ziba çeşm gözəl görməyib. Bir könlüdən min könlə aşiq giriftar olub, az qaldı ki, atın ayağının altına yıxılsın. Yenə özünə saxladı, soruşdu:

– Ay xanım, bəyan elə görüm əslin kimdi, adın nədi? Mənim ciyərimi eşqin oduna kabab elədin.

Xəzangül əslini, adını bəyan elədi, çox qorxuya düşdü. Öz-özünə dedi: “Dünyaya nə qədər ki, məni istəmək təmənnası ilə gələn olmuşdu, hamısından can qurtarmışdım, yəqin ki, bu zalımın əlindən can qurtarmaq çox çətin olacaq. Bu məni Dilsuzun vüsalına həsrət qoyacaq”.

Hakim oradan gəlib mənzilinə düşdü.

Onun bir əyyarı var idi, adına Mehrab deyərdilər. O, həmişə hakimin yanında olub, onun qəlbini açardı. Hakimin necə mühüm sirləri, sözləri olsa idi, Mehraba deyərdi. Ondan tədbir gözlərdi. Dərhal Mehrabı yanına çağırıb, dedi:

– Mehrab, bu gün bazardan gələndə bir gözəl qarşıma çıxdı, o mənim ağlımı başımdan alıb, məni eşqə saldı. Adını soruşdum, dedi: adım Xəzangüldü. İndi tez onu mənim hüzuruma gətirərsən.

Mehrab çox çevik adam idi. Əlini gözünün üstünə qoyub, yel kimi özünü Xəzangülün qəsrinə yetirdi. Salam verib dedi:

– Xanım, Əbdülkəbir səni öz mənzilinə çağırır.

Xəzangül Mehrabdan bu sözləri eşitcək rəngi üzündən qaçdı, çox qorxdu. Bir bəhanəsi olmadı, dedi:

– Get, hakimə deynən üzr istəyirəm, gecə vaxtı məni əhv buyursun, sabah xidmətinə gələrəm.

Mehrab qayıdıb eşitdiyini hakimə nağıl elədi. Hakim o gecə sabaha kimi əqrəb vuran adamlar kimi yatmadı. Elə ki, sabah açıldı, yenə də Mehrabı göndərüb Xəzangülü yanına çağırtdı. Xəzangül ələcsız qalıb bir neçə qızla hakimnin mənzilinə getdi, salam elədi, cavab eşitdi. Əbdülkəbir zarafatyana söhbətə başladı. Bir qədər söhbətdən sonra dedi:

– Ey Xəzangül, səni görəndən bəri gecə qərarım, gündüz səbrim yoxdu. Əgər rəyiniz olsa, mənim nigahıma gəliniz.

Xəzangül bu sözü eşidəndə qəlbindəki qəm-qüssəsi yatdı, cavab verdi:

– Ey hakim, mən öz əmim oğlu Fəttah xana namizəyəm. Ona da meylim yoxdu. Gələcək bahar fəslinə kimi mənə möhlət ver, ondan qurtarım. O vaxt hər nə xahişin olsa, əmələ gətirərəm.

Xəzangül Dilsuzla əhd-peyman etdiyini, onunla aşıq-məşuq olduğunu hakimdən gizlətdi. Gələcək bahar fəslini vədə verməkdə Xəzangülün məqsədi bu idi ki, bəlkə hakim o vaxta kimi özgə vilayətə dəyişdirildi.

Hakim Xəzangülün gələn bahar fəslinə vədə verdiyinə razı oldu. Xəzangül bu dillə Əbdülkəbirdən ayrılıb evlərinə getdi.

Əbdülkəbir vaxtı gözləməkdə olsun, sizə Dilsuzdan xəbər verim.

Dilsuz bu xəbəri eşitdi, acığından al qaldı həlak olsun. İşıqlı dünya gözündə qaranlıq oldu. Amma bu iş üstündə nə hakimlə mübahisəyə girməyə təqəti var idi, nə də səbir etməyə.

Əbdülkəbir bir gün Xəzangülün anası Mələknisəni çağırtdırdı, dedi:

– Mələknisə, Xəzangülü qoyma gözəlliyini hər yetənlərə göstərsin. Mələknisə bu sözləri hakimdən eşitcəyin sevindi, çünki qızı Xəzangülün hakimə getməsinə meyli var idi.

Mələknisə hakimnin yanından qayıdıb evlərinə getdi. Gördü ki, qızı Xəzangül qəmgin halda əyləşib bahar buludu kimi gözlərinin yaşını tökür, bu sözləri oxuyur:

Əfsus ki, oldu qəfildən
Siyah ruyum, qara baxtım!
Düşdüm tükənməz bəlaya,
Yanır cismim nara, baxtım!

Bilsəydim, seyrə getməzdim,
Həvəslə şəhri gözməzdim,
Əslim hakimə deməzdim,
Getdi axır hara, baxtım!

Qəm məhbusu dustaq oldum,
Hicr əlindən naçar oldum,
Gül tək saralıban soldum,
Qismət oldu xara, baxtım.

Söz tamama yetişdi. Mələknisə içəri girib dedi:

– Qızım, səbəb nədi ki, belə ah-zar edirsən? Niyə belə pərişansan?

Xəzangül dedi:

– Ana, mənim dərdim əlacsız dərddi. Şəhərin hakimi mənə bənd olub. Bu zalım cəllad yaxamdan əl çəkməyəcək, mən də zülm altında yaşayıb özümü öldürəcəyəm.

Mələknisə bu sözü Xəzangüldən eşidib dedi:

– Qızım, bu saat hakimin yanından gəlirəm. Məni çağırıb dedi ki, nəbadə-nəbadə qızın Xəzangül naməhrəmlərin evinə gedib gözəlliyini hər yetənə göstərsin. Hərgah elə iş olarsa, o vaxt mənim zülmümün gir-dabında qalacaqsan. Ona görə qızım, bir kənara çıxıb, biganələrə görülmə, görək işin axırı necə olacaq.

Bundan sonra Xəzangül işıqlı dünyaya baxmaqdan məhrum olub gününü iki divar arasında ah-zarla keçirməkdə oldu. Dərd-qəm onu bulud kimi bürüdü. Həmişə dərmini Mələktovusa deyərdi. Xəzangül bu cür gün keçirməkdə olsun, nağılı eşit binəva Dilsuzdan.

Dilsuza Xəzangüldən nə bir məktub gəldi, nə də bir soraq. Dilsuzun bir qarı xidmətçisi var idi. Adına Reyhan deyirdilər. Dilsuzu qəmgin görçək soruşdu:

– Cavan, sənə nə olubdu ki, belə pərişan əhvaldasan?

Dilsuz dedi:

– Ana, bir dərdin ki, əlacını etməyə qadir deyilsən, heç soruşmasan yaxşıdı.

Qarı dedi:

– Ey Dilsuz, nə üçün məndən öz dərdini gizlədirsən, bəlkə əlac edəcəyəm? Əgər əlac edə bilməsəm də, dərdinə şərik olaram.

Dilsiz dedi:

– Ana, söylə görüm, gizlin işləri qəlbində saxlamağa qadirsənmi?

Qarı dedi:

– Oğul, ömrümün çoxunu belə işlərdə keçirmişəm. Ehtiyat eləmə, qəlbində nə varsa bəyan elə.

Dilsuz qarıdan bu sözü eşitcək dedi:

– Ana, bir məktubum var, onu Xəzangülə yetirə bilərsənmi?

Qarı əlini gözünün üstə qoyub dedi:

– Oğul, qəm yemə, həmişə mən sənə itaətindəyəm, yetirərəm.

Aldı Dilsuz görək qarıya nə dedi:

Başına döndüyüm Xoşqədəm qarı,
Bu naməni yetir yara, de gəlsin.
Pünhan get-gəl, bir kimsənə bilməsin,
Könül oldu qəmdən yara, de gəlsin.

Pünhan sırım özgülərə bildirmə,
Qanlı yaşım rüxsarımdan sildirmə,
Denən zalım, rəva görüb öldürmə,
Rəhm eləsin intizara, de gəlsin.

Mən Dilsuzam, yollara göz tikərəm,
Fəraqından qanlı yaşlar tökərəm,
Ahi-zarın müdam yanıb çəkərəm,
Eyləsin dərdimə çarə, de gəlsin.

Dilsuz qarıya sözlə dediyi kimi, dillə də deyib, bu məzmununda Xəzangülə bir kağız yazdı:

Aləmin sərvəri ey mahitaban,
Əvvəlcə sizlərə çox salamım var.
Abad könlüm viran oldu hicrində,
Sərgəştə məcnun tək qəm-ələmim var.

Hüsnün görcək oldum valehi-heyran,
Müjgan kirpiklərin qətlimə fərman,
Eşqin mərəziyəm, dil şikəstə can,
Göz yolda həsrətəm, ahi-zarım var.

Aşiq gəzər məşuqunun elini,
Bülbül də dövr elər gülşən gülünü,
Əgər sorsan bu Dilsuzun halını,
Didarın görməyə intizarım var.

Qarı məktubu götürüb özünü yetirdi Xəzangülün otağına. Naməni Xəzangülə verdi. Xəzangül naməni açıb oxuyanda pərvanə misal oda yarıb dərindən bir ah çəkdi. Kağız-qələm alıb namənin cavabını belə yazdı:

Dərdli Dilsuz, çəkmə dərdü qəm, ələm,
Seyrəqib kəsibdi aranı neynim?
Yaralı ahuyam, gəzmək istərəm,
Səyyadım tutubdu bərəni, neynim?

İntizar çəkməkdən gəldim amana,
Kaş ki, gəlməyəydim mən bu cahana,
Bilsə Əbdülkəbir, boyayar qana,
Mən yazığı, bəxti qaranı, neylim?

Xəzangül həsrətdi seyri-səfaya,
Zülm altında düşdüm yaman cəfaya,
Ədalət yox, edə rəhm binəvaya,
Dönsün çərxi-fələk dövranı, neynim?

Sözünü tamam edib, naməni qarıya verib dedi:

– Dilsuza deynən Əbdülkəbir qadağan edib, bir kənara çıxma bilməyirəm. Hərgah fürsət olsa görüşərik.

Qarı naməni götürüb Dilsuza yetirdi. Dilsuz namənin məzmununun biləndən sonra ah çəkib öz-özünə dedi: “Yarəb, görəsən ədalətli bir adam varmı ki, bu zülmün intiqamını o zalımdan alsın?”

Bir gün Xəzangül anasına dedi:

– Ana, qəlbim çox pərişandı. Dur gəzək, bəlkə fikir qəlbimdən dağıla.

Anası razı oldu. Onlar bir neçə çarşı ilə gəzə-gəzə gəlib Dilsuz olan məhəlləyə yetişdilər. Xəzangül dedi:

– Ana, şəhərin hakimi Əbdülkəbirin yoldaşlarından Dilsuz adlı cavan bir oğlan bu görünən qəsrədə olur. Gəl gedək bir az onunla söhbət eləyək.

Mələknisə razı oldu, gəldilər Dilsuzun yanına. Dilsuz onları görcəyin qalxıb pişvaza çıxdı, təzim edib mənzilə gətirdi. Sazı alıb sözə başladı:

Başına döndüyüm ay Mələknisə,
Əcəb saldın bizi yada, xoş gəldin!
Dərdli canım yolunuza sadağa,
Əcəb saldın bizi yada, xoş gəldin!

Sən pərisən, qızın mahi-tabandı,
Alışıb bu cismim odlara yandı,
Bir cüt mələk gəlib, bizə mehmandı,
Eylərəm canımı fəda, xoş gəldin.

Dilsuzam, qalmışdım qəm otağında,
Üstümə gəldiniz dost sayağında,
Könlümün tənəzzül, viran çağında,
Əcəb saldın bizi yada, xoş gəldin!

Dərdli Dilsuz istəmirdi ki, Mələknisənin yanında sirri zahir olsun. Məşuqunun əhvalını pozğun görüb, yenə sözə başladı:

Ala gözlü nazlı dilbər,
İnciməyin çağı deyil.
Özü eşq əhli dərdimənd,
İnciməyin çağı deyil.

Eyləmə dərdimi tüğyan,
Sırrımı eyləmə bəyan,
Möhtərəmdi səndən anan,
İnciməyin çağı deyil.

Könlüm döp-dolu alqandı,
Yazan qələm oda yandı,
Bu Dilsuz sizə qurbandı,
İnciməyin çağı deyil.

Mələknisə onların bu söhbətlərindən aşıq-məşuq olduqlarını bilib, çox şad oldu. Hər üçü hakimin şərrindən xilas olmaları barədə danışmağa başladılar.

Bu zaman Mehrab Xəzangülün qəsrinə gəldi, gördü ki, Xəzangül evdə yoxdu. Hər tərəfdən soraq ala-ala gəlib Dilsuzun qəsrinə yetişəndə ayaq saxlayıb qulaq asmağa başladı. Gördü ki, onların danışdığı sözlər Əbdülkəbirin bədinədi. O saat anladı ki, Xəzangül Dilsuza bənd olubdu. Özünü yetirdi Əbdülkəbirin yanına, eşitdiyindən bir qədər də artıq ona nəql elədi. Əbdülkəbir bu sözləri eşitcəyin işıqlı dünya gözündə qaraldı. Dedi:

– Ey Mehrab, həmişə mənim dərdimə çarə sən eləyirsən, bu iş də çarə elə! Əgər indi cəllad göndərib Dilsuzu gətirib işgəncə versəm, camaat bunu eşidib mənə töhmət edər. Odur ki, buna tədbir lazımdı.

Haramzada Mehrab dedi:

– Ey hakim, niyə belə işlərdə aciz qalırsan. Özün bilirsən ki, sənin vilayətində Cəbəl dağında haramılar məskən salıblar. Dilsuzu göndər getsin, onların əlində həlak olsun.

Hakim bu sözü bəyəndi. Adam göndərib Dilsuzu çağırtdı, dedi:

– Ey Dilsuz, Cəbəl dağında məskən salan haramılar camaata çox əziyyət verir. Sənə bir dəstə qoşun verim. Bu gecə gedib onları qırıb gələrsən. Əgər məğlub olub qayıtsan, o vaxt qətlinə fərman verəcəyəm.

Dilsuz nə qədər bəhanə gətirdisə, heç bir faydası olmadı.

Əbdülkəbir qoşun əhlinə gizlicə tapşırırdı ki, Dilsuzu haramıların arasında qoyub qaçsınlar. Qoşun əhli qorxusundan bir söz demədi. Amma ürəklərində deyirdilər: “Haşa, hardan belə iş olar ki, Dilsuz kimi mürvət sahibi, xoş əxlaq adamı ölüm girdabında qoyub, binamusluq eləyib qaçaq”.

Dilsuz mənzilinə gəlib qəmli-qəmli hazırlaşırırdı. Yüz min xəyal qəlbində dolanıb dünya gözünə dar olmuşdu. Öz-özünə deyirdi: “Kaş, nə ola idi, mən bu əcəl bazarına gedən çağımda Xəzangülü görəydim”. Birdən Reyhan qarı yadına düşüb özünü yetirdi onun yanına, dedi:

– Özünü yetir Xəzangülə, deyinən ki, dayanmayıb mənim mənzilimə gəlsin; əgər bir saat ləng gələrsə, daha mənim üzümü görməyi qiyamətə qaldı. Dilsuz üstəlik bu məzmununda bir məktub da yazdı:

 Namə, yetiş yar yanına,
 Əvvəl, başdan salam elə!
 Yalvar, düş əl-ayağına,
 Ərzi-halım, bəyan elə!

Canım namə, sən əl çəkmə,
Yarsız bizə doğru gəlmə,
Deynən zalım, rəva görmə
Həsrət qala bülbül gülə.

Məgər bu halımı bilmir?
Dilsuzun halına qalmır.
Canım neçün vaxtsız ölmür?
Çəkir qəm, ahu-zar belə.

Qarı məktubu götürüb özünü Xəzangülün qəsrinə yetirdi. Qız naməni oxuyub fəğan etdi, anasından rüsxət alıb, qarı ilə Dilsuzun mənzilinə gəldilər. Xəzangül salam verib cavab aldı, dedi:

– Dilsuz, gecənin bu vaxtında bu nə dava hazırlığıdı?
Dilsuz dərđini görək nə cür bəyan etdi:

Başına döndüyüm gözəllər xanı,
Salıblar dərmanatsız azara məni,
Yusif tək düşmüşəm Misrin çahinə,
Satmağa göndərir bazara məni.

Dad eylərəm çərxi-fələk əlindən,
Qurtarmadım müxənnəsin felindən,
Cida saldı zalım bülbül gülündən.
Məcnun tək etdi avara məni.

Əbdülkəbir hökmün rəvan elədi,
Haramı cənginə sərvan elədi,
Dilsuzun qətlinə fərman elədi,
Vüsəlindən atdı kənara məni.

Aldı Xəzangül cavabında:

Zalımda zülm olar, haqda ədalət,
Mədəd Allah, özün bir imdad elə!
Qəvi düşmən çəkir yaman ədavət,
Mədəd Allah, özün bir imdad elə!

Göy üzü buluddu, bəd oldu hava,
Görməyibdi Dilsuz cəng ilə dava,
Haqq özü yetişsin bu dəmdə hova,
Mədəd Allah, özün bir imdad elə!

Ahu kimi səhra olar məskənim,
Əhdimdən dönmərəm ta çıxı canım,
Xəzəngüləm, ərşə çıxıb fəğanım,
Mədəd Allah, özün bir imdad elə!

Aldı Dilsuz:

Nazlı dilbər, çox ağlama,
Halal elə, hümmət elə!
Başına qara bağlama,
Halal elə, hümmət elə!

Harda qaldı mənim elim?
Qanlı cəngə düşdü yolum,
Güman olmaz ki, sağ gəlim,
Halal elə, hümmət elə!

Dilsuzam, kamım almadım,
Ölüb yanında qalmadım,
Bir gecə mehman olmadım,
Halal elə, hümmət elə!

İki aşiq-məşuq vidalaşdılar. Xəzəngül ağlaya-ağlaya qəsrinə gəldi. Dilsuz da əlli nəfərlik qoşunla yola düşdü. İki gün, iki gecə yol gedib Cəbəl dağına çatdı. Haramılar həmin dağda bir zağada məskən salmışdılar. Gündüzlər qəsləri, karvanları çalıb-çapıb gətirib oraya yığırdılar. Dilsuz bir adam göndərdi, haramıların yerini öyrənib qoşunu sakit elədi. Gecə oldu, qoşunu dörd yerə böldü. Sübhə kimi hər kəs öz yerində durdu. Elə ki, sabah açıldı, haramılar yerlərindən durub gördülər ki, hər tərəfdən mühasirə olunublar. Dava etməyə məcbur oldular. Haramıbaşı bu qoşunu çox hesab edib, ehtiyat elədi, Dilsuza dedi:

– Ey qoşun sərkərdəsi, hərgah mərd-mərdana iyidsənsə, gəl bu gün ərəbi dava eliyək. Mərdinən namərd məlum olsun.

Dilsuz bu sözü eşidib atının ziltəngini yeddi yerdən möhkəm bağlayıb quş kimi atın üstündə qərar tutdu. Misri qılınc, nizə götürüb meydana çıxdı. Meydanı sərpa dolanıb atının cilovunu çəkib durdu. Ərəb rəsmi ilə qabaqca cəng havasında söz deməyə başladı:

Aldı Dilsuz:

Yoldaşlarım, bu gün meydan mənimdi,
Bu cəngi-cəngana heç kəs gəlməsin.
Məhəmməd haramı bimürüvvətdi,
Bu cəngi-cəngana heç kəs gəlməsin.

Aldı Məhəmməd haramı:

Gəl görüm, gəl görüm şahbaz şikarı,
Bu meydana gələn baş verib gedər.
Təng edərəm sənə bu ruzigarı,
Bu meydana gələn baş verib gedər.

Aldı Dilsuz:

Şir kimi meydanda edərəm cəngi,
Bu meydanda sənə tutaram həngi,
Çalaram qılıncı, vurram xədəngi,
Bu gün bu meydana bir kəs gəlməsin.

Aldı Məhəmməd haramı:

Şəhrzarda bu dəm pəhləvan mənəm,
Əzrayıl tək çalıb can alan mənəm,
Qırıb bu meydanı boş qoyan mənəm,
Cəngimə ilişən leş qoyub gedər.

Aldı Dilsuz:

Mən Dilsuzam, talan sallam elinə.
Zənən kimi hənək gəlmə dilinə,
İyidsən, qılıncı sən al əlinə,
Namərd olan bu cəngana gəlməsin.

Aldı Məhəmməd haramı:

Pəhləvanlar gəlib dəstimdə zara,
Şahinşahlar çəkib əlimdən nala,
Məhəmməd zərbindən qaçarsan hara?
Bu meydana gələn baş verib gedər.

Əllərini qılıncın dəstinə yetirib qılafından çəkdiilər, hər ikisi qalxanı başına çəkib bir neçə zərbə vurdularsa da, qılıncdan kar olmadı. Əl atıb nizələrini götürdülər. Nizədən də murad hasil olmadı. Atlarından enib bir-birinin kəməmindən yapışib küştü tutdular, o qədər çalışdılar ki, bədənələrindən qan-tər axdı. Axırda Dilsuz Məhəmməd haramını götürüb yerə vurdu. Əl atıb belindən xəncərini çəkib onun başını kəsdi. Sonra Dilsuzun dəstəsi haramıları tamamilə dağıtdı. Onların məskən etdiyi zəğada hər nə var idisə, qarət edib yola düşdülər. O gün yol qət edib axşam yaylağa yetişdilər. Dilsuz oradan bir adamla Şəhrzar hakimi Əbdülkəbirə haramıların qırılmağını yazıb göndərdi.

Qoy bunlar bu yaylaqda qalmaqda olsunlar, bir neçə kəlmə eşit Əbdülkəbirdən. Elə ki qasid məktubu gətirib Əbdülkəbirə verdi, Əbdülkəbir oxuyub məzmununu bilcəyin işıqlı dünya gözündə qaranlıq oldu. Öz-özünə dedi: “Dilsuz bu fəthi edib haramıları qırdı, bunun qabağında mən dura bilməyəcəyəm”. Xəzangülü, anası Mələknisəni yanına çağırıb dedi:

– Yaylaq mövsümüdür. Bu gün yaylağa köçərsiniz. Hərgah bu gün köçməsəniz, zülmümə giriftar olacaqsınız.

Mələknisə qızı Xəzangüllə yaylağa yola düşdü. Yolda qız bir bəhanə ilə ayrılıb özünü Reyhan qarının komasına yetirdi, dedi:

– Ana, bir kağızım var, gərək Dilsuza yetirəsən.

Qarı əlini göz üstə qoyub dedi:

– Qızım, nə minnəti var, baş üstə.

Aldı Xəzangül, görək nə yazır:

Başına döndüyüm vəfalı Dilsuz,
Səndən sonra bir gəl gör, nələr oldu.
Girdabda qalmışam zalım əlində,
Taqətim qırılıb dərbədər oldu.

Necə tab gətirim mən belə dağa?
Vüsəlindən yaman düşdüm irağa,
Yükləndi qəfiləm, yollandı dağa,
Heyf ki, zəhmətim tez hədər oldu.

Əcəl yetməz, mən də ölüb qurtaram,
Bir saat səbrim yox, eyləməm aram.
Çəkmədi bu zülmü heç Əsli, Kərəm,
Xəzangül bu zülmə tab edər oldu.

Qoy onlar getməkdə olsunlar, bir neçə kəlmə də eşit Dilsuzdan.
Kağız yazıb Əbdülkəbirə göndərəndən sonra köç eləyib ikinci mənzildə,
bir çayın kənarında düşdülər. Dilsuzun səbri, qərarı kəsilib, ixtiyarı əlin-
dən getmişdi. Nigaran qalıb yollara baxırdı, gördü Şəhrzad tərəfdən bir
qafilə gəlir. Qəlbi şad olub, adam göndərdi, qafilə başçısını yanına ça-
ğırtdı, görək ona nə dedi:

Başına döndüyüm ay Xəyyat əmi,
Bəyan elə görüm, hardan gəlirsən?
Sinəmi dağlayıb hicranın qəmi,
Bəyan elə görüm, hardan gəlirsən?

Xəyyat cavabında dedi:

Başına döndüyüm dərqli cavanım,
Yük tutuban Şəhrzardan gəlirəm.
Pünhan sözün mənə gəl elə bəyan,
Yük tutuban Şəhrzardan gəlirəm.

Aldı Dilsuz:

Bir xəbər ver mənə o Şəhrzardan,
O şəhrin ziynəti o gülüzardan,
Qovğadan, həm cəngdən, həm simi-zərdən,
Söylə xacəm, söylə, hər nə bilirsən.

Aldı Xəyyat:

Gəl qulaq as Xəzangülün çağına,
Hakim sürgün etdi Məzə dağına,
Qayıt sən də, getmə qəm otağına,
Çox çəkərsən dərdi pünhan, bilirəm.

Aldı Dilsuz:

Dilsuzam, edərəm ah ilə zarı,
Bir kəsım yox, kömək ol mənə, tarı!
Kənara saldılar vəfalı yarı...
Müşküllər həll edən, özün görürsən.

Aldı Xəyyat:

Sənə qurban olsun Xəyyatın canı,
Eyləmə ahu-zar, çəkmə amanı,
Bu dərdinin olsa hərgiz dərmanı,
Haqdan savay yoxdu çarə, bilirəm.

Dilsuzun dərdi, qəmi həddən ziyadə olub, fikir dəryasına qərq oldu.

Baharın tərəvətli vaxtı idi, rəngbərəng çiçəklər yer üzünü bəzəmişdi. İnsanların qəlbi açılıb hər kəs həvəslə bir işə məşğul idi. Bülbüllər gülüstanda cəh-cəh vurub, gül ətrafında gərdiş edirdi. Binəva Dilsuz baharın bu gözəl çağını görüb bir daşın üstündə əyləşdi, görək nə dedi:

Bahar fəsli yenə cənnətə bənzər,
Açılıb gülləri xəndan olubdu.
Havadakı quşlar tamam sərbəsər,
Kimi oxur, kimi seyran olubdu.

Çaylar aşıb gedir bəhri-ümmana,
Baxdıqca açılır qəlbim hər yana,
Nə xoş mənzərədi, dönüb rizvana,
Boyanıb yer üzü əlvan olubdu.

Bülbül gül üstündə eyləyir səda,
Hər kəs öz işinə olub amada,
İnsanlar tamamən çatır murada,
Yetibdi mətləbə şadan olubdu.

Bir yanda əkinçi əkir zəmini,
Bostançı bostanı, gülçü gülünü,
Baharın işrətli bu xoş dəmini,
Gördü gözüm, qəlbim al qan olubdu.

Dilsuz üçün dünya olubdu zindan,
Ciyərim qan, çeşmim olubdu giryan,
Bu müşkül dərdimə kim edər dərman,
Bahar ömrüm bir zimistan olubdu.

Gecəni qalıb, sabahı qoşun əhli ilə atlarına suvar olub, Əbdülkəbirin divanxanasına gəldilər, tamam əhvalatı nağıl etdilər. Əbdülkəbir Dilsuzun bu şücaətinə həsəd aparıb hər növ hiylə axtardı ki, Dilsuzu yox etsin. Dilsuz xudahafiz edib öz mənzilinə gəldi, qəmə mübtəla oldu. O biri tərəfdən Xəzangül Dilsuzun sağ-salamat gəldiyini eşidib, Dilsuza belə bir namə yazdı:

Mən ha öldüm zülm, sitəm əlindən,
Dad sənin əlindən, aman, ayrılıq!
Zimistan çəkərəm Məzə dağında,
Olubdu əhvalım yaman, ayrılıq!

Cismim yandı narə misli pərvanə,
Zülm oxuna qoydum sinəm nişana,
Bezikmişəm səndən axır zamana,
Üzür məni axır zaman, ayrılıq!

Dağlar yanır mənim qəm ataşımndan,
Sellər axır gözlərimin yaşından,
Hərdən-hərdən aqlım uçur başımndan,
Nə din qoydun, nə də iman, ayrılıq!

Zalım məni sürgün etdi elimdən,
Zülminən damənin üzdü əlimdən,
Bu ayrılıq yaman oldu ölümədən,
Oldu əlif qəddim, kaman, ayrılıq!

Xəzangülün çox artıbdı mələli,
Müqəvvadı, deyil dağlar maralı,
Çıxmır bu can, sənsiz yamandı halı,
Yoxdu sağlığıma güman, ayrılıq!

Payız fəslə yetişdi. Yaylaqdan arana köçən zamanı Mələknisə də köçüb şəhərə gəldi. Amma Əbdülkəbirin qorxusundan Xəzangülü gətirmədi.

Bir müddətdən sonra Xəzangül Məliktovus və başqa qızlarla qafilələrini düzəldib şəhərə rəvan oldular. Gizli gəlib şəhərə çatdılar. Xəzangülün gəlməsindən Əbdülkəbirin xəbəri olmadı. Hər iki aşiq-məşuq bir-birini görməyə fürsət axtarırdılar. Bir gecə Xəzangül qarının yanına getdi. Qarı Xəzangülü görcəyin üzündən-gözündən öpüb dedi:

– Qızım, nə əcəb gecə vaxtında bizi yada salıbsan, xeyirdimi?

Qız dedi:

– Ana, neçə müddətdi ki, Dilsuzdan ayrı düşmüşəm, nə olar ki, bir məktubum var, onu Dilsuza yetirəsən.

Qarı bu sözü eşidib, əlini gözünün üstə qoydu. Dedi:

– Yaz, məktubu sabah Dilsuza çatdıraram. İndi Dilsuzun yanına getmək olmaz. Çünki Əbdülkəbir küçələrə qarovul qoydurub.

Qarı sözünü tamam edəndə Xəzangül qələm-kağız götürüb bu məz-munda bir məktub yazdı:

Bu məktubu yazdım qanlı yaşımdan,
Uzaq yolları mən pünhana gəldim.
Nələr keçdi gəl söyləyim başımdan,
Təbibsən, dərdimə dərmana gəldim.

Oxuyub naməni halım bilginən,
Demək olmaz bu dərdimi dilinən,
İntizar çəkərəm, durma gəlginən,
Axır hicr əlindən əfgana gəldim.

Xəzangüləm, gəzdim bu gecə hər yan,
Düşmənin xofindən mən zarı-giryan,
Didarın bir görüb, onda verrəm can,
Sığınıb bir həqqi-sübhana gəldim.

Kağızı yazıb qarıya verdi, özü yüz qorxu içərisində mənzilinə gəldi.

Sabah açıldı, qarı yerindən qalxıb getdi Dilsuzun mənzilinə. Gördü ki, Dilsuz mənzilində yoxdu. Soruşdu, dedilər ki, Dilsuz divanxanada Əbdülkəbirin yanında. Qarı divanxanaya tərəf gedib nə gördü? Gördü ki, qarovullar hər tərəfi tutublar. Hakimin mənzilinə getmək mümkün deyil. Əlacsız qalıb, qayıdıb gəldi evinə.

Axşamçağı gördü ki, Mirzə Dana ilə Dilsuz gəlirlər. Qarı öz-özünə dedi: “Bundan yaxşı fürsət olmayacaq, aparıb naməni verim!.. Qarı bil-

mədi ki, Mirzə Dana Dilsuza Xəzangülün işlərinin düzəldilməsinə mane olur.

Mirzə Dananın yanında Xəzangülün kağızını ona verdi. Dilsuz naməni alıb istədi ki, pünhan etsin. Mirzə Dana işi anladı, dedi:

– Dilsuz, ver görüm nə məktubdu, onsuz da mətləbi bilirəm. Ver kağızı oxuyum.

Dilsuzun mənzilinə gəlib əyləşdilər. Mirzə Dana naməni oxuyub, aldı görək nə dedi:

Başına döndüyüm gül üzlü cavan,
Gəl düşmə bu işə, çox zavalı var.
Eşit nəsihətim, olma kəm xəyal,
Bu sevdanın böyük qeylü-qalı var.

Dilsuz cavabında dedi:

Mehribanım, həm zəbanım, ay Mirzə,
Qorxu, xətər, qeylü-qalı nədəndi?
Ağah elə məni bu pünhan sirdən,
Dərdi-bəla, həm zəvalı nədəndi?

Aldı Mirzə Dana:

Ey cavan, düşmüşən eşqin gölünə,
Uyma gözəllərin fitnə-felinə,
Aşiq olma bu bağçanın gülünə,
Xarın qismətidi, başqa yarı var.

Aldı Dilsuz:

Mən Dilsuzam, haqdan dilək dilərəm,
Yardan qeyri-özgəsini neylərəm,
Eşq oduna yandı o yazıq Kərəm,
Oda yanmaq rəsmi rəvanədəndi.

Mirzə Dananın dediyi sözlər Dilsuza əsər etmədi.

Bir neçə gün aradan keçdi, Xəzangül gördü ki, şəhər əhli tamam yuxuya gedib, amma Dilsuzun qəsrindən şam işığı gəlir, yavaş-yavaş onun yanına getdi. İki aşiq-məşuq qol-boyun oldular. Dərdləşdilər. Dilsuz görək nə dedi:

Başına döndüyüm ay huri-nisbət,
Qədəm qoyub bu diyara xoş gəldin.
Mən mərizə verdin şəfayi-rəhmət,
Can almağa bu diyara xoş gəldin.

Aldı Xəzangül cavabında:

Şükür haqqa, gördüm gül camalını,
Sağaldı qəlbimdə yara, xoş gördük.
Məcnunsuz Leyli tək dağlar gəzirəm,
Məni bikəs, baxtı qara, xoş gördük.

Aldı Dilsuz:

Dağlar damənindən su olar carı,
Açıldı, könlümün getdi qubarı,
Yada saldın mən tək qəmli bimarı,
Alagözlü, zülfün qara, xoş gəldin.

Aldı Xəzangül:

Dərdimi artırıb həzar yüz edən,
Şahzadələr şahı, özü gül bədən,
Nə müddətədi yarın tərək edib gedən,
Eyləyəm bu sinəm yara, xoş gördük.

Aldı Dilsuz:

Söylə, bu Dilsuza dərdi-dilindən,
Cida düşdüm vətənimdən, elimdən,
Əziz vəfadarım, bil ki, dilimdən,
Uf deməm çəksələr dara, xoş gəldin.

Aldı Xəzangül:

Asta danış, müxənnəslər bilməsin,
Nə gəldi başıma kafir görməsin.
Xəzangül dərdinin hansı birisin
Nə söyləsin sən bimara, xoş gördük.

Sonra dərdləşməyə başladılar.

Aldı Dilsuz:

Nə müddətdi yarım, eşqin əsəri,
Salıbdı qaralmaz odlara məni.
Bir söz deyim qəbul elə, de bəli,
Çəkmə zülflərindən o dara məni.

Aldı Xəzangül:

Büsati-işrətdə, xəlvət xanada,
Sirri-pünhan bəyan etmək çağıdı.
Vəchi nədi, nə eşitsən iradə?
Yar yarın haqqına yetmək çağıdı.

Aldı Dilsuz:

Səndən iltimasım budu, cavan yar,
Bu zalım əlindən eyləyək fərar,
Düşmənin əlində gəl olmayaq xar,
Gəl gözlətməginən bahara məni.

Aldı Xəzangül:

Bax necə yol versin namus, qeyrət, ar,
Düşmənin xofundan biz edək fərar,
Sığıl girdikara, tapginən qərar,
Zülmə dözüb, səbr eləmək çağıdı.

Aldı Dilsuz:

Dilsuz səhv edirsə bağışla, yarım,
Çaşıb gedib vallah, əqli-kəmalım,
Bir çarə qıl mənə, gəlsin qərarım,
Yar, öldür, qoyginən məzara məni.

Aldı Xəzangül:

Xəzangülün qəddi kamana bənzər,
Sözün, əqlin vallah, Loğmana bənzər,
Səndən qabaq qismət mənimdi məzar
Alıb bu xanəndə bitmək çağıdı.

Elə ki, söz tamama yetişdi, Xəzangül yüz dilnəvazlıq vədələr ilə
Dilsuza təsəlli verdi. Hər növ söhbətlər araya gətirdilər.

Aldı Dilsuz:

Olubdu bağban sərməst,
Görün bağın havasından.
Açılmış bülbülün könlü
Gülün zövqi-səfasından.

Aldı Xəzangül:

Şanlı, ziynətli otaqlar
Olubdu rizvan bu gecə.
Gül qurtarıb xar əlindən,
Bülbülə mehman bu gecə.

Aldı Dilsuz:

İçib şərabı məst oldum,
Ləblərindən busə aldım,
Səndəl üstə şamı saldım,
O da eşqin sevdasından.

Aldı Xəzangül:

Eşqin badəsini içdim,
Nə yaxşı kama yetişdim,
Cənnəti ələyə düşdüm
Mən, bura pünhan bu gecə.

Onlar burada qalsınlar, bir neçə kəlmə eşit bazarın darğasından.

Gecə bir neçə fərraş darğa ilə məhəllələri dolanırdı. Gördülər Dilsuzun evindən işıq gəlir. Gəlib pəncərədən baxıb gördülər ki, Xəzangül ilə Dilsuzdu. Eşqin zövqündən məst olublar. Darğa bunların bu aşiqanə söhbətini eşidib fərraşlar ilə geri qayıtdılar. Darğa bilirdi ki, Əbdülkəbir Xəzangülə bənd olmuşdu, qızın Dilsuzla görüşməyini qadağan elədiyini də bilirdi. Yoldaşlarına dedi:

– Gəlin qayıdaq, Dilsuzu, Xəzangülü dəstgir edib Əbdülkəbirə verək. Yoldaşları qoymadılar.

Sabah oldu, darğa tez özünü yetirdi Əbdülkəbirin yanına. Gecə Dilsuzla Xəzangülün bir yerdə olmasını, birə yüz artıq da üstünə qoyub tamam Əbdülkəbirə nağıl elədi. Əbdülkəbir bu bədxəbəri eşitcəyin qəzəbnak olub, dünya gözündə tarımar oldu, səslədi:

– Cəllad! Cəllad!

Cəlladların səkkizi birdən gəlib dedilər:

– Hakim, bizim üçün nə qulluq!? Kimin qətli fərmandı? Elə boynun vuraq ki, bir qətrə qanı yerə dammasın.

Əbdülkəbir dedi:

– Bu saat Dilsuz haradadırsa, dəstgir edib mənim hüzuruma gətirin!

İki cəllad yola rəvan olub, özlərini yetirdilər Dilsuzun qəsrinə, qarpını açıb içəri daxil oldular. Dilsuzu tutub apardılar. Əbdülkəbir Dilsuzu görcəyin qəzəblənib dedi:

– Cəlladlar, onun başını bədənindən cida edin!

Cəlladlar bu sözü eşitcəyin, istədilər ki, Dilsuzun boynunu vursunlar. Dilsuz bu müşkül çağında hər tərəfə göz dolandırıb bir harayına yetişən görməyib, dedi:

Başına döndüyüm ədalət hakim,
Gəl tökmə qanı, aman günüdü!
Bildir xalqa nədi mənim günahım,
Öldürmə günahsız, aman günüdü!

Dünyada etmədi bu zülmü Şəddad,
Nə Firon, nə Nəmrud, a zalım cəllad,
Nə etmişəm sənə, mən qəlbi naşad,
Öldürmə günahsız, aman günüdü!

Qalmaz bu dünyada zülm, ədavət,
Artıq yetər bir gün həqqi-ədalət,
Bağışla Dilsuzu, vergilən möhlət,
Sürgün et elindən, aman günüdü!

Hakimin yanında olanlar tamam iltimas etdilər:

– Ay Əbdülkəbir, Dilsuzun qətlindən keç, öldürmə, başqa vilayətə sürgün elə. Biz bilirik ki, nə üçün Dilsuzu həlak edirsən. Əgər qeyri-vilayətin hakimləri bu barədə adam qətlə yetirməyini eşitsələr, sənə böyük töhmət edərlər. Padşahlar arasında başını yuxarı qaldıra bilməzsən.

Əbdülkəbir bu sözləri eşidib xeyli fikrə getdi. Baxıb gördü ki, həqiqətən yaxşı sözdü, qəbul edib, Dilsuzu verdi iki nəfər cəlladın əlinə, dedi:

– Bu bədbaxtı aparıb mənim torpağımdan çıxardıb gəlin.

Cəlladlar Dilsuzu əsir kimi qabaqlarına qatıb getməkdə olsunlar. Bir neçə kəlmə eşit Xəzangüldən. Xəzangül bu bəd xəbəri bilcəyin öz otağında şivən edib, ah-zarlığa başladı.

Aldı Xəzangül anasına dərdi-dilini, görək nə cür dedi:

Başına döndüyüm, ana,
Şikayətim kimə deyim?
Qaldım burda yana-yana,
Şikayətim kimə deyim?

Qəm xörəyim, qüssə suyum,
Dərdimi mən kimə deyim?
Öz əlimlə yıxdım evim,
Şikayətim kimə deyim?

Könlüm dopdolu al qandı,
Yazan qələm oda yandı,
Zülm asimana dayandı,
Şikayətim kimə deyim?

Mələknisə dedi:

– Qızım, hərçənd zülm, sitəmdəsən, amma niyə bu qədər pərişanlıq edirsən?

Xəzangül dedi:

– Ana, qoy deyim nə üçün pərişan-hal olub ağlayıram:

Baxtdı iqbal döndü yana,
Yaman oldu halım mənim!
Ciyərim döndü al qana,
Yaman oldu halım mənim!

Bahar olcaq açar güllər,
Yanın dolanar bülbüllər.
Pozuldu süsən-sünbüllər,
Cida düşdü yarım məndən!

Əbdülkəbir gör neylədi,
Xəzangül bağrın peylədi,
Dilsuzu sürgün eylədi,
Artdı ahu-zarım mənim.

Mələknisə əhvalatdan xəbərdar olanda qəmgin olub, Xəzangülə təsəlli verdi, dedi:

– Qızım, ah-zarlıq eləmə, əgər qismətdirsə öz baxtın yar olacaq, muradına çatacaqsan.

Xəzangül gecə-gündüz qəm dəryasına qərq olub səbri-qərarı kəsilməmişdi.

Əbdülkəbir Dilsuzu sürgün edəndən sonra bir neçə nəfər fərraş göndərüb Xəzangülü yanına çağırırdı, dedi:

– Ay biədəb, haçan məndən izin aldın ki, Məzə yaylağından köçüb gəldin. Şəhrzarda belə işlər gördün? Məgər mənim əzabımdan qorxmadın?

Qəzəbnak olub istədi Xəzangülü qətlə yetirsin, sonra fikir elədi ki, zənən tayfasını öldürmək qəbih işdi. Xəzangül bu namünasib hərəkəti, bü zülmü Əbdülkəbirdə görüb az qaldı qeyzindən həlak olsun. Baxıb gördü ki, bir kömək yoxdu, aldı görək nə dedi:

Dad əlindən sənin, çərxi-sitəmkar,
Yetişmişəm cana ədalət, haray!
Eylədin zülm ilə məni xunciyər,
Yetişmişəm cana ədalət, haray!

Eyləmişən zalım, dəstigir məni,
Salmısan zindana sən əsir məni,
Yandırılıb elədin xakizar məni,
Yetişmişəm cana ədalət, haray!

Xəzangülü saldı Yüsif tək çaha.
Eyləmə bu zülmü, bax bir Allaha,
İncitmə sən məni, batma günaha,
Yetişmişəm cana ədalət, haray!

Əbdülkəbir dedi:

– Ey Xəzangül, gəl sən bu gündən mənim nikahımı qəbul elə, Dilsuzu da qaytarım vilayətinə. Sən də, mən də asudə olub vüsalmıza yetişək.

Xəzangül dedi:

– Ey Əbdülkəbir, gələcək bahar fəslini sənə vəd vermişəm, bir gün də əskik olsa, qəbul etmərəm.

Əbdülkəbir bu sözdən acıqlanıb dedi:

– Zənən tayfasında hardan bu cürət ki, ölüm bazarında öz bildiyi fikri unutmayıb dursun. İxtiyar məndədi, istəsəm bu gündən gətirib özümə mal edərdəm.

Xəzangül dedi:

– İndi elə təngə gəlmişəm ki, belə bir sağlıqdan ölüm yaxşıdı. İxtiyarın var, istərsən öldür.

Əbdülkəbir baxıb gördü ki, fikri iş keçəsi deyildi. Əmr elədi, bir xalı otaqda Xəzangülə yer verib, məhbus misalında saxlatdı. Ancaq Xəzangülün yanına yoldaşlarının və anası Məliknisənin gəlmələrini qadağan eləmədi.

Bu minvalla qış mövsümü keçib bahar fəslə yetişdi. Novruz bayramı günü şəhərin qız-gəlini bəzənib Əbdülkəbirin yanına gəldilər, dedilər:

– Əbdülkəbir, izin ver Xəzangül bizimlə gəzməyə çıxsın.

Əbdülkəbir icazə verdi. Xəzangül qanadı sınımış quş kimi qızlarla gedib gülüstanları gəzdi. Qızlar gəzə-gəzə yetişdilər o bağa ki, vaxtilə Dilsuz ilə Xəzangül bu yerdə görüşüb, bir-birinə aşırıq-məşuq olub, əhdipeyman etmişdilər. Xəzangülü dərd-qəm aldı, sərçəşmənin başında öyləşib zar-zar ağladı.

Qızların hərəsi bir tərəfə gəzib gül, nərgiz dəriridilər. Bülbüllər güllərin üstündə nəğməzar olub dövr edirdi. Yeni açılmış çiçəklər gülüstani xoş mənzərəli idi. Binəva Xəzangül bunlara nəzər salıb bu sözləri deməyə başladı:

Məlul könlüm, gəl seyr etmə bu bağı,
Əlin yardan üzən yerdi güllü bağ.
O yar ilə sənin əhdi-peymanın
Bərhəm edib pozan yerdi güllü bağ.

Gözəllər köksündə sərxoş gəzəndə,
Gül nərgizin dəst tutub üzəndə,
Qəza qələm alıb yazı yazanda
Bəxtin qara yazan yerdi güllü bağ.

Əcəb məni etdi qəmin dustağı,
Səndə gəzən hanı, gəlməz sorağı,
Xəzangül bağrının sağalmaz dağı,
Çəkib çarpaz düzən yerdi güllü bağ.

Mələktovus dedi:

– Bacı, dərdin mənə məlumdu, ancaq təsəlli ver özünə, bu gün əziz gündü, səyahətə varmışıq.

Xəzangül cavab verdi:

Yetişibdi bahar fəsli,
Gəzib gülüstana baxdım.
Süsən-sünbül, lalə əlvən,
Qönçə, gül reyhana baxdım.

İtirmişəm bülbülümü,
Hər bülbül qucar gülünü,
Fələk, kəsəydim əlini,
Niyə yazdın fəna baxtım?

Dünya mənə dar olubdu,
Baharım zindan olubdu,
Sevgilim harda qalıbdı,
Nə yatıb, oyana baxtım?

Xudaya, sən yetiş dada,
Xəzangül şəninə fəda,
Dilsuz məndən düşüb cida,
Göz dünyanı, yana baxdım.

Qızlar Xəzangülə təsəlli verib Şəhrzara gəldilər. Hər kəs öz aram-gahına gedib fərağət oldu.

Xəzangül məhbus misalında ah-zarlıqla həyat keçirməkdə olsun, indi eşit vilayətin padşahından.

Vilayətin padşahından Əbdülkəbirə əmr gəldi ki, sən Dərbəndə hakim təyin olunduğundan, Şəhrzari boşlayıb ora gedərsən, yerinə özgə hakim göndərirəm.

Bu xəbəri Əbdülkəbir eşidib öz əmirlərini, nayiblərini, xidmət əhlini başına cəm edib bu əhvalatı nağıl elədi. Əmr elədi ki, mirqəzəblər, qulamlar köç tədərükünü görsünlər. Bir xadim göndərüb Xəzangülü tələb etdi. Xəzangül gəlib salam elədi.

Hakim dedi:

– Ey Xəzangül, hərgah burada qalsaydım, verdiyin vədəni gözləyərdim, Heyf ki, Dərbəndə gedəsi oldum; Hazır ol, sabah köç qafiləmiz gedir.

Xəzangül bu xəbəri eşidəndə gül rəngi zəfərana dönüb, çox fikirdən sonra dedi:

– Ey Əbdülkəbir, o vədə ki, sənə vermişəm, həmin vaxtda gələrsən, sənə vilayətinə gedərik.

Əbdülkəbir bu sözü eşitcəyin dedi:

– Belə sözlər tamam bihudadı, mənə əsər etməz, əgər xoş ilə getməzsən, o vaxt zornan aparacağam.

Zavallı Xəzangül əlacsız mənzilinə gəldi. Anası özünü Reyhan qarının mənzilinə yetirdi, dedi:

– Qızım, bu zalımın əlinən can qurtarmaq çətindir. Get, bəlkə bir vaxt oldu ki, Dilsuz ölməyib gəlib səni tapdı.

O gecəni sabaha kimi hər kəs öz xəyalı ilə yatdı. Elə ki, sabah açıldı, köç təbili çalındı. Xəzangül özünü Reyhan qarının mənzilinə yetirdi, dedi:

– Ana, bu zalım məni zülm ilə aparır. Ala, bu üzüyümü saxla, bir də bir kağız yazım. Dilsuz gəlsə, ver ona.

Aldı Xəzangül, görək nə yazdı:

Nənə, bu üzüyü saxla yadigar,
Güzar düşdü, özgə xanə gedirəm.
Fələk məni etdi bu dərdə düşər,
Güzar düşdü, özgə xanə gedirəm.

Göy üzü buluddu, bəd oldu hava,
Yarın əmanətin vermərəm bada,
Həqq özü yetişsin dada, fəryada,
Düşüb oda yana-yana gedirəm.

Yara deynən ki, fərman etdilər,
Saribanlar ətrafımı tutdular,
Mindirib kəcavəyə, getdilər,
Yetdim dərd əlindən cana, gedirəm.

Bir nəfər fərraş gəlib Xəzangülü hakimin hüzuruna apardı. Onu gözü yaşlı kəcavəyə mindirdilər. Günə bir mənzil, təyyi-mənzil getdilər, bir çəmənərə yetişdilər.

Xəzangül bir çadırdə əyləşib dərin fikrə getdi, istəyirdi ki, özünü həlak eləsin. Yenə də səbr eləyib deyirdi: “Haqqın ətəyindən əl üzmək olmaz, bəlkə haqq belə vəsilə etdi, Dilsuz gəlib məni tapdı”. Bir azdan sonra durdu tək-tənha çəmənərdə gəzməyə başladı, gəlib bir çeşmənin başında oturdu, aldı görək nə dedi:

Çərxin yaman gərdirindən,
Əcəb sərgərdən mən oldum.
Bu zülmkarın işindən,
Rüsvayi-dövran mən oldum.

Qəm ləşkəri dəstə-dəstə,
Hücum eylər mən şikəstə,
Qalmışam biçarə, xəstə,
Dərdi-bidərman mən oldum.

Xəzangül həsrətədi yara,
Yar, səndən düşdüm kənara,
Ürcəh oldum sitəmkara,
Dillərdə dastan mən oldum.

Əbdülkəbir nəgahan yandan çıxıb dedi:

– Məgər mən sitəmkarammı, sən belə deyirsən? Bəs səndən kənara düşsən yar kimdi ki, mən bilməyirəm?

Binəva Xəzangül mat-məhbud qaldı. Dedi:

– Ey Əbdülkəbir, vətəndən kənara düşməyimə qəlbim pərişan olub, onun üçün bu sözləri deyirəm. Bir də mənim mehriban yoldaşlarım, həmnişinlərim uzaqda qalıb, onlar yadıma düşüb.

Əbdülkəbir bu sözlərə inandı. O gecə qalıb, sabahı oraya rəvan oldular. Şəhər əhli Əbdülkəbirin gəlməsini bilib, tamamən pişvaza çıxıb xoş gəldin dedilər. Bir ali qəsrədə yer göstərib ona mənzil verdilər. Onlar burada qalsınlar, nağılı eşit binəva Dilsuzdan.

Həmin mirqəzəblər Dilsuzu ayaqyalın, başaçıq qabaqlarına qatıb, gecə-gündüz mənzil tey etdilər, bir ay yol getdikdən sonra Osmanlı məmləkətinə çatdılar. Onu Mənsur adlı bir kəndə qoyub qayıtdılar. Dilsuz qərrib vilayətdə gözüyaşlı çox dolandı, axırda Sərəndib adlı bir dağın daməninə yetişdi. Həzrət Süleymanın vaxtından qalma bir qala gördü. Bürcü, barısı çox uca idi. Amma elə xarabalıq idi ki, içərisində heç bir bəni-adəm yox idi. Dilsuz o gecə qalada qaldı. Sabah açıldı, yerindən qalxıb qalanın ətrafında seyr edirdi. Nə gördü, şərq tərəfdən bir dəstə karvan gəlib bu qalanın yanında düşüb. Dilsuz gedib qafilə əhlinə salam etdi. Söhbət, əhval-pürsandan sonra aldı görək onlardan nə cür yol soruşdu:

Sərəndib dağından gələn bəzirgan,
Aman mən qərribə bir yol bələdi.
Tən-tənha qalmışam qəm girdabında,
Aman mən qərribə bir yol bələdi.

Bəzirgan İran taciri Xacə Nəsir idi. Həmişə Türkünə, Azərbaycana işlərdi. Hər vilayətdən xəbər bilərdi. Görən Dilsuzun cavabında nə dedi:

Aldı Xacə Nəsir:

Xaraba qalada, yol kənarında,
Cavan, kimsən, nə ararsan yolları?
Aşıqsan, abdalsan, ya da ki, səyyad,
Cavan, kimsən, nə ararsan yolları?

Aldı Dilsuz:

Elimdən, obamdan olmuşam mən yad,
Həm aşığam, həm abdalam, həm səyyad,
Həmrah yox, nabeləd eylərəm fəryad,
Aman mən qəribə bir yol bələdi.

Aldı Xacə Nəsir:

Hansı yol tutuban mənzil edirsən?
Haradan gəlirsən, hara gedirsən?
Çeşmi karvan olub bağrım didirsən?
Cavan, kimsən, nə ararsan yolları?

Aldı Dilsuz:

Şəhrzardan çıxıb yetdim Fəxfura,
Gəzdim Türkü, Misri, yetişdim bura,
Atam Kərim, adım Dilsuz, dilpara,
Aman mən qəribə bir yol bələdi.

Aldı Xacə Nəsir:

Xacə Nəsir bu yolların quludu,
Lazım deyil, Cadə yoldu, bələdi,
Şərqə tərəf Şəhrzarın yoludu,
Cavan, di get aradığın yolları.

Dilsuz öz-özünə dedi: “Ey dili-qafil, dünyaya necə insanlar gəlib gediblər. Gör ki, Süleymanın vaxtında nə qalalar tikilibmiş. Bu qala dayanıb bu vaxta qədər, amma neçə əsr, neçə qərinələr yola salıb”. Sazını çıxarıb görək bu münasibətlə nə dedi:

Nə uca çəkilib bürcü hasarın,
Səndən gəlib nə dövrənlər keçibdi.
Süleyman vaxtının bina barısan,
Nə sultanlar, nə bəy-xanlar keçibdi.

Başın ərşdə, qübbən nə dirəklənib,
Hər gələn mehmanlar səndə əylənib,
Kimisi düşübdü, kimi yüklənib,
Şahənşahlar, çox loğmanlar keçibdi.

Hər gələn sanayıb ömrün beş günə,
Heç kəs tab etməyib bu çərxi-dünə,
Qalmadı bu dünya heç Süleymana.
Dilsuz kimi çox nalanlar keçibdi.

Söz tamama yetdi, tacirlərlə xudahafizləşib yola rəvan oldu. Dilsuz bir neçə aydan sonra gəlib Şəhrzarın kənarına yetişdi. Şəhrzarın kənarında bir günbəz vardı. Aldı bu günbəzə görək nə dedi:

Yaradan, özün ol bu halə güvah,
Yaman dərdə düşüb bidərman oldum.
Bu qəddarın, sitəmkarın əlindən,
Bu günbəzsarada mən pünhan oldum.

Kim görüb dünyada cavan ya qoca,
Sağlar mənzil edə günbəzdə gecə,
Ölüm eydir bu günlərə qalınca,
Zindəykən mürdəyə mən mehman oldum.

Dilsuz, haqq yetişsin bu dəmdə dada,
Vəhşilər tək çox kəşt etdin səhrada,
Meyidlərlə gəl ülfət qıl burada,
Bu dəhşətli haldan cigərhal oldum.

Sübh tezdən Reyxan qarının soməsinə getdi. Salam verəndə qarı qayıdıb baxdı ki, dərqli Dilsuzu. Qarı onun əl-ayağına döşənib dedi:

– Oğul, nə müddətdi hansı vilayətlərdə idin? Biz belə güman edirdik ki, sən dəryalara qər q olmusan.

Dilsuz sərgüzeştindən müxtəsəri xəbər verib şəhərin hakimini, Xəzangülü qarından xəbər aldı. Qarı dedi:

– Oğul, əylən bir az, vacib işim var, o danışıq xeyli çəkəcəkdi, gəlib sənə nağil edərəm.

Dilsuz razı oldu, qarı yola rəvan oldu. Ancaq qarının məqsədi bu idi ki, bu müjdəni Mələktavusa, Mələknisəyə yetirsin.

Qarı özünü yetirdi Mələktavusun, Mələknisənin mənzilinə. Dilsuzun gəlmək müjdəsini verdi. Hər üçü yola düşdü. Qarı yolda o üzüyü ki, Xəzangül vermişdi, verdi Mələktavusa, dedi:

– Sən Dilzuza ver.

Ta ki yetişdilər soməyə, içəri daxil oldular. Görək Mələktavus Dilzuza nə cür xoşgəldin dedi:

Başına döndüyüm ay dərqli Dilsuz,
Şükür haqqa, bu diyara xoş gəldin!
Məcnun kimi səhraları dolanan,
Şükür haqqa, bu diyara xoş gəldin!

Aldı Dilsuz:

Çəkdim bu dünyada görülməz bəla,
Şükür haqqa, bir də gördüm sizi mən.
Yar halından söylə mənə bir xəbər,
Şükür haqqa, bir də gördüm sizi mən.

Aldı Mələktavus:

Sevgindən nə deyim mən baxtı qara,
Vətəndən didərgin düşdü kənara,
Nişan bu üzüyü dedi ver yara,
Dayanmasın ol diyara, xoş gəldin.

Aldı Dilsuz:

Nə müddətə gedib ol şahı-mənzər,
Könlüm quşu uçdu, havada gəzər,
Dilsuz, yenə oldun canından bezar,
Gəzər oldum, hər yan, səhra, düzü mən.

Aldı Mələktavus:

Əbdülkəbir hökm etdi, bidad etdilər,
Bir zülm ilə qızın toyun tutdular,
Köç tutuban o Dərbəndə getdilər.
Qismət oldu gülün xara, xoş gəldin!

Üzüyü, naməni Dilsuza verdilər. Dilsuz bu naməni görəndə səbri-aramı kəsilib əl atdı yaxasını para-para edib, gözünün yaşını töküüb, fələyin əlindən dad çəkdi.

Reyhan qarı dedi:

– Mənim də bir tədbirim var. Lazımdı ki, qızın anası Mələknisə Dilsuzla Dərbəndə getsin. Mələknisə qızı görmək bəhanəsi ilə Əbdülkəbirin yanına getsin. Bir neçə gün mehman olub, dolanıb bir gecə Xəzangülü Dilsuzun yanına gətirsin.

Hamı bu fikri qəbul elədi, ancaq Dilsuz qəbul etmədi, dedi:

– Ana, mənim üçün ayıbdı, deyərlər ki, Dilsuz hiylə ilə öz sevgilisini gətirdi. Qızı qaçıran zamanda Əbdülkəbir xəbərdar olub hər tərəfə qoşun göndərər, bizi tutar, öldürər. Mən heç, arvad tayfasının öldürülməsi bizə böyük namussuzluq olar. Ona görə belə tədbirlər lazım deyil. Əgər qismətdirsə, özüm sevgilimi gətirəcəyəm, qismət deyilsə, Xəzangül yolunda can qoyacağam.

Elə ki, səhər açıldı Dilsuz qohum-qəbilə ilə halal-hümmət edib yola rəvan oldu. İki gün, iki gecə yol gedib Məzə dağına yetişdi.

Aldı Dilsuz görə Məzə dağına nə deyir:

Baharın puç olub bitdi zimistan,
Köçüb səndə qonan ellərin, dağlar.
Köksündə bayquşlar məskən əyləmiş,
Səralıb solubdu güllərin, dağlar.

Bir adın Məzədi, bir adın Qoşqar,
Alıbdı başını çiskin duman, qar.
Uçubdu tərlənin, çox görünür sar,
Boş qalıb sonalı göllərin, dağlar.

Yar seyr edən çəmənini, düzünü,
Mən gəzirəm oylağını, izini,
Ya nəsb, bu Dilsuz görə üzünü,
Kəsildi hər tərəf yolların, dağlar.

O günü yol gedib axşam böyük bir nəhrin kənarında məskən tutub qaldı. Səhəri durub şərq tərəfə yol başladı. Çöl-biyabanlardan, qarlı dağlardan keçib Sara adlı xoşmənzərəli yaylağa yetişdi. Yaylaqdan qəmgin,

nigaran gedərkən, baxıb gördü bir qatar durna qanad qanada verib uçar.
Dərli Dilsuz sazı sinəsinə basdı, görək yarın durnalardan necə xəbər aldı:

Havada dövr edib gedən durnalar,
Xəbər verin mənə Dərbənd elindən.
Qatarlanıb uçub gedən durnalar,
Xəbər verin mənə Dərbənd elindən.

Uca qalxıb göy üzündə süzərsiz,
Lələli, reyhanlı dağlar gəzərsiz,
Rəhm əyləyin, verin mənə xəbər siz,
Dərli-qəm dustağı Xəzangülümdən.

Şimaldan gedirsiz cənuba sarı,
Nə halda gördünüz vəfalı yarı?
Qəm hicran sərkəşi o vəfadarı,
Bülbül yad olubdu qönçə gülündən.

Söz tamam oldu. Az getdi, çox getdi, neçə gündən sonra Dərbənd şəhərinə yetişdi. O şəhərdə qərblər kimi dolanıb, bir neçə gündən sonra güzarı bir xəyyat dükənina düşdü. Ustaya salam elədi. Xəyyat ona yer göstərdi, əyləşdi. Diqqətlə ustanın tutduğu iş baxırdı. Gördü ki, usta qabiliyyətdə mahirdi, dedi:

– Ay xəyyat, olarmı ki, bir neçə müddət sənin xidmətində qalıb mən də bir çörək sahibi olam.

Usta qəbul etdi. Bir neçə gündən sonra Dilsuzun qabiliyyətli gözəl libas tikməyi şəhərə məlum oldu. Bütün şəhər əhli xəyyatların tərkini qılıb libaslarını Dilsuzun dükənina gətirdilər. Başqa xəyyatların çörəyin kəsdilər.

Günlərin birində şəhərin hakimi İbrahim xan özünə bir dəst libas tikdirmək fikrinə düşdü, dedi:

– Ay vəzir, belə bir xəyyat olarmı ki, mənim bu libasımı padşahanə tikə bilsin?

Vəzir dedi:

– Ay İbrahim xan, yaxın vaxtlarda bu şəhərə Dilsuz adlı bir xəyyat gəlibdi. Elə libas tikir ki, misli görülməmiş ola.

Xan bu sözü eşitcəyin bir adam göndərdi. Dilsuzu çağırtdılar. Dilsuz ustadından rüsxət alıb xanın qulluğuna gəldi, salam elədi. Cavabın aldı.

Xan dedi:

– Oğlan, söylə görüm əsil-nəsibin kimə yetişir? Haradan gəlib hara gedirsən? Nə üçün bu şəhərdə qalıbsan?

Aldı Dilsuz görək ona nə dedi:

Başına döndüyüm ədalət xanım,
Uzaqda qalıbdı ellərim mənim.
Özüm sərgəştəyəm, yoxdu pənahım,
Üzülüb yarımndan əllərim mənim.

Dastan olub düşdüm dildən-dillərə,
Sürgün olub tənha düşdüm çöllərə,
Dünyanı gəşt edib yetdim Fəğfura,
Türkə, Misrə düşdü yollarım mənim.

Şəhrzar hakimi o Əbdülkəbir,
Fərman verib məni etdi dəstigir,
Cəlladın əlində mən oldum əsir,
Lal oldu danışan dillərim mənim.

İtirmişəm əqrabamı, elimi,
Hicri qəmdən fələk bükdü belimi,
Əlimdən alıblar Xəzangülümü,
Xara qismət oldu güllərim mənim.

Günbəzlərdə etdim mənzili-mava,
Ədalət olmadı yetişsin hova.
Atam Kərim, adım Dilsuz binəva,
Budu sizə ərzi-hallarım mənim.

İbrahim xan, məclis əhli Dilsuzun əhvalına yanıb heyifsiləndilər. Məclis əhli dağılıb hərə öz mənzilinə getdi. İbrahim xan Dilsuzun əqli-kamal sahibi olduğunu duydu, nə dərəcədə zülm, cəfa çəkdiyini nəzərdən keçirib öz-özünə dedi: “Mənim oğlum yoxdu, yaxşı əlimə düşübdü. Görüm bu xəyalı Dilsuzun başından çıxara bilərəmmi”. Bu fikri qəlbimdə qəsd eləyib dedi:

– Oğul, bu bir xam xəyaldır ki, edibsən. Xəzangülün sənə əlinə gəlməsi mümkün iş deyil, dünyada şövq, həvəs gül kimidi tez solub gedər.

Gəl, qal mənim yanımda, mənə oğul ol, Mən öləndən sonra məmləkətə sahib olarsan. Əgər eşq sevdası sənin başından çıxmasa, bahar fəsli özüm ya qılinc zərbilə, ya da pulla sevgilini sənə yetirərəm.

Dilsuz bu sözü İbrahim xandan eşidəndə bir xeyli fikrə getdi, sonra bu məsləhəti qəbul etdi. Xanın xidmətində qaldı.

Xan Dilsuzun qəlbini açmaq üçün bir dəst atlı müqərrar etdi. Dilsuz gündüzlər biyabanlara şikara çıxırdı, gecələr isə sübhə kimi söhbət, eyş-ışrətə məşğul olardı.

Dilsuz bu minvalla dörd ay xanın qulluğunda qaldı. Bahar fəsli yaxınlaşdıqda Dilsuz tab gətirə bilmədi.

Novruz bayramı günü idi. Şəhərin cavan oğlan və qızları eyş-ışrətə məşğul idilər. Qızlar, gəlinlər dəstə-dəstə səyahətə çıxıb kef edirdilər. Qohum-qəbilə bir-birini izzət, ehtiramla qonaq edirdi. Dilsuz bunları görüb öz-özünə dedi: “Əcəb işdi düşmüşəm, nə arzuma çatdım, nə də ki, qohum-qəbiləm içində qaldım. Xan qulluğunda nə vaxta kimi qalacağam!” Aldı görək nə dedi:

Necə dözsün bu dərdlərə,
Mənim bu biçarə canım?
Həm vətəndən, həm yarımдан
Olubdu avara canım.

Əcəb qaldım yar yanında,
Acizəm yar sorağında,
Tər gülüm qonça çağında,
Qismət oldu xara canım.

Dilsuzam, eylərəm fəğan,
Sağlığıma yoxdu güman.
Xəzangülün gözü giryan,
Dayanma gəz, ara canım.

Dilsuz İbrahim xandan izin alıb halal-hümmət elədi. Dərbənd şəhərinə yola düşdü.

Dilsuz getməkdə olsun, eşit Xəzangüldən. O vaxt ki, Əbdülkəbir Xəzangülü Dərbənd şəhərinə aparmışdı, xidmətində müqərrar olmaq üçün səkkiz kəviz vermişdi. Kəvizbaşının adı Nərgizxatun idi. Çox

əhli-dil, dərdimənd bir kənz idi. Həmişə Xəzangüllə söhbətdə olurdu. Xəzangül adət etmişdi, hər həftə hamıdan izin alıb şəhərin ətrafına səyahətə çıxırdılar.

Bir gün yenə də Gülüstan ziyafətinə çıxmışdılar. Bahar fəslə yetişib Xəzangülün Əbdülkəbirə verdiyi vədə çatdığına görə işıqlı dünya gözündə qaranlıq idi, fikir, xəyala qərq olmuşdu, göz yaşlarını tökürdü, deyirdi:

Mənim bu qəmgin çağında,
Yoxdu bir dərd bilən, haray!
Nə həmdəmin, nə yoldaşım,
Bir danışib gülən, haray!

Qəlbimdə sirlərim pünhan,
Sirdaşım yox edəm bəyan.
İçinizdə qərrib mehman,
Hanı bir dərd bilən, haray!

Xəzangül, halım bilməzlər,
Sözünə bəli deməzlər.
Yad kimi bizə uymazlar,
Olmaz qeydə qalan, haray!

Xəzangül əhvalatı əvvəldən axıra kimi qızlara nağıl elədi. Qızların qəlbi Xəzangülün əhvalına yandı. Hamısı and içdilər ki, bu işdə ona kömək etməyə çalışacaqlar.

Xəzangül dedi:

– Qızlar, indi ki, siz mənim dərdimə şərik oldunuz, gündüzlər şəhəri dolanın, bəlkə Şəhrzardan gəlib-gedən sövdəgar ola, bir məktub yazıb anama göndərəcəyəm.

Qızlar əllərini gözlərinin üstünə qoyub səyahətdən qayıdıb mənzillərinə getdilər. Hər gün Nərgizxatun şəhərin yollarına baxırdı ki, bəlkə Şəhrzara gədən-gələn olar.

Əbdülkəbir bir neçə adamla Xəzangülün mənzilinə gəldi, söz açıb dedi:

– Ay Xəzangül, nə vaxta kimi məni öz vüsəlinə həsrət qoyacaqsan? Verdiyən vədə tamam oldu. Bahar fəslidi, lazımdı ki, toy tədarükünü görüb səni öz nikahıma gətirəm.

Xəzangül bu sözü eşitcəyin bir ah çəkib dedi:

– Ey hakim, düzdü, vaxt yetişibdi, amma yenə də mənə bir həftə möhlət ver, mən də toya hazırlıq görüm.

Əbdülkəbir qəbul edib getdi. Xəzangül kənizləri yenə yollar üstünə göndərdi. Kənizlər hərə bir tərəfə soraq tutmağa getdilər. Xəbər tutdular ki, şəhərin kənarında bir xacə yük tutub Şəhrzara gedir. Yalvarıb dayandırdılar. Xəzangülə xəbər apardılar. Xəzangül gəlib məktubu xacəyə verib dedi:

Başına döndüyüm pədərim* xacə,
Bu naməni Şəhrzara yetirin.
Yanıb qara bağrım, dönübdü saca,
Bu naməni Şəhrzara yetirin.

Görsən yara söylə ərzi-halımı,
Fələk fərağında бүkdü belimi.
Bir kəsim yox deyəm dərdi-dilimi,
Bu müşkül dərdimi yara yetirin.

Xəzangül qurbandı xacəm sərinə,
Güzarınız düşsə Fəğfur elinə,
Deynən: yarın göz tikibdi yoluna,
Dilsuz deyib yanır nara, yetirin.

Xacə məktubu alıb yola düşdü. Xəzangül mənzilinə qayıtdı.

İndi bir neçə kəlmə eşitginən Dilsuzdan.

Dilsuz Dərbəndin ətrafına çıxdı, dağlarına baxdı. Gördü ki, dağın ətəyində beş yol ayrılır, hərəsi bir səmtə gedir. Dilsuz bilmədi ki, bu yollar hara gedir, sazını aldı görək yollardan nə xəbər aldı:

Dolanıb dünyanı yetişib sizə,
Gəzirəm gözləri qapalı dağlar.
Küllü qafilənin güzərgahsız,
Görünməz bir kimsə nə xalı, dağlar.

Çox aşıqlər sizdə yetdi vüsala,
Çoxları çəkibdi görünməz bəla.

* Pədərim – atam

Yazıq Kərəm sizdə eylədi nala,
Eşq əhlinə tutduz nə qalı, dağlar.

Gəl sor bü Dilsuzun müşkül halını,
Nazlı yardan siz üzməyin əlini.
Bələdsiz, göstərin yarın yolunu,
Olun bu dərdimdən siz halı, dağlar.

Bu halda bir qafilə gördü, özünü yetirdi qafiləyə, salam eyləyib cavab eşitdi. Bu qafilə Xəzangül namə verdiyi xacənin qafiləsi imiş. Dilsuz xacədən soruşdu:

Qəfləli, qatırlı gedən bəzircan.
Xəbər ver bir mənə Dərbənd elindən.
Rahın tay eləyib gedən bəzircan,
Xəbər ver bir mənə Dərbənd elindən.

Xacə:

Başına döndüyüm ey qərib cavan!
Ver bir xəbər kimsən ərzi-halından.
Səyyad kimi bu dağları gəzirsən,
Bəyan elə vətəninədən, elindən.

Dilsuz:

Dağların daməni olub məskənim,
İtirmişəm yarı, yoxdur bələdim,
Məkanım Şəhrzar, oradır elim,
Avarayam vətənimdən, elimdən.

Xacə:

Şəhrzar adını elədin zikir,
Sidq ilə edərəm mən həqqə şükür.
Söylə görək mənə öz adın nədir?
Əslin kimdir, hansı bağın gülüsən?

Dilsuz:

Mən gəzirəm bu dağları gülümsüz,
Atam Kərim xacə, öz adım Dilsuz,
Allahu sevirsiz verin xəbər siz,
O hicran barkeşi Xəzangülündən.

Xacə:

Xacə deyər o Dərbənddən gəlirəm,
Hər nə sorsan yaxşı xəbər bilirəm.
Ol yarından sənə fərman verirəm,
Gətirmişəm namə Xəzangülündən.

Dilsuz kağızı alıb geri qayıtdı. Gördü ki, şəhərin içərisində böyük yığıncaq var. Toy səsi gəlir. İstədi getsin toy yığıncağına, sonra öz-özünə dedi: “Bu şəhərdə mən pünhan gəzib Xəzangüldən bir xəbər bilmək istəyirəm”.

Bu xəbərlə şəhərdə bir soməyə pənah gətirdi. İçəridən bir qarı çıxdı. Dilsuz qarıya salam elədi, cavab eşitdi. Dedi:

– Ana, mən bu şəhərdə qəribəm. Bu gecə mənə mehman edərsənmi?

Qarı dedi:

– Oğlum, yatmağa yer var, amma yeməyə çörək yoxdur.

Dilsuz dedi:

– Ana, al bu pulu, get şəhərdən yemək tədarükü elə.

Qarı getdi, lazım olan şeyləri alıb gətirdi, dedi:

– Oğul, mənim övladım yoxdu, mənə övlad olarsanmi?

Dilsuz dedi:

– Ana, hələ ki sənə mehmanam, başımda qəza-qədər çoxdu, görək işimin axırı nə olur.

Qarı dedi:

– Oğul, başında nə qəza-qədər var?

Dilsuz dedi:

– Ana, sən qoca arvadsan, dərdimə çarə edə bilməzsən.

Qarı dedi:

– Oğul, bəlkə dərdinə çarə qıldım, söylə.

Dilsuz başına gələn qəza-qədəri əvvəldən axıra qədər qarıya nəql elədi, dedi:

– Ana, iki ilə ayaq qoyur ki, mən cahankəşdilik edib, sevgimin soracağımı bu Dərbənd şəhərindən alıb gəlmişəm. İndi bilmirəm ölübmü, sağmı.

Qarı dedi:

– Oğul, sənin sevgilinin adı nədir?

Dilsuz dedi:

– Xəzangüldü.

Qarı Xəzangül adı eşitcəyin bir ah çəkib ağladı.

Dilsuz dedi:

– Ana, nə üçün ağladın?

Qarı dedi:

– Oğul, o vaxt ki, Əbdülkəbir Xəzangülü bu şəhərə gətirib Xəzangülün bir dəqiqə də oslun göz yaşını qurumayıb. Bu gün Əbdülkəbir toy eləyir, Xəzangülü alır.

Dilsuz bunu eşidib dedi:

– Ana, mənim buraya gəlmək xəbərini bu üzüklə Xəzangülə çatdırırsənmi?

Qarı dedi:

– Oğul, can-başla çatdıraram.

Aldı görək Dilsuz nə dedi:

Başına döndüyüm mehriban ana,
Yetir bu üzüyü yara, de gəlsin.
Söylə ona müxənnəsdən qorxmasın,
Yetir bu üzüyü yara, de gəlsin.

Qarı:

Oğul, qəm çəkibən fəğan eləmə,
Yetirrəm üzüyü yara mən bu gün.
Əgər ölsəm sən tək cavan yolunda,
Qurbandı cismində yara qan bu gün.

Dilsuz:

Haqq yetirsən müxənnəsi bəlaya,
Xoş günün döndərsən tez ahı-vaya,
Ərz elə halımı o binəvaya,
Dayanmasın zülfü qara, tez gəlsin.

Qarı:

Ərzini yetirrəm o mah camala,
Düşmə sən təşvişə, özgə xəyala.
Əgər salsalar da poladdan qala,
Gətirrəm, qoymaram qala mən bu gün.

Dilsuz:

Canım ana, deynən bizə mehmandı,
Fəraqi-hicrində didə giryandı.
Dayanma fürsətdi, tez gəl amandı,
Dilsuz oldu cigərparə, de gəlsin.

Qarı:

Pürcahanam, dərdə dərman taparam,
Sınıq könül binasını yaparam.
Arayıb-axtarıb axır taparam,
Gətirib yetirrəm sana mən bu gün.

Qarı üzüyü götürüb getdi. Toy olan həyəətə yetişdi. Amma qapıda qaravullar qoymuşdular. Qarı nə qədər çalışdısa da, içəri buraxmadılar. Qarı başqa bir hiylə tapa bilmədi, dedi:

– Ay qaravullar, bir neçə gün bundan qabaq Xəzangül məni gördü, dedi ki, ana, bu şəhərdə qəribəm, toyum olacaq, gərək o toya gəlib anam əvəzinə mənim başımı bağlayıb, toy libasını əynimə geydirəsən. O sözə görə də mən gəlmişəm.

Qaravullar qarının sözünü doğru hesab edib bir nəfər göndərdilər Xəzangülün yanına, qarı deyənləri Xəzangülə nağıl elədi. Xəzangül bu sözü qaravuldan eşitcəyin anladı ki, əbəs yerə belə bəhanələrlə qarı toy otağına gəlməz. Bildi ki, xeyir və ya şər bir xəbər var, dedi:

– Qarıya, izin verin gəlsin.

Deyirlər ki, toy başlananda Əbdülkəbir Dərbənd gözəllərindən, kə-nizlərindən Xəzangülün başına cəm edib onlar üçün ayrı aşıqlar vermişdi. Qadağan etmişdi ki, özgə adamlar o məclisə getməsin. Qarı içəri daxil olub gördü ki, Xəzangül çox qəmgin, gözünün yaşını üzünə tökür, dedi:

– Qızım, bu toyda sənin qəmgin olmağın yaxşı deyil. Mən sənə anan əvəzindəyəm, sözümlə qəbul elə, şad olginən al bu üzüyü mən-dən sənə yadigar qalsın.

Xəzangül üzüyü görəni kimi özündən getdi. Xəzangülün yanında olan kə-nizlər təəccüb qaldılar. Dedilər ki, yəqin qarı üzükdə Xəzangülə zə-hər verib.

Əl atıb əllərinə keçən ağac, başmaq nə var idisə, qarıya vurdular, onu sürüyüb çölə atdılar. Qayıdıb Xəzangülün üzünə gül suyu səpib, onu huşa gətirdilər.

Qarı sürünə-sürünə xaraba bir məsciddə pünhan oldu.

Xəzangül huşa gəlcək dedi:

– Qarı necə oldu?

Dedilər ki:

– O ki, lazım idi xurd-xəşil edib qovduq.

Xəzangül dedi:

– Nə üçün o binəvanı döyüb qovdunuz? Dayanmayın, hərgah qarı yer deşiyinə girmiş olsa da tapıb gətirin.

Qızlar şəhəri gəzib qarını məscidin viranəsindən tapıb gətirdilər. Könlünü aldılar.

Xəzangül dedi:

– Qızlar, siz bu otaqda söhbətə – saza qulaq asın, mən qarı ilə baş otağa çıxıram.

Xəzangül qarını götürüb baş otağa getdi. Aldı Xəzangül:

Başına döndüyüm xoş qədəm ana,
Bulunmaz dərdimə dərman, xoş gəldin.
Qalmışdım atəşdə mən yana-yana,
Bulunmaz dərdimə dərman, xoş gəldin.

Qarı:

Başına döndüyüm alagöz ceyran,
Sevdiyim bizlərə mehman gəlibdi.
Hicr əlindən qəddi olubdu kaman,
Sevdiyim bizlərə mehman gəlibdi.

Xəzangül:

Dağlar damənindən sel olar carı,
Açıldı könlümün getdi qubarı,
Harda gördün ana, vəfalı yarı,
Yerin mənə elə bəyan, xoş gəldin.

Qarı:

Dilsuz qonaq gəldi mənim xanama,
Dərdi-qəm möhnəti saldı canıma.
Qalx ayağa, gedək yarın yanına,
Sevdiyin bizlərə mehman gəlibdi.

Xəzangül:

Xəzangül dərđini deyir bəyana,
Mən qurbanam sizə gələn mehmana.
Söylə görüm, getməyibdi bir yana,
Bu qəmli könlümə anam, xoş gəldin.

Qarı:

Qarı deyər çox etmə sən ahu-zar,
Dur ayağa, bizə eyləyək güzar.
Göz yolda qalıbdır, çəkir intizar,
Sevdiyin bizlərə mehman gəlibdi.

Qarı tamam əhvalatı Xəzangülə nağıl elədi. Xəzangül əhvalatdan xəbərdar olandan sonra xeyli fikrə getdi. Baxdı ki, bu halda getmək mümkün deyil. Bir tərəfdən toy yığıncağı, aşıqların səsi şəhəri tutubdu, tamam yatanları oyadıbdı. O biri tərəfdən qaravullar darvazaları, qapıları kəsiblər. Dedi:

– Ana, getmək mümkün deyil. Bu naməni yazıram, Dilsuza yetir.

Şükür haqqa, mənə yetişdi namən,
Oxudum məzmunun didəm ağladı.
Kağız aldım sənə yazam halımı,
Od tutub əlimdə qələm ağladı.

Çəkə bilməm vallah mən belə dağı,
Xəzana dönübdü ömrümün bağı.
Yollarım kəsibdi sitəmkar yağı,
İntizar gözlərim dəm-dəm ağladı.

Gələn yollarına canım sadağa,
Mümkün deyil mən də çıxam irəğa,
Gecənin yarısı gəl güllü bağa,
Xəzangül dərđindən ələm ağladı.

Sözlə də dedi:

– Ana, bu naməni Dilsuza ver, deynən gəlmək mümkün olmadı. Gecə yarısı şəhərin şimal tərəfindəki güllü bağa gəlsin.

Qarı özünü Dilsuzun yanına yetirdi. Başından keçən əhvalatı Dilsuza nəql elədi. Dilsuz qarının soməsində paslı bir qılınc var idi, belinə bağlayıb xudahafiz elədi.

İndi eşit Xəzangüldən. Xəzangül elə ki, toy məclisi dağıldı, qonaq qızları bir qərsdə sakit eləyib, onlar tamamilən yuxuya gedəndən sonra kənz Nərgizxatunu hüzuruna çağırdı, dedi:

– Ey mehriban bacı, o ki, həmişə arzu çəkib bir mətləbin hasil olmasını gözləyirdim, haqqa şükür olsun, müşkülümüz asan oldu. Dilsuz gəlib bu saat güllü bağda yolumuzu gözləyir. İstər mənə həlak eləsinlər, istər zindana salsınlar, daha mən gedər oldum. Sən də mənimlə gedirsən, gedək.

Hər ikisi güllü bağa tərəf rəvan oldular. Onlar getməkdə olsunar, indi eşit Dilsuzdan.

Dilsuz bağçada xeyli dolanıb gördü ki, Xəzangül gec gəldi. Gülüstənda bir çeşmənin yanında başını alma ağacının dibində bir daşın üstündə qoyub yatdı. Xəzangüllə Nərgizxatun gəlib bağın hər tərəfini gəzib dolandılar. Dilsuzu tapa bilmədilər. Düşmənin qorxusu, vaxtın azlığı, Dilsuzun tapılmaması Xəzangülün dərđini daha da artırdı. Aldı görək nə dedi:

Viran qalmış bu gülşəni,
Gəlmədi, yarım gəlmədi.
Düşüb düşman sorağına,
Gəlmədi, yarım gəlmədi.

Doğar indi dan yıldızı,
Öldürərlər yəqin bizi.
Yaradan, yetir Dilsuzu,
Gəlmədi, yarım gəlmədi.

Ahımdan asıman yanar,
İndi seryaqıb oyanar.
Xəzangül bağı dolanar,
Gəlmədi, yarım gəlmədi.

Nərgizxatun ilə bağın hər künc-bucağını gəzirdilər. Nagah çeşmənin başına alma ağacının dibinə yetişəndə gördülər ki, Dilsuz bərk yuxuya gedibdi. Xəzangül Dilsuzun üzündən, gözündən öbüb ağladı, dedi:

Nə yatıbsan dərqli Dilsuz?
Dur, yatmağın çağı deyil.
Qalmışam bağda müntəzir,
Dur, yatmağın çağı deyil.

Gəzib dünyanı dolandın,
Atəşi-hicrana yandın.
Həmişə xabsız dayandın,
Dur, yatmağın çağı deyil.

Dur, xab etmə çəsmə üstə,
Bir qulaq ver mən şikəstə.
Qoşun gələr dəstə-dəstə,
Dur, yatmağın çağı deyil.

Xəzangül boynun bükübdü,
Zülfün göz üstə tökübdü.
Qəflət sənə nə çökübdü,
Dur, yatmağın çağı deyil.

Dilsuz yuxudan sərsəm ayılıb gördü Xəzangül yanındadı. Aldı görək nə dedi:

Könlümün aramı, nur təcəllası,
Qədəm qoyub bu gülşana xoş gəldin.
İntizar gözümün eyni səfası,
Qədəm qoyub bu gülşana, xoş gəldin.

Aldı Xəzangül:

Şükür haqqa, gördüm o didarını,
Gəşt eləyib bu Dərbəndə xoş gəldin,
Bu xəstə cisminin ruhi-rəvanı,
Gəşt eləyib bu Dərbəndə, xoş gəldin.

Aldı Dilsuz:

Sorağında gəzdim göy yaylaqları,
Gəzdim bərri-bəhri, qarlı dağları.
Şükür, tapdım sənin kimi ağları,
Dərd əlindən yetdim cana, xoş gəldin.

Aldı Xəzangül:

Nərgizxatun bir kənizdi vəfadar,
Qürbət eldə mənə olubdu qəmxar.
Dərdimin dərmanı, mənle düz ilqar,
Gəşt eləyib bu Dərbəndə, xoş gəldin.

Aldı Dilsuz:

Bülbül çaşqın olar bağda gül üstə,
Nərgizxatun, olma məndən şikəstə.
Canım qurban sən tək vəfalı dostu,
Dilsuz deyər gözəl sona, xoş gəldin.

Aldı Xəzangül:

Xəzangül sözünə siz deyən bəli,
Az qalıb səhərə, əsir dan yeli.
Bilər pasibanlar düşmənlər gəli,
Salallar bizləri bəndə, xoş gəldin.

Söz tamama yetişəndə Xəzangül dedi:

– Ey Dilsuz, daha durmağın çağı deyildir.

Nərgizxatun dedi:

– Bacım, mənim bir qardaşım var, adı Bilaldı. Əbdülkəbirin mehtəridi. Mən onu bu əhvalatdan xəbərdar eləsəm yəqin ki, fikrimizə şərik olub hara getsək bizlə gedər. Hakimin yaxşı atları var, töylədən çıxarıb bizə verər.

Dilsuz, Xəzangül bu yaxşı məsləhəti qəbul elədilər. Hər üçü gəlib Əbdülkəbirin darvazasına yetişdilər. Hərgizxatun bir növ ilə özünü mehtərxanaya yetirib Bilalı yuxudan oyatdı. Əhvalatı ona dedi. Bilal razılıq verdi. Atları, əsləhələri götürüb özlərini darvazaya yetirdilər. Dördü də atlara süvar olub yola düşdülər. Axşam olcağın Gəncə mahalındakı Rəm yaylağına yetişdilər. Burada qədim vaxtlardan qalma bir qala vardı. Çox möhkəm bürcü, hasarı, eyvanı vardı. Burada düşüb qalaya pənah gətirdilər.

Bunlar burada qalsınlar, eşit Əbdülkəbirin mehtərlərindən.

Sabah açıldı, mehtərlər durub gördülər ki, hakimin, vəzirin, əmirlərin atları yoxdu. Nə də Bilal görünür. O tərəfdən kənizlər sübh tezdən durub Xəzangülün qəsrinə getdilər, gördülər ki, lələ köçüb, yurdu qalıb. O yan, bu yana gəzib nə atlardan, nə də adamlardan soraq tapmadılar. Mehtərlər, kənizlər, qul-qarabaş bir-birinə qarışıb fəryad edə-edə özlərini

Əbdülkəbirin yanına yetirdilər. Əhvalatı dedilər. Elə ki, Əbdülkəbir bu sözü eşitdi, əmr elədi qoşun cəm oldu, yola düşdülər.

Dörd gün, dörd gecə at sürüb gəzdirərsə də, bir şey tapa bilmədilər. Nəhayət, xəbər tutdular ki, bir neçə gündü ki, Rəm yaylağından iki cavan oğlan camaatdan azuqə alıb aparır. Əbdülkəbir bu sözü eşitcəyin dedi:

– Yəqin ki, onlar Dilsuzla Bilaldı.

Rəm yaylağına tərəf yola düşdülər.

Dilsuz qalanın kənarında hər tərəfə nəzər yetirirdi. Uzaqdan Əbdülkəbirin qoşununu görüb aldı görək nə dedi:

Budu gəldi Əbdülkəbir ləşkəri,
Üz tutub buraya gəlir səfbəsəf.
Qorxmayın dostlarım, girin qalaya,
Yetişsin köməyə ol şahi-nəcəf.

Ey köməyim, arxam, pənahım Bilal,
Mənimplə bu gün dur sən dalbadal.
Haqq bizimdi, bizə yetişməz zaval,
Əgər gəlsə dərya qoşun hər tərəf.

Dilsuzam, kənaram köməkdən, əldən,
Açılmadı başım qovğadan, qaldan.
Bir tərlanam, verməm şikarı əldən,
Eylərəm sinəmi onlara hədəf.

Qoşun gəlib qalanın dörd tərəfini əhatə elədi. Dilsuz atın belinə qalxıb dedi:

– Ey Bilal, qaladan kənara çıxma. Mən çıxıb bunlar ilə ərəbi dava edəcəyəm. O vaxt ki, gördün mənə güc gəlirlər, onda mənim köməyimə gələrsən.

Dilsüz özünü meydana yetirdi. Atını cövlana gətirib bu cənginəməni oxudu:

Üz tutub Dərbənddən gələn atlılar,
Deyin görüm, nə fikirlə gəlibsiniz?
Əlinizdə uryan şəmşiri-peykan,
Deyin görüm, nə fikirlə gəlibsiniz?

Aldı Əbdülkəbir cavabında:

Hakiməm, mən əmr etmişəm ləşkərə,
Bu yollar hər yandan kəsilsin gərək.

At öldürüb axır piyada qalsaq,
Bilal yoldaşilə kəsilsin gərək.

Aldı Dilsuz:

Mənəm axtardığın, gəzmə əfsanə,
Gəl batma sən də bu nahaq qana.
Tülkü şirlə girə bilməz meydana,
Deyin görüm, nə fikirlə gəlmisiz?

Aldı Əbdülkəbir:

Gəzib hər tərəfi sən leyli-nahar,
Gəlib bu qalada tapmısan qərar.
Quş oluban əyər eyləsən fərar,
Bu yollar hər yandan kəsilsin gərək.

Aldı Dilsuz:

İyidsən, laf etmə bir gəl meydana,
Meydanı boyaram mən qızıl qana.
Dilsuzam, yetişdim mən axır cana.
Deyin görüm, nə fikirlə gəlibsiz?

Aldı Əbdülkəbir:

Əbdülkəbirəm, allam mən Rəm qalası,
İndi hay vuraram ləşkər güc gəlsin.
Misri qılınc sərkərdəndə oynasın,
Bu yollar hər yandan kəsilsin gərək.

Dilsuz dedi:

– Ey Əbdülkəbir, göndər ləşkerindən bir-bir meydana gəlsinlər.
Ərəbi dava edək. Mərd ilə namərd seçilsin.

Əbdülkəbir təklifi qəbul eləmədi, yanında əlli nəfər atlısı var idi.
əmr elədi hamısı birdən Dilsuzun üstünə töküldülər. Dilsuz qılıncın
qəbzəsinə əl yetirib atını cövlana gətirdi, özünü ləşkerin üstünə vurdu.

Bilalla Xəzangül gördülər ki, Dilsuz əlli nəfərin əlində tək qalıb,
tez atlarını minib özlərini Dilsuzun köməyinə yetirdilər. Əl qılıncı yetirib
hərə bir tərəfdən qoşuna soxuldular. Düşməndən iyirmisi həlak olub,
qalanı qaçdı. Dilsuz, Xəzangül və Bilal qalaya çəkildilər.

Bir az dincəlib atları mindilər. Şəhrzara tərəf yola düşdülər. O gecəni
yol getdilər, sabahı günü Məzə yaylağına yetişdilər. Saf çeşməsinin

üstündə düşdülər. Baharın gözəl çağı idi. Əlvan çiçəklərin ətri ətrafı bürümüşdü.

Aldı Xəzangül görək nə dedi:

Şükür haqqa, mən də yetdim murada,
Gəlib çatdım sənə, Məzə yaylağı.
Cəfa çəkdim sə də, yetişdim kama,
Gəldim çatdım sənə, Məzə yaylağı.

Bir də gəlib sənə üstündən keçdim,
İndi şad-xürrəm sənə yetişdim.
Yandım atəşlərə, cəngənə düşdüm,
Rəhm etdi haqq mənə, Məzə yaylağı.

Xəzangüləm, çəkdi bəlalar başım,
Yanımda olmadı qohum-qardaşım.
İndi həm kənizəm, yarım, yoldaşım,
Yetdik sərçəsmənə, Məzə yaylağı.

Burada bir az dincəldilər, sonra atlarına süvar olub yola düşdülər.

Onlar burada qalmaqda olsunlar, eşit Şəhrzarlı Bəxtiyar çobandan. Bəxtiyar yol kənarında qoyun otarırdı. Uzaqdan gördü ki, dörd atlı gedir. İçərilərində biri Dilsuza oxşayır. İrəli gəldi, salam verib görüşdü. Görək Dilsuz Şəhrzarın əhvalını ondan nə cür xəbər aldı:

Aldı Dilsuz:

Bu görünən Şəhrzardan,
Xəbər ver, sən bizə, çoban.
Yaylaqda yaylayan eldən,
Xəbər ver sən bizə, çoban.

Aldı çoban:

Başına döndüyüm oğlan,
Nə xəbər alırsan deyim.
Canım olsun sənə qurban,
Nə xəbər alırsan deyim.

Aldı Dilsuz:

Dindirəndə halım bilən,
Mənim sınıq könlüm alan.

İndi sən, Mələknisədən,
Xəbər ver sən bizə, çoban.

Aldı çoban:

Çox pərişandı əhvalı,
İtkin düşüb Xəzangülü.
Hicrində bükülüb beli.
Nə xəbər alırsan deyim.

Aldı Dilsuz:

Gəl söylə eldən, ulusdan,
Seyraqıb çıxmısan yoldan.
Mehriban Mələktavusdan,
Xəbər ver sən bizə, çoban.

Aldı çoban:

Çoban, nə oldun bəxtiyar,
Salamatdı tamam diyar.
Mələktavusdu intizar.
Nə xəbər alırsan deyim.

Dilsuz çobana baxşeyiş verdi. Çoban papağını qoltuğuna vurub şəhərə yollandı. Şəhrzara çatdı. Əvvəlcə qızın anası Mələknisənin yanına getdi. Görək müjdəni nə cür verdi.

Aldı çoban:

Müjdə olsun Mələknisə,
Budu Xəzangülün gəldi.
Nə batıbsan qəmə, yasa,
Budu Xəzangülün gəldi.

Yaradan yetib dadına,
Çatıbdı o muradına,
Gəliblər Məzə dağına,
Budu Xəzangülün gəldi.

Çoban sənə müjdə verir,
Müjdəsinə xələt alır,
Solunda bir kəviz gəlir,
Sağında Dilsuzun gəldi.

Mələknisə çobana xələt verdi. Çoban harda ki Xəzangülün, Dilsuzun qohum-qardaşı vardı, onlardan da xələt aldı. Şəhər əhli Dilsuzun, Xəzangülün, yoldaşlarının qabağına çıxdı. Onları şəhərə gətirdilər.

Bir neçə gün istirahətdən sonra Xəzangülü Dilsuza, Mələktavusu Bilala, Nərgizxatunu da Xəzangülün qardaşı Əhmədə kəbin elədilər. Yeddi gün, yeddi gecə toy eləyib həsrət əllərini bir-birilərinə çətdirdilər.

Şair Nəbi onların toyunda bu duvaqparmanı oxudu:

Gözəl, sənin mah-camalın laleyi-əhmər kimidir.
Elmin, əqlin, kamalın Firdovsi, Loğman kimidir,
Çəkilibdir müjkanların naviki-peykan kimidir,
Sədəf dəhanında dişlərin düzülüb mərcan kimidir,
Sərvi-sənubər qamətin sərv-i-xuraman kimidir.

Yeddi nişan var gözəldə, hamısı tapılıb səndə,
On dörd hörük siyah zülfün düzülübdür dal gərdəndə,
Qarşı gələn baş endirir gül camalını görəndə,
Gözəllikdə həm tayın, mislin yoxdur bu cahanda,
Şirin sözün, xoş məqalın mürği-xoşzəban kimidir.

Qaşların bənzər kamana, qüdrətindən sürmələninib,
Əynində zər nimtənə çarpazlanıb, düymələninib,
Gül əndama gümüş kəmər zər libas üstəndə dolanıb,
Şəkər ləbə, şirin dilə qənd, noğul, bal bəzəninib,
Qoynun içi cənnət bağı, ruzeyi-rizvan kimidir.

Nə əcəb var gözəlim, qəmzəli süzgün baxışın,
Əqlimi zay elədi tavusmisal xoş gəlişin,
Şoq əhlinin canın alır ahu tək sərxoş gəzişin,
Nəzərin mərdlərə bir ruhi-rəvan kimidir.

Xistəlin, xoş söhbətin Nəbini sevdəyə salıb,
Məcnun tək cünün edib, dəsti-səhraya salıb,
Rüxsarın mahi-taban, məxluqata saya salıb,
Eşqinin sevdəsi məni inan ki, ah-vaya salıb,
Didarı mən xəstəyə deyilən dərman kimidir.

*Şahzadə
Bəhzəm*

USTADNAMƏ

Arıfsən, məclisdə yaxşı söz söylə,
Görənlər desinlər kamalı yaxşı.
Gözəl əyləş, gözəl danış, gözəl gül,
Gözlər gözəl, hüsnü camalı yaxşı.

Nənəcib kimsənin düy bağına daş,
Müxənnət adamla sən olma qardaş.
Namərd dağ olsa da, əymə ona baş,
Dolan el içində, havalı yaxşı.

Yıxılanın əlindən tut, söylə dur,
Mərdlər ilə gen süfrə aç, dövrən qur.
Bir kimsədən suval eşit, cavab ver,
Baxan desin, sorğu-sualı yaxşı.

Hər layiqsiz sözü gətirmə dilə,
Bülbül kimi həvəs eylə sən gülə.
Aşıqsan, sazını götür çıx elə,
Dolan hər oymağı, mahalı yaxşı.

Aşıq Mənsur deməz şirin candan bez,
Seyrəqib kimsədən yön alıb öt tez.
El içində gözəl dolan, gümrəh gəz,
Görən desin, əcəb cəlalı yaxşı.

Ustadlar ustadnaməni bir deməzlər, iki deyərlər. Biz də deyək iki olsun, dostların başı dik olsun.

Könül, nə uymusan qoca dünyaya?
Hər yetən kəsdəni əndir, ay könül!
Geyinib arada gümrəh gəzirsən.
Yanımdan keçəni dindir, ay könül!

Yaxşını dünyada hər kişi tanır,
Onu el içində bir tər lan sanır.
Gördün ki, bir adam od alıb yanır,
Su tökü b sən onu söndür, ay könül!

Sevin bar gətirən bağlar gö ründə,
Başı qarlı uca dağlar gö ründə,
Bir fəqir kimsəni ağlar gö ründə,
Dinlə onu, gör nə ü ndür, ay könül!

Yaxşılıq eylə, sən çalış dünyada,
Etdiyin yaxşılıq itmə z mə bada.
Gördün ki, bir kimsə qalıb piyada,
Cabır, sə mə ndinə mindir, ay könül!

Bir xoş gün görmə di biçarə Bayram,
Söylə di dilində nə şirin kə lam.
Axır ki, ömrünü eylə di tamam.
Ayrı lı qdı, yaman gü ndü, ay könül!

Ustadlar ustadnamə ni iki demə zlər, üç deyə rlər. Biz də deyək üç
olsun, düş manların ömrü puç olsun.

Göz tikmə kimsə malına,
Öz kə sbkarına sığ ın.
Qal fū qə ralar halına,
Düz etibarına sığ ın.

Bir kimsə yə pislik etmə,
Yalan sözə hə rgiz bitmə.
Ə yri yolu tutub getmə,
Doğ ru gü zarına sığ ın.

Şadlı q yağ sın üz-gözündən,
Xalqı incitmə özündən.
Dö nmə verdiyin sözündən,
Behi bazarına sığ ın.

Namərddə şan, şöhrət olmaz,
Müxənnətdə mürvət olmaz.
Nanəcibdə dövlət olmaz,
Öz dövlət, varına sığın.

Nəsir oğlu, etmə güman,
Mərdin dediyinə inan.
Dosta doğru çıx hər zaman,
Əhdi-ilqarına sığın.

Keçmiş zamanlarda Cəlal adlı bir padşah var idi. Dəryalar mürək-kəb, meşələr qələm olsa idi, Cəlal padşahın var-dövlətini hesablaşmaq olmazdı. Ancaq Cəlal padşah çox rəhmsiz, zülmkar bir padşah idi. Yıxılanın əlindən tutmazdı, fağır-füqəranın halına qalmazdı. Cəlal padşahın günü keçmiş, qocalmışdı. Hələ övladı yox idi.

Günlərin bir günü Cəlal padşahın qarısına bir qoca dərviş gəldi. Padşaha bir alma verib dedi:

– Bu almanı yarı bölərsən arvadın ilə yeyərsən: Bir oğlun olacaq. Adını Bəhrəm qoyarsan, Bəhrəm böyüyər, başı çox bələlər çəkər, ancaq axırda muradına, mətləbinə çatır. Taxtına, tacına sahib olar.

Qoca dərviş almanı verib getdi. Cəlal padşah dərviş verdiyi almanı yarı bölüb arvadı ilə yedi. Bundan 9 ay, 9 gün, 9 saat keçdi. Cəlal padşahın arvadından bir oğul dünyaya gəldi. El adəti ilə üç gün sonra uşağa ad qoyası oldular.

Dünyagörmüş qarılar gəldilər. Qarılar bir neçə cür olurlar. Qarı var ipək qarı, qarı var napak qarı, qarı var ilan vursun, qarı var iman vursun, qarı var itələ getsin, harda durur dursun.

Napak qarı dedi:

– Məndən olsa oğlanın adını Örkənqulu qoyarsınız. Örkən enli, bərk olur. Oğlanın da ömrü çox olar.

İlanvuran qarı dedi:

– Məndən eşitsəniz oğlanın adını Sicimqulu qoyarsınız. Sicim uzundu, oğlanın ömrü də uzun olar.

İpək qarı dedi:

– Səsinizi kəsin, yediniz, içdiniz, durun gedək. Oğlan yiyəsi özü adını qoyar.

İpək qarının bu sözündən sonra qarılar çıxıb getdilər. Cəlal padşah oğlunun adını Bəhrəm qoydu. Bəhrəmi dayəyə verdilər. Dayədə böyüdü, sonra lələyə verdilər. Bəhrəm boy atdı, on səkkiz yaşına çatdı. Bəhrəmi

pəhləvanlıq öyrətmək üçün pəhləvanlara tapşırdılar. Bəhrəm hələ uşaqlığından çox güclü idi. Pəhləvanlardan məşq aldı. Dada da gücləndi.

Günlərin bir günü Cəlal padşah oğlunu yanına çağırırdı. Keyfini, halını soruşdu. Pəhlivanlıq məşqini necə öyrəndiyini ondan xəbər aldı. Bəhrəm pəhləvanlardan yaxşı məşq aldığını atasına söylədi. Cəlal padşah Bəhrəmə xələt verdi.

Cəlal padşahın bir-birinin içində qırx otağı var idi. Şahzadə Bəhrəm hələ o otaqları görməmişdi, Cəlal padşah oğlunu yanına çağırırdı. Otaqların açarını ona verib dedi:

– Oğlum, get otaqların otuz doqquzunu aç, bax, ancaq qırxıncı otağa girmə.

Bəhrəm atasından otaqların açarlarını aldı, getdi. Qapıları açıb içəri girdi. Otaqları bir-bir gəzdi. Bəhrəm gördü otaqların biri qızıl ilə doludu, biri gümüş ilə, birində qılınc, birində qalxan, birində nizə, birində ox var. Şahzadə Bəhrəm beləliklə, otaqların otuz doqquzunu gəzdi. Gəldi qırxıncı otağa yetişdi, gördü qırxıncı otağın qapısı polad zəncirlə bağlıdır. Bəhrəm nə qədər çalışdısa, qırxıncı qapının ağzı açılmadı. Axırda acıqlandı, dartdı, bağlı zənciri qırdı. Otağın qapısını açdı, içəri girdi. Gördü qırxıncı otaq boşdu; ancaq divardan naxışlı bir xalça asılmışdır. Bəhrəmin xalçadan xoşu gəldi. Əlini atıb xalçanı divardan qaldıranda gördü divarda bir taxça var. Taxçada bir qızıl mücrü var. Bəhrəm mücrünü açdı. Nə gördü? Sandığın içində “günə çıxma, mən çıxacağam, aya doğma, mən doğacağam” deyən yeddi gözəl qız şəkli var. Şahzadə Bəhrəm görməzə, bilməzə yeddi qıza aşıq oldu. Oradan məlul-müşkül atasının yanına qayıtdı.

Cəlal padşah oğlundan otaqları necə gəzdiyini, nələr gördüyünü xəbər aldı. Atasının cavabında aldı şahzadə Bəhrəm görək nə dedi:

Başına döndüyüm mehriban ata,
Gəzdim otaqları yeddi qız gördüm.
Yeddisi də bir-birindən gözəldi,
Gəzdim otaqları yeddi qız gördüm.

Birinin qaşları qüdrətdən qara,
Biri ürəyimə vurubdu yara.
Dərmansız dərdimə tapılmaz çara,
Gəzdim otaqları yeddi qız gördüm.

Tutuldum sevdaya, canımdan doydum,
Xəncər alıb bağrım başını oydum.
Qırxıncı otağa mən qədəm qoydum,
Gəzdim otaqları yeddi qız gördüm.

Nə yaman olarmış eşqə calanmaq,
Canandan ötəri oda qalanmaq.
Dost yolunda yüz çapılmaq, talanmaq,
Gəzdim otaqları yeddi qız gördüm.

Bəhrəm deyər, budu eşqin əzəli,
Nəqqaş nəqş eyləyib yeddi gözəli.
Yeddisi də bir-birindən qəmzəli,
Gəzdim otaqları yeddi qız gördüm.

Söz tamam oldu. Cəlal padşah Bəhrəmin oxuduğundan əhvalatı bildi. Oğlunun eşqə düşdüyünü yəqin eylədi. Üzünü şahzadə Bəhrəmə tutub dedi:

– Oğul, sənə demədimmi ki, qırxıncı otağa girmə: başın bəlaya düşər? Sən sözümlü eşitmədin. Gördünmü, başına nə gəldi?

Bəhrəm dedi:

– Ata, mən qızların dalınca gedəcəyəm.

Cəlal padşah oğluna öyüd-nəsihət verib dedi:

– Oğul, hansı padşahın qızını istəyirsənsə, sənün üçün alım. Ancaq gəl bu sevdadan əl çək, bu uzaq səfərə getmə.

Cəlal padşah çox dedi, Bəhrəm az eşitdi. Atasının sözlərinə qulaq asmadı. Şəkildə görüb aşiq olduğu yeddi qızın dalınca gedəsi oldu.

Aldı görək şahzadə Bəhrəm səfərə getmək üçün atasından necə izin istədi, atası ona nə cavab verdi.

Aldı şahzadə Bəhrəm:

Könül şövqə gəlib yeddi qız sevdim,
İzin versən, bu səfərə gedərəm.
Gəlməz gecə-gündüz səbrü qərarım,
İzin versən, bu səfərə gedərəm.

Aldı Cəlal padşah:

Oğul, gəl sən getmə belə səfərə,
Bu səfərdə başın bəlalar çəkər.
Düşərsən qürbətə, uzaq ellərə,
Bu səfərdə başın bəlalar çəkər.

Aldı şahzadə Bəhrəm:

İgid olan heç qorxarmı bəladan,
Hasarlı bürcərdən, uca qaladan?
Bu səfərdə köməyimdi yarıdan,
İzin versən, bu səfərə gedərəm.

Aldı Cəlal padşah:

Oğul, sən sevdiyin gözəllər harda?
Alışar ürəyin atəşdə, narda.
Kimsiz, kimsənəsiz qalarsan darda,
Bu səfərdə başın bəlalar çəkər.

Aldı şahzadə Bəhrəm:

Hara gəlsə baş götürüb gedərəm,
Yağların qara bağrın didərəm.
Qılınc çəkib mən də dava edərəm,
İzin versən, bu səfərə gedərəm.

Aldı Cəlal padşah:

Sən gedərsən, mən burada qalaram,
Qəm, hicranı şirin cana salaram.
Sən ölsən, qisasın kimdən alaram,
Bu səfərdə başın bəlalar çəkər.

Aldı şahzadə Bəhrəm:

İgid olan ölməz cəngdə, davada,
Qılınc çəkib hünər eylər qovğada.

Nizəsi sağ-sola oynar havada,
İzin versən, bu səfərə gedərəm.

Aldı Cəlal padşah:

Oğul olan heç gəlməzmi mürvətə,
Namərd olan uyar şana, şöhrətə.
Qurban olum qolundakı qüvvətə,
Bu səfərdə başın bəlalar çəkər.

Aldı şahzadə Bəhrəm:

Mən Bəhrəməm, mətləbimə çataram,
Gecələri gündüzlərə qataram.
Ox alaram, səngərlərə yataram,
İzin versən, bu səfərə gedərəm.

Aldı Cəlal padşah:

Cəlal padşaham, çəkmişəm əmək,
Bala, can yarısı daha nə demək?
Oğul get, izindi, haqq sənə kömək,
Bu səfərdə başın bəlalar çəkər.

Söz tamam oldu. Cəlal padşah ha eylədi ki, şahzadə Bəhrəm belə uzaq səfərə getməsin, ancaq mümkün eyləyə bilmədi. Gördü çarə yoxdu, Bəhrəm gedəcək. Əlacsız qalıb axırda ona izin verdi. Dedi:

– Oğul get anandan izin al.

Bəhrəm oradan anası Gülnisənin yanına gəldi. Aldı görək anasına nə dedi, anası ona necə cavab verdi.

Aldı Bəhrəm:

Gəldim iltimasa mehriban ana,
Yeddi qız oğlunu sevdaya saldı.
Düşərəm çöllərə mən yana-yana,
Yeddi qız oğlunu sevdaya saldı.

Aldı Gülnisə:

Nədi iltimasın, gülüzlü oğul?
Qoymaram gözümdən iraq olasan.
Sənsiz mən dözmərəm dərde, fərağa,
Qoymaram gözümdən iraq olasan.

Aldı Bəhrəm:

Olmaz onlar kimi işvəli, nazlı,
Sona tək sığallı, durna avazlı.
Xoşsifət, qılıxlı, söhbətli, sazlı,
Yeddi qız oğlunu sevdaya saldı.

Aldı Gülnisə:

Eşitmədin sevgilinin dilini,
İyləmədin reyhanını, gülünü.
Yoxmu bizim elin qızı, gəlini,
Qoymaram gözümdən iraq olasan.

Aldı Bəhrəm:

Ağlımı başımdan aldı, o qızlar,
Dodaqları şirin baldı, o qızlar.
Məni yanar oda saldı, o qızlar,
Yeddi qız oğlunu sevdaya saldı.

Aldı Gülnisə:

Yenə günüm oldu ağlı, qaralı,
Həsərətindən rəngim solub saralı.
Oğul, sən sevdiyin qızlar haralı?
Qoymaram gözümdən iraq olasan.

Aldı Bəhrəm:

Qoy günün olmasın ağlı, qaralı,
Nədəndi gül rəngin solub saralı?
Hər birisi bir diyarın maralı,
Yeddi qız oğlunu sevdaya saldı.

Aldı Gülnisə:

Oğul, bu səfərdə dərd var, ölüm var,
Səfərdə çox cövri-cəfa, zülüm var.
Heç demirsən anam, ulus elim var,
Qoymaram gözümdən iraq olasan.

Aldı Bəhrəm:

Bəhrəməm, yanımca qoşun götürürəm,
Müşkül olan mətləbimi bitirirəm.
Ya ölərəm, ya butamı gətirirəm,
Yeddi qız oğlunu sevdaya saldı.

Aldı Gülnisə:

Gülnisəyəm, sözüm qoy aşkar olsun,
Görüm düşmənlərin tamam xar olsun.
Get oğlum, yaradan sənə yar olsun,
Qoymaram gözümdən iraq olasan.

Şahzadə Bəhrəm anasından da izin alıb, yenə atasının yanına qayıtdı. Cəlal padşah Bəhrəmə qızıl, gümüş, qoşun verdi, öz vəzirini də Bəhrəmə qatdı. Şahzadə Bəhrəm vəzir də yanında atlanıb qoşun ilə yola düşdü. Gecə, gündüz at sürdülər. O qədər getdilər ki, axırda Cəlal padşahın torpağından çıxdılar. Bu vaxt vəzir atının başını çəkib əylədi, onu görüb qoşun da dayandı.

Şahzadə Bəhrəm dedi:

– Vəzir, niyə dayandın?

Vəzir dedi:

– Şahzadə sağ olsun, buradan oyana özgə padşahın torpağıdır. Torpaq basmaq olmaz. Bizlə onun üstündə dava edərlər.

Bəhrəm dedi:

– Mən davadan qorxan olsaydım, yeddi qız dalınca çöllərə düşməzdim. Torpaq kimin olmasını qılınc bilir.

Vəzir şahzadə Bəhrəmin cavabında dedi:

– Mən buradan belə gedə bilmərəm. Geri qayıdacağam. Qoşun əhli də qayıtmalıdır.

Şahzadə Bəhrəm üzünü qoşun əhlinə tutub dedi:

– Mən yeddi qızı gedib axtarıb, tapıb gətirməsəm geri qayıtmaram. Bu səfər çox ağır səfərdi. Bu səfərdə ölüm, cəfa, ayrılıq var. Hər kim bunlara dözə bilər mənimlə gəlsin, hər kəs dözə bilməz vəzir ilə getsin!

Qoşun əhli ikiyə bölündü. Özünə gümanı gələn igidlər şahzadə Bəhrəm ilə, özünə gümanı gəlməyən qorxaqlar isə vəzir ilə geri qayıtdılar.

Vəzir başındakı qoşun ilə şəhərə qayıtdı. Cəlal padşahın yanına getdi. Əhvalatı ona nağıl elədi. Cəlal padşahın oğlunun getməsindən məlul oldu.

Şahzadə Bəhrəm başındakı atlılarla yoluna davam elədi. Gecəgündüz dağlardan, qayalardan, sıldırımlardan keçib yol getdilər. Yollarda Bəhrəm ilə gedən atlılar qırıldılar, axırda şahzadə Bəhrəmin yanında ancaq üç qardaş pəhləvan qaldı. Bu üç qardaş Cəlal padşahın məşhur pəhləvanı Firuz pəhləvanın oğulları idi. Ataları kimi bunlar da məşhur pəhləvan idilər. Üç qardaş pəhləvan şahzadə Bəhrəmlə çox mehriban idilər. Üç qardaşın hər birinin bir igidliyi, bir hünəri var idi. Böyük qardaş qılınc vurmaqda, ortancıl qardaş ox atmaqda, kiçik qardaş isə nizə oynatmaqda məşhur idi. Çox vaxt bu qardaşları el içində öz adları ilə çağırırdılar qılınc vuran, ox atan, nizə oynadan adı ilə çağırırdılar.

Şahzadə Bəhrəm başında üç qardaş pəhləvan atını sürüb yol gədirdi. Gəlib bir dağa yetişdilər. Gördülər dağın başında bir qalaça var. Bərk acmışdılar. Dedilər gedək bəlkə bu qalaçada yemək tapıb yedik. Atlarını sürüb dağın başına çıxdılar. Qalaçanın yanına gəldilər. Atdan düşdülər, atları hörükledilər. Qalaçaya girmək istədilər. Gördülər qalaçanın ağzına bir yekə daş qoyulubdu. Şahzadə Bəhrəm əlini atıb daş qalaçanın ağzından götürdü, o yana atdı. Qalaçaya girdilər. Qalaçada daşdankəsmə, bir-birinin içində üç otaq var idi. Bəhrəm üç qardaş pəhləvanla birinci otağa girdi. Gördü birinci otaqda heç kim yoxdu. Ancaq yemək, içmək var. Bəhrəm üç qardaşla oturub yemək yedi. Sonra durub ikinci otağa keçdilər. Gördülər bu otaq ağzına kimi qılıncla, qalxanla, oxla, əmudla dolubdu. Oradan ötüb üçüncü otağa keçdilər. Gördülər bu otaqda bir gözəl qızı saçından asıblar. Onu açıb yerə qoydular. Qız özündən getmişdi. Bir az keçdikdən sonra qız ayıldı. Yanında dörd igid oğlan gördü. Oğlanların içində boyu bürcə kimi çəkilməmiş, xətti-xalı bənövşədən təzə şahzadə Bəhrəm qızın xoşuna gəldi. Şahzadə Bəhrəm günəş camallı, ay üzülü qıza tamaşa eyləyirdi. Bəhrəm diqqətlə baxanda nə gördü? Bu qız şəkildə gördüyü yeddi qızın biridi. Sevindi, könüllü coşdu, aldı görək nə dedi:

Başına döndüyüm gül üzlü gözəl,
Mən sənin hüsnünə mayıl olmuşam.
Ala gözlərini görəndən bəri,
Ağlımı itirib zayıf olmuşam.

Aldı qız:

Başına döndüyüm gül üzlü oğlan,
De görüm, sən məni harda görmüsən?
Bir zalım elində mənəm giriftar,
Asılmışam göydən, darda görmüsən.

Aldı Bəhrəm:

Kamil bəna olub könüllər hördüm,
Müxənnət kəsləri yollarda yordum.
Yeddi qız içində şəklini gördüm,
Düşmüşəm çöllərə, sayıl olmuşam.

Aldı qız:

Ayrıldım atadan, anadan oldum,
Əlləri al-əlvan xınadan oldum.
Göllərdə çimişən sonadan oldum.
Gül üzlü tərhanı sarda görmüsən.

Aldı Bəhrəm:

Bəhrəməm, şad etdi sözlərin məni,
Yandırır sinəmdə gözlərin məni.
Eylədi divanə gözlərin məni,
Qara qaşlarına mayıl olmuşam.

Aldı qız:

Pərinaz söyləyər halımdı müşkül,
Bağçadan ayrılsa qan ağlar bülbül.
Şaxta vursa solmaz məgər qızıl gül?
Qönçəni uğursuz xarda görmüsən.

Pərinaz söz ilə dediyi kimi, dil ilə də dedi:

– Ay gül oğlan, eşit və inan. Mən pərilər padşahının qızı Pərinazam. Bir dev mənə aşiq olmuşdu. Atamdan istədi, atam məni ona vermədi. Bunun üstündən xeyli vaxt keçdi. Günlərin bir günü mən qırx incə qızla bağa gəzməyə çıxmışdım. Birdən göy guruldadı, şimşək oynadı, ildırım çaxdı. Qızlar qorxub hərəsi bir yana qaçdı. Mən tək qaldım. Birdən bir əl uzanıb məni götürdü. Mən özümdə olmamışam. Bir də gözümlü açdım, özümü burada gördüm. Başımın üstündə bir dev durmuşdu. Mənə ürək verib dedi:

– Ey Pərinaz! Qorxma, mən sənə aşiqəm. Gətirmişəm özümə arvad eyləyəm.

Mən devin sözünə razı olmadım. Devin acığı tutdu, məni saçımdan göydən asdı. İndi neçə müddətdir ki, o bir yana gedəndə məni saçımdan göydən asır, qayıdıb gələndə düşürür.

Şahzadə Bəhrəm dedi:

– O, nə vaxt gələcək?

Pərinaz dedi:

– İndilərdə gələr.

Şahzadə Bəhrəm üç qardaş pəhlivan ilə bir tərəfdə durub gözlədilər. Birdən göy guruldadı, şimşək oynadı, ildırım çaxdı, dev gəldi. Şahzadə Bəhrəm onun yolunu kəsdi. Dev Bəhrəmi görüb dedi:

– Ey bəni-adəm! Sən burada nə gəzirsən?

Bəhrəm dedi:

– Gəlmişəm səni öldürəm.

Dev əmudunu götürüb Bəhrəmi vurmaq istədi. Bəhrəm aman vermədi. Qılıncını çəkib devə hücum eylədi. O devə elə bir qılınc vurdu ki, devin başı yeddi qədəm kənara düşdü. Pərinaz ilə üç qardaş pəhlivan Bəhrəmin şücaətinə heyran qaldılar. Ona afərin söylədilər.

Bəhrəm, Pərinaz və üç qardaş pəhlivan bir neçə gün qalaçada qaldılar.

Bir gün Pərinaz şahzadə Bəhrəmə dedi:

– Mən atamın yanına gedirəm.

Şahzadə Bəhrəm Pərinazın getmək istədiyini eşidib məlul oldu, aldı görək nə dedi:

Aldı Bəhrəm:

Məcnun kimi bu dağlarda,
Məni qoyub getmə gözəl.

Gül camalına aşıqəm,
Məni qoyub getmə gözəl.

Aldı Pərinaz:

Atam yanına gedirəm,
Oğlan, gəlib apar məni.
Səninlə peyman edirəm,
Oğlan, gəlib apar məni.

Aldı Bəhrəm:

Yad üstümə ayaq alar,
Müxənnət könlümü çalar.
Sənsiz günüm yaman olar,
Məni qoyub getmə gözəl.

Aldı Pərinaz:

Sevgi təzə, dostluq təzə,
Qismət olar dövran bizə.
İgid gərək dərdə dözə,
Oğlan, gəlib apar məni.

Aldı Bəhrəm:

Bəlkə bu dostluğ u atdın,
Gədib Bəhrəmi unutdun,
Seyrəqibi aşna tutdun,
Məni qoyub getmə gözəl.

Aldı Pərinaz:

Oğlan, könlündə güman var,
Pərinaz kimi canan var.
Arada əhdi-peyman var,
Oğlan, gəlib apar məni.

Söz tamam oldu. Düşmənlərin ömrü tamam olsun. Pərinaz Şahzadə Bəhrəm ilə əhdi-peyman bağladı, halal-hümmət eylədi. Ayrıldı. Göyərçin donuna girdi. Uçub pərilər torpağına, atasının yanına getdi.

Pərinaz pərilər vilayətində Bəhrəmin yolunu gözləməkdə olsun. Bu tərəfdən Bəhrəm üç qardaş pəhləvan ilə devin qalaçasından qiymətdə ağır, çəkiddə yüngül şeylərdən götürüb atlandı, yol getməyə başladı. İki gün, iki gecə at sürdülər. Gəldilər bir oylağa yetişdilər. Atdan düşdülər, ov eylədilər, kabab çəkдилər. Bəhrəm üç qardaşla kabab yeyirdi ki, buraya bir oğlan gəldi. Şahzadə Bəhrəm o oğlanın kim olduğunu, burada nə etdiyini xəbər aldı.

Oğlan dedi:

– Mən ovçuyam. Buraya ova gəlmişəm. Şəhərdən çıxdım ki, ov eyləyim, gəlib burada sizi gördüm.

Bəhrəm şəhərdən gəlmiş oğlanı sınamaq üçün dedi:

– Sən söylədin ki, yaxşı ovçusan. Al bu yay, ox, get ov eylə gətir.

Oğlan yayı, oxu götürüb dağa çıxdı. Çox ox atdı. Ancaq ov vura bilmədi. Boş qayıtdı. Şahzadə Bəhrəm bildi ki, bunun əlindən iş gələnin deyil. Bol-bol dili var. Şahzadə Bəhrəm özü dağa çıxdı, Ox atdı, bir neçə quş vurdu. Gətirdi, bişirdilər, yedilər. Sonra qalxıb atlandılar. Oradan yola düşdülər. O oğlan da şahzadə Bəhrəmlə gedirdi. Bir xeyli yol getdilər, gəlib bir çaya yetişdilər. Çayın qırağı çəmənlik idi. Atdan düşdülər ki, özləri dincəlsinlər, atları da otlasın. Birdən oğlan yerindən qalxıb dedi:

– Yol gəlib yorulmuşam. Gərək çayda çimim, yorğunluğum çıxsın.

Şahzadə Bəhrəm ha dedi ki, oğlan, su dərindi, batarsan, o eşitmədi. Paltarını soyundu, çayın qırağında qoydu. Özünü çaya atdı. Çay çox gur axırdı, oğlan əl-qol atdı. Bir yana çıxa bilmədi. Axırda çay onu batırıb öldürdü. Şahzadə Bəhrəm suda batmış oğlanın paltarını götürdü. Baxdı ki, cibində qızıl var. Üç qardaş pəhləvana dedi:

– Gərək axtarıb tapam, bu qızılı oğlanın öz adamlarına verəm. Bu mərdlikdən deyil ki, mən özgənin qızılına yiyələnəm.

Bəhrəm suda batmış oğlanın paltarını, qızılını götürdü. Üç qardaş pəhləvanla atlandılar. Oradan yola düşdülər. Onlar at sürüb az getdilər, çox getdilər, bir şəhərə çıxdılar. Bəhrəm soraqlaşdı. Suda batmış oğlanı o şəhərdə xəbər aldı.

Şəhərli bir nəfər dedi:

– Padşahın qızı bunun nişanlısıdır, Apar paltarını, qızılı ona ver.

Bəhrəm padşahın imarətinə gəldi. Padşah qızı üzündə rübənd qabağa çıxdı, Bəhrəm suda batmış oğlanın paltarını ona verib oğlanın suda necə

batıb öldüyünü ona söylədi. Padşah qızı Bəhrəmdən pulu, libası aldı. Geri qayıtmaq istəyəndə üzündən rübəndi açıldı, qızın üzü göründü. Şahzadə Bəhrəm qızın gül üzünə, ay camalına baxdı. Nə gördü? Bu qız şəkildə gördüyü qızlardan biridi. Aldı görək o qıza nə dedi qız ona nə cavab verdi?

Aldı Bəhrəm:

Göz gördü, könül alışdı,
Ay qız, gəl mənə, gəl mənə.
Çiyinin yeddi hörük saçdı,
Ay qız, gəl mənə, gəl mənə.

Aldı qız:

Açıq qəlbli igid oğlan,
Gəlləm sənə, gəlləm sənə.
Yolundan olma, get oğlan,
Gəlləm sənə, gəlləm sənə.

Aldı Bəhrəm:

Gül yanağın xal içində,
Dodaqların bal içində.
Saxlaram al, şal içində,
Ay qız, gəl mənə, gəl mənə.

Aldı qız:

Üstümüzdə çərxi-fələk,
Başa nə gətirir görək.
Səni gördüm, coşdu ürək,
Gəlləm sənə, gəlləm sənə.

Aldı Bəhrəm:

Sənsən gözəllərin gözü,
Aşıqların şirin sözü.
SİNƏM ÜSTƏ BASMA KÖZÜ,
Ay qız, gəl mənə, gəl mənə.

Aldı qız:

Sənsən comərdlərin xası,
Əynində igid libası.
Ürək eşqin mübtəlası,
Gəlləm sənə, gəlləm sənə.

Aldı Bəhrəm:

Səni vəfalı bilmişəm,
Qəlbim pasını silmişəm,
Uzaq mahaldan gəlmişəm,
Ay qız, gəl mənə, gəl mənə.

Aldı qız:

Eşqə düşən çəkər cəfa,
Dərdə təbib verər şəfa.
Xoşa gəldin, gətdin səfa,
Gəlləm sənə, gəlləm sənə.

Aldı Bəhrəm:

Qəmli olan kimsə dinməz,
Məhəbbətin odu sönməz.
Bəhrəm ölər səndən dönməz,
Ay qız, gəl mənə, gəl mənə.

Aldı qız:

Sənubərəm, qaşım kaman,
Tayım olmaz huri-qılman.
Sözlərim doğrudu inan,
Gəlləm sənə, gəlləm sənə.

Söz tamam oldu. Bəhrəm Sənubəri sevdiyi kimi, Sənubər də Bəhrəmi sevmişdi. Bəhrəmin igidliyi, mərdliyi qızın xoşuna gəlmişdi.

Dedi:

– Ay oğlan, mən bu şəhərin padşahının qızı Sənubərəm. O suya düşüb ölən oğlan mənim nişanlım idi. Mənim ona meylim yox idi. Meylim olmaya-olmaya məni ona nişan taxmışdılar. Sən ki belə mərdlik eylədin, bu gündən mən səninem.

Bəhrəm dedi:

– Ay qız, mənim uzaq səfərim var, gedirəm. Ölməsəm, gələndə səni də apararam.

Şahzadə Bəhram Sənubərlə halallaşdı, üç qardaş pəhlivanla yollarına davam elədilər. Az getdilər, üz getdilər, dərə-təpə düz getdilər. Dərələrdən sel kimi, təpələrdən yel kimi keçdilər. At sürdülər. Gecəni gündüzə qatdılar. Xeyli yol getdilər. Ancaq yolları bir yana çıxmadı. Həyana getdiklərini bilmirdilər. Nə qədər at sürdülərsə də, bir yana çata bilmədilər. Bir qədər də at sürdülər, qoyun otaran bir çobana rast gəldilər.

Şahzadə Bəhrəm aldı görək çobandan yolu necə soruşdu, çoban ona nə cavab verdi.

Aldı Bəhrəm:

Qoyunu otlaqda otlayan çoban,
Çoban, bir el, ucu nişan ver görək.
Dərədən, təpədən atlayan çoban,
Çoban, bir el, ucu nişan ver görək.

Aldı çoban:

Ay yanı yoldaşlı mərd igid oğlan,
Bizim el gözəldi, Bəndər elidi.
Namərd kəsi tutsun dərd, igid oğlan,
Bizim el gözəldi, Bəndər elidi.

Aldı Bəhrəm:

Buraxıb gəlmişəm güllü bağları,
At sürüb aşmışam uca dağları.
SİNƏMİN ALIŞIB YANAN ÇAĞLARI,
Çoban, bir el, ucu nişan ver görək.

Aldı çoban:

Nədəndi ki, uca dağlar aşmısan?
Gözlərə qalanıb yanıb bişmisən?
Nə səbəbdən sən çöllərə düşmüşsən?
Bizim el gözəldi, Bəndər elidi.

Aldı Bəhrəm:

Aşıb gəldim mən də qürbət ellərə,
Adım düşər ağızlara, dillərə.
Yeddi qızdı məni salan çöllərə,
Çoban, bir el, ucu nişan ver görək.

Aldı çoban:

Bizim qızlar qamətlidi, boyludu,
Dindirsen qan eylər, dava-dovludu.
Sən sevən gözəllər hansı soyludu?
Bizim el gözəldi, Bəndər elidi.

Aldı Bəhrəm:

Sevdiyim qızlarda kəmər beldəndi,
Yanaqları lələdəndi, güldəndi.
Hər birisi bir obadan, eldəndi,
Çoban, bir el, ucu nişan ver görək.

Aldı çoban:

Xeyir gəlməz gənc, savaştan, davadan,
Görüm ki, uzaq ol səni qadadan.
İgid, gəl əl götür belə sevdadan,
Bizim el gözəldi, Bəndər elidi.

Aldı Bəhrəm:

İgid olan bekar yerə ox atmaz,
Nahaqdan qan edib günaha batmaz.

Ölər Bəhrəm, bu sevdadan qayıtmaz,
Çoban, bir el, ucu nişan ver görək.

Aldı çoban:

Behbud çoban deyər ucalsın adın,
Olsun keyf damağın, ləzzətin dadın,
Get oğlan, get, hasil olsun muradın,
Bizim el gözəlidi, Bəndər elidi.

Behbud çoban söz ilə dediyi kimi, dil ilə də dedi:

– Ay oğlan, bu gədikdən aşanda Bəndərqala şəhəridi. Şenlik abadanlıqdi. Gedin, düşün, dincəlin.

Şahzadə Bəhrəm Behbud çobandan ayrıldı üç qardaş pəhləvan ilə atını sürdü, gədikdən aşdı. Bəndərqala şəhərinə yetişdi. Onlar gecə bir qarının evində qonaq qaldılar. Yatdılar, dinclərini aldılar. Sabah açıldı. Qalxıb Bəndərqala şəhərinə çıxdılar. Gördülər şəhərin bir tərəfində bir qaya var. Bir çox pəhləvan o qayanın yanına yığışıbdı. Bəhrəm də üç qardaş pəhləvan ilə oraya gəldi. Gördü qayanın başında bir gözəl kəklik var. Buraya yığışan pəhləvanlar nə qədər ox atırlarsa da, heç biri kəkliyi vura bilmir. Kəklik oxlardan nə qırpınır, nə yerindən tərənir, nə də uçar.

Şahzadə Bəhrəm irəli yeridi. Oxunu çilləyə qoydu. Kəkliyə bir ox atdı. Bəhrəmin oxu da kəkliyə dəymədi. Bəhrəmin yanındakı ox atan ortancıl qardaş dedi:

– Şahzadə sağ olsun, dayan, mən kəkliyi vurum. Bəhrəm razı olmadı. Özü kəkliyə bir ox da atdı. Bu ox da dəymədi. Kəklik yerindən belə tərənib uçmadı. Bu Bəhrəmə hamısından ağır gəldi. Acıqlı-acıqlı üçüncü oxunu çilləyə mindirib atdı. Bu ox da dəymədi. Ancaq kəklik qayadan uçdu. Bu vaxt Bəhrəm yoldaşlarına dedi:

– Siz burada dayanın, mən bu kəkliyin dalınca gedəcəyəm. Kəkliyin bu qədər atılan oxlardan uçmamasında bir sirr var.

Şahzadə Bəhrəm atını mindi, kəkliyin dalınca çapdı. Quş göy ilə, Bəhrəm yer ilə getdi. Kəklik uçub bir mağaraya girdi. Bəhrəm də onun dalınca mağaranın qapısına yetişdi. Atından düşüb istədi içəri girsin, birdən bir gül camallı, bənövşə əndamlı qız, yanında da bir qarabaş mağaradan on dörd gecəlik ay kimi onun qabağına çıxdı. Şahzadə Bəhrəm

tamaşa eyləyəndə nə gördü? Bu qız şəkildəki qızlardan biridi. Aldı gö-rək nə dedi:

Bəzənib qarşıma çıxdın biqafil,
Sevdi dəli könül səni, ay kəklik!
Az qaldı aqlımı alasan başdan,
Sevdi dəli könül səni, ay kəklik!

Bilirəm elini, hansı ellisən,
Bağçası reyhanlı, qızılıgüllüsən,
Şirin ləhcəlisən, şirin dillisən,
Sevdi dəli könül səni, ay kəklik!

Çəkmişəm yolunda mən cövri-cəfa,
Nə ola gələsən sən bir insafa.
Dünyada ömr edək biz sürək səfa,
Sevdi dəli könül səni, ay kəklik!

Dolannam çölləri sevda var başda,
Yanır dərddi sinəm eşqi atəşdə.
Mən tək nə gəzirsən sən dağda, daşda?
Sevdi dəli könül səni, ay kəklik!

Artıb dərddi-qənim heç gəlməz sana,
Üz tutub yanına gəldim dərmana.
Bəhram qurban olsun sən kimi cana,
Sevdi dəli könül səni, ay kəklik!

Söz tamam oldu. Qız şahzadə Bəhrəmin ona aşiq olduğunu bildi. Qız da oğlanı bəyəndi. Dedi:

– Ay oğlan, sözünü qəbul eyləyirəm. Mən Bəsrə padşahının qızı Mahmünəvvərəm. Atam məni vəzirin oğluna vermək istəyir. Mən ona getmirəm. Möhlət alıb qarabaşım ilə gəzməyə çıxmışam. Kəklik cildinə girib qayadan şəhərə tamaşa eyləyirdim ki, o pəhlivanlar gəlib mənə ox atdılar. Sonra da sən gəlib çıxdın. Səni bəyəndim. İndi gedirəm, yolunu gözləyəcəyəm, gəl məni apar!

Mahmünəvvər Bəhrəmdən ayrılıb kəklik cildinə düşdü. Qarabaşı ilə uçub getdi. Bəsrədə atasının evinə yetişdi. Bu tərəfdən də şahzadə

Bəhrəm məlul, müşkül üç qardaşın yanına qayıtdı. Üç qardaş pəhləvan Bəhrəmi məlul görüb ondan səbəbini xəbər aldılar. Götürdü Bəhrəm görək üç qardaş pəhləvanın cavabında nə dedi:

Qulaq asın mərd igidlər,
Bir qız sövdasına düşdüm.
Könül ki, almaz öyütlər,
Bir qız sevdasına düşdüm.

Müjganı ox, qaşı qara,
Ürəyimə vurdu yara.
Bu dərdimə olmaz çara,
Bir qız sövdasına düşdüm.

Can almaqdı onun qəsdı,
Səbr qərarımı kəsdi.
Yanında vardı qız dostu,
Bir qız sevdasına düşdüm.

Vardı əcəb işvə, nazı,
Göllərində ördək, qazı.
Bəsrə padşahının qızı,
Bir qız sevdasına düşdüm.

Dərd gələr Bəhrəmi tapar,
Getmə qiyamətmi qopar.
Dedi gəlib məni apar,
Bir qız sevdasına düşdüm.

Söz tamam oldu. Üç qardaş pəhləvan Bəhrəmə ürək-dirək verdilər. Bəhrəm üç qardaş pəhləvanla atlanıb yola düşdü, at sürdülər. Gəldilər bir padşahın torpağına çatdılar. Şahzadə Bəhrəm üç qardaş pəhləvan da yanında padşahın imarətinin yanından keçirdi. Eyvanda gözü bir qıza sataşdı. Baxdı bu qız şəkildə gördüyü qızların dördüncüsüdür. Eşqi çuşa gəldi, aldı görək nə dedi:

Eyvandan baxan gözəl,
Sən mənim butamsan, butam.
Məni oda yaxan gözəl,
Sən mənim butamsan, butam.

Aldı qız:

At üstündə duran oğlan,
Düş burada qonaq əylən.
Yay-oxunu quran oğlan.
Düş burada qonaq əylən.

Aldı Bəhrəm:

Əynində var yaşıl alın,
Çəkilibdi xətti-xalın.
Nə gözəldi gül camalın,
Sən mənim butamsan, butam.

Aldı qız:

Oğlan, bülbülmü, gülmüsən?
Dərmansız dərdim bilmisən.
Uzaq yollardan gəlmisən,
Düş burada qonaq əylən.

Aldı Bəhrəm:

Şirin dilli gözəl canan,
Bəhrəm olsun sənə qurban.
Saxlasan, olaram mehman,
Sən mənim butamsan, butam.

Aldı qız:

Tərlan sözün deməz xəlvət,
Eşqindən yandım bimürvət.
Axır ollam sənə qismət,
Düş burada qonaq əylən.

Söz tamam oldu. Bəhrəm üç qardaş pəhləvan ilə bərabər atdan düşdülər. Tərlana qonaq getdilər. Tərlanın başında qırx qız əyləşmişdi.

Şahzadə Bəhrəm söz ilə dediyi kimi, dil ilə də Tərlana aşiq olduğunu söylədi. Padşah qızı Tərlandı dedi:

– Oğlan, dediklərinə mən razıyam. Ancaq gərək atam da razı olsun. Gecə orada qaldılar, sabahı Bəhrəm padşahın yanına getdi.

Padşah yer göstərdi. Bəhrəm əyləşdi. Söhbətə başladılar. Şahzadə Bəhrəm Tərlana aşiq olduğunu padşaha dedi. Padşah Bəhrəmi kamallı oğlan gördü. Onun kamalını sınamaq üçün dedi:

– Oğlan, bir kişi ilə bir arvad var. O ər-arvadın hər il bir əli şil, ayağı topal övladı olur, sonra ölür. Get onların sirrini öyrən, mənə gətir, sonra qızımı sənə verim.

Bəhrəm baş endirib çıxdı. Üç qardaş pəhləvanın yanına gəldi. Əhvalatı onlara nağıl əylədi.

Üç qardaş dedi:

– Şahzadə, biz də səninlə gedək.

Şahzadə Bəhrəm razı olmadı. Atlandı, özü tək yola düşdü. Bəhrəm yolda bir kor qocaya rast gəldi. Kor qoca ondan haraya getdiyini xəbər aldı. Bəhrəm kişi ilə arvadın sirrini öyrənməyə getdiyini söylədi.

Kor qoca dedi:

– Gedərsən, üç yol ayrıcında bir ev var. İçəri girərsən. Bir kişi ilə bir arvad görəcəksən. Onlardan sirlərini soruşarsan. Onlar səndən əlac istəyəcəklər. Onda sən deyərsən ki, əgər onlar ürəklərinin sirlərini bir-birlərinə açırlarsa, onda onların hər il bir əli şil, ayağı topal övladları ölməz, salamat qalar.

Şahzadə Bəhrəm razılıq ələyib kor qocadan ayrıldı. Atını sürdü. Gəldi üç yol ayrıcında bir evə çatdı. Atından düşdü, içəri girdi. Gördü bir kişi ilə bir arvad oturub. İçəri girdi. Salam verdi. Salamını aldılar.

Kişi dedi:

– Oğlan, buraya nəyə gəlmişən?

Şahzadə Bəhrəm dedi:

– Sizin sirtinizi öyrənməyə gəlmişəm.

Kişi dedi:

– Biz sirtimizi o adama açarıq ki, bizim dərdimizə əlac əyləsin.

Bəhrəm dedi:

– Siz sirtinizi açın, mən əlac əyləyəyəm.

Kişi dedi:

– Ey oğlan, eşit və inan, bizim hər il bir şil, topal oğlumuz olur, ölür. Bilmirik bunun əlacı nədi.

Şahzadə Bəhrəm kor qocanın öyrətdiyi kimi dedi:

– Siz ürəyinizdəki sirri bir-birinizə açın, onda oğlunuz ölməz.

Kişi dedi:

– Mənim bu qədər varım, dövlətim var. Yenə birinin əlində pul, mal görəndə istəyirəm o da mənim olsun, çox tamahkaram.

Kişinin cavabında arvad dedi:

– Ay kişi, mən bir cavan oğlan görəndə həmişə ona meylim qonur, nəfsim keçir.

Bəhrəm dedi:

– Bundan sonra sizin oğlunuz ölməz.

Şahzadə Bəhrəm ər ilə arvadın fikrini öyrənib atını mindi, sürdü gəldi sirri padşaha söylədi. Padşah Bəhrəmi kamallı görüb qızı Tərlandı ona verdi. Bəhrəm bir neçə gün orada qaldı. Bir gün üç qardaş pəhləvanla atlandı, yola düşdü. Onlar az getdilər, çox getdilər, gedib bir şəhərə çatdılar. Yorulmuşdular. Yorğunluqlarını almaq üçün bir müddət orada qalası oldular. Bir karvansaraya gedib atlarına töylə, özlərinə mənzil tutdular.

Bir gün şahzadə Bəhrəm yoldaşları ilə şəhərə çıxmışdı. Bir yere yetişdi. Gördü bir tacir üzü rübəndli bir qız satır. Şahzadə Bəhrəmin o qıza yazığı gəldi. Qızıl verib qızı tacirdən satın aldı. Yoldaşlarına dedi:

– Yazıqdı, aparıq, qarabaş olar.

Qızı götürüb mənzilə gətirdilər. Qız yaxşı qulluq edirdi. Bir gün səhər ertə şahzadə Bəhrəm yuxudan tez durmuşdu. Qız hələ oyanmamışdı. Bəhrəm oraya gəldi. Qızın üzündən rübəndi düşmüşdü. Bəhrəm nə gördü? Bu bir gözəldi ki, dünyada tayı, bərabəri yoxdu. Günə deyir sən çıxma, mən çıxacağam, aya deyir sən doğma, mən doğacağam.

Şahzadə Bəhrəm qıza diqqətlə tamaşa eyləyəndə baxdı ki, bu qız şəkildəki qızlardan biridi. Sevindi, könlü coşdu, qəlbi havalandı, götürdü görək nə dedi:

Aldı Bəhrəm:

Şirin yuxu yatan ay qız!

Oyan ay qız, sən mənimsən.

Rübəndini atan ay qız!

Oyan ay qız, sən mənimsən.

Şahzadə Bəhrəmin səsinə qız diksinib yuxudan ayıldı. Yasəmən züflərindən üç tel ayıraraq nar məmələrinin arasına basdı, görək nə dedi:

Aldı qız:

Xətti-xalı bənövşəsən,
Cavan, söylə mətləbin nə?
Salma məni təşvişə sən,
Cavan, söylə mətləbin nə?

Aldı Bəhrəm:

De bir insansan, pərisən?
Dilimin bir əzbərisən?
Gözəllərin ülkərisən,
Oyan ay qız, sən mənimsən.

Aldı qız:

Sinəmi yandırır fəraq,
Yox elimdən verən soraq.
Atamdan, anamdan iraq,
Cavan, söylə mətləbin nə?

Aldı Bəhrəm:

Əlif qəddim beydi, mimdi,
Sinəmə yerişən simdi,
Haralısən, atan kimdi?
Oyan ay qız, sən mənimsən.

Aldı qız:

Dilləri xoş avazıyam.
Ərşin zöhrə yulduzuyam.
Gülşah padşahın qızıyam,
Cavan, söylə mətləbin nə?

Aldı Bəhrəm:

Gözəl olmaz bu mürvətdə,
Ciyərim yanır firqətdə.
Nə gəzirsən sən qürbətdə?
Oyan ay qız, sən mənimsən.

Aldı qız:

Haramılar buyurdular,
Qəm hicranla doyardular.
Vətənimdən ayırdılar,
Cavan, söylə mətləbin nə?

Aldı Bəhrəm:

Bəhrəm deyər, eşqə dolmaq,
Dərin dəryalara dalmaq.
Mətləbimdi səni almaq,
Oyan ay qız, sən mənimsən.

Aldı qız:

Firəngizəm, deməm yalan,
Könlüm oldu tamam talan.
Mən olum boyuna heyran,
Cavan, söylə mətləbin nə?

Söz tamam oldu. Qız söz ilə dedi ki kimi, dil ilə də dedi:

– Ay cavan, eşit və inan. Mən Gülşah padşahın qızı Firəngizəm. Atama qırx haramı yağlı çıxmışdı. Bir gecə haramılar gəlib atamı öldürdülər. Məni götürüb bu şəhərə gətirdilər. Tacirə satdılar. Tacirdən də siz aldınız.

Bəhrəm üç qardaş pəhləvanla məsləhətləşdi.

Üç qardaş pəhləvan dedi:

– Şahzadə, bizim məsləhətimiz belədir ki, qızı bu şəhərdə qoy, gəldək. Qayıdanda özün ilə apararsan.

Bəhrəm üç qardaşın məsləhətinə razı oldu. Firəngizi bir imanlı qarının evində qoydu. Ona yaxşı xərclik verdi. Halallaşıb üç qardaş da yanında yola düşdü. Onlar beş gün, beş gecə at sürdülər, gedib bir şəhərə yetişdilər. Şahzadə Bəhrəm yoldaşları ilə şəhərin içərisindən keçirdi. Bir də nə gördü? Qırx incə qız bir gözəli üzük qaş kimi ortaya alıb başına pərvanə kimi dolana-dolana aparır. Qızlar hamamdan gəlib evlərinə gətirdilər. Şahzadə Bəhrəm tamaşa eyləyəndə nə gördü? Qırx

incə qızın ortasındakı ay kimi şəfəq salan, gün kimi yanan qız şəkildə gördüyü qızların biridi. Könlü havalandı, ürəyi coşdu, aldı görək nə dedi:

Aldı Bəhrəm:

Hamamdan qayıdan nazlı soltanım,
Söylə qız, güzarın hayana belə?
Nə zamandı firqətindən yanırım,
Od salıbsan sən bu canıma belə.

Aldı qız:

Kəhər at üstündə duran qoç iyid.
Yoxsa ki, giribsən qəsdə bu eldə?
Yol azıbsan axtar tap sən yolunu,
Dost əyri baxarmı dostu bu eldə?

Aldı Bəhrəm:

Mən bilmədim gözəl, sənün halını,
Gəl göc dolandırma sən xəyalını.
Sevmişəm ağ üzdə qara xalını,
Eyləyibsən məni divanə belə.

Aldı qız:

Bizim eldə qərib xoş mehman olar,
Canana sadağa şirin can olar.
Şah atam eşidər, yəqin qan olar,
Danış sözlərini asta bu eldə.

Aldı Bəhrəm:

Dağ başında titrəmişəm, əsmişəm,
Müxənnəti bir zərbəylə əzmişəm.
Bəhrəməm, at sürüb yollar keçmişəm,
Gəlmişəm mən sənə qurban belə.

Aldı qız:

Gözəl ilə şirin söhbət qatarsan,
Sən tər lansan, yaşıl başı tutarsan.
Qismət olsa, muradına çatarsan,
Qalmaz igid könlü yasda bu eldə.

Şahzadə Bəhrəm söz ilə dediyi kimi, dil ilə də dedi:

– Ay qız, mən sənə aşiqəm. Uzaq ellərdən sənin soracağına gəlmişəm.

Gözəl dedi:

– Mən razıyam, ancaq ixtiyarım öz əlimdə deyil. Bura Çin elidi. Mən də Çin padşahının qızıyam. İstə, atamdan məni al!

Gözəl bu sözü deyib Bəhrəmdən ayrıldı, qırx incə qız ilə evlərinə getdi. Şahzadə Bəhrəm bundan xeyli məlul oldu. Üç qardaş pəhləvanı orada qoyub, özü Çin padşahının yanına getdi. Çin padşahı yer göstərdi. Şahzadə Bəhrəm əyləşdi. Bir çox söhbətdən sonra şahzadə Bəhrəm Çin padşahının qızından söhbət açdı. Gözələ aşiq olduğunu söylədi. Çin padşahı Bəhrəmin hünərini bilmək istədi. Çin padşahının qırx pəhləvanı var idi. Padşah Bəhrəmə dedi:

– Mənim pəhləvanlarımla güləşib onları yıxa bilsən, qızımı sənə verrəm. Yıxa bilməzsən, boynunu vurdurram.

Şahzadə Bəhrəm Çin padşahının bu sözünə razı oldu. Padşah hökm əylədi, qırx pəhləvan meydana gəldi. Pəhləvanlar bir-bir şahzadə Bəhrəmin meydanına çıxdı. Bunu görüb üç qardaş pəhləvan Bəhrəmin köməyinə gəldi.

– Bəhrəm dedi:

– Siz çəkilin, bir yanda durun. Mərd igid yoldaşını qabağa verməz, özü irəli çıxar. Bir də ki güləş meydanıdır. Bir-bir güləşəcəyik. Görək kimin baxtı güləcək, kim qalib gələcək.

Şahzadə Bəhrəm qırx pəhləvan ilə güləşməyə başladı. Qırx pəhləvan bir-bir Bəhrəmin meydanına çıxdı. Şahzadə Bəhrəm onların qırxını da yıxdı. Çin padşahı şahzadə Bəhrəmin hünərli bir igid olduğunu gördü. Ondan xoşu gəldi. Qızı Gözəli şahzadə Bəhrəmə verdi. Şahzadə Bəhrəm bir müddət burada qaldı. Bir gün Çin padşahının qızı ilə halal-hümmət əyləyib atlandı, yoldaşları ilə yola çıxdı. Onlar neçə gün neçə gecə yol getdilər. Gəlib yol kənarında bir qocaya rast gəldilər. Şahzadə Bəhrəm qocadan hal-əhval bilmək, yol xəbər almaq üçün götürdü görək nə dedi, qoca ona nə cavab verdi, biz deyək, eşidənlər şad olsunlar:

Aldı Bəhrəm:

Başına döndüyüm ay qoca baba,
Baba, söylə bu yol hayana gedir?
Coşdu dəli könlüm sevdaya düşdüm,
Baba, söylə bu yol hayana gedir?

Aldı qoca:

Başına döndüyüm gül üzlü oğul,
Oğul, sən deyən yol Yəmən yoludu.
Nə olubdu sən sevdaya düşübsən?
Oğul, sən deyən yol Yəmən yoludu.

Aldı Bəhrəm:

Qızılgülü dəstə tutub dərmişəm,
Dərib-dərib yaylıq üstə sərmişəm.
Canım alan yeddi camal görmüşəm,
Baba, söylə bu yol hayana gedir?

Aldı qoca:

Onlar necə camal, necə canandı?
Babanın bu canı sənə qurbandı.
Əl götür sevdadan, sevda yamandı,
Oğul, sən deyən yol Yəmən yoludu.

Aldı Bəhrəm:

Bir nə ola müşkül işim düzələ,
Bağlarımız bürünməyə xəzələ.
Bəhrəməm, yetişəm yeddi gözələ,
Baba, söylə bu yol hayana gedir?

Qoca söz ilə dediyi kimi, dil ilə də dedi:

– Oğul, bu yol Yəmən şəhərinə gedir. Az qalıb, atlarınızı sürün çatarsınız. Şahzadə Bəhrəm yoldaşları ilə atlarını sürdü. Gəldi Yəmən şəhərinə yetişdi. Şahzadə Bəhrəm üç qardaş pəhləvanla gördülər şəhərdə,

meydanın dörd tərəfində çadırlar qurulubdu. Bəhrəm bir yəmənliyə bunun nə olduğunu, çadırların burada nə üçün qurulduğunu xəbər aldı.

Yəmənli kişi dedi:

– Ey oğlan, Yəmən padşahının Mələkmənzər adlı günə göz qırpan, aya lağ eləyən, dünyada tayı-bərabəri tapılmayan bir gözəl qızı var. Çadırlar doqquz padşah oğlanlarının çadırlarıdır. Onların hər biri bir torpaqdan qoşun çəkib gəlibdi ki, Mələkmənzəri alsın.

Yəmənliyə bu sözü eşidən şahzadə Bəhrəm mətləbi anladı. O da yoldaşları ilə doqquz padşah oğlanları ilə yanaşı, meydanın bir tərəfində çadır qurdu, üç qardaş pəhləvanı orada qoydu. Birdən güzarı Yəmən padşahının imarətinin yanından düşdü. Şahzadə Bəhrəm nə gördü, külafirəngidə bir qız durub baxır. Camalından ay-gün işıq alır, gözəllikdə tayı tapılmaz. Tanrının xoşu gələndə bu gözəli yaradıb. Gözəllik paylayanda birinci payı ona verib. Qələmini ilk dəfə onun qaşlarına çəkib. Şahzadə Bəhrəm qıza baxdı, gördü ki, şəkildəki qızdı. Az qaldı ağı başından çıx-sın, aldı görək nə dedi:

Külafirəngidə əyləşən gözəl,
Apardı aqlımı qara qaşların.
Gözlərin cəllad tək giribdi qəsdə,
Eyləməz dərdimə çara qaşların.

Heyranam səndəki hüsnü camala,
Ağla, fərasətə, loğman kamala.
Tənə qılar ərş üzündə hilala,
Vurubdu sinəmə yara qaşların.

Bəhrəm deyər əhd-peymana gəlmişəm,
Sən gözələ mən qurbana gəlmişəm.
Həsretin çəkməkdən cana gəlmişəm,
Rəhm eyləmir cəfakara qaşların.

Şahzadə Bəhrəm baxdı ki, qız onun sözünə cavab verməyir. Aldı dübarə görək nə dedi:

Aldı Bəhrəm:

Qadasın aldığı pəri,
Şirin-şirin danış indi.
Adındı dilim əzbəri,
Eşq oduna alış indi.

Aldı Mələkmənzər cavabında:

Məlul baxıb duran oğlan,
Oğlan, söylə nə danışım?
Boyuncuğun buran oğlan,
Oğlan, belə nə danışım?

Aldı Bəhrəm:

Əyləşibsən taxt üstündə,
Sənəm qalıb dağ, düyündə.
Yaranıbsan nə xoş gündə,
Şirin-şirin gülüş indi.

Aldı Mələkmənzər:

Eşqin peymanası dolub,
Sonalar göllərə dolub.
Baxça içrə həsrət qalıb,
Bülbül gülə, nə danışım?

Aldı Bəhrəm:

Qumru ötür, gəlir səsi,
Sən yer üzünün pərisi.
Yeddi gözəlin birisi,
Həsrət dosta, sarış indi.

Aldı Mələkmənzər:

Asta söylə sözün aman,
Şah eşidər, verər fərman.
Uzaq eldən qərrib oğlan,
Qonaq gələ, nə danışım?

Aldı Bəhrəm:

Gözəl, sözü vurma üzə,
Sənəmi yandırma közə.
Biçdir, geyin təzə-təzə,
Köynəyini narış indi.

Aldı Mələkmənzər:

Mərd igidsən, göstər hünər,
Gözüm göyçək, qaşım qəmər.
Yaraşır gümüşdən kəmər,
İncə belə, nə danışım?

Aldı Bəhrəm:

Bəhrəməm, gırrəm meydana,
Bac verməm yağı düşmana.
Küsüllüyü at bir yana,
Gəl mənimlə barış indi.

Aldı Mələkmənzər:

Mələkmənzər deyib gülsə,
Dost dostunun qədrin bilsə.
Sevdiyim mərd igid gəlsə,
Bizim elə, nə danışım?

Söz tamam oldu. Mələkmənzər dedi:

– Ey oğlan, mənim meylim səndədi. Get atamdan istə, al.

Şahzadə Bəhrəm Yəmən padşahının yanına gəldi. Yəmən padşahı şahzadə Bəhrəmi xoşsifət oğlan görüb yanında əyləşdirdi. Nəyə gəldiyini xəbər aldı. Şahzadə Bəhrəm Mələkmənzərə aşiq olduğunu söylədi. Yəmən padşahı qızının şahzadə Bəhrəmə meyli olduğunu biləndən sonra dedi:

– Oğlan, qızımı sənə verərəm. Ancaq doqquz padşah oğlanlarının şərini mənim başımdan rədd eylə.

Yəmən padşahının cavabında şahzadə Bəhrəm dedi:

– Bu namərdlik olar. Mən qızı belə ala bilmərəm. Gedərəm, iki şir tutub gətirərəm. Qızın Mələkmənzəri o iki şirin arasında qoyaram. Hər kim cürət eyləyib, hünər göstərüb şirlərin arasından qızı götürə bilsə, Mələkmənzər onun olsun.

Yəmən padşahı Bəhrəmin tədbirinə razı oldu. Şahzadə Bəhrəm getdi iki şir gətirdi. Mələkmənzəri polad qəfəs içində şirlərin arasında qoydular. Doqquz şahzadələrə xəbər verdilər ki, hər kim gedib şirlərin arasından qızı götürə bilsə, qız onundu.

Şahzadələrin hər biri Mələkmənzəri almaq həvəsinə düşdü. Bir-bir meydana gəldilər. Şirlərin arasından Mələkmənzəri götürmək istədilər. Götürə bilmədilər. Şirlər padşah oğlanlarının doqquzunu da parçalayıb öldürdü. Şahzadələri ölmüş görüb onların başında gəlmiş qoşunlar dağıldılar, çıxıb yerlərinə getdilər. Axırda şahzadə Bəhrəm qılınc çəkib şirlərə hücum etdi. Şirlər istədilər ki, Bəhrəmə yönəlsinlər. Bəhrəm aman vermədi. Şirlərin ikisini də qılınc ilə vurub öldürdü. Qızı götürdü. Yəmən padşahının başının adamları ilə üç qardaş pəhləvan şahzadə Bəhrəmin hünərinə, igidliyinə afərin söylədilər. Bundan sonra Yəmən padşahı qızını Bəhrəmə verdi. Bəhrəm bir müddət burada qaldı. Sonra o, Mələkmənzəri götürüb gedəsi oldu. Bu vaxt Yəmən padşahı qoşun hazırlatdı. Qoşun böyüklərinə tapşırırdı ki, ixtiyarınız şahzadə Bəhrəmdədi. Şahzadə Bəhrəmi nişanlısı ilə aparıb öz yerlərinə qoyub qayıdarsınız. Şahzadə Bəhrəm Mələkmənzərlə, üç qardaş pəhləvanla, qoşun əhli ilə atlanıb yola düşdü. Gəldi Çinə yetişdi. Bir neçə gün orada qonaq qaldı. Çin padşahının qızı Gözəli götürdü. Gəldi Gülşah padşahının qızı Firəngizə yetişdi. Onu da götürdü, yol başladı. Getdi Tərlandı olan yerə çatdı. Tərlandı da götürdü, getdi Bəsrəyə yetişdi. Gördü Bəsrədə Mahmünəvvərin toyudu. Qız vəzirin oğluna verilib, toy olur, köçək köçdü. Şahzadə Bəhrəm Bəsrə padşahından Mahmünəvvəri istədi. Bəsrə padşahı qızını xoşluqla Bəhrəmə vermədi. Dava başlandı. Şahzadə Bəhrəm başındakı qoşunla Bəsrə padşahının qoşununu qırıb dağıtdı. Davada vəzirin oğlunu da öldürdülər.

Şahzadə Bəhrəm Mahmünəvvəri qılınc gücünə aldı. Getdi Sənubərə yetişdi. Sənubəri götürdü, pərilər padşahının torpağına getdi. Bir müddət pərilər padşahının vilayətində qaldı. Pərilər padşahının qızı Pərinazı da götürdü, yola düşdü.

Şahzadə Bəhrəm yanında yeddi gözəl qız, başında çoxlu qoşun gəldi atasının torpağına çatdı. Şahzadə Bəhrəm gedəndən bəri neçə illər keçmişdi. Bəhrəmin anası oğlunun ayrılığına dözə bilməyib ölmüşdü. Atası isə fəqir-füqəraya göz verib, işiq verməyən zülmkar bir padşah olduğundan camaat onu taxtdan salıb öldürmüşdü. Şahzadə Bəhrəm gəldi, gördü atasının yerində vəzir padşah olubdu. Vəzir də insafsız, ədalətsiz bir adam idi. Şahzadə Bəhrəm qılınc çəkdi, vəziri və onu istəyənləri öldürdü. Özü taxta çıxdı. Ona dost, mehriban olan böyük qardaşı özünə vəzir, ortancıl qardaşı vəkil, kiçik qardaşı isə qoşun böyüyü etdi. Üç qardaş pəhləvana eldə qız seçib aldı. Bəhrəm onların da toyunu özü ilə bərabər etdi. Şahzadə Bəhrəm qırx gün, qırx gecə toy etdi. Yeddi qızı

aldı. Yəmən qoşunu şahzadədən izin istədi. Çıxdı öz yerlərinə getdi. Şahzadə Bəhrəm camaatla ədalətlə rəftar eyləyib, gətirdiyi gözəllərlə ömür sürməyə, gün keçirməyə başladı.

Deyirlər, şahzadə Bəhrəmin toyuna bir neçə aşıq gəldi, gözəllərin duvaqqapmalarını belə eylədi:

Aşığın qurban olsun,
Sənin kimi yara gözəl.
Gözlərin canlar alır,
Qaşlarındır qara gözəl.
Heyranam mən əzəldən,
O zülfü şahmara gözəl.
Ömür eylə, qismət olma,
Qonça gülsən, xara gözəl.

Sənsən qonça gül,
Saçların sünbül,
Aşığın bülbül.
Şöqə salırsan,
Eşqə dalırsan,
Canım alırsan.

Olmaz belə naz,
Şirin xoş avaz,
Öldürmə məni,
Ay şahinşahbaz.
Firqətini çəkməkdən,
Sinəm para-para gözəl.

Gözəllərdə qaydadı,
Sallanar, yüz nazla gəzər.
Çalxanar sona kimi,
Ördək ilə qazla gəzər.

Gül reyhanlı bağlarda,
Böyük-böyük qızla gəzər.
Deyər, gülər danışar,
Şirin söhbət, sazla gəzər.

Şirindi dilin,
İncədir belin,
Qaradı telin.
Telə bənd ürək,
Ay gözəl mələk,
Üzünü görək,
Əcəb göyçəksən,
Gözəl çiçəksən,
Tayın tapılmaz,
Halqa birçəksən.

Rəhm eylə, çəkmə məni
Zülflərindən dara gözəl.

Geyibsən əndamına,
İpək üstdən şal, ay dilbər.
Görəni valeh eylər,
Ağ üzündə xal, ay dilbər!
Necə gözəl yaraşır,
Qamətinə al, ay dilbər!
Çəkir sənin həsrətini,
El, oba, mahal, ay dilbər!

Eldə bir dənə,
Mərcan, dürdanə,
Mayılam sənə,
Qadamı alım,
Canıma salım,
Eşqinə dalım.
Sən tək can olmaz.
Nə qılman olmaz,
Nə huri-mələk,
Kim qurban olmaz,
Özü xoş, sözü şirin,
Belə işvəkara gözəl.
Gözəllər gözəlisən,
Meylim qonub ay qız sənə.
Amandı ağrın alım,
Bircə gəl rəhm eylə mənə.

Müjganların oxlayıb,
Bağrım başın dönə-dönə.
Bilmirəm şirin dostdan,
Nədən inciyibsən yenə?

İncimə məndən,
Ay nazik bədən.
Dönmərəm səndən,
Gül üzlü canan.
Əlindən aman,
Halımdı yaman.
Ay nazlı dilbər!
Qaşları qəmər,
Adın olubdu,
Dilimdə əzbər.

Tərifin, şan-şöhrətin.
Düşüb hər diyara gözəl.

Aşıq Əli heyran sənə,
Kənar gözmə, qadan alım.
Gahdan bir qaşın çatıb,
Bağrım əzmə, qadan alım.
Yaşılbaş sona kimi,
Yana süzmə, qadan alım.
Amandı ətəyindən,
Əlim üzmə, qadan alım.

Ağzımdı acı,
Dərdim əlacı,
Baxma qıyğacı,
Əziz canansan,
Təbib loğmansan.
Mətləb qanansan,
Xubların başı,
Könül sirdaşı,
Oynadıb çatma,
O qaytan qaşını,
Aşıqəm mən əzəldən,
Gözləri xumara gözəl.

USTADNAMƏ

Dənəndə yanında, məclis içində,
Şirin sözün cana yayılsın gərək!
Sazın cingildəyib, səsin gələndə,
Qəflətdə yatanlar ayılsın gərək!

Ləli-mərcan gərək aşiq kalamı,
Afərin söyləyə eşidən hamı,
Firdovsi, Nizami, Füzuli, Cami,
Ustadlar tanınıb sayılsın gərək!

Yandırılmaz hər qəlbi eşqin ataşı,
Fərhad istər çapa qayanı, daşı.
Kamil ustad olmaz hər yetən naşı,
Dəmir zindan üstə döyülsün gərək!

Əgər qismət olsa tər-xonça xara,
Şeyda bülbül batar min ahı-zara.
Dünyada düşməsin mərd adam dara,
Namərdlər comərdə əyilsin gərək!

Getdi bu dünyadan neçə şiri-nər,
Bəhram şah hünərvər, Xosrov dilavər.
Aşiq Xeyri, sözün söylə dil əzbər,
Ustادلara rəhmət deyilsin gərək!

Ustadlar ustadnaməni bir deməyib, iki deyörlər. Biz də deyək iki olsun, mərdlərin başı dik olsun.

Fələk zəhər qatdı çoxlar aşına,
Çoxlar ömrün tamam eylədi bir gün.
Mın bəla gətirdi axır başına,
Sitəmindən həzər söylədi bir gün.

Çoxlar məclis qurub döşətdi xalı,
Qaldı bu dünyada dünyanın malı.
Uddu qara torpaq ol Rüstəm Zalı,
Gör çərxi hökmdar neylədi bir gün.

Fələk hər kimsədən bir qisas aldı,
Əzrayıl yeriyib qanadın çaldı.
İskəndər əlindən qamçını saldı,
Xancal alıb bağrın teylədi bir gün.

Mərd iyidlər kəm olmazlar mürvətdən,
Hər kəsdənin qisməti var nemətdən.
Buğda verib çıxartdılar cənnətdən,
Şeytan ol Adəmi tovladı bir gün.

Ümid, bel bağlama fani dünyaya,
Gəl qiymət qoy ustad verən haqq-saya.
Bəlkə əməyini döndərdi zaya,
Səni də yolundan eylədi bir gün.

Ustadlar ustadnaməni iki deməyib üç deyər, biz də deyək üç olsun,
namərdlərin ömrü puç olsun.

Söylə görüm, gəlib keçib,
Neçə insan dünya, səndən?
Ölüm şərbətini içib,
Qoca, cavan dünya, səndən?

Gah boşaldın, gah da doldun,
Çox işlərə səbəb oldun.
Neçə şahlar taxtdan saldın,
Çəkdi fəğan dünya, səndən.

Kimini qəmlə doydurdun,
Kimisinə al geydirdin.
Kiminin gönün soydurdun,
Getdi üryan dünya, səndən.

Əzəl savaba baxmadın,
Fağır qolundan tutmadın.
Kimsə dadına çatmadın,
Ay dad, aman dünya, səndən.

Birini eyləyəndə şad,
Birisinə çəkdirdin dad.
Neçəsi getdi namurad,
Uddu al qan dünya, səndən.

Bir zaman murada yetdi,
Cəmi quşlara hökm etdi.
Ömr eylədi, köçüb getdi,
Çox Süleyman dünya, səndən.

Devlər ilə eylədi cəng,
Öldürdü çox iyid, sərhəng.
Can üzüldü, oldu diltəng,
Rüstəm-dastan dünya, səndən.

Şir tək bərələrdə yatdı,
Atasıyan güştü tutdu.
Cavan getdi, qana batdı,
Söhrab nalan dünya, səndən.

Firdovsi yazdı “Şahnamə”,
Dastanı yetdi tamamə,
Dad çəkdi çatmadı kamə,
Bir elə can dünya, səndən.

Nizaminin xoş həvəsi,
Aləmə yayıldı səsi.
Açıldı söz xəzinəsi,
Ləli-mərcan dünya, səndən.

İskəndər qoydu başa tac,
Balıqlardan aldı xərac.
Axır oldu taxtı tərəc,
Çəkildi yan, dünya, səndən.

Sən olandan bəri abad,
Gəlib keçib neçə ustad,
Neçə aşiq, Şirin-Fərhad,
Gedib giryan, dünya, səndən.

Kəsdin iyidlər yolunu,
Sındırdın şimşad qolunu.
Qocaltdın Əlioğlunu,
Qəddi kaman, dünya, səndən.

Sizə hardan xəbər verim, dünyanın bir əyyamından, ustadlar qovlundan, şirlər yolundan, dünyanın bir zamanında Şəmistan adlı varlı, cahı-cəlalı bir padşah var idi. Şəmistan padşahın qoca vaxtında övlad payı, gözəllikdə tayı tapılmayan, ayı mat, günü xəcalət eliyən Şirin adlı bir qızı var idi. Şəmistan padşah bir imarət qurdurmaq istədi. Bilal adlı yaxşı bir bənnə var idi. Şəmistan padşah Bilalı çağırtdı. Bənnə Bilal padşahın hüzuruna gəldi, baş əydi, torpağa düşdü, padşahın onu nə üçün çağırtdığını xəbər aldı. Şəmistan padşah dedi:

– Ey bənnə, səni ona görə çağırtdırmışam ki, mənə başı buluddan, ayağı dəryadan nəm çəkən yeddi mərtəbəli bir imarət tikəsən. Padşahların hökmünü yerinə yetirənlər xələt alırlar, yerinə yetirməyənlər qəzəbinə düşər olurlar. Fikirləş, hansı seçirsən seç. Binanı tikib başa gətirsən, sənə yaxşı xələt verəcəm.

Bənnə Bilal padşahın hökmünü yerinə yetirməyə söz verdi.

Bənnə Bilalın Fərhad adlı camallı-kamallı bir qəşəng oğlu var idi. Fərhad yaxşı qaya çapmaq, daş yonmaq bilirdi. Bənnə Bilal oğlu Fərhad ilə padşaha imarət tikəcəyi yerə gəldi. Fərhad daş yonub atasına verərdi, atası da imarəti tikərdi. Neçə aylar, günlər keçdi, bənnə Bilal oğlu Fərhad ilə Şəmistan padşaha başı buluddan, ayağı dəryada nəm çəkən imarət tikdi. İmarətə tamaşa eləmək üçün Şirin özünə yeddi qələm ilə ziynət verib qırx incə qızınan oraya gəldi. Fərhad Şirini görüb bir könlüdən min könlüə aşiq oldu. Şirin də gül camallı, xətti-xallı Fərhadı aşiq oldu. Fərhad nazlı-qəmzəli gözəl Şirinin sevdasına düşdü. Eşq başına vurdu, sinəsi dəmirçi kürəsi kimi alışdı. Ürəyi coşdu, aldı görək qırx incə qız arasında duran adı Şirin, özü şirin qıza nə dedi:

Qurbanı olduğum, ay nazlı Şirin,
Şirin, sən buraya səfa gətirdin.

Sənsiz gecə-gündüz olmaz qərarım,
Şirin, sən buraya səfa gətirdin.

Qaşın qap-qapadı, gözün sürməli,
Gündə yüz yol gül üzünü görməli.
Səninlə sallanıb başa girməli,
Şirin, sən buraya səfa gətirdin.

Gözəlliğin bəlli cümlə cahana,
Qız, öyünər səni bəsləyən ana.
Gözəllər başına olub pərvana,
Şirin, sən buraya səfa gətirdin.

İstərim üzünü görməsin yaman,
Seyrəqib kəsdənin əlindən aman.
Fərhadam, boynuna mən olum qurban,
Şirin, sən buraya səfa gətirdin.

Fərhad sözünü tamam eylədi. Fərhadın şirin kəlam oxuması qızın çox xoşuna gəldi. Adı Şirin, özü şirin qız Fərhadı görüb gözəl gözlərini yana süzdü. Oğlana qıyğacı baxdı. Şirinin bu baxışı Fərhadın sinəsinə od saldı. Onun eşqini birə-beş artırdı. Fərhad daha da coşdu. Aldı görək Şirinin gözlərini necə tərifi eylədi:

Başına döndüyüm gül üzlü Şirin,
Apardı ağılımı qara gözlərin.
Göyçək cəmalına aşıq olmuşam,
Eyləməz dərdimə çarə gözlərin.

Sənin kimi şama mənəm pərvana,
Amandı bu qədər qəsd etmə cana.
Çatmaqş altında süzülür yana,
Eyləyir sinəmi para gözlərin.

Nə olar anlayıb dərdimi bilsən.
Mina gərdənlisən, bir qara telsən.
Dağlarda lalasan, bağlarda gülsən.
Qorxuram ki, uya xara gözlərin.

Özün kimi gözəl olmaz dünyada,
Canım qurban olsun o şirin ada.
Aradakı ilqar getməsin bada,
Yandırar ciyərim nara gözlərin.

Fərhad qurban olsun bir şirin cana,
Könlümün evini qılma virana.
Züflərin tökülüb tamam gərdana,
Vurubdu qəlbimə yara gözlərin.

Oğlanın bu sözü də qızın xoşuna gəldi. Şirin yenə də naz atdı, işvə satdı, Fərhadın qarşısında tovus kimi cılvələnilib süzdü. Baş-başa çatılmış qara qaşlarını elə oynatdı ki, qaşının oynaması ilə Fərhadın könlü də oynadı. Qəlbini eşqin atəşi yandırdı. Fərhad Şirinin gözlərinə söz demişdi. Öz-özünə fikir eyləyib dedi: “Qaş gözün ziynəti, yaraşığıdır. Qaşsız göz, gözsüz qaş nəyə gərəkdir”. Oydu ki, aldı görək qızın qaşlarını necə tərif elədi:

Adın Şirin, özün şirin, şirin yar,
Döndərib qəddimi kamana qaşlar.
Huş kamalı dürüst, ağıl dərin yar,
Yaraşır sən kimi canana qaşlar.

Bülbül cəh-cəh vurub dolanır bağı,
Nə gözəl qurulub yarın otağı,
Qapından qovma sən saxla qonağı,
Mürvət eyləyəndən mehmana qaşlar.

Vardır seyrəngahın, xoş mürğüzarın,
Düzülüb dəhana inci, mirvarın.
Tapılmaz dünyada heç barabarı,
Bənzəyir huri-qılmana qaşlar.

Gözəllikdə əcəb götürübsən pay,
Amandır, eyləmə əməyimi zay.
Qoyaram yolunda mən yüz haqqı-say,
Gətirsə də məni amana qaşlar.

Sevmişəm dünyada o gözəl adı,
İstərəm pərimdən versin muradı.

Eşqin sevdasına saldı Fərhadı,
Eylər mən fağırı divana qaşlar.

Şirin qorxdu ki, yanındakı qızlar işi duyub atasına, anasına xəbər versinlər, oydu ki, ordan getmək istədi. Fərhad Şirinin getmək istədiyini görüb aldı görək Şirinə nə dedi. Şirin ona necə cavab verdi:

Aldı Fərhad:

Məni eşq oduna salan
Gözəl, getmə bircə dayan.
Ağlı, huşu başdan alan
Gözəl, getmə bircə dayan.

Aldı Şirin:

Atam-anam yolum gözlər,
Salamat qal, mən gedirəm.
Sinəmi odlar o gözlər,
Salamat qal, mən gedirəm.

Aldı Fərhad:

Yaradan xoşlayıb səni,
Sevdaya caladın məni.
Sevdim sən kimi kimsəni,
Gözəl, getmə bircə dayan.

Aldı Şirin:

Tanrıdan eylədim dilək,
Biz murada çatıb gülək.
Oğlan bil, səndədi ürək,
Salamat qal, mən gedirəm.

Aldı Fərhad:

Səndən bir iltimasım var,
Çəkdirmə mənə ahı-zar.
Bağlayaq arada ilqar,
Gözəl, getmə bircə dayan.

Aldı Şirin:

Bir od saldın şirin cana,
Az qaldı ki, ürək yana.
İlqarımız qalsın sona,
Salamat qal, mən gedirəm.

Aldı Fərhad:

Seçmərəm gül üzdən səni,
Qoymaram heç gözdən səni.
Saz-söhbətdən, sözdən səni,
Gözəl, getmə bircə dayan.

Aldı Şirin:

Bir də eşidəm sədanı,
Nuş eylərəm xoş badanı.
Oğlan, mən alım qadanı,
Salamat qal, mən gedirəm.

Aldı Fərhad:

Rəhm elə mən mübtəlaya,
Qurbanam üzü lalaya.
Fərhadı saldın bəlaya,
Gözəl, getmə bircə dayan.

Aldı Şirin:

Sir sözünü söylə xəlvət,
Ürəkdə var rəhm, mürvət.
Şirin ola sənə qismət,
Salamat qal, mən gedirəm.

Şirin Fərhadan ayrılıb getmək istədi.

Bıçarə Fərhad Şirinin ayrılıb getməsinə dözə bilmədi. Üzünü gözəl Şirinə tutub dedi:

– Ay canımı alan, könlümə talan salan yar, gözümdən getsən, özüm-
dən gedərəm, insafa gəl, mürvət elə, bir ayaq saxla. Sinəmə beş xanə

söz gəlib onu söyləyim, sonra ixtiyar özünüdü. Fərhad Şirini sevdiyini bir də qıza bildirmək istədi.

Aldı Fərhad:

Lalə yanaq, gözəl Şirin,
Könül sənə bənd olubdu.
Sevdim səni əzəl Şirin,
Könül sənə bənd olubdu.

Əcəb həddə çatıb yaşın,
Sona tək yaşıldı başın.
Nə xoş çəkilibdi qaşın,
Könül sənə bənd olubdu.

Sənsən gözəllərə ürkər,
Ağzın baldı, dilin şəkər.
Ağrın alım, pəri peykər,
Könül sənə bənd olubdu.

Nə yaxşıdı oban, elin,
Yaraşır kəməre belin.
Tökülüb gərdənə telin,
Könül sənə bənd olubdu.

Sallan bəri, lala yanağ.
Fərhad dələr külünlə dağ.
Gözlərimdən olma irəğ,
Könül sənə bənd olubdu.

Aşiq-məşuq yüz cəfa ilə bir-birlərindən ayrıldılar. Şirin qızlarnan çıxıb evlərinə getdi. Fərhadı da atası apardı.

Bunlar burda qalsınlar, sizə Şəmistan padşahdan xəbər verim. Şəmistan padşah imarətin başa gəldiyini eşidib, oraya gəldi, bənnə Bilalı çağırdı, ona xələt verib yola saldı. Sonra külfəti ilə təzə imarətə köçdü. Şəmistan padşah burda qalsın, sizə Şirindən danışım. Şirin Fərhadı aşiq olduğunu nə atasına, nə də anasına açma bilirdi. Məlul-müşkül öyləşib Fərhadın intizarını çəkirdi. O tərəfdən Fərhad da Şirindən ayrı dözə bilməyirdi. Səbri, qərarı kəsilməşdi. Nə gündüzü gündüz idi, nə gecəsi gecə. Sev-

gilisinin firqəti onu rahat qoymayırdı. Biçarə Fərhad dərini öz içində çəkirdi. Heç kimə sirrini açmayırdı. Şirin deyirdi, Şirin eşidirdi. Günlərin bir günü Fərhadın anası Reyhan oğlunu belə məlul görüb dedi:

– Ah, gözlərinin qurbanı olum oğul, söylə görüm sənə nə olub ki, rəngin belə zəfəran kimi saralıbdı?

Fərhad əzəl istədi anasına eşqə düşdüyünü deməsin. Sonra fikirləşdi ki, bu sirri anasına da açmasa kimə açə bilər. Kim onun dərini əlac eyləyə bilər. Axırda Şəmistan padşahın qızı Şirinə aşiq olduğunu anasına açıb söylədi. Reyhan oğlu Fərhadın Şirinə aşiq olduğunu bilib onu dilə tutdu, bu sevdadan yayındırmaq istədi. Ancaq nəsihətləri Fərhadı kar eyləmədi. Reyhan yalvarıb dedi:

– Ay oğul, başına dönüm, qadanı alım, sevdə çox çətindir, eşqə düşənlərin başı min bəla çəkir. Gəl sən bu sevdadan əl çək. Sən bir kasıb bəna oğlusan. Şirin dövlətli bir padşah qızıdır. Atası onu sənə verməz. Şirin sənənin babın deyil. Axtar babını tap. Nə çoxdur eldə qız. Sev, birini al. Özünü də, bizi də əziyyətə salma.

Anasının cavabında aldı Fərhad görək nə dedi, anası necə cavab verdi.

Aldı Fərhad:

Bir gözəl salıbdı məni sevdəyə,
Ana, mən Şirindən dönə bilmərəm.
Düşsəm də yolunda dərini-bəlaya,
Ana, mən Şirindən dönə bilmərəm.

Aldı Reyhan:

Qadasın aldığı gül üzlü Fərhad,
Gəl sən bu sevdadan əl çək, ay oğul.
Bu viran dünyada olmaz qəlbim şad,
Gəl sən bu sövdadan əl çək, ay oğul.

Aldı Fərhad:

Ağzı şəkər, dodaqları qənd olub,
Züfləri boynuma bir kəmənd olub.
Görmüşəm üzünü, ürək bənd olub,
Ana, mən Şirindən dönə bilmərəm.

Aldı Reyhan:

Eyləmə sən hər yetənə etibar,
Öz bağımızda var alma, heyva, nar,
Bil ki, padşah qızı olmaz sənə yar,
Gəl sən bu sevdadan əl çək, ay oğul.

Aldı Fərhad:

Camalının şövqi mat eylər ayı,
Yoxdur tək sonamın göllərdə tayı.
Əhdə düz gözəldi, deyil hərcayı,
Ana, mən Şirindən dönə bilmərəm.

Aldı Reyhan:

Qohum susar qohumuna, elinə,
Düşməyəsən seyrəqibin felinə.
Uyma bivəfanın şirin dilinə,
Sən gəl bu sevdadan əl çək, ay oğul.

Aldı Fərhad:

Məşuqun olmasa cövri-cəfası,
Hərgiz sürülməz ki, zövqi-səfası
Mən bilərəm vardı mənə vəfası,
Ana, mən Şirindən dönə bilmərəm.

Aldı Reyhan:

Vərqa Gülşa üçün saraldı, soldu,
Urha Urşa üçün sevdaya doldu.
Məcnun Leyli sevdi, divanə oldu.
Sən gəl bu sevdadan əl çək, ay oğul.

Aldı Fərhad:

Fərhad Şirin üçün yandırıb ürək,
İlqarlı kimsədən olarmı keçmək?
Aşiq eşq oduna alıssın gərək,
Ana, mən Şirindən dönə bilmərəm.

Aldı Reyhan:

Reyhanam, dərməyə nərgiz, lala çox,
Elə qaş qara, gözü ala çox.
Bu sevdada qəm, möhnət çox, bəla çox,
Gəl sən bu sevdadan əl çək, ay oğul.

Anası bildi ki, sevdaya düşənləri qaytarmaq olmaz. Aşiq məşuqənin dalınca gedib dağlara, daşlara düşüb, cövri-cəfa çəkib sevdiyi qızı tapıb gətirməsə ölər, geri dönməz. Fərhadı da bu sevdadan yayındırmaq çox çətindi. Yer üzünün gözəlləri, göyün huri-qılmanları gəlsə də, Fərhad heç birinə meyl eyləyib Şirindən əl çəkməz. Biçarə Reyhan çox məyus oldu. Bir yanda boynunu burub oturdu. Bu dəfə Fərhadın atası irəli yeridi. Oğluna öyüd-nəsihət eylədi. Yenə də başa gəlmədi. Fərhad Şirindən ötrü ah çəkməyə, aman eyləməyə başladı. Göysünü ötürdü. Bəna Bilal oğlu Fərhadın halına ürəkdən yandı, aldı görək oğluna nə dedi, oğlu Fərhad ona necə cavab verdi.

Aldı Bilal:

Cəfasın çəkdiyim Fərhad,
Göysünü ötürmə belə.
Qönçə gül əkdiyim Fərhad,
Əməyim itirmə belə.

Aldı Fərhad:

Mehriban, ata, bir qızın
Eşqi məni zayıf eylər.
Al geyinib naz edəndə,
Gül üzünə mail eylər.

Aldı Bilal:

Oğlum, sən gəl olma naşı,
Tap özünə can sirdaşı.
Ahın ilə dağı-daşı,
Sən dilə gətirmə belə.

Aldı Fərhad:

Peymandan, ilqardan ötrü,
Çəməndən, gülzardan ötrü.
Şirin kimi yardan ötrü,
Axar göz yaşım sel eylər.

Aldı Bilal:

Eşidər dost, düşmən bilər,
Bu günə şad olub gülər,
Eşq yamandı dağı dələr.
Eşq daşın götürmə belə.

Aldı Fərhad:

Ürəyim sevdaynan yanar,
Əlimdə yoxdu ixtiyar.
Leyl-nahar qıllam ah-zar,
Ayrılıq günüm il eylər.

Aldı Bilal:

Bilal eşitməsin ünün,
Getsin qəlbədən dağ-düyünün.
Dəli olub axır günün,
O yerə yetirmə belə.

Aldı Fərhad:

Sevdim bir bəylər xasını,
Gözəllərin şəhlasını.
Şirinin hər bəlasını,
Fərhad cana qayıl eylər.

Söz tamam oldu. Atası da gördü ki, doğrudan Fərhadı bu eşqdən uzaqlaşdırmaq mümkün olmayacaq. Aşiq gərək məşuqindən ötrü çöllərə düşsün, yansın, qaralsın, solsun, saralsın, ya ölsün, ya da butasını ələ

keçirsin. Bəna Bilal oğlunun bu yoldan qayıtmayacağını bilib ona xeyir-dua verdi, muradına, mətləbinə çatmasını arzu etdi.

Fərhad burada qalsın, sizə Şirindən danışım. Fərhad Şirinin fərağını çəkən kimi, Şirin də Fərhadın intizarını çəkirdi. Gecə-gündüz ahü-zar eyləyirdi. Fərhadan ayrı qərarı tükənmiş, səbri kəsilmişdi. Anası Mehriban xanım qızını qəmgin görüb onun yanına gəldi. Halını soruşdu, təlini sığallayıb boynunu qucaqladı, qəmgin olmasının səbəbini xəbər aldı, Şirin Fərhadı aşıq olduğunu indiyə qədər nə anasına, nə də atasına açmamışdı, indi də açmaq istəmirdi. Ancaq anası Mehriban xanım əl çəkmədi. Mehriban xanım qızı Şirini belə məlul, müşkül, pərişan görüb aldı görək nə dedi, Şirin ona nə cavab verdi.

Aldı Mehriban xanım:

Gözlərin qurbanı, gözəl Şirinim,
Söylə, gözəl qızım, niyə qəmlisən?
Nədən belə ahü-fəğan çəkirsən,
Söylə, gözəl qızım, niyə qəmlisən?

Aldı Şirin:

Məni boya-başa yetirən ana,
Ana, mən Fərhadı aşıq olmuşam.
Doqquz ay qundağım götürən ana,
Ana, mən Fərhadı aşıq olmuşam.

Aldı Mehriban xanım:

Geyməyə atlasın, alların vardı,
Ağ üzündə qara xalların vardı.
Dodağında şirin balların vardı,
Söylə, gözəl qızım, niyə qəmlisən?

Aldı Şirin:

Nə ola ki, bir şad olam, güləm mən,
Xoryadların bağrın başın dələm mən.
Sevgilimlə seyrangahdan gələm mən,
Ana, mən Fərhadı aşıq olmuşam.

Aldı Mehriban xanım:

Od kimi yandırır sinəmi sözün,
Xətrini istərəm bilirsən özün.
Bəzəyin, düzəyin, ağır cehizin,
Söylə, gözəl qızım, niyə qəmlisən?

Aldı Şirin:

Ana, sən artırma gəl qəm-qüssəmi,
Qeydimə qalmayı nə dayı, əmi.
Nə ola tapaydı həmdəm həmdəmi,
Ana, mən Fərhada aşiq olmuşam.

Aldı Mehriban xanım:

Gül-gülüstan olsun sənin dörd yanın,
Anan Mehriban da olsun qurbanın.
İstərəm ucalsın qoy adın, şanın,
Söylə, gözəl qızım, niyə qəmlisən?

Aldı Şirin:

Şirinəm, dad etdim mən dad eşitdim,
Cəmi aşıqləri namurad etdim.
Hər gün Fərhad dedim, Fərhad eşitdim,
Ana, mən Fərhada aşiq olmuşam.

Mehriban xanım Şirinin Fərhada aşiq olduğunu bildi. Əzəl ona nəsihət verdi, danladı. Gördü ki, sözləri Şirinə təsir eləmir, sonra aşiq olanların bir-birlərindən dönmədiklərini düşündü, qızına yazığı gəlib dedi:

– Qurbanın olum gözəl qızım, hələlik atan bu sirri bilməsin, evdə otur, bir yana çıxma. Atan sənin Fərhada aşiq olduğunu bilsə, qəzəbi tutar, səni də, Fərhadı da öldürdər.

Bunun üstündən bir qədər keçdi. Mehriban xanım gördü qızının dərdi elə hey artır, ona qızlarla gəzməyə çıxmağa icazə verdi; Şirin qızlarla bağda gəzirdi, ancaq onun gözünə nə qızlar, nə də bağ görünürdü. Fərhad fikrindən çıxmırdı. “Yorulmuşam” – deyə, qızlardan ayrıldı, bir hovuzun başına gəldi.

Şirinin Məsmə adlı bir qarabaşı var idi. Şirin onun xatirini çox istəyirdi. Məsmə Şirinin sirrini heç kimə açmazdı. Məsmə qarabaş Şirinin Fərhadı aşiq olduğunu bilirdi, xanımını bikiyə görə ona ürək-dirək verirdi. Ancaq Şirinin səbri-qərarı kəsilməmişdi, Fərhadıdan ayrı yaşaya bilmirdi. O tərəfdən Fərhad Şirinin ayrılığına dözə bilməyib onu görmək üçün evlərindən çıxdı. Gəzə-gəzə gəldi güllü bağa yetişdi. Fərhadın güllü bağa gəldiyini əzəlcə Məsmə qarabaş gördü. Götürdü görək Fərhadın gəlməsini Şirinə necə xəbər verdi:

Qəm-qüssəyə batan Şirin,
Şad ol Şirin, Fərhad gəldi!
Dərddən yükün tutan Şirin,
Şad ol Şirin, Fərhad gəldi!

Çarhovuzun başındasan,
Əcəb cavan yaşındasan.
Sən də eşq ataşındasan,
Şad ol Şirin, Fərhad gəldi!

Xoryad kimsələr görməsin,
Canına qəsdə girməsin.
Atana xəbər verməsin,
Şad ol Şirin, Fərhad gəldi!

Məsmə qurban Şirin ada,
Görməyəsen ağrı-qada.
Yetişsən tez murada,
Şad ol Şirin, Fərhad gəldi!

Fərhad gəldi hovuzun başına çatdı. Aşiq-məşuq görüşüb şad oldular. Fərhadın könlü açıldı, üzü güldü, çoxdan bəri həsrətini çəkdiyi gülüzlü Şirini görə ona olan məhəbbəti birə-min artdı. Aldı görək qırx incə qızla güllü bağa seyrə çıxan Şirinə nə dedi:

Qırx incə qız ilə səhər çağında,
Bəzənib seyrana çıxan Şirinim.
Nə dövrən eylərsən gülşən bağında,
Bəzənib seyrana çıxan Şirinim.

Aşiqin buraya gəldiyin bildin,
Nazlı gözəllərlə oynayıb güldün.

Oxuyan bülbül tək sən şövqə gəldin,
Bəzənib seyrana çıxan Şirinim.

Fərhadın dilinin əzbəri sənsən,
Çeşmi-nuri, şəmsi-qəməri sənsən.
Cümlə gözəllərin ölkəri sənsən,
Bəzənib seyrana çıxan Şirinim.

Aşiq-məşuq hovuzun başında yanaşı əyləşib şirin söhbət eliyirdilər. Ayrılıqlarından, dərdlərindən bir-birlərinə danışdılar. Söhbət arasında Fərhadın bir sözü qıza dəydi. Şirin bundan bir az incidi. Fərhadan küsdü, çəkildi bir yanda durdu. Şirinin Fərhadan inciyib küsməsi oğlana toxundu. Şirin üzünü çevirib, getməyə başladı. Fərhad görək nə dillərlə o nazlı, qəməzəli ceyranın könlünü alıb, geri qaytarır:

Ala gözlü, nazlı Şirin,
Qayıt bəri, qayıt bəri.
Şəhdi şəhər sözlü Şirin,
Qayıt bəri, qayıt bəri.

Süzüb gedən mah camallım,
Sənə qurban dövlət malım.
Qız incimə, qadan alım,
Qayıt bəri, qayıt bəri.

Sənsən dağların maralı,
Dolanma məndən aralı,
Sənsiz gül rəngim saralı,
Qayıt bəri, qayıt bəri.

Məni öldürməkdə qəsdin,
Səbri qərarımı kəsdin.
Nə dedim ki, məndən küsdün?
Qayıt bəri, qayıt bəri.

Zülflərinə çəkdin şana,
Fərhadı yetirdin cana,
Üz çevirib getmə yana,
Qayıt bəri, qayıt bəri.

Fərhadın yalvarıb–yaxarması Şirinin qəlbini yumşaltdı, geri qayıtdı. Fərhad sözü ilə, sazı ilə Şirinin könlünü aldı. Şirin Fərhadın yanına gəldi. Çarhovuzun başında yanaşı əyləşdilər. Fərhad həsrətini çəkdiyi gözəl Şirini yanında görüb könlü açıldı, üzü güldü, aldı görək nə dedi, Şirin ona necə cavab verdi.

Aldı Fərhad:

Ala gözlü, nazlı Şirin,
Şükür ki, bir də görüşdük.
Sevdam ürəyimdə dərin,
Şükür ki, bir də görüşdük.

Aldı Şirin:

Cövri-cəfa çəkən Fərhad,
Sən bu bağa xoş gəlibsən.
Bağında gül əkən Fərhad,
Sən bu bağa xoş gəlibsən.

Aldı Fərhad:

Mərhəmət qıl sevgilinə,
Heyranam şirin dilinə.
Əlim yetişdi əlinə,
Şükür ki, bir də görüşdük.

Aldı Şirin:

Göydən ensə huri-mələk,
Tapılmaz sən kimi göyçək.
Yolun süsən, sünbül, çiçək,
Sən bu bağa xoş gəlibsən.

Aldı Fərhad:

Qaşların bənzər kamana,
Gözlərin susayır qana.
Həsrət idim sən canana,
Şükür ki, bir də görüşdük.

Aldı Şirin:

Çarhovuzun başındayıq,
Yeniyetmə yaşındayıq.
Biz də eşq ataşındayıq,
Sən bu bağa xoş gəlibsən.

Aldı Fərhad:

Təbib gərək dərd araya,
Dərman eyləyə yaraya.
Rəqib girməsin araya,
Şükür ki, bir də görüşdük.

Aldı Şirin:

Qamətim düz, belim incə,
Üzüm güldü, sən gəlincə.
Bülbül gülə qonub necə,
Sən bu bağa xoş gəlibsən.

Aldı Fərhad:

Fərhad içib eşq camını,
Dost dostdan alar kamını.
Can dilər yaz əyyamını,
Şükür ki, bir də görüşdük.

Aldı Şirin:

Hovuzun xoşdu qaynağı,
Ördək ilə qaz oynadı.
Şirinin bu məlul çağı,
Sən bu bağa xoş gəlibsən.

Şirin yenə yerindən qalxıb başındakı gözəl qızlarla sallana-sallana bağda gəzməyə, gül dərməyə, çiçək üzməyə başladı. Danışan kim, deyən

kim, gülən kim, qızların səsi, quşların cəh-cəhi bağı başına götürmüşdü. Şirinin min naz ilə əlində dəstə gül sallana-sallana gəlməsi Fərhadı bir də coşdurdu. Fərhadın sinəsi dəmirçi kürəsi kimi alışıdı. Sazı yanan sinəsinə basıb götürdü gözəl Şirinə nə dedi:

Yüz nazilə gələn Şirin,
Olmaz sən tək ceyran gözəl.
Bağrım başın dələn Şirin,
Mürvət elə, tər lan gözəl.

Nə zaman oldun anadan,
Seçilməzsən sən sonadan.
Yaranıbsan xoş binadan,
Gül-camallı canan gözəl.

Sallanıb gəlirsən bəri,
Adın dilimin əzbəri.
On dörd yaşlı huri-pəri,
Eyləyirsən seyran gözəl.

Yolunda çəkərəm cəfa,
Bircə gəlməzsən insafa.
Yar eylər əhdinə vəfa,
Fərhad sənə qurban gözəl.

Söz tamama yetişdi, iki sevgili bir-birindən ayrıldı. Şirin başında qırx incə qız güllü bağdan çıxdı. Evlərinə getdi, Fərhad da Şirindən ayrılıb evlərinə gəldi. Şirini atası heç yerə buraxmırdı. Günlərin bir günü Şirin atasından xəlvət anasından icazə aldı, yanında xalası qızı Badam, başında qırx incə qız güllü bağa gəldilər.

O tərəfdən Fərhad da Şirini yadına salıb evlərindən çıxdı, birbaşa güllü bağa gəldi. Gördü güllü bağda Şirin başında bir dəst qız seyr eləyir. Aldı görək Şirinə nə dedi, Şirin ona necə cavab verdi.

Aldı Fərhad:

Nə zamandı həsrətini çəkirəm,
Əcəb yaxşı oldu qız, bu gəlişin.
Gözlərimdən qanlı yaşlar tökürəm,
Əcəb yaxşı oldu qız, bu gəlişin.

Aldı Şirin:

Düşübən çəkdiyən bu nə firqətdir?
Oğlan, bir səbr eylə, sirrim duyarlar.
Sinəmdə qövr edən dərdədi, möhnətdi,
Oğlan, bir səbr eylə, sirrim duyarlar.

Aldı Fərhad:

Əcəb xoş gəlibsən sən bizim bağa,
Fərhad gözlərinə olsun sadağa.
Mayıləm gül üzə, büllur buxağa,
Əcəb yaxşı oldu qız, bu gəlişin.

Aldı Şirin:

Bülbül olan heç unutmaz gülünü,
Sona olan tərkləməz gölünü.
Şirin heç döndərməz sənədən meylini,
Oğlan, bir səbr eylə, sirrim duyarlar.

Söz tamam oldu. Fərhadın oxuması Şirinin xalası qızı Badam xanımın xoşuna gəlmədi. Badam qaş-qabağını tökdü. Fərhad ancaq Şirindən oxuduğu üçün o, bundan sındı. Üzünü Fərhad tutub dedi:

– Ay aşiq, sən elə həmişə Şirindən oxuyursan, bəs biz adam deyilikmi?

Badamın cavabında götürdü Fərhad görək nə dedi:

Başına döndüyüm Badam,
Badam, sən də çox gözəlsən.
Yarı gördüm, könlü şadam,
Badam, sən də çox gözəlsən.

Qaşlarını əcəb kaman,
Gözlərin buyurur fərman.
Əndamında libas əlvan,
Badam, sən də çox gözəlsən.

Bizə satma işvə, nazı,
Gəl olgilən məndən razı.
Şirinin xalası qızı
Badam, sən də çox gözəlsən.

Hər kimsə ki, qatsa ara,
Dərdinə olmasın çara.
Ürəyimə vurma yara,
Badam, sən də çox gözəlsən.

Badam xanım Fərhadın “sən də çox gözəlsən” deməsindən daha da bərk alındı. Şirin bu sirr açılmasın deyə, sözə qarışdı, dedi:

– Xalaqızı, aşığın qaydasıdı qıza, gəlinə tərif desin, sən bundan ötəri incimə.

Badam Şirinin sözünə qane olmadı, aldı görək Fərhada nə dedi, Fərhad ona nə cavab verdi:

Aldı Badam:

Aşıq, sənin dilin yansın,
Beləmi öyülər gözəl?
Mizrab vuran əlin yansın,
Beləmi öyülər gözəl?

Aldı Fərhad:

Xanım, gəl mənə qarğama,
Bəs necə öyülər gözəl?
Saz götürdüm, tərif dedim,
Bəs necə öyülər gözəl?

Aldı Badam:

Gülşən bağda bitər nərgiz,
Onu döşürər gəlin, qız.
Tərif söylədin ürəksiz,
Beləmi öyülər gözəl?

Aldı Fərhad:

Yana tutuban üzünü,
Yan-baş atırsan sözünü.
Təriflədim qaş-gözünü,
Bəs necə öyülər gözəl?

Aldı Badam:

Badamın qaşları kaman,
Görənə çəkdirər aman.
Aşırıq, gəl söyləmə hədyan,
Beləmi öyülər gözəl.

Aldı Fərhad:

Gözüm yuxudan ayıldı,
Çox gülən gözlər zayıldı.
Fərhad Şirinə mayıldı,
Bəs necə öyülər gözəl?

Badam yenə Fərhadın oxumağından, onun tərif eləməyindən razı qalmadı. Badamın dərdi başqa dərd idi. O, həmişə xalası qızı Şirinin paxıllığını çəkirdi. Ona görə də burada Fərhadın Şirini tərif etməsi onun xoşuna gəlmirdi. Badam burda keçən əhvalatı yadında saxladı. Fərhad ilə Şirin dedilər, güldülər, bir-birlərindən ayrılıb evlərinə getdilər.

Səhərişi gün Badam Şirinin Fərhad ilə güllü bağda görüşüb söhbət etdiyini Şəmistan padşaha xəbər verdi. Şəmistan padşah qızını yanına çağıraraq, onu danladı, bir də Fərhad ilə görüşüb-danışmağı Şirinə qadağan elədi.

Bundan bir xeyli keçdi. Günlərin bir günü Şirin atasından xəlvət Məsmə qarabaş ilə güllü bağa gəldi. Bunlar bağda gəzib dolanırdılar ki, bir də Fərhad gəlib oraya çıxdı. İki sevgili bir-birləri ilə görüşüb, başlarına gələnə bir-birlərinə nəğil etdilər. Fərhad sevgilisi Şirini çoxdan görməmişdi, indi onu görüb çox şad olmuşdu. Aldı görək Şirin nə dedi. Şirin ona necə cavab verdi.

Aldı Fərhad:

Səhərin sübhündə çeşmə başında,
Yenə gördüm səni, gözəl Şirinim.
Yandırdı sinəmi eşqin atəşi,
Yenə gördüm səni, gözəl Şirinim.

Aldı Şirin:

Dua eylə, hasil olsun muradın,
Fərhad oğlan, mənim könlüm səndədi.
Sevdaya düşmüşəm mən də sənin tək,
Fərhad oğlan, mənim könlüm səndədi.

Aldı Fərhad:

Gözlərin şəhladı, qaşların qara,
Müjganın vurubdu sinəmə yara.
Sənsiz bu dərdimə kim eylər çara,
Gözüm gördü səni, gözəl Şirinim.

Aldı Şirin:

Dərin-dərin dəryalar tək dolaram,
Eşq ucundan saralaram, solaram.
Qismət düşər mən də sənin olaram,
Fərhad oğlan, mənim könlüm səndədi.

Aldı Fərhad:

Gəl sən zülm eyləmə aşiqə belə,
Şeyda bülbül hər vaxt məftundu gülə.
Fərhad qurban olsun o şirin dilə,
Gözüm gördü səni, gözəl Şirinim.

Aldı Şirin:

Yüz xanzadə gəlsə, yüz də şahzadə,
Mənim meylim səndən dönməz məbada.
Şirinəm, ilqarım heç getməz bada,
Fərhad oğlan, mənim könlüm səndədi.

Fərhad ilə Şirin həmişə görüşdükləri hovuzun başında əyləşib xeyli söhbət eylədilər. Bir-birlərinə yenə söz verdilər, əhdi-peyman bağladılar. Bir-birlərindən dönməyəcəklərinə and içdilər. Şirin Məsmə qara-başla evlərinə, Fərhad da öz evlərinə getdi.

Bunlar burada qalsınlar, sizə Beysütun dağından xəbər verim. Bu elə bir dağ idi ki, başı həmişə bulud olurdu. Özü də başı göyə dəyirdi. Beysütun dağının o üzündə bir gur bulaq var idi. Bu bulağın suyu şəkərdən şirin idi. Şəmistan padşah bulağın tərifi eşitmişdi. O, bu bulağı çəkdirib imarətinin qapısına gətirmək istəyirdi. Neçə ustalar çağırdı, ənam, xələt vəd eylədi. Heç kəs in ağına batmadı. Bu olası iş deyildi. Axırda Şəmistan padşah car çəkirdi ki, hər kim bu dağı yarıb Beysütun dağında olan bulağın suyunu mənə qarıma çəkib gətirsə, ona nə istəsə verəcəyəm. Yenə heç kəs bu işi boynuna götürmədi. Axırda Fərhad padşahın hüzuruna gəlib dedi:

– Padşah sağ olsun, izin versəniz mən dağı yararam. Beysütun dağında olan bulağın suyunu çəkib qapınıza gətirərəm.

Padşah dedi:

– İzindi, get gətir, nə istəsən verrəm.

Fərhad dedi:

– Qızın Şirini mənə verməyi vəd eləsən, gedib bulağın suyunu çəkib imarətinin qapısına gətirərəm.

Şəmistan padşah qızını Fərhadı vermək istəmirdi, fikir eləyib öz-özünə dedi: “Hələ qoy getsin, dağı dəlsin, suyu gətirsin, sonra bir bəhanə ilə qızı ona vermərəm”.

Şəmistan padşah üzde Fərhadın sözünə razı oldu. Fərhad bundan sevindi, şad oldu, bir külüng götürüb getdi. Beysütun dağına yetişdi. Şirinin eşqi ürəyində külüngünü çəkdi, qayaları parçaladı, daşları qırdı, dağı dəlməyə başladı. Xeyli müddətdən sonra şəkərdən şirin suyu olan bulağı Beysütun dağından çəkib düz Şəmistan padşahın qapısına gətirdi. Fərhad suyu çəkib gətirəndən sonra padşahın hüzuruna getdi; ondan verdiyi vədəni yerinə yetirdiyi üçün qızını verməyi xahiş elədi. Padşah gördü Fərhad dağı dəlib, suyu qapısına gətirib, Şirini ona verməsə el içində biabır olacaq, dedi:

– Nə deyirəm, qızım sənindi, ancaq bir şərtim də var, onu yerinə yetirsən, daha heç bir sözüm olmaz, Şirini sənə verərəm.

Fərhad dedi:

– Şərtin nədi?

Padşah dedi:

– Get daşları yon, qızım üçün bir imarət qur, sonra Şirini sənə verim.

Fərhad padşahın sözüne razı oldu. Külüngünü çiyinə götürdü, bir axar-baxarlı yerə yetişdi. O yer xoşuna gəldi. Daşları çapıb orada Şirin üçün bir qəsr tikməyə başladı. Fərhad işləyib yorulmuşdu, külüngünü yerə qoyub dağın ətəyinə endi. Axşam üstü idi, çöldən mal, qoyun qapılara dönürdü. Bir çoban Fərhadı dağ ətəyində qəmgin görüb onun yanına gəldi, çomağını saz eləyib döşünə basdı. Aldı görək Fərhada nə dedi, Fərhad ona necə cavab verdi:

Aldı çoban:

Yol üstündə duran oğlan,
Oğlan, de nədən məlulsan?
Gözlərindən qan–yaş axan,
Oğlan, de nədən məlulsan?

Aldı Fərhad:

Əhvalım soruşan çoban,
Çoban, yardan ayrılmışam!
Uca dağdan aşan çoban,
Çoban, yardan ayrılmışam!

Aldı çoban:

Yaman olar yarın nazı,
Qumru kimi xoş avazı.
Sənə gəlməz padşah qızı,
Oğlan, de nədən məlulsan?

Aldı Fərhad:

Sinə qəmli, ürək məlul,
Yardan ayrı mənəm zəlil.
Nə eyləyim sevib könül,
Çoban, yardan ayrılmışam!

Aldı çoban:

Çoban çıxdı güzarına,
Doğru ol sən ilqarına.
Görüm yetəsən yarına,
Oğlan, de nədən məlulsan?

Aldı Fərhad:

Dağlar başı duman olar,
Fərhad halı yaman olar.
Yarsız işim fəğan olar,
Çoban, yardan ayrılmışam!

Fərhad çobandan ayrılıb dağa qayıtdı. Külüngünü götürdü, qəsr qurmağa başladı. Fərhad Şirinə qəsr qurmaqda olsun, sənə Həməzə padşahdan xəbər verim.

Həməzə adlı bir padşah var idi. Həməzə padşahın Xosrov adlı bir oğlu vardı. Şahzadə Xosrov Şirinin gözəllik sorağını almışdı. Şirini sevdiyini atasına söylədi. Həməzə padşah Şəmistan padşahın yanına Şirini oğluna almaq üçün elçi göndərdi. Şəmistan padşah bundan çox şad oldu. Fərhadın əlindən yaxa qurtarmaq üçün qızı Şirini Xosrova verməyə razı oldu. Şahzadə Xosrov toy tədarükünə başladı.

Xosrov toy tədarükündə olsun, sizə Şirindən xəbər verim. Şirin Fərhadın daşları yonub qəsr qurmaqda olduğunu bilirdi. Bir gün ata-anasından izin alıb bir dəstə qızla Fərhadın görüşünə getdi. Gördü Fərhad daşları yonub bir qəsr qurur. Külüng qaldırır daşa vurur, hardan istəyir oradan kəsir, yonur, qəsr tikir. Fərhad Şirinin gəldiyini görüb külüngünü yerə qoydu, Şirinin yanına gəldi. Sevgililər görüşdülər. Fərhad Şirinin bu gəlişindən çox şad oldu. Aldı görək nə dedi:

Aldı Fərhad:

Bir dəstə qız ilə gələn Şirininim,
Camalın işığı diyara düşür.
Dostunun qədrini bilən Şirininim,
Eşqindən ciyərim sədpara düşür.

Aldı Şirin:

Eşqin firqətindən mən də yanırım,
Baş alıb yanına çölə gəlmişəm.
Sənsiz xar görünür gözümə bağlar,
Elə bil bülbüləm gülə gəlmişəm.

Aldı Fərhad:

Canım qurban olsun kamil ustada,
Dara düşər olsam yetişər dada.
Qorxuram ki, qismət olasan yada,
Onda elə bil ki, gül xara düşür.

Aldı Şirin:

Canında eşq olan üşüyüb donmaz,
Qəlbimi hər xənçəl doğrayıb yonmaz.
Meylim səndən başqa kimsəyə qonmaz,
Dərd istər bağrımı dələ, gəlmişəm.

Aldı Fərhad:

Səni bəsləyənin qız, evi abad,
Mən öləndən sonra ömr eylə şad.
Eşqə tutulanı biçərə Fərhad,
Elindən, gülündən avara düşür.

Aldı Şirin:

Əziz dost, aşna, mehriban sənin,
Qonçalı bağ-bağça gülüstan sənin.
Əhdə dürüst çıxan Şirin can sənin,
Məlum olsun oba, elə gəlmişəm.

Söz tamama yetişdi. Aşiq-məşuq bir-birlərindən ayrıldılar. Şirin evlərinə qayıtdı. Fərhad da külüngünü çəkib daşları yonmağa, qəsri qurmağa başladı.

Fərhad xeyli vaxt idi ki, Şirin ilə görüşə bilmirdi. Şirinin atası qızının Fərhadın yanına getməsinə izin vermir. Fərhad, Şirinin ayrılığına dözə bilmirdi. Şirin deyirdi, Şirin eşidirdi. Şirinin eşqi onu az qala dəli-divanə eyləmişdi. Bıçarə Fərhad daş yonub Şirinə qəsr tikə-tikə aldı görək nə dedi:

Dad, aman çəkirəm əlindən fələk,
Şirin kimi gül-camallım görünməz!
Halqa zülfü dal gərdəni bürüyən,
Zənəxdanlı, qoşa xallım görünməz!

Qayda budu aşiq olan qəm çəkər,
Yarın ayrılığı qəddimi bükər.
Yanağı qırmızı, dodağı şəkər,
Ağzı şirin, ləbi ballım görünməz.

Yardan ayrı düşüb könlümə talan,
Məşuqdu aşiqi bəlaya salan.
Fərhadın ağlını başından alan,
Qalmağallım, qiyliğallım görünməz.

Fərhad burada qalsın, sənə Şirindən xəbər verim. Fərhad Şirindən ayrı alışıb yandığı kimi, Şirin də Fərhadan ayrı səbri-qərarı kəsilmişdi. Atası onu heç bir yana buraxmırdı. Evdə oturub ah-zar eləyirdi, yemə-yirdi, içməyirdi, dərd-qəm çəkirdi.

Bir gün Fərhad yadına düşdü. Aldı görək nə dedi:

Yarımdan ayrı düşəli,
İşim ahı-zardı, fələk!
Üzün görə bilməyirəm,
Dünya mənə dardı, fələk!

Yarsız mənə sitəm olub,
Ürəyim qaynayıb dolub,
Güllərim saralıb solub,
Gülə düşmənxardı, fələk!

Fələk, unutma mürvəti,
Mən çəkirəm yar firqəti.
Gül üzlü dostun həsrəti,
Könlümdə qubardı, fələk!

Mən çəkdiyim dərdi-sərdi,
Tale məndən üz döndərdi.
Şirin dərdi, eşq dərdi,
Aləmə aşkardı, fələk!

Şirin burada qalsın, sizə Fərhadın atası Bilaldan, anası Reyhandan xəbər verim. Bilal ilə Reyhan oğlanlarının ayrılığına dözə bilməyib Fərhadın qəsr qurduğu yerə gəldilər. Ata-ana bircə oğlunu bağrına basıb üzündən, gözündən öpdülər. Onlar Fərhada öyüd-nəsihət verdilər, xahiş elədilər ki, bu işdən əl çəkib evlərinə gəlsin.

Ata-anası nə qədər eylədi Fərhad evlərinə getmədi. Axırda ata-anası əlacsız qalıb oğulları ilə halal-hümmət eylədilər. Fərhada xeyir-dua verib getdilər. Fərhad yenə külüngünü əlinə alıb daş çapmağa başladı.

Fərhad burada qalsın, sizə Şirinin anası Mehriban xanımdan danışım. Xosrov Şirinin atasından razılıq alıb, Şirinə toy paltarını göndərmişdi. O istəyirdi ki, bir neçə günə toy eləsin.

Mehriban xanım ha eləyirdi, Şirin Xosrov göndərdiyi toy paltarını geyinib üzüyünü barmağına taxmırdı. “Ölsəm torpaqnan, qalsam Fərhad-nanam!” – deyirdi. Çəkilib bir yanda oturub ah-zar eyləyirdi. Mehriban xanım qızının könlünü almaq, onu dilə tutmaq üçün götürdü görək nə dedi, Şirin ona nə cavab verdi.

Aldı Mehriban xanım:

Gəl danış Şirininim, könlün açılınsın,
Atan səni şah oğluna veribdi.
İnnən belə şad olmalı vaxtındı,
Atan səni şah oğluna veribdi.

Aldı Şirin:

Könlüm dərd-qəm ilə dolubdu mənim,
Öldürsələr, şah oğluna getməyəm.

Bu başıma küllər olubdu mənim,
Öldürsələr, şah oğluna getmərim.

Aldı Mehriban xanım:

Qızım, al xına yax əl-ayağına,
Yaşdan ləkə düşər gül yanağına.
Nişan üzüyünü tax barmağına,
Atan səni şah oğluna veribdi.

Aldı Şirin:

İgiddə gərəkdi namus, ar olsun,
Atamın bəd işi dildə car olsun.
Nişan taxan yerdə görüm xar olsun,
Öldürsələr, şah oğluna getmərim.

Aldı Mehriban xanım:

Mehriban xanımın əziz balası,
Yaxşı olar ana xeyir-duası.
Atandan ayıbdı, gəl olma ası,
Atan səni şah oğluna veribdi.

Aldı Şirin:

Şirin tərək eyləməz oba, elini,
Bülbül hər vaxt istər qızılgülünü.
Versəniz əlimə Fərhad əlini,
Öldürsələr, şah oğluna getmərim.

Onlar burada qalsınlar, sizə Fərhadan danışım. Fərhad daşlardan yonub Şirinə qəsr qururdu. Ancaq Şirin axır vaxtlar onun yanına gələ bilmirdi. Atası Şirini gün üzünü görməyə buraxmırdı. Şirin gecə-gündüz evin bir küncündə əyləşib ah-zar eləyirdi. Fərhadın da Şirindən ayrı hər günü bir il keçirdi. Şirini yadına salıb aldı görək Fərhad nə dedi:

Dərdə salıb eşqi məni,
Alagöz nazlı Şirinin.
Sevdası düşüb başıma,
Alagöz nazlı Şirinin.

Yanaqları gözəl lala,
Bəzənərdi yaşıl, ala.
Ağ üzü bələnib xala,
Alagöz nazlı Şirinin.

Odur mənə vəfalı yar,
Eşqindən ciyərim yanar.
Həsrəti yandırar, yaxar,
Alagöz nazlı Şirinin.

Əldə tuta badasını,
Bir eşidə sədasını.
Fərhad ala qadasını,
Alagöz nazlı Şirinin.

Fərhad burada qalsın, sizə Şirindən xəbər verim. Axır vaxtlar Şirinin atası, anası onu heç bir yana buraxmırdı. Şirinin günü ağlamaqla keçirdi. Gecə-gündüz əli qoynunda, boynu çiyində, gözləri yolda idi. Ah-naləsini Fərhadə yetirən bir kimsəsi yox idi. Bir gün Məsmə qarabaşı çağırıb dedi:

– Sənə bir namə versəm, onu xəlvətcə aparıb Fərhadə çatdırıb bilərsənmi?

Məsmə qarabaş dedi:

– Xanım, bu nə sözdü, canla, başla çatdıraram.

Şirin göz yaşları ilə belə bir namə yazdı:

Hicran çəkən yazıq Fərhad,
Yanına gələ bilmirəm.
Sənsiz mən çəkirəm fəryad,
Danışub gülə bilmirəm.

Yar da unudarmı yarı?
Atarmı əhdi, ilqarı?

Car olubdu üzüm sarı,
Göz yaşım, silə bilmirəm.

Səyyad, uçub tərlan quşum,
Onun üçün qara qaşım.
Xancal alıb bağrım başın,
Teyləyib gələ bilmirəm.

Şirin ağlar gündüz, gecə,
Baxtı qara varmı mənecə.
Olacaqdı sənsiz necə,
Ruzgarım, bilə bilmirəm.

Şirin naməni Məsmə qarabaşa verdi. Məsmə qarabaş xəlvətçə bir tərəfdən yol alıb özünü Fərhadə yetirdi. Şirinin naməsini ona verdi. Fərhad namənin Şirindən gəldiyini bildi, öpdü, gözünün üstünə qoydu, sonra açdı oxudu. Namənin məzmunundan hali oldu. Götürdü görək Şirinə necə cavab yazdı:

Başına döndüyüm Şirin,
Yar, yetişdi namən mənə.
Can sadağası gözlərin,
Yar, yetişdi namən mənə.

Ağlayıb ah-zar eyləmə,
Könlümü qubar eyləmə.
Gen dünyanı dar eyləmə,
Yar, yetişdi namən mənə.

İzin olsa, mən də gəlləm,
Soruşub halını billəm.
Külüng alıb dağı dəlləm,
Yar, yetişdi namən mənə.

Hər söz ilə yardan küsmə,
Fərhadan meylini kəsmə.
Gətirdi qarabaş Məsmə,
Yar, yetişdi namən mənə.

Fərhad naməni tamam eyləyib Məsməyə verdi. Məsmə naməni gətirib Şirinə çatdırdı. Şirin əziz dostdan gəlmiş naməni aldı, gözünün üstünə qoydu. Açıdı, oxudu, məzmunundan hali oldu. Dərdlə, həsrətlə evin bir küncünə qapanıb qaldı. Şirin burada qalmaqda olsun, sizə Xosrovdan xəbər verim.

Xosrov toy eləyib Şirini evinə aparmaq istəyirdi. Şirinin hər tədərükü görülmüşdü. Atası-anası əyər-əskiyini, cehizini hazırlamışdı. Ancaq Şirinin əvvəldən Xosrova meyli yox idi. Atası-anası bunu bildi, qızlarının şahzadə Xosrova getmək istəmədiyinə acıqlandılar. Şirini güclə Xosrovun evinə köçürmək istədilər. Anası Mehriban xanım Şirinin yanına gəldi, onu dilə tutdu, Xosrova getməsi üçün ona öyüd-nəsihət eylədi.

Mehriban xanım nə qədər dil tökdü, əlləşdi, nə qədər çalışdısa da, Şirini razı sala bilmədi. Axırda əlacı kəsilib Şəmistan padşahın yanına getdi, Şirinin Xosrova getmək istəmədiyini ona söylədi.

Onlar burada qalsınlar, sizə Beysütunda Fərhadın xəbər verim. Fərhad Beysütun dağında Şirinin eşqi ilə yanib yaxılırdı. Ancaq əlindən bir iş gəlmirdi. Əlindən gələn bircə iş varsa, o da külüng ilə dağı dəlib, daşları yonub Şirin qəsrini tikmək idi.

Fərhad qorxurdu ki, o, qəsr qursun, başa gətirsin, ancaq Şəmistan padşah əhdinə vəfa edib Şirini ona verməsin. Fərhad bu fikirdə idi ki, bir də gördü bir adam gəlib Beysütunun yanından keçir. Fərhad o adamı yanına çağırırdı. Adam Şəmistan padşaha namə aparırdı.

Qasid Fərhadı dedi:

– Ey Fərhad, Şəmistan padşah ilqarından dönüb, qızını şahzadə Xosrova verir. Fərhad bunu eşitdi, padşahın verdiyi ilqardan döndüyünü bildi, qasiddən xahiş eylədi ki, mən bir namə yazım, onu Şəmistan padşaha yetir. Qasid Fərhadın naməsini Şəmistan padşaha çatdırmağa razı oldu. Fərhad aldı görək Şəmistan padşaha necə namə yazdı.

İlqar etdin, əhdi-peyman bağladın,
Padşah da ilqarından dönərmimi?
Bağrım başın çarı-çarpaz dağladın,
Padşah da ilqarından dönərmimi?

Könlüm gəzir ərş üzünü, dərinini,
Sevdim, seçdim ala gözlü pərinini.

Gəl eyləmə sən də məndən Şirini,
Padşah da ilqarından dönərmi?

Pirimin əlindən badələr içdim,
Düşdüm mən sevdaya, canımdan keçdim.
Şirinin eşqilə dağları deşdim,
Padşah da ilqarından dönərmi?

Təqsirim var, başımı kəs, fərman ver,
Bir qız bəsləyibsən, bir oğlana ver.
Fərhadam, Şirini mən nalana ver,
Padşah da ilqarından dönərmi?

Fərhad naməni tamam edib qasidə verdi. Qasidə naməni gətirib Şəmistan padşaha çatdırdı. Şəmistan padşah naməni oxuyub hali oldu, qəzəbləndi, naməni para-para eyləyib yerə atdı. Sonra qalxdı Şirinin yanına gəldi. Şəmistan padşah Şirinin yanına o vaxtda gəlmişdi ki, gəlinbaşı bəzəyənlər nə qədər çalışırdılarsa, Şirin toy paltarını əyninə geymirdi. Padşah bunu görüb daha da qəzəbləndi. Şirinin üstünə çıxırdı. Qızına güclə toy paltarını geyindirirdi. Şahzadə Xosrov Şirini köçürüb evlərinə aparırdı. Şirin paltarının altında özünü ilə zəhərli bir xəncəl götürmüşdü. Xosrov ona yaxın gəlmək istəyəndə Şirin zəhərli xəncəli çəkib dedi:

– Nə vaxt mənə əl uzatsan, bu xəncəllə səni də, özümü də öldürəcəyəm.

Xosrov Şirinin özünü öldürməyindən qorxub ona yaxın getmədi.

Şirin bir otaqda əsir kimi qalmışdı. Xosrovu yanına gəlməyə qoymurdu, demirdi, gülmürdü, danışmırdı, bütün günü ağlayıb ah-zar eləyirdi.

Bir gün yenə Şirin Məsmə qarabaşı yanına çağıraraq dedi:

– Əziz qarabaşım Məsmə, Fərhadı bir namə göndərmək istəyirəm, Fərhadıdan ayrı nə gecəm gecədi, nə gündüzüm gündüz, səbrim-qərarım kəsilib. Fərhadı dərdim başımdan aşırıb, namə yazım, onu xəlvətcə apar Fərhadı çatdır. Fərhadıdan da naməmə cavab al gətir.

Məsmə qarabaş Şirinin naməsinə Fərhadı çatdırmağa razı oldu. Şirin Fərhadı belə bir namə yazdı:

Xətti-xallı Fərhad oğlan,
Oğlan, inan, mən səninəm.
Gül camallı, Fərhad oğlan,
Oğlan, inan, mən səninəm.

Axtar, dolan, yar, məni gəz,
Eşqin bu sinəmdən sönməz.
Heç vaxt səndən meylim dönməz,
Oğlan, inan, mən səninəm!

Mənim günüm keçər ah-zar,
Aləm olub başıma dar.
Arada ceyrəqiblər var,
Oğlan inan mən səninəm!

Firqətindən bağrım yara,
Sənsiz günüm keçir qara.
Bəlkə ki, ölüm ayıra,
Oğlan, inan, mən səninəm!

Şirinin olub qəlbi qan,
Dərd əlindən çəkir aman.
Ortada var əhdi-peyman,
Oğlan, inan, mən səninəm!

Məsmə qarabaş naməni götürüb yola düşdü. Gətirdi Beysütun dağında Fərhada çatdırdı. Fərhad naməni oxuyub işdən hali oldu. Aldı görək sevgilisi Şirinin naməsinə necə cavab yazdı.

Aldı Fərhad:

Namən gəldi mənə çatdı,
Şirin sənin, Şirin sənin.
Tuti dillim, qadan alım,
Şirin sənin, Şirin sənin.

Sevdim sən kimi sənəmi,
Hüsnün bənzədim günəmi?

Sözlərin dəldi sinəmi.
Şirin sənin, Şirin sənin.

Fərhad sənin vəfadarın,
İstəkli mehriban yarın.
Başa varsın düz ilqarın,
Şirin sənin, Şirin sənin.

Fərhad naməsini tamam edib, Məsmə qarabaşa verdi, Məsmə yola düşdü. Fərhadın naməsini gətirib Şirinə çatdırdı. Şirin naməni oxudu, bir tərəfdən şad oldu, bir tərəfdən də qəmgin. Ona görə şad oldu ki, dostundan namə gəlmişdi. Ona görə qəmgin oldu ki, xeyli vaxt idi Fərhadın gül üzünü görüb şirin sözünü eşitməyirdi. Şirin Fərhadan ayrı burada ah-zar çəkib qalmaqda olsun, sizə Xosrovdan danışım.

Xosrov da avara qalmışdı. Toy eyləyib Şirini evinə gətirsə də, ancaq ona yaxın gedə bilmirdi. Şirin ilə demək, danışmaq, gülmək ona haram idi. Nə vaxt yaxın getmək istəyəndə Şirin xəncəli çəkib “özümü öldürürəm” deyirdi. Xosrov da Şirinin özünü öldürməyindən qorxub ona yaxın gedə bilməyirdi. Vaxtının çoxunu vəzirlə, vəkillə, başının atlıları ilə ovdə keçirirdi. Evə də gələndə Şirindən bir iz görməyirdi. Xosrov bilirdi ki, Şirin Fərhadı, Fərhad da Şirinə aşıqdi. Xosrov yəqin eyləmişdi ki, qəsr başa gələndə kimi, Fərhad padşahdan Şirini istəyib alacaq. Ona görə də Xosrov Fərhadı yox eyləmək, Şirinin meylini özünə döndərmək üçün çarə axtarırdı.

Xosrov burada qalsın, sizə yenə də Şirindən xəbər verim. Fərhad Şirinin yadına düşmüşdü. Bir yandan Fərhadın ayrılığı, o bir yandan da Xosrovun Şirini incitməsi, evdən, eşikdən bir yana çıxmağa qoymaması Şirini daha da dərde-qəmə batırmışdı. Şirin Fərhadan ayrı işıqlı dünyada ömür eyləmək istəməyirdi. Yazıq Şirin Fərhadı yadına salıb aldı görək nə dedi:

Alışır eşqin oduna,
Bu canım Fərhadan ayrı!
Göyə ucalıbdı ahım,
Fəqanım Fərhadan ayrı!

Nə yamandı eşq atəşi,
Odlanır bağrımın başı.

Nəyə gərək hilal qaşığı,
Kamanım Fərhadan ayrılı!

Gələydi vəfalı yarım,
Pozulmayaydı ilqarım.
Kəsilib səbrim, qərarım,
Amanım Fərhadan ayrılı!

Fəryad qıllam gündüz-gecə.
Qohum-qardaş gəlməz vecə,
Şirinəm, solubdu necə,
Gülşanım Fərhadan ayrılı!

Şirin Fərhadan ayrılı ağlayıb, sızladığı kimi Fərhad da Beysütun dağında Şirini yadına salırdı. Fərhadın Şirinsiz səbri, qərarı kəsilmişdi. Külüngü çəkib daşları yonur, qəsrin son daşlarını düzürdü. Fərhad öz-özünə fikir eyləyirdi ki, qəsr başa gələcək, o toy eyləyib Şəmistan padşahdan qızı alacaq, Şirini köçürüb bu qəsrə gətirəcək, onlar ömür, gün sürəcəklər.

Fərhad Beysütun dağında Şirin qəsrini qurmaqda olsun eşit şahzadə Xosrovdan. Xosrov Fərhadı tələf eyləmək üçün çox fikirləşdi, düşündü, tədbir aradı. Ancaq xalq içində ona bir şey eyləyə bilmədi. Bir gün şahzadə Xosrovdan yanına bir beyman qarılı gəldi, dedi:

– Şahzadə, mənə nə verərsən Fərhadı tələf edib öldürdüm?

Xosrov dedi:

– Fərhadı öldürdüb bilsən sənə özün ağırı qızıl verərəm!

Xosrov bunu deyib əlini cibinə saldı. Qabaqcadan qarılıya üç ovuc qızıl verdi. Qarılı qızılı görüb gözü hədəqədən çıxdı. Olan-qalan imanını da atdı. Bir büküm halva götürüb Beysütun dağına Fərhadın yanına yola düşdü. Qarılı yol getməkdə olsun, eşit Fərhadan.

Fərhad yenə külüngünü çəkib daşları yonur, qəsrini tikirdi. Şirinin qəsrini başa gəlhagəl idi. Fərhad Şirinin eşqi ilə külüngü daşa elə vururdu ki, neçə ağacdən səsi eşidilirdi. Yorulanda hərdən bir dayanıb ətrafa göz gəzdirirdi, özündən başqa heç kimi görmürdü. Bıçarə Fərhad Beysütun dağında tək-tənha qalmışdı. Dilinin şirin sözü Şirin, şirin kəlməsi Şirin idi. Aldı görək bülbül gülündən ayrılı düşən kimi, butasından ayrılı düşmüş Fərhad Şirinin eşqində nə dedi:

Tək-tənha dağda qalmışam,
Yada sala Şirin məni.
Yarsız saralıb solmuşam,
Yada sala Şirin məni.

Yar gələydi bu çağları,
Külüngüm dəlir dağları.
Qururam ağ otaqları,
Yada sala Şirin məni.

Arzularam Şirin canı,
Alagözlü mehribanı,
Unutmaya əhd-peymanı,
Yada sala Şirin məni.

Hərdən qıyğacı baxanda,
Canımı oda yaxanda.
Qızlarla seyrə çıxanda,
Yada sala Şirin məni!

Fərhadam, candan olanda,
Rəngim saralıb solanda.
Piyaləm qanla dolanda,
Yada sala Şirin məni!

Söz tamama yetişdi. Fərhad yenə külüngünü çəkib, daşları yonub, qəsri qurmağa başladı. Bu tərəfdən beyman qarı Beysütuna yetişdi, Fərhadın yanına gəldi, gördü Fərhad daşları yonur, qəsri qurur. Qarı dedi:

– Fərhad, bu qəsri kimin üçün qurursan?

Fərhad dedi:

– Şirin üçün qururam.

Beyman qarı dedi:

– Zəhmət çəkib daş yonub qəsri qurma! Şirin öldü.

Fərhad beyman qarının sözünə əvvəlcə inanmadı. Qarı əlindəki büküm halvanı göstərib dedi:

– Şirin ölübdü, bu da onun ehsan halvasıdır.

Fərhad Şirinin ölüm xəbərini eşidib ürəyindən dərin bir ah çəkdi, bədəni titrədi, az qaldı ki, ağı başından çıxsın. Dünya gözündə qaranlıqlaşdı. Üzünü qarıya tutub dedi:

– Beyman qarı, necə sənin dilindən gəldi dedin Şirin ölübü!

Mətləbinə yetməyən, muradına çatmayan biçarə Fərhad əzəl Şirinin ölüm xəbərini gətirən beyman qarıya bir külüng vurub öldürdü. Sonra öz-özünə dedi: Şirindən sonra mən dünyada ömür istəmirəm. Fərhad bunu deyib, külüngünü var gücü ilə göyə atdı, başını külüngün altına tutdu. Külüng onun başına düşdü. Fərhad külüngün zərbəsilə öldü.

Fərhadın ölüm xəbəri Şirinə yetişdi. Şirin zəhərli xəncəlnən oraya gəldi. Fərhadı ölmüş görüb xəncəli çəkdi, dəstəsini Fərhadın meyidinə dayayıb özünü xəncəlin üstünə atdı. Xəncəl Şirinin ürəyinin başından batdı, kürəyinin arxasından çıxdı. Şirin də Fərhadın yanında öldü. Fərhad ilə Şirinin ölüm xəbərini ataları, anaları eşitdi. Gəldilər bimirad ölmüş Fərhad ilə Şirinə yanaşı qəbir qazdılar, basdırdılar. Onlara ehsan verdilər. Ehsan yeməyə gələnlər beyman qarıya, padşaha, Xosrova lənət, Fərhad ilə Şirinə isə rəhmət oxuyub getdilər.

USTADNAMƏ

Əzəldən olmaya bədəsil övlad,
Avara söyləyər, başdan danışar.
Öyrədərsən, qanmaz xeyrü-şərini,
Dindirəndə yal-yamacdan danışar.

Aybına kor olub bilməz adını,
Tanımaz dost, düşmən, qohum-yadını.
Kimsə bilməz qarınının altını,
Ayaqda oturub başdan danışar.

Özündə şairlik görə bilməyən,
Bir kor qıza cavab verə bilməyən,
Bir uçqu hörgünü hörə bilməyən,
İmarət qurdurub daşdan danışar.

Mən üzümərəm mərd əlindən əlimi,
Yoxdu bədəsilə tanrı ölümü.
İldə ancaq qəpik olmaz gəlimi,
Yük yığanda beş farmaşdan danışar.

Danışar yalandan sözü olmayan,
Çörəyə tökməyə duzu olmayan,
Evində beş arşın bezi olmayan,
Dindirəndə al qumaşdan danışar.

Yaranmış insanda çoxdu avara,
Qandıra bilmirəm, gəlmişəm zara,
Var-yoxunu verib üç-dörd davara,
Toğluya tum deyib, qoçdan danışar.

Qəhrəman, iqbalın tərsə dolanmaz,
İnsan var ki, ondan qəlbin bulanmaz,
İnsan var, evində ələk ələnməz,
Dindirəndə beşdən-beşdən danışar.

Ustadlar ustadnaməni bir deməzlər, iki deyərlər, biz də deyək iki olsun, xainlərin gözü oyulsun.

Gəlin sizə mən ərzimi eyləyim,
Aqıl olan, bu dünyada var nədi?
Dünya bir bostandı, pözular gedər,
Çiçək nədi, yemiş nədi, bar nədi?

Bu dünyada çox-çox şirin mal olu,
Tamahkarlar halı müşgül hal olu,
Qol burulur, qulaq batır, lal olu,
Qohum nədi, qardaş nədi, yar nədi?

Dəllək Murad, bu yollarda sürünnəm,
İndi gedişimdi, nə vaxt görünnəm,
Altım torpaq, üstüm də daş hörünnəm,
İsti nədi, soyuq nədi, qar nədi?

Ustadlar ustadnaməni iki deməz, üç deyər, biz də deyək üç olsun, düşmənlərin ömrü puç olsun:

Fürsət əldə ikən yaxşılıq elə,
Həmişə əlində ixtiyar olmaz.
Gəl güvənmə dövlətinə, malına,
Mala, mülkə, ömrə etibar olmaz.

Dörd yanımız bağça ola, bağ ola,
Sinəm üstə düyün ola, dağ ola,
Bir kiçik ki, böyüyünə ağ ola,
Düşər el gözündən, bəxtiyar olmaz.

Ululu Kərimi axtaran tapar,
Bir könülü tikən min Kəbə yapar,
Sən çalış işini haqq ilə apar,
Haqdan qeyri kimsə sənə yar olmaz.

Belə rəvayət eləyirlər ki, Həzrəti Süleymanın Safqan adlı bir vəziri var idi. Safqan doxsan yaşına çatmışdısa da, ancaq bir övladı yox idi.

Safqan olduqca insafly və ədalətli insan idi. Həm də çox bacarıqlıydı. Buna görə Süleyman peyğəmbər onu Misirə padşah göndərdi. Süleyman gecə-gündüz dua eləyirdi ki, Allah-taala Safqana bir oğul versin. Allah Süleymanın duasını qəbul eləyib, ona bir oğul verdi. Uşağın adını Asim qoydular. Bu münasibətlə Süleyman Safqana bir boğça hədiyyə göndərdi və dedi:

– Ey Safqan, bu hədiyyəni yaxşı saxla, məndən sənə əmanətdir. Elə ki, oğlun böyüdü, evləndi, övladı oldu, onda sən bu boğçanı Asimin övladına verərsən.

Safqan boğçanı açıb gördü ki, boğçada bir yaxşı xələt, bir üzük, bir də gözəl bir qız şəkli var. Bu şəklin üstündə yazılıbdı ki, “bu surət Gülüstani-İrəm vilayətində pərilər padşahı Sayasanın qızı Şahbalşahın bacısı Bədiəlcamalı surətidir”.

Deyərlər nağıllarda vaxt tez başa gələr, günlər, aylar, illər keçdi. Asim böyüdü, evləndi, onun bir oğlu oldu. Adını Seyfəlmülük qoydular. Seyfəlmülük böyüyəndən sonra, Asim atasının ona əmanət verdiyi boğçanı oğlu Seyfəlmülükə təqdim elədi. Seyfəlmülük boğçanı alıb Bədiəlcamalı surətini görəndə bir könüldən min könülə ona aşiq oldu. Bihuş olub yerə yıxıldı. Bir qədərdən sonra ayılıb görək nə dedi:

Könlüm pürreləndi, eşq havalandı,
Allah, nə sevdadı başıma gəldi?!
Aləm gərmiş edib, fəqan başlandı,
Allah, nə sevdadı başıma gəldi?!

Kimsə bilməz mənə sevdə sözümlü,
Bu necə surətdi gördüm üzünü.
Buta verdi mənə pəri qızını,
Allah, nə sevdadı başıma gəldi?!

Bilmənəm insandı, ya pəri peykər,
Məhəbbəti cigər rüşəmi sökər .
Seyfəlmülükəm, mən olaram dərbəder,
Allah, nə sevdadı başıma gəldi?!

Seyfəlmülükün halını pərişan görüb, Asim şahın vəziri Salehin oğlu Seyidmirzə onun dərđini xəbər aldı. Görək Seyfəlmülük nə deyir:

Düşmüşəm çarəsiz dərdə,
Ağlaram, qardaş, ağlaram.
Çəkildi aradan pərdə,
Ağlaram, qardaş, ağlaram.

Aldı Seyidmirzə:

Neçün durdun viranədə,
Ağlama, qardaş, ağlama.
Ayıbdı məktəbxanada,
Ağlama, qardaş, ağlama.

Aldı Seyfəlmülük:

Əgər dərd olsa pünhanə,
Aşiq çəkər yana-yana.
Od düşdü şirin cana,
Ağlaram, qardaş, ağlaram.

Aldı Seyidmirzə:

Ah-zarın canıma dəyər,
Cigərimin başın sökər.
Molla gələr bizi döyər,
Ağlama, qardaş, ağlama.

Aldı Seyfəlmülük:

Seyfəlmülükəm ağlaram,
Ürəyim başın dağlaram,
Yarı ürəkdə saxlaram,
Ağlaram, qardaş ağlaram.

Aldı Seyidmirzə:

Mən seyidəm əzəl başdan,
Didələrim doldu yaşnan,
Ayıb deyilmi tay-tuşdan?
Ağlama, qardaş, ağlama.

Seyfəlmülükün atası gördü ki, oğlu bərk xəstələnib, gündən-günə saralıb solur. Əlac axtarmağa başladı. Oğlundan soruşdu:

– Oğlum, dərdin nədi, niyə saralıb-solursan?

Seyfəlmülük sazı aldı, atasına görək nə cavab verdi:

Sənə qurban olum, mehriban ata,
Bir dərdə düşmüşəm davasızdı ki.
Zalım fələk bir ox vurdu sinəmə,
Qanları axıdır, yarasızdı ki.

Bir dərdə düşmüşəm ölümdən betər,
Yarın məhəbbəti könlümdən ötər,
Həkimim-loğmanım nəbzimi tutar,
Heç dərman tapılmaz, çarasızdı ki.

Seyfəlmülük durub rəhlət üstündə,
Zalım fələk cavan canım qəsdində,
Bir namə yazılıb, kağız üstündə,
Molla oxuyammaz, qarasızdı ki.

Atası loğman, həkim qalmaqda çağırmasın, bəlkə oğlunun dərdinə çarə tapıla. Heç biri onun dərdinə çarə edə bilmədi. Seyfəlmülük aldı görək dərdini həkimlərə necə dedi:

Sizə qurban olum, həkimi-loğman.
Tapılmayırdərdlərimin çarası!
Gecə-gündüz zarı-giryan ağlaram,
Əriyibdi gözlərimin qarası!

Atam yorulubdur gəlib-getməkdən,
Anam inciyibdi, nəbzi tutmaqdan.
Çarəsiz dərdimə dərman etməkdən,
Qurtarıbdır təbiblərin davası.

Seyfəlmülükəm mən, dərdim çarası
Tapılan şeydmi, olum tapası,
Ağlamaqdan getdi gözüm qarası,
Sızıldayır cigərlərim yarası.

Seyfəlmülük təbiblərdən də özünə bir çarə olmadığını gördükdə çox bikef oldu, yenə öz atasının yanına gedib ona bu sözləri dedi:

Düşmüşəm davasız dərdə,
Olmadı könlüm həmdəmi.
Loğmani-təbiblər bilmir,
Kimə şərh eyləyim qəmi?

Heç kimsələr bilməz dərdim,
Müşkülə düşdü muradım.
Əksini gözümlə gördüm,
Getmədi yarın sitəmi.

Seyfəlmülük çəkər, aman,
Aciz qaldı həkim, loğman,
Acı dərddi, acı dərman,
Neylərəm belə məlhəmi?!

Astim şah gördü ki, təbiblər də oğlunun dərdinə çarə edə bilməyirlər, çox qəmgin oldu. Seyidmirzəni çağırıb oğlunun yanında qoydu ki, bəlkə onun dərddini öyrənə bilsin.

Seyidmirzə Seyfəlmülükün dərddini bilməyə çalışdı. Görək onlar sözlə bir-birlərinə nə dedilər:

Seyfəlmülük aldı:

Könlüm veran olub, fikrim dağınıq,
Tapırıqlar dərdimin dəvasın indi.
Gecə-gündüz ahi-fəqan edirəm,
Qoy çəkim dərdimin qarəsın indi.

Seyidmirzə:

Söylə dərddin, salma məni azara,
Baş götürüb mən dərmana gedərəm.
Heç kəs əlac etməz mən azarkeşə,
Haqq çağırıb mən bir yana gedərəm.

Seyfəlmülük:

Seyfəlmülükəm, tapammıram mərdimi,
Bayquş kimi itirmişəm yurdumu,
Utanıram, deyə bilməm dərdimi,
Misir xanı tapar çarasın indi.

Seyidmirzə:

Gəl dərd-qəmimizi bölək arada,
Ümüd haqdı, bəlkə çatdıq murada,
Xeyir-şər qardaşam sənle, şahzada,
Qəsd eyləyib şirin cana gedərəm.

Seyfəlmülük gördü ki, Seyidmirzə çox yalvarır, axırda məcbur oldu ki, dərđini ona bəyan eləsin. Görək Seyfəlmülük öz dərđini Seyidmirzəyə necə bəyan etdi:

Əvvəl başdan bizim məktəbxanada,
Namə üstündə bir surət görmüşəm.
Adı Bədiəlcamal, bir pəri qızı,
Canıma od salan afət görmüşəm.

Qırx min qoşunu var, əsgəri, səri,
Atası Sayasan, pəri sərdarı,
Bəyan oldu mənə vətəni, yeri.
Gülüstanda mən bir barat görmüşəm.

Bu Seyfəlmülükün ürəyi yara,
Dərdinə, qəminə tapılmaz çara,
Düşmüşəm müşkülə, yaman azara,
Durduğum yerdə bəd saat görmüşəm.

Seyidmirzə Seyfəlmülükün dərđini bildi. Düz şahın yanına gedib dedi:

– Şahım, oğlun bir qıza aşiq olubdu. Qız da uzaq ölkədədi. Onun üçün saralıb-solur.

Padşah o saat oğlunu çağırıb dedi:

– Oğlum, kimə aşiq olmusan?

Görək şahzadə Seyfəlmülük öz dərđini atasına nə gür bəyan etdi:

Bir kəs olsa eşqə həmdəm,
Ağ günün qara qılmazmı?
Axtarmazmı həkim, loğman?
Dərđinə çara qılmazmı?

Tərk edib şani-şövkəti,
Tacı, taxtı, səltənəti,
Uzaq-uzaq vilayəti
Gəzib avara qalmazmı?

Seyfəlmülük bəlakəşi,
Geyinnəm libas dərvişi,
Bağdadı, Rumi, Həbəşi
Gəzib o yarı bulmazmı?

Söz tamama yetdi. Asim şah gördü ki, Seyfəlmülük Bədiəlcəmalı axtarmağa kömək istəyir. Nə qədər çalışdı, oğlunu bu yoldan çəkindir-mək istədi, ancaq olmadı ki, olmadı. Axırda oğluna dedi:

– Oğul, mənim yüz əlli dərvişim var. Onlar bütün dünyanı tanıyırlar. Onları göndərim, gedib Gülüstani-İrəmin harada olduğunu bilib gəlsinlər. Sonra mən gedib qızın atasından nə yol ilə olur-olsun, qızı sənə alaram.

Bunu deyib, yüz əlli dərviş ayırdı ki, onlar bir il müddətinə Gülüstani-İrəm vilayətinin harada olmasını öyrənsinlər. Dərvişlər yola düşən zaman şahzadə Seyfəlmülük görək onlara nə dedi:

Sizə qurban olum, gedən elçilər,
Yerini cananın bilib tez gəlin.
Axtarıb cahanı, ol çar iqlimi,
Dərđimin dərmanın bilib tez gəlin.

Seyfəlmülükün var sevgi aləmi,
Üstünüzdə olsun Allah kərəmi,
Gəzib tapın Gülüstani-İrəmi,
Yarın Gülüstanın bilib tez gəlin.

Dərvişlər gedib çox gəzdilər, ölkələr dolandılar, vilayətlər keçdilər, Gülüstani-İrəmi tapmayıb, qayıdıb gəldilər. Bunu görə Seyfəlmülük aldı görək nə dedi:

Dərd əhlilər dərdə oldum giriftar,
Çar iqlimdə ol dilbərim tapılmaz.
Bir pəri yar sevdasına düşmüşəm,
Aləm axtarılsa, yarım tapılmaz.

İndi görək atası Seyfəlmülükə nə deyir:
Asim şah:

Gərdişi dövrənin yoxdur insafı,
Asim şah verir ayrılıq Allah,
Bir kəsin olmasa övlad xilafı,
Mülkü-malın talan eləyir Allah.

Asim şah oğlu Seyfəlmülükə icazə verdi ki, gedib Bədiəlcəmali axtarsın. O, oğluna dedi:

– Ay oğul, gedirsən, tək getmə, özünlə qoşun, tənqəh də apar.

Seyfəlmülük küllü qoşun və daş-qaşla yola düşdü. Seyfəlmülük yola düşən zaman o, Misir camaatına bu sözləri söylədi və atası ona cavab verdi:

Seyfəlmülük:

Halal-hümmət eyləyin, Misir əhli,
Bəlkə icabətə çatdı dualar.
Dua kəskin olar sidqi könüldən,
Sizdən dua istər bu biçaralar.

Asim şah:

Yaqub peyğəmbər tək mən qan ağlaram,
Yusif tək əldən xoş didarım gedir.
Haqdan kəm oldu mənə dualar,
Mənim candan əziz nobarım gedir.

Seyfəlmülük anasının yanına getdi, anası ilə görüşdü, səfəri olduğunu ona söylədi. Anasından ayrılmaq istəyəndə anası ağladı. Aldı Seyfəlmülük görək anasına necə təsəlli verdi:

Neyçün yenə sızıldayıb ağlarsan,
Ağlama, can ana, ölməsəm gəlləm.
Əgər mən ölərsəm qara bağlarsan,
Ağlama, can ana, ölməsəm gəlləm.

Anası Mehriban:

Sənə qurban olum, gülüzlü bala,
Oğul, getmə, getmə, qayıt gəl bəri.
Sinəmə vurmusan çar-çarpaz yara,
Oğul, getmə, getmə, qayıt gəl bəri.

Seyfəlmülük:

Mən gedirəm, sən qalginən burada,
Yar məni gözləyiyr yəqin orada.
Haqq kömək olarsa, yetsəm murada,
Ağlama, can ana, ölməsəm gəlləm.

Anası:

Kaş əvvəldən olmayaydın anadan,
Qoy ölüm qurtarım mən qəmxanadan.
Ana ayrılarmı bircə baladan,
Oğul, getmə, getmə, qayıt gəl bəri.

Seyfəlmülük:

Eşq atəşi bir od saldı bu cana,
Tüstüm qalxdı, çıxdı ol asimana,
Seyfəlmülük südünü əmibdi, ana,
Ağlama, can ana, ölməsəm gəlləm.

Aldı anası:

Mən bilirəm, eşq od salıbdı cana,
Mehribanı qoydun sən yana-yana,
Südüm halal olsun, ay oğul sana,
Balam, getmə, getmə, qayıt gəl bəri.

Sözlər tamama yetdi. Asim şah tərəfindən gəmilər hazır olmuşdu. Seyfəlmülük öz qoşun-ləşkərilə Misirdən yola düşdü. Seyfəlmülük Seyidmirzə ilə derya üzündə gedirdilər. Bir də gördülər ki, bərk tufan qopub, gəmilər tamam batmaq üzrədi. Burada görək Seyfəlmülüklə Seyidmirzə bir-birinə nə dedilər:

Seyfəlmülük:

Çıxmışığı gözəl Misir şəhrindən,
Gör ki, burda necə qiyamət oldu?
Çətin qurtararıq bu müsibətdən,
Bəlkə haqdan bizə inayət oldu.

Seyidmirzə:

Sən ki, tutdun bu aşılıq oyunun,
Hələ burda nə var, səbr eylə, qardaş,
Tərk eylədin taxtı, tacı, Misiri,
Hələ burda nə var, səbr eylə, qardaş.

Seyfəlmülük:

Bəlalərə düşdü mənim bu başım,
Artıq oldu indi fikrim, talaşım,
Bax, mənim ey Seyidmirzə qardaşım,
Bax ki, burda necə ibadət oldu.

Seyidmirzə:

Saralıbdı rəngim, titrəyir əndam,
İndi eşit sözüüm, sanma mən yadam.
Deryaya qərq olar neçə min adam,
Hələ burda nə var, səbr eylə, qardaş.

Seyfəlmülük:

Seyfəlmülük, tərsə dolanır işin,
Bizi qana saldı bəlalı başım,
Sənə qurban olum, əziz qardaşım,
Bəlkə bizə haqdan kəramət oldu.

Qasırgalar, dalğalar çox adamı deryaya qərq elədi. Gəmi suya batdı. Seyfəlmülük bir dəstə adamla bir taxta parçası üstündə qaldılar. Külək onları aparıb Çin vilayətinə çıxartdı. Qayıqçılar onları ölümdən qurtarıb Çin xaqanı Baxfurun yanına apardılar. Baxfur onlardan əhval bilmək istəyəndə, aldı Seyfəlmülük görək nə dedi:

Qasırgalar, qopdu, dağıldı gəmi,
Çox iyid insanlar deryaya batdı.
Deryaya qərq oldu cavan oğlanlar,
O əziz cavanlar deryaya batdı.

Neçə min əsgərim, çoxlu nökrərim,
Yanıma cəm olan bütün ləşkərim,
Başını itirdi sövdəgərlərim,
Neçə gövhər-kanlar deryaya batdı.

Var idi neçə min molla, mədrəsi,
Oxurdu taliblər gözəl tədrisi.
Qalmadı bunlardan bir əhl-məclisi,
O gözəl alimlər deryaya batdı.

Neçə min ərəbim, getdi sirdaşım,
Nə sitəmlər çəkdi bələli başım,
Necə çəkim dərdin seyid qardaşım,
Min qiymətli canlar deryaya batdı.

Seyfəlmülükəm mən, ürəkdə təşviş,
Həlbət qəzadandı bizlərə bu iş,
Ağzı dualı o yüz əlli dərviş,
O yazıq adamlar deryaya batdı.

Baxfur şah Seyfəlmülükün kim olduğunu öyrəndi, bildi ki, Asim şahın oğludu. Odu ki, onun halına acıdı. Seyfəlmülükdən soruşdu:

– Ey şahzadə, sənə nə olub ki, bu qədər məxluqatı deryaya qərq eləyib, belə əzab çəkirsən? Hara gedirsən belə?

Seyfəlmülük görək Baxfur saha nə dedi:

Sənə qurban olum, padişah əzəm,
Bədiəlcəmalım dildə söylənir.

O gözəl salıbdı məni avara,
İsmi, rəsmi bütün eldə söylənir.

Tanrı verdi mənə qəmlərdən bada,
Ondan qeyri gözəl əbəs dünyada,
Yetən yoxdu mənə əsla imdada,
Yazıq Seyfəlmülük yolda söylənir.

Baxfur şah gördü ki, Seyfəlmülükün işi başqadı. Baxfur şah Seyfəlmülükə dedi:

– Asim şahdan mənə ayıbdı. Bunu belə buraxmaq olmaz. Qulaq as, mənim vilayətimdə üç dərviş var. Biri qara dərviş, biri sarı dərviş, biri də dünya dərviş. Qoy dərvişləri çağırım, bəlkə onlar sənə kömək eləyə.

Baxfur şah dərvişləri çağırır tapşırırdı:

– Dünyanı gəzib Gülüstani-İrəmin harada olduğunu bilib gəlin.

Dərvişlər yola rəvan oldular. Bir ildən sonra geri qayıtdılar. Onlar bütün dünyanı dolanmışdılar, amma çifayda Gülüstani-İrəmi tapmayıb geri qayıtmışdılar. Baxfur şahın Seyfəlmülükə çox yazığı gəldi, öz qızını ona vermək istədi. Seyfəlmülük qəbul eləməyib, görək Çin padşahı Baxfur şaha nə dedi:

Açılmayır qəmli könlüm,
Əgər yüz min bahar olsa,
Qalmışam zülmət içində,
Gecələrim səhər olsa.

Sözü-söhbəti dəm eylər,
Zərli-zibalı sənəmlər.
Könlüm sevməz gül əndamlar,
Hər biri bir gövhər olsa.

Seyfəlmülükəm, dad vurram,
Qəmlərdən bir qanad hörrəm.
Bu dünyanı ələm görürəm,
Əgər cənnət təhər olsa.

Baxfur şah gördü ki, Seyfəlmülük onun fikrinə razı olmadı, özü də getmək istəyir. Bir neçə gəmi, çoxlu qoşun verib, yola saldı. Bir neçə ay

dərya üzünən yol getdilər. Bir gün yenə dərya çalxaşdı, tufan, qasırga başladı. Gəmilər, qoşunlar dəryaya qərq oldu. Seyfəlmülük bir dəstə qoşunla taxta-para üstündə qaldı. Qalanları da taxta-para üstündə Səksər vilayətinə çıxdılar. Bura da deməyəsen, divlər vilayəti imiş. Divlər onları gördülər. Hər yandan hücum eləyib Seyfəlmülükün qalan qoşunun qırdılar. Seyfəlmülükü iki nəfərlə tutub Səksər divin yanına apardılar. Səksər div Seyfəlmülükdən nə üçün onların torpağında gəzdiyini xəbər aldı. Seyfəlmülük başına gələn qəzayı-qədəri Səksər divə danışdı. Səksər div gördü ki, Seyfəlmülük yaxşı oğlandı, özü də qız dalınca gedir. Səksər div öz qızını Seyfəlmülükə vermək istədi. Onun üçün də Seyfəlmülükü öz qızının yanına göndərdi.

Səksər divin qızı, deməyəsen, bir divin xatunu imiş.

Qız Seyfəlmülükü görəndə kimi ona aşiq oldu. Seyfəlmülük qızın bu fikrin bilib, görək nə dedi:

Görən kimi könlüm tutdu,
Aşiqəm hüsnünə sənin.
Oxşayır lap qurbağaya,
Mayılam qaşına sənin.

Əcəb bu şəmsi-qəmərmiş,
Belində qızıl kəmərmiş,
Dodaqlarını əmərmiş,
Düşməsin felinə sənin.

Seyfəlmülük dərdin deməz,
Eşqinin oduna yanmaz.
Kəndir bağı dolanmaz,
O incə belinə sənin.

Div qızı Seyfəlmülükdən əl çəkmirdi, ondan kam almaq istəyirdi. Seyfəlmülük ondan bir az uzaqlaşdı, aldı dübarə görək nə dedi:

Düşdüm divlər cidasına,
Əcəb zavala uğradım.
Bir bəd baxışla tutuldum,
Nə bəd vüsala uğradım.

Donquza oxşayır başı,
Ağzında payadı dişi,
Tuluqdan böyükdü döşü,
Əcəb vüsala uğradım.

Qara hisə oxşar üzü,
Burnu dəryalar gülazı,
Qulağı kəndir palazı,
Dövlətə, mala uğradım.

Seyfəlmülük fərağında,
Gəzdim dərya qırağında,
Bədiəlcamal sorağında,
Qəbih camala uğradım.

Div qızı Seyfəlmülükün bu sözlərini eşidib, əmr eləyir ki, Seyfəlmülük yoldaşları ilə qırx gün meşədən odun daşısınlr və ocaq qalasınlar. Qırxıncı gün həmin ocağın közündə özlərini bişirtirib yeyəcəyəm.

Seyfəlmülük yoldaşları ilə odun daşımağa başladılar. Onlar div qızının fikrini başa düşmüşdülər. Qaçmaq üçün çarə axtarırdılar.

Bir gün onlar divlərdən gizlin meşədə taxtalardan bir qayıq hazırlayıb, dəryaya saldılar. Qayığa minib üzməyə başladılar. Bir müddət qayıqla yol getdikdən sonra gedib bir dərya qırağında, xaraba bir şəhərə çıxdılar. Orada bir neçə gün yaşadılar. Axşamüstü hərə bir tərəfdə, Seyfəlmülük ortada uzanıb yatırdılar. Bir neçə gün belə keçdi, bir gün dəryadan bir aslan çıxdı, dağ tərəfə üzün çevirib bir zəbanə çəkdi. Bu səsə dağdan bir qaflan çıxıb aşağı gəldi.

Dəryadan çıxan aslan Seyfəlmülükün dərya tərəfdə olan yoldaşlarını, dağdan gələn qaflan dağ tərəfdə yatan yoldaşlarını götürüb apardılar.

Seyfəlmülük tək qaldı. Gördü ki, bu yer qorxuludu, tez qayığa minib gecə-gündüz dəryada yol getməyə başladı. Şahzadə Seyfəlmülük dərya üzündə yol gedə-gedə aldı bu sözləri dedi:

Qadir Allah, birliyinə çox şükür,
Tənha qoydun dərya üzündə məni!
Kərimdən, rəhimsən, mənə əncam çək,
Tənha qoydun dərya üzündə məni!

Sənə qurban olum, sahibi-zaman,
Ürəyimdə qubar, gözlərim duman,
Bu günümdə səndən istərəm aman,
Tənha qoydun dərya üzündə məni!

Seyfəlmülük, əcəb düşdü bəlaya,
Bir kimsəm yox, gəlib çıxsın haraya,
Qoşun, ləşkərim qərq oldu dəryaya,
Tənha qoydun dərya üzündə məni!

Şahzadə Seyfəlmülük yalqız, tək-tənha dərya üzündə gecə-gündüz qayıqla hey gedirdi. Aclıq onu tamam taqətdən salmışdı. Çox zəif idi. İstəyirdi ki, özünü dəryaya atıb tələf etsin. Yenə fikir eləyib aldı görək nə dedi:

Yaman günlər olar yaxşı,
Könül, səbr eylə, səbr eylə!
Fələyin olar baxışı,
Könül, səbr eylə, səbr eylə!

Əlif qəddi bükəcəkdə,
Ağlayıb yaş tökəcəkdə,
İnsan qəzyə çəkəcəkdə,
Könül, səbr eylə, səbr eylə!

Xudavəndi-kərim olan haqq-taalanın köməyi ilə qayıq Seyfəlmülükü kənara, bir sahilə çıxartdı. Seyfəlmülük baxıb gördü ki, burada bir viran qalmış şəhər var, içində bir kimsə yoxdu.

Gəzə-gəzə gedib bir talaya çıxdı. Gördü ki, burada da bir insan yoxdu, ancaq bir gözəl qız taxt üstündə yatıbdı. Bu vaxt elə bil hər tərəfdən Seyfəlmülükü səsləyirdilər. Dəryanın, göyün gurultusu, nəriltili bir-birinə qarışmışdı. Aldı Seyfəlmülük görək yatan qızı nə cür oyadır:

Guruldaşır dərya, titrəşir əndam,
Oyan, mənim qara bəxtim, əl aman!
Ruhum bədənimdə durmaz bir zaman,
Oyan, mənim qara baxım, əl aman!

Heyran olsun canım Bədiəlcamala,
Sərf eylədim ömrümü əql, kamala.
Burada tərs düşdüm yaman zavala,
Oyan, mənim qara baxtım, əl aman!

Qulaqlar tutulur dərya səsindən,
Göylər guruldaşır kəshəkəsindən.
Seyfəlmülükün ahu-naləsindən,
Oyan, mənim qara baxtım, əl aman!

Qız oyanmadı, Seyfəlmülük aldı dübarə görək nə dedi:

Məğribnən Məşriqi seyir elədim,
Viranə şəhərdə bir pəri gördüm!
Səyyad kimi seyr etdim küçələrin,
Şəhri-viranədə bir pəri gördüm!

Bilməm bu yer mənə düşməndi, dostdu,
Sevdanın odundan ürəyim əsdi,
Hər yanı tilsimlər, cadular kəsdi,
Şəhri-viranədə bir pəri gördüm!

Sənə qurban olum, ay pərizada,
Dərd-qəmlər qismətim oldu dünyada,
Ən yaxşı günlərim keçdi dəryada,
Şəhri-viranədə bir pəri gördüm!

Seyfəlmülükün bu sözlərindən sonra, taxtda yatmış qız oyandı. Bu qız kim olsun? Sərəndib vilayətinin padşahı Tacilmülükün bacısı, Gilə padşahın qızı Məleykə xanım. Onu ifritə div gətirib tilsimə salmışdı. Seyfəlmülük qızdan soruşdu:

– Gözəl xanım, sən kimsən, səni bura kim gətirib?

Qız dedi:

– Mən Gilə padşahın qızı Məleykə xanıمام. İfritə div gətirib məni tilsimə salıbdı.

Seyfəlmülük ondan soruşdu:

– Bəs ifritə div haradadı?

Qız dedi:

– Gəzməyə gedib.

Məleykə xanımın qəmi cövşə gəldi. Aldı görək Seyfəlmülükə nə dedi, Seyfəlmülük ona nə cavab verdi?

Aldı Məleykə xanım:

On üç ildi ifrit divə dustağam,
Gecə-gündüz tökürəm yaş, əl aman!
Atamdan, anamdan sən oldun yaxın,
Sənə qurban olsun can-baş, əl aman!

Aldı Seyfəlmülük:

On üç ildi bərri-bəhri seyr etdim,
Şahbazımdan xəbər verən olmadı.
Şan-şövkəti, ləşkəri mən tərək etdim,
Bir yanıma gəlib görən olmadı.

Aldı Məleykə xanım:

Məleykəyəm, dərdim artır sərasər,
Divin əzabından ürəyim əsər,
Nicatım olmasa zülmətdə keçər,
Ömrümü puç edər atəş, əl aman!

Aldı Seyfəlmülük:

Misir eliyənən hala-hümmət elədim,
Dəryada özümə ölüm dilədim,
Məğribnən məşriqə yayıldı adım,
Yardan doğru xəbər bilən olmadı.

Dübarə aldı Məleykə xanım görək öz ərzi-halını Seyfəlmülükə nə cür söyləyir:

Bulud gəldi göy üzünə,
Qaldım dolana-dolana!
Div gətirdi məni zindana,
Qaldım dolana-dolana!

İfrit div əlini atdı,
O çəkib yaxamdan tutdu,
Alıb havaya fırlatdı,
Qaldım dolana-dolana!

Dərdim budu, ey şahzadə,
Allah özü çatsın dada,
Məleykə xanım burada
Qaldı dolana-dolana!

Seyfəlmülük baxdı ki, qız onun sevgi dalınca getdiyini bilmir. Özünü tanıtmaq üçün aldı görək nə dedi:

Bu gündən mənim axirət bacımsan,
Canımdan artıqsan, xanım Məleykə.
Başmaqların gözüm üstə götürürəm,
Eylərəm başımda tacım, Məleykə.

Yüz min səvaba mən səbəb olmuşam,
Yüz min ehsan verib, dua qılmışam,
Qul azad eləyib kömək olmuşam,
Qurbanı yolunda canım, Məleykə.

Seyfəlmülük qoymuş yolunda canı,
Lazımsa axıdar sel kimi qanı,
Bədiəlcamağün gəzdim ümmanı,
Mən qardaş, sən ol bacım, Məleykə.

Məleykənin tədbiri ilə Seyfəlmülük ifrit divi həlak etdi, onun xəzinəsində olan varı, dövləti götürüb Məleykə ilə birlikdə Sərəndib vilayətinə rəvan oldular. Qayığı gecə Seyfəlmülük sürürdü, gündüz də Məleykə.

Bir gün Məleykə qayığı sürəndə gördü ki, bir naqqa balıq qayığa tərəf gəlir, qayığı üzüqoylu çöndərəcək. Seyfəlmülük vəziyyətdən xəbərsiz idi, yatırdı. Məleykə gördü ki, balıq lap yaxınlaşıb, Seyfəlmülükü də oyatmağa qıymadı. Axırda ağlamağa başladı. Seyfəlmülük Məleykənin səsinə oyandı, Məleykədən ağlamağının səbəbini soruşdu. Məleykə naqqanın gəlməsini ona xəbər verdi.

Seyfəlmülük qılıncı çəkib naqqa balığı yaraladı. Balıq qaçıb dəryada batdı. Onlar qayığı Məleykənin vətəni olan Sərəndibə tərəf gecə-gündüz sürürdülər. Bir neçə gündən sonra onlar quruya çıxdılar. Gördülər ki, çoxlu qoşun görünür. Seyfəlmülük baxdı ki, götürdükləri xəzinəni özləri ilə apara bilməyəcəklər. Onun üçün də Məleykəyə dedi:

– Məleykə, sən burada otur, mən gedim baxım, bəlkə bir araba tapdım.

Seyfəlmülük dağın üstünə çıxdı. Gördü ki, qabaqda böyük qoşun var. Demə, bu qoşun Məleykənin qardaşı Tacilmülükün qoşunu imiş. Onu Məleykənin atası Qocayi-Qaftan göndərmiş ki, onun gəmilərini talan eləyən qaçaqları tutsunlar. Onlar qaçaqları axtarırlarmış.

Qoşun Seyfəlmülükü tutdu. Onu oğru hesab edib həlak etmək istədilər. Qoşun Seyfəlmülükə yaxınlaşanda, Seyfəlmülük onlara salam verdi. Seyfəlmülükün salamını almayıb onu tutdular. Aldı Seyfəlmülük görək onlara nə dedi:

Görün mənə necə dərdə saldılar,
Heç salam verməyə macalım yoxdu!
Haqq sizi mənə imdada göndərmiş,
Bu dünyada mənim zavalım yoxdu!

Qardaş deyib gəzdim bacı yanında,
Ərzi-halı çoxdu mənim canımda,
Ruzi-məhşər günü haqq divanında,
Ağ üz lüyəm bircə günahım yoxdu!

Çox fikir eylədim huşumdan getdim,
Neçə həkimlərin ətəyin tutdum,
Tacı-taxtı, səltənəti tərək etdim,
Seyfəlmülükəm, zülm-əzabım çoxdu!

Seyfəlmülük sözlərini tamam eləyəndə, qoşun sərkərdəsi Qocayi-Qaftan baxıb gördü ki, budu, bir gözəl qız gəlir. Tez adam göndərmiş qızı yanına gətirdi. Baxıb gördü ki, bu qız Məleykə xanımdı. Qız da gördü ki, dayısının adamları Seyfəlmülükü tutublar. Məleykə onlara dedi:

– Ay dayı, siz gör kimi tutmusunuz? Bu oğlan mənim dünya-axirət qardaşımdı. On üç ildi mən ifrit dev əlində qalmışdım. Siz mənə heç bir köməklik eləmədiniz. Ancaq bu şahzadə gəlib mənə ifrit devin əzabından xilas elədi. İndi onun yaxşılığının əvəzində, siz bu yazığı həlak eləmək istəyirsiniz?

Bu zaman Qaftan Məleykəynin ayaqlarına yığılıb əvvəl ondan, sonra da Seyfəlmülükdən üzr istədi, əhvallarını xəbər aldı. Seyfəlmülük aldı görək ona nə dedi:

Sənə xəbər verim Qocayi-Qaftan,
Halal-hümmət eylər Misir elindən.
Sən görginən təqdir qəza işini,
Mən eylərəm zikri-sübhan dilimdən.

Seyfəlmülük pəri qızın itirdi,
Məleykənin mətləbini bitirdi,
İfrit divi öldürübən gətirdi,
Xeyir-dua alacaq mənim əlimdən.

Söz tamama yetdi. Qaftan və adamları Seyfəlmülüklə Məleykə xanımı götürüb Sərəndib vilayətinə apardılar. Şahzadə Seyfəlmülükü bir ata mindirib Məleykə xanımın qardaşı Tacilmülükün yanına gətirdilər. Seyfəlmülük Tacilmülükün yanına çatanda ona görək nə dedi:

Salam olsun sənə, ey gözəl şahım,
Müjdə nə verərsən, qızın gətirsəm?
Mətləbim, məqsudum, ey qibləgahım,
Müjdə nə verərsən, qızın gətirsəm?

Fəhm eləyin, bilin bu gözlərimdən,
Yalan gəlməz göftarımdan, dilimdən,
Mən gətirdim ifrit devin əlindən,
Müjdə nə verərsən, qızın gətirsəm?

Seyfəlmülük ərəb-gülüstan xanı,
Söylə Bədiəlcamalın məkanı,
On üç ildi tamam gəzdim dünyanı,
Şahım, nə verərsən, qızın gətirsəm?

Sözlər tamam oldu. Tacilmülük muştuluq verməyə heç şey layiq bil-mədi. Axırda çıxarıb başından tacı Seyfəlmülükün başına qoydu, taxt-tacın ona bağışladı, öz yerində padşah qoydu. Bunlar keyfi kök bir neçə gün burada yaşadılar. Məleykə xanımın sənəti ancaq Seyfəlmülükə qulluq etmək idi. Seyfəlmülükün ürəyi darıxırdı. Bir gün aldı görək Məleykə xanıma nə dedi:

Sənə qurban olum, bacım Məleykə,
Seyidmirzə qardaş yadıma düşdü!
Əydi qamətimi, bükdü belimi,
Yusif kimi sirdaş yadıma düşdü!

Fələkmi yazdı mənə qara taxta,
Qan qondu bağrıma laxtabalaxta,
Atamdan, Misirdən ayrılan vaxtdan,
Tökülən göz yaşı yadıma düşdü!

Yenə yadıma düşdü o pərizada,
Cavan ömrüm axır ki, getdi bada,
Fələk alar canım, yetməm murada,
Gözdən axan qan yadıma düşdü.

Seyfəlmülük derlər adıma mənim,
Haqq özü yetişsin dadıma mənim,
Qərblük yazılıb alınma mənim,
Yara yetəydim kaş, yadıma düşdü.

Sözlər tamama yetdi. Seyfəlmülük özü padşah olsa da, ahu-zarı əskik olmurdu. Tacilmülük bir gün vəzir-vəkili yığıb məsləhət gördü ki, Seyfəlmülükü seyri-səyahətə, Gülüstan bağlarına aparsınlar, bəlkə bir az ürəyi açıla. Bunlar seyrə çıxmaqda olsunlar, biz gələyin Seyidmirzəyə, görək o necə oldu? Onun başına nələr gəldi?

Seyidmirzə çox bəlalar çəkib, axırda dəryadan bir təhər xilas oldu, çıxdı quruya. Gəzə-gəzə gəlib Sərəndib vilayətinə çıxdı. Burada bir araba düzəldib hər gün meşədən odun yığıb, bazarda satırdı. Bununla da bir təhər dolanırdı. Seyfəlmülük padşah geyimində, vəzir, vəkil və Tacilmülüklə səyahətə çıxan zaman yolda Seyidmirzəyə rast gəldi. Seyidmirzə onu tanıdısa da gözlərinə inanmadı. Öz-özünə dedi ki, “Ay Allah, bu padşah elə bil Seyfəlmülükdü. Mənim ağlım başımda deyil. Seyfəlmülük gəlib burada nə cür padşah ola bilər?” Seyidmirzə bu fikirlə gələndə, yoldan keçən atlılar onun arabasına toxundular. Araba çevrildi, Seyidmirzə də yıxıldı. Seyfəlmülük bunu görüb çox bikef oldu ki, nə üçün bu yazığın başına bu hadisə gəldi. Adamlarını səsləyib dedi:

– Ay camaat, nə üçün bu yazığa baxmayırınsınız? Ona kömək eyləyin.

Bu sözləri deyib o özü Seyidmirzəyə yaxınlaşdı, onun qolundan tutub durğuzdu. Gördü ki, bu Seyidmirzəyə oxşayır. Yenə dedi ki, Seyidmirzə ola bilməz, o ki, deryada batmışdı. İstədi ona bir qədər pul versin, gördü ki, huşu gedib. Seyidmirzə huşa gələndə Seyfəlmülük dedi:

– Ay qardaş, al bu pulu.

Gördü ki, almır, bir də dedi:

– Al, niyə almırsan? Nə dərdin var, buyur görək nə istəyirsən?

Orada Seyidmirzə Seyfəlmülükə görək nə dedi:

Hazırlıq göründü, səfər başlandı,
Qoç şahzadələr deryaya qərq oldu,
Xanlar, mülazimlər nə zillət çəkdi,
Bəy, xanşadələr deryaya qərq oldu.

Misirdən gətirdik mal ilə qumaş,
Aləm qiymət qoya bilməz daşı-qaş,
Ağam Seyfəlmülük qoçaq, diribaş,
İyidzadalar deryaya qərq oldu.

Varmı mənim kimi sinəsi dağlı,
Qardaşın yolunda canı sadağlı,
Adım Seyidmirzə, Saleh oğlu,
Əsilzadələr deryaya qərq oldu.

Sözlər tamam oldu. Hər ikisi bir-birini tanıdılar, sarmaşığı kimi bir-birinin boynuna sarmaşdılar. Qucaqlaşdıb öpüşdülər. Aldı Seyfəlmülük görək Seyidmirzəyə nə dedi:

Qərib oğlan, əhvalımı bəyan qıl,
Keçən günü ruzigardan bir xəbər.
Aç dərdini qardaşına bəyan qıl.
Keçən günü ruzigardan bir xəbər.

İnsan qaziyə çəkər, hakimlər azar,
Qürbətdə ölən qəbrin kim qazar?
Ürəyim qəmlidi, canım intizar,
Mənə Misir ölkəsindən bir xəbər.

Var fələyin dürlü-dürlü möhnəti,
Yarəb, bizə yaratmısan qürbəti,
Seyfəlmülük sizdən istər imdadı,
Söylə keçən əhvalatdan bir xəbər.

Sözlər tamama yetdi. Seyidmirzə çox zəif idi. Onu götürüb təntənə ilə evə gətirdilər.

Seyidmirzə Məleykə xanıma, Məleykə xanım da Seyidmirzəyə aşıq oldu. Bunların seviməsində Seyfəlmülük çox şad oldu. Tacilmülükdən razılıq alıb, yeddi gün, yeddi gecə toy elədilər. Məleykə xanımı Seyidmirzəyə nikah qıldılar. Seyidmirzə ilə Məleykə xanım muradi-mətləbinə yetdilər.

Deyirlər, Bədiəlcamal Məleykə xanımla çox bərk dost imiş. Bir-birinin xatirini çox istərmişlər. Bunu Məleykə xanım Seyfəlmülükə danışmamışdı.

Günlərin bir günü Bədiəlcamal Güllüstani-İrəmdən Məleykəyə xəbər göndərdi ki “Sənin ifrit devin əlindən xilas olmağımı eşitdim, çox şad oldum. Sabah Sərəndib cəzirəsinin İbrahim bağlarında sənə qonağam”. Bu tərəfdən Məleykə xanım çoxlu qızlarla bağa getməyə hazırlaşdı. Bədiəlcamalın ona qonaq gələcəyini Seyfəlmülükə söylədi. Seyfəlmülük Bədiəlcamalın Məleykə xanıma qonaq gələcəyi xəbərindən çox şad oldu. O, göylərdə axtardığını yerdə tapmışdı.

Bağa gedəndə Seyfəlmülük Məleykəyə dedi:

– Mən də sizinlə bağa gedəcəyəm.

Məleykə dedi:

– Qardaş, sənə getmək lazım deyil. Onlar pərilərdən, bəni insanlarla görüşmək istəməzlər. Mən baxaram, mümkün olsa, bir təhər ona başa salaram, görüşərsiniz.

Seyfəlmülük İbrahim bağlarına getdi, bir yerdə gizləndi. O, gizləndən Bədiəlcamalın üzünə baxır, həsrət çəkirdi. Məleykə xanım onun gizləndiyini başa düşmüşdü. Odur ki, hər söhbət arası Seyfəlmülükdən danışır, onu tərifləyirdi. Bədiəlcamalın meylini ona çevirmişdi. Orada Seyfəlmülük Məleykənin köməyi ilə Bədiəlcamalı gördü və bu sözləri ona dedi:

Çəkib kəməndi atıbsan üstümə,
Alıbdı sinəmi yar, nişan qaşların,

Xanımanım qərq olubdu dəryaya,
Verməyib könlümə ziyan qaşların.

Canımı yolunda nisar elərəm,
Murada çatmağı haqqdan dilərəm,
Ox-kaman qurmusan, onu bilərəm,
Verməz Rüstəm Zala aman qaşların.

Seyfəlmülükü ölümə verdilər,
Yazdılar fərmanı təqsir etdilər,
Məni dar günümdə çox incitdilər,
Azad etdi höküm yazan qaşların.

Söz tamama yetəndə, Bədiəlcamal qalxdı, uçub getmək istədi. Görək Seyfəlmülük Bədiəlcamala dübarə nə dedi:

Şərabi ləbindən nitq söyləmədin,
Getdi əldən, cismin məstanəsiyəm.
Yolunda canımdan keçəndən bəri,
Sərsəri gəzirəm divanəsiyəm.

Səndən qeyr meylim yox dünya varında,
Səni gəzirəm qəm ruzigarında.
Şam kimi yanıram sevgi narında,
Məxşərəcən yanan pərvanəsiyəm.

Seyfəlmülük der, vermə mənə əzab.
Danış mənə, ver cavabım, et savab.
Dəhanın günəşdi, hüsnün mahıtab,
O zəncir zülflərin divanəsiyəm.

Seyfəlmülük bu sözləri deyəndə Bədiəlcamalın ona yazığı gəldi, uçub getmədi. Özü Mələkin yanında qaldı, Seyfəlmülükü bir pəriyə tapşırdı ki, Gülüstani-İrəm, öz atasının hüzuruna aparsın. Ona dedi:

– Ey şahzadə, sən əvvəl mənim bibim Şahsibanunun yanına gedər-sən. Onun ayaqqabılarını alıb öpərsən və başına qoyub gedib yanında dayanarsan. O, sənə rusqat verəndə, oturub qəzəvi-qədər kitabımı açıb qabağına qoyarsan. O, səni atamın hüzuruna aparar. Onda iş yaxşı olar.

Bədiəlcamal bir pəri qızına tapşırdı. Bu pəri qızı Seyfəlmülükü yanına alıb gecə-gündüz uçub Gülistani-İrəmə çatdı. Seyfəlmülük Şahsibanuya ikram eləyib, Bədiəlcamalın dediyi kimi elədikdən sonra qəziyə-qədər kitabını onun qabağına qoyanda, Şahsibanu dedi:

– Ay Allah, qardaşım mənim oğluma qızını verməyəndə mən onu təqsirkar bildim. Onun üçün də bir ildi ki, onunla danışmayıram. Bu Allahın təqdiridi. Yoxsa insan hara, biz pərilər hara?

Şahsibanu Seyfəlmülükü tilsim bağında sakit eləyib, özü qardaşı Sayasanın yanına getdi. Bu tərəfdən devlər xəbər tutdular, Seyfəlmülükü tutub zindana saldılar.

Seyfəlmülük zindənda qalmaqda olsun, biz görək Şahsibanu Sayasanın yanına girəndə nə oldu?

Şahsibanu Sayasanın yanına girəndə Sayasan çox şad oldu, dedi:

– Çox şükür olsun haqqa ki, sənin ürəyinə rəhm salıb mənimlə barışdırdı.

Şahsibanu dedi:

– Ay qardaş, səndə heç bir taqsır yoxmuş, taqsır ancaq haqq-taaladaymış. Bədiəlcamal insana qismət imiş – deyib, Seyfəlmülükün qəziyə-qədər kitabını onun qabağına qoydu. Sayasan baxıb fikirləşdi, dedi:

– Ay bacı, bu adam haradadı?

Şahsibanu dedi:

– Bizim tilsim bağında qoyub gəlmişəm.

Sayasan öz oğlu Şahbalşaha buyurdu:

– Get tilsim bağındakı adamı gətir. Onu orada qoymaq olmaz, onun düşməni çox olar. Ona bir xəta olsa həm günahdı, hə də eyibdi.

Şahbalşah getdi. Baxıb gördü ki, bağda heç kəs yoxdu. Gəlib atasına dedi:

– Atayi-mehriban, mən orada insan tapa bilmədim.

Sayasan çox pərişan oldu. Dedi:

– Yəqin onu devlər aparıblar.

Bu xəbər gedib Sərəndibə də çatdı. Orada da bu xəbəri eşidib çox bikef oldular. Mələykə ilə Seyidmirzə ağlamağa başladılar. Bir gecə Bədiəlcamal yatdı, yuxudan ayıldı, ürəyi darıxıb dedi:

– Ay Allah, mən nə çarə qılım. Daha mənə sağlıq fayda verməz Bədiəlcamal aldı görək öz halına münasib nə dedi:

Yenə oldu axşam, çıxdı ulduz Mars,
Haçan gedər qaranlıq, qara sabah?!

Sitəmkarlar sürməsin zövqi-səfa,
Çatarammı yarəb, yara sabah?!

Zəkərya tək ömrümdə çəkildi zar,
Gecə ağlamaq peşəm, gündüz ah-zar,
Gizli sirrim oldu aləmə aşkar,
Mənsur tək qoy çəksinlər dara sabah!

Ruman xəracına vermərəm səni,
Məcnun kimi çölə salmışan məni,
Bədiəlcamal deyər, yarəb canı,
Tez qul edin, gələm zinhara sabah!

Söz tamama yetdi. Bədiəlcamalın bu ahu-naləsini anası eşidib Sayasana dedi:

– Ey Sayasan, nə durmusan, qız öz-özünü öldürəcək? Seyfəlmülükün harada olduğunu axtarıb tapmaq lazımdır.

Sayasan oğlu Şahbalşahı yanına çağırır dedi:

– Oğul, sənə əmr edirəm! Gərək dünyada ya pərilər qalsın, ya da devlər. Seyfəlmülükü tapmaq lazımdır.

Şahbalşah qoşun çəkdi. Bütün devləri qıra-qıra Seyfəlmülük başını kəsdiyi İfrit devin qardaşı Əzraq devin üstünə getdi. Bərk dava oldu. Saysız-hesabsız dev qırıldı. Axırda Əzraq devi tutub Sayasanın yanına gətirdilər. Əzraq dev dedi:

– Ay padşah, siz bu zülmü bizə nə üçün edirsiniz? Bizi niyə qırırsınız?

Sayasan dedi:

– Ay kafir, bağda oturmuş adamı nə eləyibsən?

Əzraq dev dedi:

– Ay padşah, siz ki, bilirsiniz, biz insan əti yeyirik. O ki, qaldı o adama, o mənim qardaşım Yüsif devi həlak eləyib. O, mənim düşmənimdi.

Sayasan şah dedi:

– O adamı versən səni azad eləyəcəyəm. Verməsən səni öldürəcəyəm.

Əzraq dev razı olub bir zəbanə çəkdi. O saat zindandan Seyfəlmülükü gətirdilər. Sayasan şah əmr elədi Əzraq devi azad elədilər. Seyfəlmülük çox zəif idi. Qırx gün Seyfəlmülükə qulluq elədilər. Seyfəlmülük əvvəlki kimi oldu. Sayasan ona dedi:

– Ay adam, sən bu qəziyyələrə nə səbəbə düşməsən? İnsan hara, pərilər hara?

Seyfəlmülük onun cavabında, aldı görək nə dedi:

Söyləyim əzəldən, uzaq səfərdən,
Anam çox ağlayıb “can bala”, dedi.
Qoyma məni o Misirdə, xilafda,
Canım ol canına mübtəla, dedi.

Eşq meydanında oldum məstana,
Kim gətirdi kafərləri imana,
Kimdi ölüləri gətirdi cana,
Mümkirlər nəh etdi, ya illa dedi.

Seyfəlmülük deyir, ruhlar əmr etdi,
Gözəl-gözəl canlar dəryaya batdı,
Baxtı-yıqbil məni gör hara atdı?
İmana, əhdimə həm əla dedi.

Söz tamama yetəndə, Sayasan yenə Seyfəlmülükü sınamaq üçün dedi:

– Sən insansan, biz isə pəriyik. İnsanlar dünyada pərilərin ölməyini bilməzlər.

Seyfəlmülük aldı cavabında görək nə dedi:

Neçə il seyr etdim bəni-bəşərdə,
Kərəmə söykəndim, kanə yetişdim.
Neçə il aradım, gəzdim qürbətdə,
Əsdi mehtək bir insanə yetişdim.

Ərəbə anası olubdu təbib,
Rəbbim Allahdı, olmuşam qərib,
Mən ona bəndəyəm, o mənə həbib,
Kömək etdi, bu məkana yetişdim.

Seyfəlmülük dərddən gəlibdi zara,
Heç bir təbib, loğman etmədi çara,
Eşqidən ürəyim olubdu yara.
Zülmət keçib bu cahana yetişdim.

Söz tamama yetdi. Sayasan dedi:

– Pərilərin yerini hardan bilib gəldin, Bədiəlcəmalı tapdın. Bir qızdan ötrü niyə sən bu qədər əzablara dözmüsən?

Seyfəlmülük dedi:

– Ay şah, halımı mən sizə danışdım. Daha bundan artıq söz deməyə utanıram.

Sayasan şah dedi:

– Oğul, utanma, eşq əhlisən. Buyur, de görüm, Bədiəlcəmalı necə tapdın?

Seyfəlmülük aldı gerisini, Sayasan şaha görək nə dedi:

İllərcən mən həsrətini çəkdiyim,
Axtarıban axır sana yetişdim.
Xızrı kimi müştəğında gəzirdim,
Təbib tapıb mən dərmana yetişdim.

Gözüm qaldı yarın sinə xalında,
Yarıma yetişdim bahar çağında,
Ay ağalar, Sərəndibin bağında,
Axtarıban xuramana yetişdim.

Sayasan dedi:

– Burası doğru. İndi de görüm sən kimsən? Haradan gəlmisən? Kimin nəslindənsən?

Seyfəlmülük aldı gerisini, görək özünü ona nə cür tanış verdi:

Seyfəlmülükün əsla çoxdu həvəsi,
Heç getmir başından pəri sevdası,
Asim şah oğluyam, Safqan nəvəsi,
Axtardım, axır dərmana yetişdim.

Sözlər tamam oldu. Sayasan padşah dedi:

– Afərin oğul, sən doğrudan haqq aşiqisən.

Şahsibanu dedi:

– Qardaş, bu Allah təqdiridi. Qızı Seyfəlmülükə vermək lazımdı.

Sərəndibə xəbər göndərdilər. Oradan Seyidmirzə, Məleykə və Tacil-mülük gəldi. Toy başlandı. Toy məqamında Seyfəlmülük dedi:

– Mənim nikahım öz atamın yanında olmalıdı.

Sayasan, oğlu Şahbalşah və Şəmsibanu bu sözə razı oldular. Sayasan öz tərəfindən bir nəfər hazır eləyib dedi:

– Oğul, səni bu adama tapşırıram. Havada uçub səni aparar.

Seyfəlmülük dinmədi. Sayasan gördü ki, Seyfəlmülükün fikri başqadı, dedi:

– Buyur, Seyfəlmülük, utanma, de görüm sən necə getmək istəyirsən? Seyfəlmülük dedi:

– Ey ata, mən tək gəlməmişəm ki, tək də gedim. Mənim dünya bərabəri Seyidmirzə adlı qardaşım vardı, bəs o necə olsun?

Sayasan dedi:

– Oğul, sənə ixtiyar verirəm, nə istəyirsən, deyinən.

Onda Seyfəlmülük Sayasan padşahdan görək nə istəyir:

Sənə qurban olum, pəri sərdarı,
Misirə getməyə aman istərəm.
Qulluğunda durmağa yüz min cəlal,
Geyən libasları əlvan istərəm.

Qırx min cərsəm ola əlində səpəng,
Qırx min findi pəhləvan, ola firəng,
Qırx min sahibyaraq tamam əhli-cəng,
Qırx min məhbubu-Gülüstan istərəm.

Qırx min pərikəşim, ərəb səməndi,
Qırx min olsun onların şəkər, qəndi,
Qırx min istəməyə üzüm utandı,
Qırx min kəsməyimə qurban istərəm.

Qırx min kişi ola, qırx min dəvəsi,
Qırx min ərbaşi oğlanlar növrəsi,
Qırx min badə içən, saqi həvəsi,
Qırx min mey içməyə devran istərəm.

Qırx min olsun igid hamı yerbəyer,
Qırx min tufan etməz bizə bir əsər,
Qırx min qılınc çəkən qoçaq sərəsər,
Qırx min davakəş pəhləvan istərəm.

Qırx min pəri qızı, xatəm-mələstə,
Qırx min Sərəndib gözəli növrəstə,
Qırx min qoşun istərəm dəstə-dəstə,
Onlara xələt, zər-əfşan istərəm.

Qırx min yazıçı, üləma, sazanda,
Qırx min şiri, pələng, aslan dünyada.
Qırx min can Bədiəlcamal yurdunda,
Qırx min də gözəl nikahban istərəm.

Sözlər tamama yetdi. Sayasan padşah dedi:

– Qırx min sənin dediklərinin hamısı hazırdır.

Sayasan qoşun-ləşkər tədarükü görüb, gecə min qoşun ləşkərlə Seyfəlmülükü və Bədiəlcamalı yola saldı. Məleykə xanım və Seyidmirzəyə də xəbər verdilər. O tərəfdən də qoşun ləşkərnən Seyidmirzə ilə Məleykə xanım yola düşdülər. Bir neçə ay yol getdikdən sonra qoşun çox olduğu üçün, iki bölük elədilər. Bir bölükdə Seyidmirzə, bir bölükdə isə Seyfəlmülükün qoşunu axır gəlib Firəngistan şəhrinə çatdı. Firəng padşahının oğluna xəbər verdilər ki, Gülüstani-İrəm padşahının qızını alıb aparırlar. Padşahın oğlu qızı almaq məqsədiynən qoşun çəkib Seyfəlmülükün qabağına çıxdı. Bərk dava elədilər. Hər iki tərəfdən də çoxlu adam qırıldı. Üç-dörd ay böyük müharibə oldu. Axırda Seyfəlmülük ağır yaralandı. Öz çadırına gəldi. Bədiəlcamal Seyfəlmülükün yerinə meydana girdi. Bədiəlcamala hər tərəfdən qılınc vururdular. Seyfəlmülük Bədiəlcamalın bu halını görəndə aldı görək nə dedi:

Sənəm, sən gəzən yerə qurban canım,
Bağda güllü əmbərlər açıldı gül-gül.
Heyvası, turuncu, meyvəsi narı,
Budağında güllər açıldı gül-gül.

Gəl eylə insafı taqsırı nafi,
Atmaram xalqımı, namus şərəfi,
Qaşların qüdrəti əcəb hicabı,
Ənbər bənövşələr açıldı gül-gül.

Mən sevmişəm səni, ənbər sənani,
Qoynun nar bostanı, gözəl cananı,
Yazıq Seyfəlmülükün yox ərzimani,
Mina qolbağılar açıldı gül-gül.

Seyfəlmülükün bu sözlərini eşidib Bədiəlcamal dava meydanından qayıdıb çadıra gəldi. Libaslarını parçalanmış görəndə oturub istədi ki, onları dəyişdirib başqalarını geysin. Paltar çıxartmaq üçün sandığı açıb gördü ki, sandıqda bir Gülüstani-İrəm almasının suyu ilə dolu şüşə var. Gülüstani-İrəm bağlarında bir alma var idi. O almanın suyunu yaraya, azarlıya sürtən sağalardı. Sayasan padşah bu şüşələri doldurtdurub tapşırılmışdı ki, hər zaman yaralı, azarlı olsa bu sudan sürtərsən. Bədiəlcamal bunu unudubmuş. Həmin sudan götürüb Seyfəlmülükün yaralarına və özünün yaralarına sürtdü. Bir az keçdi, yaraları sağaldı. Bunlar burada qalmaqda olsunlar.

Seyidmirzə öz qoşunları ilə Misirə çatdı. Asim şah bunu eşitdi, bunları qarşılamağa gəldilər. Asim şah gördü ki, gələnlərin arasında Seyfəlmülük yoxdu. Hər tərəfdən xəbər tutdu, bildi ki, Seyfəlmülük qoşunları ilə Firəngistanda davaya düşüb qalıbdı. Asim şah qoşun toplayıb Seyidmirzə ilə Firəngistana göndərdi. Yənə üç ay Firəngistanda müharibə elədilər. Padşahın oğlunu əsir tutdular. Bu vaxt xəbər gəldi ki, iki pəhləvan padşahın bütün qoşununu qırıb başa çatmışdır. Seyidmirzə adam göndərüb pəhləvanları yanına çağırırdı. Pəhləvanları gətirəndə gördü ki, bunlar, Seyfəlmülük və Bədiəlcamaldı. Onlar öpüşüb görüşdülər. Sonra Firəngistan padşahın oğlunu Seyfəlmülükün yanına gətirdilər. Padşah oğlu Seyfəlmülükü görəndə dedi:

– Ey şahzadə, mən burada səhv etmişəm. Mən elə bilirdim ki, sən yad adamsan, alıb pəri qızını qaçırsan. İndi görürəm ki, sən bir şahzadə, həm də pəri qızına layiqsən. Ey şahzadə, sən mənim bu səhvimə görə mənə cəza verə bilərsən.

Seyfəlmülük şahın oğlunu azad eləyib, öz evlərinə göndərmək istəyəndə, padşah oğlu iltimas eləyib dedi:

– Ey şahzadə, ömrüm boyu sənə qulam.

Seyfəlmülük dedi:

– Get, səni bağışlayıram.

Seyfəlmülük bunu deyib, qoşunla birlikdə Misirə tərəf rəvan oldular. Misir əhli hər tərəfdən gəlib bunları qarşıladılar. Seyfəlmülükün

gəlməsindən hamı, ata-anası sevindilər. Seyfəlmülük bütün başına gələn qəziyə-qədəri ata və anasına danışdı. Böyük şadlıq başlandı. Yeddi gün, yeddi gecə Seyfəlmülükə, Bədiəcamala, Seyidmirzəyə və Məleykəyə toy elədilər.

Onlar muradi-mətləblərinə çatdılar. Siz də öz muradi-mətləbinizə çatın.

Onların toyunu ustad bir aşiq aşağıdakı duvaqqapma ilə bağladı.

Dilbərim aşığımı,
Sallanıb görməyə gəlir.
Tuti tək dili fəsih,
Danışıb gülməyə gəlir.
Həsretindən dərdə düşdüm,
Dərdimi bilməyə gəlir.
Dərdimdən qan ağlaram,
Yaşımı silməyə gəlir.
Bilmirəm nə var könlümdə,
Yar özü silməyə gəlir.

Yaradan bu cavanı,
Gör necə candan eylədi.
Yanaxları lalə kimi
Qönçədən gülşən eylədi.
Kakili sünbül cığalar,
Zülfü pərişan eylədi.
Qaşları ox atıban
Sinəmi şan-şan eylədi.
Şahi-kamandara dönüb
Bağrımı dəlməyə gəlir.

Ağ ceyran quzusudur,
Çıxıb çölə düzdə durur.
Cığalar qıvrılıban,
Mahi-taban üzde durur,
Qaşlara vəsmə yaxıb
Sürmə ala gözdə durur

Hurilər xidmətində
Mələklər pişvazda durur.
Bir belə şahı-tuban
Təvazə qılmağa gəlir.

Məclisi səf-səf edib,
Yığnağı əlvan bəzəyib.
Qızıl, gümüş şamdanların,
Çırağı əlvan bəzəyib.
Doldurub gətir qədəh,
Bir saqi əlvan bəzəyib.
Döşəyin xalı, gəbə,
Otağı əlvan bəzəyib.
Bəlkə də mehman olub
Bir gecə qalmağa gəlir.

Məhəmmədəm, yara müştəq,
Olmağımı siz də bilin.
Başıma gələcəyi
Bilməyimi, siz də bilin.
Sarılib heyva tək
Solmağımı siz də bilin.
Ey bidad, Allah aman.
Ölməyimi siz də bilin.
Cəlladı-xunxar olub
Canımı almağa gəlir.

Keçmiş zamanda Qəndilqala şəhərində ədalətli bir şah varmış. Bu şahın adına Tərkiman şah deyirlərmiş. O, olduqca ədalətli və səxavətli bir şah imiş. Ona görə bütün şəhər əhli hər vaxt onun ömrünə dua edirlərmiş. Çünki o şah olandan bəri camaatı vergi verməkdən azad edibmiş. Bu cəhətini də ərz eləyim ki, bu şahın heç bir fərzəndi yox imiş. Bu işdən həm şah, həm də xalq çox narahat olurmuş. Ağıllı kişilərdən biri deyir ki:

– Gəlin bir tədbir görək.

Biri soruşur ki:

– Bu işə nə tədbir olar?

O biri deyir ki:

– Niyə olmaz, gəlin bir elə tədbir eyləyək ki, həm Allaha, həm şaha, həm də camaata xoş gəlsin. Gəlin bir neçə yerdə körpü, məscid və dəyirman saldıraq, şəhərimizdə nə qədər kasıb adam varsa, ona kömək edək. Bir də kim harada yetim görəsə, onu öz xərcinə saxlasın. Bu tədbirə hamı razı oldu, dedikləri iş əməl etdilər. Onlar burada qalmaqda olsunlar, indi sizə bir az şahdan danışım.

Tərkiman şah günlərin birində arvadı Dilaramicəng ilə oturub söhbət edən zamanı birdən gözü arvadının boğazındakı bir padşahın yeddi ilinin xərcindən əmələ gəlmiş boyunbağıda öz əksini gördü. Bir qədər fikrə gedib dərinəndən bir ah çəkdi. O saat öz mehribanı işi başa düşüb qolunu şahın boynuna salıb dedi:

– Ey ədalətli şahım, niyə belə dərinəndən ah çəkirsən, nə olub, Allaha şükür, camaat ki, bizdən çox razıdır.

Tərkiman şah dedi:

– Ey məhbubum, dərdin birini bilirsən, birini bilmirsən. Elə mənim də çəkdiyim xalqın dəridir. Mən indi başa düşdüm ki, çox qocalmışam. Mənim bir neçə illik ömrüm qalıb. Bir övladımız olsaydı, bizdən sonra o xalqı dolandırardı.

Arvad dedi:

– Kişi, Allah kərimdi, istəsə olar.

Onlar burada qalmaqda olsunlar, indi də sizə bir az şahın bağbanından danışım.

Bu bağban ömrünün çoxunu şahın gülşən bağçasında keçirmişdi. Buna görə də şah onun xətrini çox istəyirdi. Bağban da çox qocalmışdı,

ona baxmayaraq yenə də bağa baxan o idi. Günlərin birində bağban gecə yatdığı zaman gördü ki, bir adam başının üstünü kəsib deyir ki:

– Qoca kişi, hasarın dibində bir alma ağacı bitib, onu oradan çıxart, apar çarhovuzun sol tərəfində basdır, ona yaxşı qulluq et, o alma ağacı mətləbrüzyədir. Çox çəkməz o alma ağacı yekələnər və bir alma gətirər. O almanı dər, apar şaha təqdim et.

Qoca kişi sərsəm qalxıb heç kəsi görmədi və bir qədər fikrə gedib yuxusu dağıldı, durub alma ağacını axtarmağa başladı və tapıb deyilən kimi əməl etdi. Çox çəkmədi, ağac böyüyüb bir dənə alma gətirdi. Qoca bağban şükür-sənasını yerinə yetirib almanı budaqdan üzdü, gətirib şahın imarətində daxil olub başına gələn əhvalatı şaha nağıl edib almanı təqdim etdi. Şah almanı götürüb bağbana bir qədər qızıl ənam etdi. Bağban razılıq edib çıxıb getməkdə oldu. O saat şah arvadını hüzuruna çağırıb almanı iki yerə bölüb bir hissəsini özü, bir hissəsini də arvada verib mətləbini söylədi. Müxtəsəri deyək ki, bir qədər vaxt keçəndən sonra Dilaramicəng hamilə oldu. 9 ay, 9 gün, 9 saat, 9 dəqiqə, 9 saniyə tamam olan kimi qadın yükünü yerə qoydu, bir oğlan uşağı oldu. Bütün şəhər əhli toplanıb şaha gözaydınlığa gəldilər. Şah da həmin gün şah sarayında böyük bir ziyafət düzəldib xalqı qonaqlığa çağırdı. Nə ki şəhərdə dükan, bazar, yeməxana və çayxana var idi orada yeməklər pulsuz satıldı. Bir neçə gündən sonra camaat yığılıb uşağa ad qoymağa gəldilər. Çox söhbətdən sonra uşağın adını Sam şahzadə qoydular. Uşaq dayəyə verildi. Belə-belə uşaq böyüməyə başladı. Müxtəsəri deyək ki, uşağın 8 yaşı tamam olan kimi onu mollaxanaya qoydular. Bir neçə bilici molla uşağa dər deməyə başladı. Vaxt gəldi keçdi. Sam on yeddi yaşa doldu. O çox bilici, çox güclü oğlan idi.

Günlərin birində uşağın əlindən mollalar şaha şikayətə gəldilər ki Sam daha bizim sözüməzə baxmır. O saat şah Samı hüzuruna çağırıb oğluna nəsihət verməyə başladı. Sam şahın qarşısında diz üstə çöküb atasına cavab verdi:

– Atayı-mehriban, mənə mollalığ əl vermir, çünki bizim şəhərdən başqa, sarayda 40 molla var. Bir iş olsa bunların özünə düşməz, bəs mən nə edərim?

Şah soruşdu:

– Oğul, bəs sənə nə iş, nə sənət əl verir?

Sam cavab verdi:

– Mənə pəhləvanlıq xeyirli sənət olar. Bu sənət xeyirlidir.

Şah oğlunun sözünü yerə salmayıb o dәм әmr elәdi ki, ona pәhlәvanlıq dәrsi keçilsin. Bәli, bir neçә vaxt da ona pәhlәvanlıq dәrsi keçdilər, ta ki Sam on doqquz yaşa çatdı. Günlәrin bir günündә Sam gәzә-gәzә gәlib gülşәn bağına çıxdı. Orada bir qәdәr dolanıb alma ağacının altında dincәldi. Yatıb yuxuya getdi. Bir qәdәr yatandan sonra bir dә gördü ki, başının üstündә bir nurani dәrviş durub deyir:

– Oğul, dur bu badәni nuş elә.

Sam deyir.

– Dәrviş baba, o badә bizә layiq deyil. Atamız icazә vermir içәk.

Dәrviş dedi:

– Oğul, bu badә o badәlərdән deyil. Bu sevgini sevgiyә yetirән badәlərdәndi.

Oğlan badәni alıb nuş elәdi, dedi:

– Ağa dәrviş, yandım, bir çarә.

Dәrviş şәhadәt barmağının arasını göstәrdi:

– Oğul, nə görürsән?

Sam dedi:

– Uzaq yollar, böyük bir şәhәр.

Dәrviş dedi:

– Oğul, daha nə görürsән?

Oğlan dedi:

– Bir imarәt, içindә dә bir gözәl qız görürәм.

Dәrviş dedi:

– Oğul, o qızı sәнә buta verirәм, sәni dә ona. Çox çәkmәz ona yetәrsән. O qız Cәм şәhәrinin padşahı Cәмşidin qızı Mәslәhәt xanımdı. Çox çәkmәz ki, sevgilinә yetәrsән.

Oğlan bihuş halda üzü üstә yerә yıxıldı. Oğlan yatmaqda olsun, sizә xəbәр verim bağıbandan. Qoca bağıban yavaş-yavaş gәlib oğlanı bu halda gördü. Bağıban öz-özünә düşünür: “Şükür sәнә ya rәbbi, bәdbaxt bu almanı özü verdi, özü dә aldı” – deyib birbaş getdi şahın hüzuruna, әhvalatdan şahı hali eylәdi. O dәм oğlanı ölü halda imarәtә gәtirdilər. Nә ki molla, hәkim varsa ora topladılar. Biri dedi dәli olub, biri dedi qudurub. Biri dedi bunun duası mәndәdi. Bu vaxt bir tәbib gәlib dedi:

– Bunun xәstәliyini mәndән başqa heç kim başa düşmәz.

Tәbib oğlanın vәznindән bәrk sıxan kimi oğlan gözünü açıb gördü ki, nə ki molla, tәbib varsa, hamısı bura toplanıb. O saat tәbib dedi:

– Oğul, haran çox bәrk ağrıyır, mәнә de, mән müalicә edәрәм.

Bu sözdən sonra Sam bir saz istədi. O saat ona bir saz tapıb verdilər. Sam götürüb görək təbibə nə dedi:

Ay təbib, əl vurma, haqqı sevərsən,
Nə xəstəyəm, nə də yaralıyam mən.
Bir ala gözlünün fərağındayam.
Pünhanı eşqindən saralıyam mən.

Təbib dedi:

– Oğul, mən ki, sənin sözündən bir şey başa düşmürəm, nə demək istəyirsən? Sən ki xəstəsən.

Sam dedi:

– Təbib, haqq ilə danış, mən xəstə deyiləm. Qulaq as, gör nə deyirəm:

Oldum bir gözəlin payı-bəstəsi,
Həm yar ənsuru, dil şikəstəsi.
Qəmin bari keş hicran xəstəsi,
Nə qədər vətənimdən aralıyam mən.

Təbib dedi:

– Oğul, başa düşmürəm, açıq de.

Bir tərəfdən günü keçmiş bir qarı dedi:

– Doğrudu, siz həkimsiz, mollasız, siz başa düşməzsiz, amma mən yaxşı başa düşürəm. Rəhmətlik bizim kişi ilə mən də belə olmuşdum, oğul, sən de görüm harada gördün qızı və nə təhər rücah oldun?

Sam götürüb dedi:

Mənə rücah oldu aləm-vağyadə,
Pirimin dəstindən nuş etdim badə,
Məsləhət ərz etdi, ey Sam şahzadə,
Diyari-Cəmşidin maralıyam mən.

Söz tamama yetdi. Bütün camaat Samın dərindən hali oldu. Bir neçə gün qalandan sonra Samın ürəyində eşqin dəryası təlatüm elədi, o, dözə bilməyib yola düşməyi qərara aldı; anasının hüzuruna gəlib getmək üçün görək necə icazə istədi:

Ana, Cəm şəhərinə qılıram güzar,
Tərk edib ölkələr, ellər gedirəm.
Fələyin tədbiri beləymiş mənə,
Qürbət vilayətə yollar, gedirəm.

Anası Dilaramicəng oğlunun getməsinə razı olmayıb dedi:
– Oğul, bəyəm baban sənin getməyinə razıdırımı?
Sam anasının cavabında dedi:

Böyük şah babamnan qıllam iltimas,
Əfv etsin, hüsrundan oluram xilas.
Zənburun şanına meyl etsə məkas,
Od tutar ahundan çöllər, gedirəm.

Anası dedi:
– Oğul, bu qədər Məcnun kimi nalə çəkmə, bizə yazığın gəlsin.
Anasının cavabında Sam görək nə dedi:

Ana, Samın dərdi əllilər, yüzlər,
Sinəmdə alovlar, atəşlər, közlər,
Sevdiyim Məsləhət yolumu gözlər,
Car edər çeşmimdən yollar, gedirəm.

Söz tamam oldu, anası ilə öpüşüb görüşdü. Anası izin verib dedi:
– Oğul, get, uğurlar olsun.
Sam vidalaşib babasının hüsuruna gəldi, görək babasına nə dedi:

Ey şahi-ədalət, hökmü-vilayət,
Abad olmuş ölkən, el şən qalasan.
Ağ eyvan otaqlar, yanı bağçalar,
Həs-rətin çəkdiyim gülşən qalasan.

Seyrangahım olan dağılan daşlar,
Yanır sinəm üstə narı atəşlər.
Nigaran qoyduğum yarı, yoldaşlar,
Həftələr, həm aylar, il şən qalasan.

Tərkiman şah dedi:

– Oğul, hara getmək istəyirsən və kimin yanına gedirsən?

Atasının cavabında görək Sam nə dedi:

Təklif etmiş Samı bir mələkzadə,
Cəmşidin şəhrinə bə hökmü bada.
Dəmadəm sevdiyim gələndə yada,
Olur göz yaşım sel, şən qalasan.

Sam sözlə dediyi kimi, atasına dillə də dedi, getməyinə icazə istədi. Şah bir qədər fikirdən sonra oğlunu yaxın çağırıb üz-gözündən öpüb icazə verdi və bir neçə nəsihət verdi:

– Oğul, bu uzaq yoldu, nə qədər istəyirsən, qoşun, qızıl götür, sənə lazım olar.

Sam razı olmayıb bircə at istədi, bir də pəhləvanlıq libası. O dəm şah əmr eylədi ilxıdan bir yaxşı at, bir də polad libas gətirdilər. Sam göy polada qərq oldu, atın ziltəkini yeddi yerdən bərkidib ata süvar oldu, babası ilə vidalaşdı yola düşməkdə olsun, bütün şəhər əhli, at minməyi bacaran atına süvar olub hamısı Samın başına toplandı. Şeypur, balaban çala-çala Samı yola salmağa başladılar. Sonra hamısı bir-bir Samnan öpüşüb-görüşüb dedilər:

– Get, Sam, yaxşı yol, uğurlar olsun.

Sam tək-tənha yola düşdü, o qədər at sürdü ki, atasının torpağında olan gözəl, uca, Qeys dağı deyilən dağı aşdı, atasının torpağından çıxdı. Atın başını çəkib əyləndi. Duman, çiskin hər tərəfini bürüyən zaman aldı görək Qeys dağına nə dedi:

Yazın mövsümündə bahar əyyamı,
Müntəzir gözləyir mahalı dağlar.
Açılan bənəfşən, gülün, nərgizin,
Şəbnəmlər çəkibən mahalı dağlar.

Hər dağdan ucadı Qeysin dağı,
Mərdlər məskənidi sol ilə sağı.
Abi-zəməzəm suyu, kövsər bulağı,
Dərdlərə dərmandı bahalı dağlar.

Səndə hasil olur iyidlər kanı,
Səngərlər, qalalar onun məramı.
Nə üçün incidirsən şahzadə Samı,
Sinəm yaralı bey halı dağlar.

Sözünü tamama yetirib Sam yenə yoluna davam etməkdə oldu. O qədər at sürdü ki, bir də gördü tamam ayrı bir qərribə yerə çıxıb. O zaman Sam çox qəmginləşdi. Ancaq, susuzluq yavaş-yavaş ona kar elədi. Bir düz ilə gədirdi, amma bilmirdi hayana gedir. Müxtəsəri, bir gün gedib, günbatan zaman bir şəhərin kənarına çıxdı. Bilmədi nə eyləsin və harada axşamlasın. Çox gəzib dolanandan sonra gəlib dörd yanı böyük hasarla çəkilən bağın kənarına çıxdı. Öz-özünə fikir elədi ki, elə yaxşı oldu gəl bu bağın içinə bir təhər yol tap, gir bu gecə burada gecələ, həm də at acdı, özüm cəhənnəmə, at isə ac qalmasın. Nə qədər dolandısı, yol tapa bilmədi. Axırı atı cövləyə gətirdi. Hasardan at quş kimi sıçradı, bağın o tərəfinə düşdü. Gördü ki, bu bağ çox qəşəngdi. Özü də gülşən bağı. Qərək, atdan sıçrayıb düşdü. Atın yəhərini belindən alıb, atı bağa buraxdı. Yəhəri başının altına qoyub yatan zaman bağban atın hay-harayına özünü yetirdi. Gördü ki, bir cavan oğlan ağayana dirsəklənib. Salam vermədən: – Əy, balam, məyər bu bağ sənin dədəndən qalıb? Bu yekəpər heyvanı da gül-lərin içinə buraxıb xarab edirsən, – deyib bağban istədi ki, ata yaxın getsin.

Sam şahzadə dedi:

– A kişi bura bax, dəymə o Allahın heyvanına. Qoy bir az otlasın.

Bağban istədi yenə atı tutsun. Sam cəld yerindən qalxıb bağbanın qolundan tutub elə sıxdı ki, bir də baxıb gördü ki, bağbanın süysünü sallanır. Tez əlindən yerə qoydu. Bağban özünə gələndə kimi yalvardı, oğlanın əlinə, ayağına düşdü.

– Məni öldürmə, dədəmin bağçası ki deyil, istəyirsən bir ay da burada qal.

Sam dedi:

– Ədə, səsinə kəs, çox uzunçuluq eləmə, başım ağrıyır. Ataların bir misalı var, hələ eşitməyibsən? Atalar deyir ki: ac adamla əcəli yetişmiş danışar. Rədd ol mənim gözümdən oyana.

Bağban dalı-dalı çəkilib bir təhər özünə bir siçan yolu tapıb qaçdı. Özünü yetirdi bağ sahibinin yanına. Birinin üstə beşini də qoyub xəbər verdi.

Sam o yerə gəlib çıxmışdı ki, həmin şəhərin adına Enzengan şəhəri deyirdilər. Enzengan şəhərinin hökmdarının adına Gavə deyirdilər. Gavə padşahının gözünün ağı-qarası bircə qızı var idi. Qızın adı isə Nəzakət xanım idi. Nəzakət xanımın imarəti bir az atasından aralı idi. İmarətin qabağında böyük bir gülşən bağça salınmışdı. Bağcanın ətrafı hündür və möhkəm hasar idi. Ancaq bircə qapısı var idi. Qapının açarı bağın bağbanında olardı. Bağbandan başqa heç kəsin həddi yox idi ora getsin. Həmin bağban idi ki, Sama rast olmuşdu; bağban özünü yetirdi qızın yanına. Başına gələn əhvalatı qıza nəql elədi.

Nəzakət xanım dedi:

– A qızlar, gəlin bir gedək görək o adam kimdi, nə işin sahibidir ki, cürət edib bağa girib?

Nəzakət xanımın başında qırx kənz sona kəklik kimi cilvələnmiş bağa daxil oldu, bağbana dedi:

– A kişi, bəs hanı o adam?

Bağban dedi:

– Xanım, başına dönüm, bax o tərəfdədi.

Qız dedi:

– Kişi, bəs hansı tərəfi deyirsən?

Bağban dedi:

– Xanım, mən ora gedə bilmərəm, çünki onun xasiyyətində bələdəm, odu bax Səlim ocağı tərəfdə.

Qızlar bu sözə gülüşüb ocağa tərəf getməyə başladılar. Gördülər ki, bir oğlan yatıb, elə bir xudavəndi-ələm ilk qələmini bu oğlana çəkib. Qızların hamısı bir-birinin üzünə baxdılar. Xanım da baxdı, bir balaca özündə ağırlıq hiss etdi. Qızların hamısı onu başa düşdülər.

Qızlardan biri dedi:

– Xanım, deyəsən bu oğlan şahzadədi ha.

Xanım dedi:

– Qızlar, mən də elə hiss edirəm.

Sonra isə o biri qız dedi:

– Xanım, gəlsənə onu oyadaq, görək bu oğlan nəçidi, kimdi?

Xanım dedi:

– Qızlar, yazıqdı, qoy yatsın. Ancaq bir kağız yazıb yanında qoyaq ki, bilsin, bu bağ sahibsiz deyil.

Qızlardan biri dedi:

– Xanım, nə yazaq ki, bu oğlana xoş gəlsin?

Nəzakət xanım dedi:

– Mən bir şey yazaram, oğlana xoş gələr.

Nəzakət xanım görək nə yazmaq istəyir:

Xab içində yatan novrəstə şahzadə,
Gəl bizim ellərə, sor asta-asta.
Mən olum bir ahu, sən də ol səyyad,
Düşüb də peşimə var asta-asta.

Sən məni yandırdın eşqin dağına,
Hicran atəşinə, qəm fərağına.
Nə olu, bağban ol könlüm bağına,
Dər sinəm üstünnən nar asta-asta.

Qızlardan biri dedi:

– Xanım, belə sözdən bir şey çıxmaz, nə bilir sən kimsən, kimin qızısan?

Xanım dedi:

– Qızlar, yəni deyirsiniz ki, məsələ aydın olsun. Yaxşı, deyərəm, ancaq bu sirr aramızda qalsın.

Hamısı söz verdi. Xanım arxayın oldu. Aldı xanım:

Şəhri-Enzengandı mənim məkanım,
Babamdı hökmdar, ey mehribanım.
Sənə qurban olsun Nəzakət xanım,
Sevmə məndən qeyri yar, asta-asta.

Söz tamam olub, kağızı oğlanın yaxasını açıb sinəsinin üstünə qoydular. Ancaq oğlanın heç xəbəri olmadı. Sonra isə qızlar getməkdə oldular. Nəzakət xanım qızların hamısına icazə verib dedi:

– Qızlar, siz gedin bir az dincəlin.

Qızlar çıxıb getdilər dincəlməyə, ancaq Nəzakət xanım bir itiyi itmiş kimi dəli-dövrən olub bilmirdi neyləsin. Öz-özünə fikir eyləyirdi, yarəbbi, mən nə eyləyim, mənim dərdimə kim əlac eyləyər. Sonra özgəyə deyərəm işin üstü açılar. Deməsəm səbri-qərarım tamamilə kəsilər. Ax, yarəb, sevgi dözülməz dərdidir. Mən necə dayana bilərəm – deyib, yenə tək-tənha gəzməyə çıxdı.

Nəzakət xanım gəzməkdə olsun, indi bir az Sam şahzadədən qulluğunuza ərz eyləyim.

Samın nə qədər yatdığını deyə bilmərik. Amma sübhün meh küləyi yavaş-yavaş üzünə dəyib, oğlanı ayıltı. Sam ayılan zaman əl atdı yaxasını düymələsin. Balaca bir kağız əlinə keçdi. Oxuyub məzmunundan hali olub fikir elədi. Yarəb, bu kim ola bilər, mənə bədbəxtlikmi tutub, yoxsa xoşbəxtlikmi, – deyib cəld ayağa durdu və atı yadına düşdü. İstəyirdi ki, atını axtarsın, gördü vəfalı atı başının üstünü kəsib ayağını yerə döyür. Cəld atı tutub, gözlərini sıgallayıb, sonra isə öpüb:

– Atalar deyir ki, atnan arvada etibar olmaz. Ancaq mənim atım o atlardan deyil, çox etibarlı heyvandı, – deyib yenə gözündən öpdü, sonra ziltəngini yeddi yerdən bərkidib yavaş-yavaş getdi, istəyirdi ki, bağdan çıxsın. Qulağına astadan səs gəldi. Ayağını saxlayan zaman nə gördü? Gördü ki, bir qızdı, amma nə qız, misilsiz bir gözəl. Seçmək olmaz huridimi, qılmandımı, yoxsa mələkmi, tovuzmu. On dörd gecəlik ay kimi şölə verir. Bu qızın hilal qaşları can almaqdadır. Bu qaşlardan bir ox açılıb Samın ürəyini xırda-xırda oymağa başlayan zaman eşq dəryası cuşa gəldi, atın başını çəkib, aldı görək qızın belə dəli-dövrən gəzməsinə nə deyir:

Səyahət eyləyən Nəzakət xanım,
Seyrəngah sizindi, göz qayıt indi.
Sən mənə gətirdin xaki-payına,
Gəzib sinəm üstün öz, qayıt indi.

Geymişən zər-ziba, yaşillar, allar,
Tər köynək altından tax həmayillar.
Vurdun ürəyimə həbəşi xallar,
Görsənir yaramda vəz, qayıt indi.

Sənə qurban olsun Samı beçara,
Tərəhüm etginən mən tək naçara.
Olginən təbibim, qılğınan çara,
Çək sinəm dağına xəz, qayıt indi.

Söz tamam olan zaman qız gördü ki, haman oğlandı bu sözləri oxuyan. Oğlanın bu sözündən və zəhmindən qız yerində donub qaldı, çox həyalandı. Ancaq oğlan da həyalanırdı, hər iki cavanın arasında bir qədər

sakitlik oldu. İki də dərin fikrə dalmışdı. Hər ikisinin ürəyi bir ovucdan ürkmüş quş kimi çırpınırdı. Ancaq oğlan qızın o hilal qaşlarından gözünü çəkmirdi. Bir qədər sükutdan sonra az qaldı ki, qızın ürəyi çatlasın. Özündən ixtiyarsız olaraq qız birdən dillənib:

– Ay şahzadə, siz bizim bağçaya xoş gəlmisiniz. Ancaq icazəsiz bağa girdiyinizə görə günahkarsınız. O günahınızdan keçmək üçün gərək xanımnan üzr istəyəsınız, – deyən zaman şahzadə Sam irəli yeriyib dedi:

– Xanım, mən bu yerə nabələd olduğuma görə sizdən üzr istəyirəm.

Hər iki cavan bir-birinə yaxın gəlib əl tutdular, görüşdülər. Sonra isə hər ikisi bir-birindən utana-utana söhbətə başladılar. Bir qədər söhbətdən sonra qız bağbanı çağırıb dedi:

– Qonağın atını tut, sahmana sal, amma heç kəs bilməsin.

Bağban Samın atını tutdu, amma gözünün altından oğlana çox baxırdı. Öz-özünə dedi: “Bu nə hesabdı”.

Qız dedi:

– Ədə, nə fikir edirsən? Sənə mən nə deyirəm, yerinə yetir.

Bağban dedi:

– Xanım, mən bağbanam axı, mehtər ki, deyiləm.

Xanım dedi:

– Ədə, uzunçuluq eləmə, başa düşürəm nə demək istəyirsən, səni razı edərəm. Ancaq heç kəs bilməsin.

Bağban dedi:

– Xanım, nə işimə, dəvə gördünmü, izini də yox.

Atı çəkib apardı. Xanım isə Samın qolundan tutub öz imarətinə apardı. O saat kəninin birini çağırıb yemək şeyləri əmr etdi. O saat kəninin birini çağırıb yemək şeyləri əmr etdi. Tez yemək hazır oldu. Süfrə layiqincə düzəldi. Samı Nəzakət xanım yeməyə dəvət etdi. Süfrədə Sam və bir neçə cavan qız, bir də xanım əyləşdi, yemək-İçmək başlananda bağban özünü içəri verib süfrənin bir tərəfində əyləşdi. Bağbanın bu hərəkətinə xanım hirsənib dedi:

– Ədə, bağban, sənə kim icazə verdi ki, bura gəldin?

Bağban dedi:

– Xanım, məni bağışlayın, mən o səbəbə gəldim ki, bizim qonaq deməsin ki, bura nə təhər məmləkətdi ki, burada heç bir başı papaqlı kişi yoxdu, elə hamısı qızdı.

Bağbanın bu sözünə hamı gülüşdü. Sonra yeyib-İçib hərə öz işinə getdi. Bircə oğlanla qız qaldı. Yenə bir az söhbət etdilər. Sonra axşam araya gəldi. Nəzakət xanım iki yer saldı, sonra isə araya pərdə tutdu.

Oğlan pərdənin bu üzündə, qız isə o biri üzündə yatağa girdilər. Ancaq ilan vuran yatardı, bunlar yatmadılar. Müxtəsəri, ərz eyləyim ki, bir neçə gün belə qaldılar. Hər cavanın üzündə bir həyə pərdəsi var idi. Heç kim istəmədi ki, o həyə pərdəsini üzündən götürsün. Bunların bu məsələsi belə də qalmaqda olsun, indi keçək ayrı bir məsələyə.

Günlərin birində Sam ilə Nəzakət xanım imarətin yeddinci mərtəbəsində oturub şəhərin mənzərəsinə baxırdılar, şirin-şirin söhbət edirdilər. Söhbət arasında qız soruşdu:

– Ey Sam şahzadə, sizin şəhərin mənzərəsi yaxşı olar, yoxsa bizim?

Sam bu suala cavab verməyib bir qədər də mənzərəyə təzədən baxdı. Gördü ki, bu şəhərin bir tərəfi böyük meşədi. Meşənin etəyi ilə bir çay axır. Bir tərəfi isə dağdı. Dağın ən hündür yerində böyük bir qalaça tikilib. Çox gözəl və böyük qalaçadı. Əgər o qalaçadan adam baxsa, bütün dünya insanın ayağının altında görünər. Sam Nəzakət xanımın sualına cavab verdi:

– Xanım, sizin şəhər də yaxşıdı. Ancaq bizim şəhər də pis deyil.

Qız bir balaca gülümsəyib dedi: – Siz hər halda öz şəhərinizə pis deməzsiniz.

Şahzadə dedi:

– Əlbəttə, xanım, çünki hansı torpaq adamı yetirib, gərək adam o torpağa nankorluq eləməyə. Xanım, bu söhbət öz yerində. Sən mənə de görüm o qalaça sənənin babanımı əlindədi? Bütün bu şəhəri gözəl göstərən bax o qalaçadı.

Qız fikrə gedib dərindən bir ah çəkdi, sonra söhbətə başladı:

– Ey şahzadə, o qalaçanın tarixi çox uzundu. Söz ki düşdü, mən söyləyim, sən də qulaq as.

Şahzadə dedi:

– Hə, xanım, söylə görək nə təhər, yəni uzundu?

Nəzakət başladı söhbətə:

– Ey şahzadə, o qalanın sahibinə Keyxan haramı deyirlər. O haramı başına yüzlər və minlərcə haramı yığıb orada məskən salıb. Onlar xalqa çox ziyan vururlar. Kimin malı və atı o dağın bir qulağına gedib düşsə, ondan yiyəsinə xeyir olmur. Bir də görürsən ki, gecə-gündüz şəhərə basqın eləyirlər. Əllərinə keçən şeyi buraxmırlar, evləri talayırlar. Nə ki yaxşı şey olsa götürüb aparırlar. Şəhərin ən yaxşı göyçək qızlarını şəhərdə qoymurlar, hamısını aparıb o qalaya doldururlar. Gündüzlər dərviş, sail paltarında şəhəri gəzib yeri bələdləyirlər, gecələr isə oranı dağıdıb talayırlar.

Şahzadə dedi:

– Bəs baban bu işə nə deyir?

Qız dedi:

– Babam nə qədər qoşun çəkdirir, bir mümkün olmur.

Sam dedi:

– Hərgah mən oranı dağıtsam, baban mənə nə verər?

Qız gülüb dedi:

– Nə istəsən.

Sonra dedi:

– Babam o haqda belə bir qərar çıxarıb ki, kim o haramını öldürsə, gözümün ağı-qarası bircə qız... – utanıb başını yerə dikdi, sözünün dalını demədi.

Oğlan dedi:

– Hə, xanım, utanmayın, sözünüzün dalını deyin görək.

– Sözümün dalını da siz başa düşün, – deyib qız özündən ixtiyarsız oğlana söykəndi.

Oğlan isə utana-utana qızın başını sığalladı. Dedi:

– Xanım, siz mənim ürəyimi xarab elədiniz. Mən sabah onun meydanına gedəcəm. Allah ya ona verər, ya mənə.

O gecəni də başa verdilər. Sabah açılan kimi Sam atını tələb elədi. Atı gətirdilər. Atın ziltəngini yeddi yerdən bərkitdi. Tərlan kimi ata sıçrayıb sonra üzünü Nəzakət xanıma tutub:

– Xanım, siz salamat qalın. Mən bu meydandan bəlkəm qayıtmadım. Əməyinizi mənə halal edin – deyib, ata bir tazyana çəkdi, at yeldən yeyin, sudan iti gedirdi. Sam bir də gözünü açıb gördü ki, həmin qalının meydanındadı. Atın başını çəkib əylədi.

İndi sizə kimdən xəbər verim Keyxan haramıdan. Haramı gördü ki, meydanda bir cavan pəhləvan dayanıb, elə bil başına hava gəldi. Cəld atını minib meydana girdi. Hər iki pəhləvan meydanda üz bəüz dayandı.

Haramı dedi:

– Oğul, sən mənim adımı eşitmədinmi bura gəldin?

Şahzadə dedi:

– Elə sənin adını eşidib bura gəlmişəm.

Haramı dedi:

– Oğul, meydanın şərtini bilirsənmi?

Sam dedi:

– Nə şərti? Bu sən, bu da mən, ya Allah sənə verər, ya da mənə.

Haramı öz-özünə dedi: “Gəl bu cavan oğlana hərbə-zorba gəl, bəlkə qorxa, gedə, hayıfıdı belə cavana qılınc vurmaq”.

Sonra haramı qılıncı saz əvəzinə sinəsinə basıb dedi:
– Oğlan, hələ bir de görüm, sən haralısan və nəçisən?
Aldı Sam şahzadə:

Şəhri Qəndilqala mənim məkanım,
Səfərim Cəmədi, Keyxan haramı.
Bəhləmişən Qeysi hərə dağların,
Sanırmısan kəndin bəyxan haramı.

Aldı haramı:

Kəndinə güvənib laf eləməynən,
Ey Qəndilqaladan gələn şahzadə.
İçərsən dəsdimdən əcəl şərbətin,
Ahlar əhvalına gələn şahzadə.

Aldı şahzadə:

Küsüb də kəndindən et məni dərguş,
Ey sarsaq divana kəndi kərəm huş,
Cəhənnəm mərgini sənə qıllam nuş,
Fayda verməz sənə qəvi xan, haramı.

Aldı haramı:

Mənim yurdum dağlar, daşlar bölənlər,
Saysız-hesabsızdı bunda ölənlər.
Danışallar, söyləyəllər, biləllər,
Tarixdə ad qoydum əlan, şahzadə.

Aldı şahzadə:

Samın sədasından dağlar titrəşər,
Zərbi-sulətindən tab etməz bəşər.
Dünyanın səninçün mən qıllam məhşər,
Yazallar tarixdə duyxa, haramı.

Aldı haramı:

Sənin tək çocuqlar nə bilər cəngi,
Xofumnan unudar tiri-xədəngi.
Keyxan sındırıbdı hindi, firəngi,
Bir varis əlimdə ölən, şahzadə.

Söz tamama yetişdi, hər iki pəhləvan meydanda atlarını covlana gətirib qarşı-qarşıya dayandılar. Keyxan haramı bir nərə çəkib dedi:

– Ey cavan oğlan, növbət sənindi, ya mənim?

Şahzadə dedi:

– Bizlərdə qayda budu, əvvəlcə növbəni düşməyə veririk.

Haramı dedi:

– Onda qalxanı çək başına.

Əmud endi Samın başına. Sam əmudu göydəykən vurub yerə saldı.

Keyxan gördü əmuddan bir murad hasil olmadı, yenə bir dəli nərə çəkib dedi:

– Cavan, budu gürz gəldi.

Gürzdən də murad hasil olmadı. Qərəz, növbət gəldi Sama. Hər iki qəhrəman silahlarından o silah qalmadı ki, işlətməsin. Müxtəsəri deyək ki, ustadın dediyinə görə səhər tezdən dava gedirdi. Elə bil ki, göyün üzünü bulud tutmuşdu. Hər tərəfi duman, toz bürümüşdü. Nə rə səsindən, atların kişnəməsindən bir gurultu var idi ki, qulaq tutulurdu. Əmud, qalxan, gürz, qılınc, nizə bir-birinə dəydikcə göydən qılgıncım, od tökülürdü. Sam az qaldı ki, haramının əlində həlak olsun. O, qılıncı Keyxanın harasından vururdu, polada dəyirdi. Gördü ki, olmayacaq, odur ki, haramının qolu yuxarı qalxanda qoltuğunun altından Rustəmyana bir nərə çəkib elə bir qılınc vurdu ki, Keyxanın sağ qolu tamam bir saat göydə fırlandı, yerə düşdü. Dalınca da elə bir qılınc vurdu ki, başı bədənindən beş qədəm aralı düşdü, sonra isə geri dönüb qalan haramıların dağıntısını dağnan bir eləyib qalaçaya daxil oldu. Nə gördü? Gördü ki, tamam iki padşahın xəzinəsinin qızılı buraya yığılıb. Sam burada qalmaqda olsun, indi sizə ərz eyləyim şəhər əhlindən.

Bu şadlıq xəbəri bütün aləmə yayıldı. Enzingan şəhərində nə ki ayağı tutan vardsa, hərə bir xurcun, ya çuval götürüb özlərini qalaçaya yetirdilər. Bu qalaçada nə ki qızıl, gümüş, başqa şey var idisə, birini də qoymadılar. Çünki Samın belə əhdi vardı ki, əgər mən o qalaçanı alsam, orada nə olsa xalqa paylayacam. Elə də elədi.

İndi sizə kimmən xəbər verim, bu şəhərin padşahından. Padşah bu əhvalatı eşidən kimi əmr etdi öz imarətindən qalaçaya qədər payandaz düzüldü, sonra dedi:

– O haramını kim öldürüb gərək mənim yanıma payandazın üstü ilə gəlsin.

Qərəz, elə də elədilər. Sam ta gəlib padşahın yanına çıxdı. Padşah Samı görcək durub alnından öpüb yanında əyləşdirdi. O saat şadlıq məclisi düzəldi. Bir neçə gün yeyib-ıçməkdən sonra Samdan soruşdu:

– Oğul, indi bir de görüm sən kimsən və haralısan? Haradan gəlib hara gedirsən?

Sam haralı olduğunu, haraya gedəcəyini başdan-ayağa padşaha nağıl elədi. Şah məzmunundan hali olan kimi bir adam göndərüb qızını hüzuruna çağırırdı. Nəzakəti xanım yüz işvə-nazla imarətə daxil oldu. Ona yer gös-tərdilər. Xanım oturandan sonra şah Sama dedi:

– Oğul, bu mənim gözümün ağrı-qarası bircə qızımdı. Qızımı bura çağırmaqda məqsədim budur ki, sən də məsələdən hali olasan.

Sam soruşdu:

– Ey qibleyi-aləm, ixtiyar sizindi, buyurun.

Padşah dedi:

– Oğul, mən belə əhd etmişdim ki, kim o haramını öldürsə, qızımı ona verəcəyəm. İndi bu qızım, bu da sən.

Sam razı qaldı. Həmin gündən toy tədarükü görülməyə başlandı. Ustadın deməyinə görə qırx gün toy oldu, qızı verdilər oğlana. Bir neçə gün Sam Nəzakət xanımın yanında qaldı. Ancaq Sam onunla bacı-qardaş kimi rəftar edirdi. Qız məsələni başa düşə bilmirdi. Bilmirdi ki, bu nə işdi.

Günlərin birində Nəzakət xanım imarətdə oturub qəmgin halda gəmissi deryaya qər q olan kimi fikrə getmişdi. Sam Nəzakət xanımı bu halda görüb eşq deryası cuşa gəldi, aldı görək nə dedi:

Gəldim mehman oldum, səni şad edim,
Oyan bu qəflətdən dur, alagözlüm.
Peykan kirpiklərin tökər qanımı,
Çək sinəm üstündən vur, alagözlüm.

Sənin gül cəmalın dağlar laləsi,
Tökülən dəstindən dost piyaləsi,

Camalın şöləsi, gözün alası,
Salıbdı aləmə şur, alagözlüm.

Samı bənd elədi zülfü muyuncan,
Sərv olmaz qamətincə, boyunca,
Saxlaram nişanə dünya durunca,
İsrafil çalınca sur, alagözlüm.

Söz tamam oldu. Nəzakət xanımın könlünü alıb, onu məsələdən hali elədi. Sonra isə dedi:

– Əziz mehribanım, mən öz sevgilimin dalınca gedirəm. Əgər bu yoldan sağ-salamat qayıdarsam, onda gəlib səni də apararam. Qız razı olub dedi:

– Sam şahzadə, indi ki, gedirsən, babamnan icazə al, ondan sonra get. Sənə uğurlar olsun. Mən ölənə kimi səni gözləyib, sənün günlərini sanayacam.

Sam həmin gün durub gəldi Gavə padşahın yanına. Bir qədər sözsöhbətdən sonra məsələdən onu hali elədi, getməyə icazə istədi.

Gavə şah bir qədər fikrə gedib dedi:

– Oğul, Cəm şəhəri çox uzaq yoldadı, çox da qorxuludu. Çünki o şəhərnən bizim şəhərin arasında böyük bir təhlükə var. O təhlükə həm bizə ziyan verir, həm də Cəm padşahına. O elə bir şeydi ki, ona güc çatmaz, çünki o tilsim kimi bir işdi. İndi ona görə mən sənün getməyini məsləhət görmürəm.

Sam gördü ki, şah ona icazə vermək istəmir. Sam işi belə görəndə şaha dedi:

– Ədalətli şah, icazə ver, sinəmə bir xanə söz gəlib deyim, siz qu-laq asın.

Şah icazə verdi. Sam götürüb görək nə dedi:

Başına döndüyüm ədalət şahım,
Belə itaətdə yalan deyiləm.
Əhdi-peyman etdim nazlı yar ilə,
Mən ki ilqarıma yalan deyiləm.

İraqdı yollarım, rahimdi uzaq,
Canansız cahan mənim üçün duzaq.
Bəna işi deyil, bəs necə pozaq,
Peymanıma xilaf olan deyiləm.

Belədi Sam üçün haqqın ətası,
Mövlamın dəstindən nuş etdim tası,
Şahi-Cəmşid nazlı yarın atası,
Unudub eşqindən solan deyiləm.

Şah gördü ki, istər-istəməz şahzadə gedəsidi, dedi:

– Oğul, gedirsən get, mən bir şey demirəm, ancaq mən belə məsləhət görürəm ki, sən tək-tənha getməyəsən. Özünlə bir neçə min qoşun və igid sərkərdə aparasan, çünki yol çox qorxuludu.

Sam şahzadə şahın cavabında dedi:

– Ədalətli şah, əgər qoşun götürsəydim, atamın sərkərdələrindən güclü qoşun götürərdim. Çünki bu əziyyəti gərək tək mən çəkəm; qoşunun günahı nədi ki, mənimlə bərabər əziyyət çəksin? Mənə sən yalnız icazə ver, gedim.

Şah dedi:

– Oğul, get, sənə yaxşı yollar olsun, ancaq Nəzakət xanımdan da izin al.

Sam şahla öpüşüb görüşdü, sonra Nəzakət xanımın yanına getdi. Yol tədarükü gördülər. Yola düşən zaman Nəzakət xanım dedi:

– Əzizim şahzadə, uzaq səfərə gedirsən, ola bilsin ki, deyiləsi sözün olar. Ancaq məndən gizlətmə. Çünki mənim ürəyim sənə bağlıdı. Mənim borcumdu sənin sözlərini yadımda saxlayım.

Nəzakət xanım bir balaca çevrildi, ala gözlərindən yaş tökdü. Şahzadə Nəzakət xanımı belə dözülməz dərddə qoyub getməyə peşimançılıq çəkirdi. Ancaq nə çarə. Üzünü Nəzakət xanıma çevirib:

– Mənim məhəbubum, ağlamaqdan keçib, bir neçə söz demək istəyirəm. Bu sözlərimi yadımdan çıxartma. Hər bənbir məni yadına sal – deyən zaman Nəzakət xanım gözlərini silib dedi:

– Hə, şahzadə, de görüm nə demək istəyirsən?

Nəzakət xanımın cavabında Sam dedi:

– Sənə bir neçə söz tapşırıb gedirəm.

Götürdü görək nə dedi:

Saqın seyrəqibdən alagöz sonam,
Var olsun ellərin, aman, əl aman!
Həsərətindən didarını görməyə,
Qurbanı dillərin, aman, əl aman!

Sən eşqə müntəxibsən, mənə məhəbub,
Yaraşır zər-ziba tər əndama xub,

Ayda bir, ildə bir yazginən məktub,
Var olsun əllərin, aman, əl aman!

Yad eylə hərdən bir, bəzən də Samı,
Gövhəri qəflətdən süzəndə Samı,
Məcnun kimi divanə gəzəndə Samı,
Öldürür tellərin, aman, əl aman!

Söz tamam oldu. Nəzakət xanımınla vidalaşmış tək-tənha yola düşdü. Gecə-gündüz at sürdü, neçə ay, gün yol gedib, axırı gəlib bir düzə çıxdı. Bir də gördü ki, at əyləndi. Başını qaldıran saat nə gördü? Gördü ki, böyük qalaça kimi yerdə bir günbəz var, ancaq bunun üstə böyük adama bənzər ifritə durub. Seçə bilmədi ki, bu pəhləvandı, ya ifritə. İstədi ki, atını sürüb getsin, həmin ifritə səsləndi:

– Ey pəhləvan, hara gedirsən?

O, bir at minib şahzadənin qabağını kəsib dedi:

– Əgər mənim əlimdən salamat qurtarsan, gedərsən.

Sam nə qədər yalvarıb-yaxardısı olmadı. Axırı məcbur oldu ki, dava eləsin.

Öz-özünə fikirləşdi ki, ölməyə də mərdlik lazımdı – deyib öz atını cövləyə gətirdi. Meydanda onunla üzbəüz dayandı, dedi:

– Növbət sənindi, ya mənim?

Həmin ifritə pəhləvan dedi:

– Ey cavan oğlan, meydanın şərtini bilirsənmi, yoxsa elə-belə davaya başlayaq.

Sam şahzadə dedi:

– O ki meydanın şərtini xəbər alırsan, indi qulaq as. gör nə deyirəm?

Aldı Sam şahzadə görək nə dedi:

Kim mənim cəngimə etsə ictinab,
Ruzigarı siyah tirə tar olar.
Ya Əli deyibən nəyə çəkəndə,
Surəti zərbimdən bimar olar.

Aldı cavabında ifritə:

Anla sözüüm adam oğlu, dər güzəşt,
Səndə bir nəsiyyət yadigar olar.
Məğrurluq eyləmə, zor düşər sənə,
Xoş xəyal dərrakə dağıdar olar.

Aldı Sam:

Səceyi-Rüstəməm, etməm ictimab,
Sahibi-nizəyəm, mən Əfrasiyab.
Pirim imamətədi, o şiri yarəb,
Ziynəti dilimdə aşikar olar.

Aldı ifritə:

Mənə gəlmə hər bə-zoru, bilmişəm,
Rüstəmi ləngəhari bilmişəm.
Cəmi cümlə hər məşuri bilmişəm,
Çağır kimlər sənə pərəskar olar.

Aldı Sam:

Mənə qürbət verib xaliqi-sübhan,
Müxənnət kimsəni kor eyləsin nan.
Sam da rəzmidə cəhl edən zaman,
Heybətimdən şəmşir abidar olar.

Adı ifritə:

Canda bir sahirdi cahan içində,
Yanarsan alovda, sazan içində.
Bir bağı-bağçada üryan içində,
Əgər sağ qalsan, iftixar olar.

Söz tamam oldu. Hər bə-zorbadan sonra hər iki pəhləvan əl atdı qılınç-qalxana. Bir qədər vuruşmadan sonra Sam gözünü açıb gördü ki, bir bağıın içində üryan yatıb. Cəld durub hərləndi ki, yol tapsın, ancaq mümkün olmadı.

Müxtəsəri deyək ki, otuz doqquz gün bu bağda üryan hərləndi, nə ki ürəyi istəyir, bu bağda tapılırdı. Qırxıncı gün gördü ki, həmin meydanda o ifritəylə dayanıb dava eləyir. Qırx gün də keçən kimi yenə gözünü açıb özünü bağda gördü. Bir neçə belə qırx günlər gəlib keçməkdə olsun. Sam get-gedə zəfəran kimi saraldı. Sonra isə xəstə düşüb yatan zaman

öz-özünə fikir elədi. Mən ki özbaşına bu azara düşməmişəm. Məni bu yola dəlalət eləyən kişi var, gəl o kişini çağır, bəlkə sənə köməyi dəydi. Həmin vağyasında gördüyü kişini görək necə çağırırdı və nə dedi:

Sən gördün məni qəflətdə,
Aşkar ol ərən, bir gəl.
Mərd igidlər ağasısan,
Diləkləri verən, bir gəl.

Ərənlərin şahı sənsən,
Yerin, göyün mahı sənsən.
Şahın qərargahı sənsən,
Camalı xoş nuran, bir gəl.

Sam cıdadı xanasından,
Yaxmır qaran hənasından.
Olmamışdan anasından,
Lalə, nərgiz dərən, bir gəl.

Söz tamam olan kimi Sam gördü ki, həmin qoca kişi başının üstündə durub. Sonra Sama dedi:

– Oğul, məni nə üçün çağırırdın? Özünə aghadı. Səni tilsimə salıblar. Sənin bu tilsimdən çıxmağının bircə əlacı var, o da öz fərasətdən asılıdır. Bu gün otuz doqquzuncu gündü. Səhər yenə səni ifritə öz meydanına aparacaq, onda sən bacar onun əlindəki qılıncı vur yerə sal, cəld o qılıncı götür, öz qılıncı ilə onu vur. Əgər öz qılıncı olmasa ona ölüm yoxdu. Sonra isə al, sənə bir lələk verim. O lələyi yandıran kimi bir quş gələr sənin yanına. Həmin quş sənin sözündən çıxmaz. Nə istəsən, o yerinə yetirər. Oğul, daha mən getdim, ancaq dediklərim yadımdan çıxmasın.

Sam daha qoca kişini görmədi. Öz-özünə: “Əcəba, mən başa düşmürəm bu möcüzədi, ya yuxudu, yoxsa bu bir sirdi, yarəb, nə ola səhər fürsət əlimə keçə, mən bu zindandan qurtaram – deyə fikirləşirdi, bir də gördü yenə öz atının belində həmin ifritəynən üz-üzə meydanda dayanıb. Öz-özünə ürək verib, cəld ifritənin qılıncını vurub əlindən yerə saldı. Tez həmin qılıncı götürdü. İfritəyə elə bir qılınc endirdi ki, başından dəyən qılınc bir qədər də torpağa işlədi. İfritəyə dedi:

– Ey məlun, bir hərəkət elə görüm.

İfritə istədi ki, hərəkət eləsin, bacarmadı, ondan bir inilti, gurultu qopdu ki, gəl görəsən. Yıxılan zaman Sam gördü ki, ifritə iki şaqqadı, çəksən bir-birindən oyan-buyan olmaz. Sam başını qaldırıb gördü əyə, burada nə bağ, nə bağça, nə hasar, heç bir şey yoxdu. Elə hamısı bu ifritəynən yox olub.

Müxtəsəri deyək. Sam yenə yoluna davam etməklə oldu. Bir neçə gün at sürdü. Gəlib bir yaxşı mənzərəli yerə çıxdı, dedi:

– Burada bir az dincəlim, atın da yorğunluğu çıxsın. sonra gedərəm.

Atdan düşdü, atı ota buraxıb özü dincələn zaman, həmin qoca kişinin verdiyi lələk yadına düşdü. Tez lələyi yandıran zaman bir murğu quşu güllə kimi özünü yetirib onun yanına düşdü. Sam quşu əlinə alıb başını sığalladı. Sonra öz-özünə fikir eləyirdi ki, yaxşısı budu gecə-gündüz yolumu gözləyən sevgilim Məsləhət xanıma bir məktub yazım, gəlməyimi bilsin, həm də başıma gələn əhvalatdan da hali olsun. Kağız-qələm götürüb görək murğu quşu ilə nə demək istəyir:

Murğu, yetir mənim ərzi-halımı,
Nazlı Məsləhətə bir xəbər eylə.
Aylar, illər həsrətini çəkdiyim,
O yarı afətə, bir xəbər eylə.

Sonra görək başına gələn əhvalatdan daha nə yazdı:

Şapuru can ilə oğradım cəngə,
Məğlub eyləyibən gətirdim təngə.
Güc verdim şəmşirə, tiri-xədəngə,
Qoşuldum höcətə, bir xəbər eylə.

Qələm, davat olar mahir əlində,
Çox çəkdim zalımın qahir əlində,
Sam da sarsılmadı sahir əlində,
Zor gəldim zillətə, bir xəbər elə.

Söz tamam oldu. Məktubu qatlayıb sapla murğunun ayağına bərk bağladı. Murğunu əldən buraxdı. Sonra durub atın ziltəngini bərkidib yola düşdü.

Sam gecə-gündüz yol getməkdə olsun, indi sizə bir balaca Məsləhət xanımdan nağıl eləyim. Məsləhət xanım gecə-gündüz sevgilisi Samın yolunu gözləyirdi. Qız fikrə getdi. Samı necə rəyada görmüşdü, gözü-

nün qabağına gəldi. Az qaldı ki, dəli-divanə olsun. Bilmirdi ki, nə eləsin. Sonra durub öz bağçasına gəzməyə çıxdı. Bağçada tək-tənha elə gəzirdi ki, elə bil bir itiyi itib, onu axtarır. Hər gülün, hər çiçəyin, hər ağacın yanından ötən zaman elə bil ki, otlar da baş qaldırıb onun ürəyinə təsəlli verirdi ki, ey nazəndə, az qəm ye, az dərd çək, yaman günün ömrü az olar. Tezliklə sevgilin Samla görüşərsən. Bu fikirləri eylədikcə yavaş-yavaş onun ürək döyüntüsü azalır, təsəlli tapırdı. Bu xəyal içində hərlənən zaman bir də gördü ki, başının üstündə bir şaqqlı qopdu. Məsləhət xanım ovçudan hürkmüş ahu kimi hürküb bağın açıq bir yerinə çəkilməşdi. Birdən bir quş ona sarı uçub onun çiyinə qondu. Qız istədi ki, quşu əliynən vurub yerə salsın, bir də gördü ki, bu quşun ayağına bir kağız bağlanıb. Kağızı quşun ayağından açıb oxudu, az qaldı ağı başından çıxsın. Sonra öz-özünə təsəlli verib, məktubu bir də oxuyub məzmunundan hali oldu. quşun gözlərindən öpüb bağına basdı. Quşu da götürüb imarətinə gəldi. Dərin fikrə gedib dedi:

– Turalım ki, bir neçə günə Sam şahzadə gəldi, mən onu necə qarşılayım. Mən bu işi bacara bilmərəm. Özgə də onu kim tanıyır, kim bilir ki, o şahzadədirmi, yoxsa Rüstəm-zala nisbət bir pəhləvandımı. Yalnız bu sirdən bircə mən haliyəm, heç kəs bilmir. Elə yaxşısı budu ki, götürüb şah babama bir məktub yazım. Bu sirri o bilmir. Həm sirr açılınsın, həm də məsələdən hali olsun, görək axırı nə təhər olar. Məsləhət xanım qələm-kağız götürüb Cəmşid şaha bir məktub yazdı, qasidə verib tapşırırdı ki, babamın özünə verərsən. Qasidə “bə çeşm” deyib yola düşməkdə olsun, indi sizə ərz eləyim Cəmşid şahdan.

Cəmşid şah vəzirini yanına çağırıb dedi:

– Qoca vəzir, sən bir ağıllı adamsan. Bu işə bir tədbir tök.

Qoca vəzir diz üstə çöküb dedi:

– Qibleyi-aləm, ixtiyar sizindi, buyurun görək mənim üçün nə qulluq. Mən sizin əmrinizə hazırım.

Şah dedi:

– Vəzir, əgər bir neçə günə bir tədbir görməsək, o tilsimli ifritə şəhərin altını üstünə çevirib, qızı aparacaq.

Qoca vəzir dedi:

– Ədalətli şahım, o haqda biz bir il bundan əvvəl bütün şəhər əhlinə elan etmişik ki, kim ifritənin tilsimini qırıb, onu öldürərsə, qız onunkudu.

Bu zaman qasidə içəri daxil olub naməni padşaha təqdim etdi, getməyinə icazə istədi. Şah icazə verdi. Qasidə baş əyib çıxıb getdi. Şah mək-

tubu açıb oxuyan zaman gördü ki, birinci beytdə qız yazıb: Ədalətli şah birinci, sizə gözcüydünlüğü verirəm. İkincisi, isə qulaq asın, görün nə demək istəyirəm:

Şah baba, təşəkkür haqqı xudaya,
Arzusun çəkdiyim yar bizə gəldi.
Göhər qalib olmuş nadan əlində,
Bulundu sərrafi, var bizə gəldi.

Cəmsid şah məktubu yarımçıq qoydu, üzünü vəzirə tutub dedi:
– Qoca vəzir, mən bir şeyi başa düşmürəm. Mənim qızım dəli olub, yoxsa divanə? Onun sözündən belə gəlir ki, onun uzaq yerdən yarı gəlib. Bir də mənim qızım uzaq yeri nə görüb ki, özünə yar tapsın.

Vəzir dedi:

– Ey şahım, səbr eylə, bir kağızın dalını oxu, görək nə demək istəyir. Şah yenə oxumağa başladı:

Qəvvəs çəkər dəryaların dürrünü,
Bilmək olmaz yaradanın sirrini.
Dəf etmiş başından Camın şirini,
Bulundu sərrafi, var bizə gəldi.

Şah sevindiyyindən ayaq üstə qalxıb qoca vəzirin yanına gəldi, dedi:

– Tarix elə qəhrəman yetirdi ki, ifritəyə qalib gəldi.

Qoca vəzir dedi:

– Ey şahım, qız uşağı çox şeytan olar. Bizim qanuna görə o pəhləyan kimsə, ona yar deyir.

Şah namənin gerisini oxudu:

Butamın dəstindən yazılmış namə,
Didəm vadar olmuş selinə, namə,
Məsləhət qurbandı belə həmdəmə,
Çəkdir aləmlərə car, bizə gəldi.

Şah məktubun məzmunundan hali olan kimi dedi:

– Vəzir, durmağın yeri deyil. Bu saat hər yerə xəbər elə ki, şəhərin hər bir küçəsinə, hər yerinə elan yazıb vursunlar ki, uzaq yerdən bir pəhləvan gələcək, o pəhləvan ifritəni öldürüb bizim şəhərə gəlir. Bütün nə ki şəhərdə ayağı yer tutan varsa hərə bir at minib həmin pəhləvanı qarşılamağa getsin. Özümüz də gedək.

Qoca vəzir “baş üstə” – deyib çıxdı. Müxtəsər deyək ki, bir neçə saata şahın əmri yerinə yetirildi. Nə ki ayağı yer tutan varsa hərə bir ata süvar olub şəhərin kənarına toplandılar. Qoşun əyləndi, onların dalınca padşah, vəzir, vəkil hamı birdən yola düşüb Samı qarşılamağa getdilər. Şəhərdən bir qədər kənar getmişdilər, bir də gördülər ki, bir pəhləvan gəlir, gəl ki, görəsən. Elə bil Rüstəm-Zaldı, iyirmi yaşında bir cavandı. Gözəllikdə Yusifə taydı. Oğlan bunları görəndə kimi atdan sıçrayıb yerə düşdü. Ədəb-ərkanla padşaha, bütün camaata salam verdi.

Padşah qoca vəzirə dedi:

– Vəzir, deyəsən bu oğlan şahzadədi.

Vəzir dedi:

– Elə görünür.

Sonra şah dedi:

– Vəzir, bir soruş görək həmin oğlandı mı?

Vəzir dedi:

– Oğul, hansı şəhərdənsən? Səfərin haradı?

Sam dedi:

– Qəndilqala şəhərindənəm. Cəm şəhərinə gedirəm.

Vəzir dedi:

– Oğul, Cəm şəhərində kimin yanına gedirsən?

Şahzadə dedi:

– Cəmşid şahın.

Qoca vəzir dedi:

– Oğul, həmin Cəmşid şah budur.

Sam şahzadə o saat əllərini döşünə qoyub diz üstə çökdü. Şah onu tez yerindən qaldırıb alnından öpdü. Sonra isə ata minib bərabər şəhərə yola düşdülər. O saat şadlıq məclisi quruldu. Bir neçə gün yeyib içməkdə oldular. Kef məclisində Sam öz dərini qoca vəzirə açıb nağıl etdi.

– Qoca vəzir, mən Qəndilqala şəhərindən qılınc vura-vura ta ki Cəm şəhərinə Məsləhət xanımdan ötrü gəlmişəm. İndi sən bilirsən, nə etmək lazımdır?

Qoca vəzir dedi:

– Oğul, sən arxayın ol, mən tezliklə işi səhmana salaram.

Qoca vəzir işi səhmana saldı, toy tədarükü görüldü. Cəmşid şah qırx gün, qırx gecə toy vurdurub Məsləhət xanımı Sam şahzadəyə verdi. Sam bir neçə ay burada qaldı. Günlərin birində Cəmşid şahla söhbət edən zaman atası Tərkiman şah yadına düşdü. Bütün imarət başına hərləndi. Şah onu bu halda görüb yaxın gəldi, soruşdu:

– Oğul, olmaya xəstələnmişən? Rəngin qaçıb.

Sam dedi:

– Xeyir, qibleyi-aləm, əgər icazə versəniz deyərəm.

Şah dedi:

– Oğul, de görüm.

Sam götürüb görək nə dedi:

On səkkiz ay qürbət ellər içində,
Üzür qıl şah baba, Kana gedim mən.
Gözü yolda ata-ana qoymuşam,
Yad edib intizar xana gedim mən.

Mərd igid qürbətdə olarmı xəstə,
Nə eşqi-damaqda, nə də həvəsdə,
Nə danışmaz, gülməz, sanki şikəstə.
Əhv elə, çatmışam cana gedim mən.

Samın həsrətidi tamamən ellər,
Çəkərlər arzumu aylar və illər.
Dağlarda ruzigar, dərədə sellər,
Dönüm coşmuş bir ümmana gedim mən.

Söz tamam oldu. Sam diz üstə çöküb dedi:

– Qibleyi-aləm, mən vətəndən çıxalı on səkkiz aydı. On səkkiz ayda bilmirəm atam, anam necə dolanırlar. Atam çox qocadı. Mən istəmirəm qoca vaxtı mənim dərdimi çəksin. O səbəbdən görək mənə izin verəsən.

Şah bir qədər fikrə gedib dedi:

– Oğul, mən də razı deyiləm sənə bu qədər burada qalmasına. Çünki sən elə yersiz adam deyilsən, özün bir şahzadəsən. Madam ki şahzadəsən, öz vətəninə getməyə razılıq verirəm. Ancaq oğul, bir neçə gün də qal, sənə getmək tədarükünü görüm.

Elə də razılaşdılar. Tədarük görülüb hazır olan zaman şah Samı hüzuruna çağıraraq dedi:

– Oğul, mən səni tək buraxmayacağam, bir neçə sərkərdə qoşunla getməlisən.

Buna Sam da razılaşdı. O gün qırx qatır, dəvəyə Məsləhət xanımın cehizi yükləndi, Cəm şəhərindən gəlib Enzengah şəhərinə çatdılar. Sam sərkərdələri hüzuruna çağıraraq dedi:

– Qoşunu burada dayandırmaq lazımdı.

Şəhərin kənarında çadırlar quruldu, qoşun əhli dincəlməkdə oldu. Sam öz sevgilisi Məsləhət xanımın yanına gəlib bir gün icazə aldı.

Məsləhət xanım dedi:

– Mən bilirəm, sən Nəzakət xanımı gətirməyə gedirsən. Əgər o qız məndən gözəl olsa, məni qafilə qatır ilə geri qaytararsan.

Sam bir söz demədi, başladı getməyə. Sam getməkdə olsun. O yerə gəldi ki, Nəzakət xanımı orada görmüşdü. Baxdı o qız yoxdu. Bağbandan Nəzakət xanımı soruşdu.

Bağban dedi:

– Əhd eliyib ki, Sam gəlməyincə, mən öz imarətimdən çölə çıxmayacağam.

Sam Nəzakət xanımın imarətinə getdi, qız onu görəndə qəşş eləyib yerə yıxıldı. Nəzakət xanımın üzünə Sam şahzadənin göz yaşı düşəndə ayıldı, gördü başı Sam şahzadənin dizi üstündədi. Hər iki cavan görüşdü, öpüşdü.

Sam dedi:

– Ey mehribanım, niyə zəfəran kimi saralmısan?

Nəzakət xanım aldı görək ona nə cavab verdi:

On səkkiz ay şamsız xanə içində,
Ağlayıb qalırdım zar, səndən ötrü.
Leyli-nahar həsrətini etdiyim,
Arzular çəkirdim yar, səndən ötrü.

Aldı Sam şahzadə:

O ala gözlümün gözü yoldadı,
Bağda heyva, nar var, yar, səndən ötrü.
Əhsəntü bağbana olsun afərin,
Becərib basləmiş bar, səndən ötrü.

Aldı Nəzakət:

Geyib sarmanıbdı tirmə atlası,
Dərdin həvəskarı gözəllər xası.
Könlümün istəyi, dil təmənnası,
Oturdum qeyrətlə ar, səndən ötrü.

Aldı Sam şahzadə:

Xeylidi vəsmindən mənəm aralı,
Hicrinə baş əyən əlbət saralı.
Qəlbimin ceyranı, könlüm maralı,
Kəs məni qurbana yar, səndən ötrü.

Aldı Nəzakət:

Baxmadım kimsənin qəddi-qamına,
Çünki dalmış idim Leyli halına.
Nəzakət xanımın xoş iqbalına,
Günəş sayə saldı kar, səndən ötrü.

Aldı Sam şahzadə:

Qüdrətdən sürməni gözə yetirən,
Büküb tellərini üzə yetirən,
Hicranla cismini gözə yetirən,
Şahzadə Sam kimi var, səndən ötrü.

Söz tamam oldu. Müjdə getdi qızın atası Gavə şaha ki, gözün aydın olsun, Sam şahzadə gəldi. Şah qızı Nəzakət xanımı və Sam şahzadəni yanına çağıraraq dedi.

– Oğul, başına gələn əhvalatı nağıl elə.

Sam başına gələn əhvalatı ona nağıl elədi. Sonra dedi:

– İcazə verin, biz gedək.

Həmin gün tədarük görüldü, yüz qatar dəvəyə cehiz yükləndi. Nəzakət xanımı gətirdilər Məsləhət xanımın yanına. Hər iki gözəl öpüşdü, görüşdü. Sam şahzadə sərkərdələri çağıraraq yola düşmək əmri verdi. Qafilə qatırı yükləyib Qəndilqala şəhərinə yola düşdülər.

Qəndilqala şəhərinin iki yolu vardı. Biriynən altı aya getmək olardı, biriynən üç aya. Sam üç aylıq yolnan gedirdi. Atasının torpağına az qalmışdı çata. Bir böyük qalaçaya rast gəldi. Onların qabağını bir pəhləvan kəsdi, adına Təhri deyərdilər. Soruşdular:

– Nə üçün yolu kəsmisən?

Dedi:

– Burdan keçən torpaqbasdı verib keçməlidı.

Sam dedi:

– Ey ərəb, gəl bizi incitmə, bir qədər qızıl, gümüş verim, izin ver keçək.

Ərəb cavab verdi:

– Mana uzunçuluq lazım deyil, ya hamınızı qıracaqam, ya da adam-başına torpaqbasdı verəcəksiniz.

Müxtəsəri, hər iki pəhləvan meydana atıldı. Axırda belə qərara gəldilər ki, kim məğlub olsa, cah-cəlal onun olar.

Sam dedi:

Ey ərəb, güvənmə hər bə-zoruna,
Sana fayda verməz fellər, ağlarsan.
Bir gəliş gələrəm ruzigarına,
Yanar əhvalına ellər, ağlarsan.

Aldı Təhri:

Ey çocuq, üz qıl mənəm bir əzab,
Düşübdür payıma qullar, ağlarsan.
Mən oldum anadan o Şiri əzab
Salaram gözünə tellər, ağlarsan.

Sam dedi:

Mən bir mövlanın kəmər bəstəsi,
İsminə can fəda dil şikəstəsi.
Arasti səflərlə keflər dəstəsi,
Keçibən qılıncdan illər, ağlarsan.

Aldı Təhri:

Duyarlar ismimi ürəkdə xali,
Baş qoyub qarşımda olasan hali.
Görən igidlərin artar zavali,
Qərq oldu ümmana sellər, ağlarsan.

Sam dedi:

Sama mövla nəzər bari çəkildi,
Qüdrətindən yadigari çəkildi.
Uzun illər ahi-zari çəkildi,
Ey yazıq, başına küllər, ağlarsan.

Aldı Təhri:

Təhrinin tərifin alilər bilir,
Duymasan isminə qəlbindən dilir,
Gəl, olsa sənin tək neçə min dəlir,
Sanaram dağlarda yerlər, ağlarsan.

Söz tamam oldu, hər iki pəhləvan əl atdı qılınca. Təhri qışqırdı, növbət Sama yetişəndə qoltuğunun altından bir qılinc vurub öldürdü. Qoşun cah-cəlalla Sama yetişdi. Sərkərin biri açarları Sama verdi, Sam bir-bir qapıları açdı, nə qədər ləli-cavahir var idisə qoşuna payladı.

Təhrinin sərkərdələrindən biri dedi:

– İki qoca zindandadır. Onları burax.

Sam gördü zindanda olan qocalar öz atasıynan onun vəziridi. Üzgözləri tüklənib. Sam onlarla görüşüb öpüşdü.

Sam soruşdu:

– Atayı-mehriban, nə səbəbə xətti-tacı buraxıb zindana düşmüşən?

Atası dedi:

– Səni axtarmağa çıxmışdım. Birdən hər yeri duman basdı, bizi tutub bu qalaçaya gətirdilər.

Atası ilə vəziri götürüb öz şəhərlərinə gəldilər. Şadyanlıq keçirildi. Sam şahzadəyə qırx gün, qırx gecə toy oldu. Onlar murad hasil elədilər.

Aşıq Alı
və
Əsməz
xanım

USTADNAMƏ

Hər yetən hərəcayı tərpadir yaram,
Qoymullar halıma gəzdiyim yerdə.
Bir quru qəfəsəm Nil dəryasında,
Səməklər də udur üzdüyüm yerdə.

Yatmışdım mən də, qəmə duş oldum,
Oyandım qəflətdən, xirqəpuş oldum,
Kamandar ovçuya mən də tuş oldum,
Sona kəklik kimi gəzdiyim yerdə.

Abbasam, yolunda qoymuşam səri,
Axıtdım didəmdən qanlı selləri,
Göründü gözümə alagöz pəri,
Qələm düşdü əldən yazdığım yerdə.

Ustadlar ustadnaməni bir deməzlər, iki deyərlər, biz də deyək iki olsun.

Dilim, bu öyüdü sənə deyirəm,
Çox dünya malına sarınma, dilim.
Çalış sən həmişə öz əməyin ye,
Haram mal yeməyə alışma, dilim.

Bir məclisə vardın dilin olsun lal,
Əyləşənlər səndən dərk etsin kamal.
Dindirselər dillən, dinməsən lal qal.
Hərəcayı danışıb gülüşmə, dilim.

Mənim sözlərimi saxla amanat,
Sidqinən dost olan tez tapar murad,
İstəsən ki, başın ola salamat,
Ağzına gələni danışma, dilim.

Musa oda alışmayıb, nə lazım?
Bivəfaynan barışmayıb, nə lazım?
Haqqın özü sirr açmayıb, nə lazım?
Sən gördüyün sirri gəl açma, dilim.

Ustadlar ustadnaməni iki deməzlər, üç deyərlər, biz də deyək üç olsun.

Şerin şöləsin buldum bələndim,
Xoş gəldi, xoşuma halı qabaqda.
Pir mənə göstərdi şah məqamını,
Cəmi gördüm çox cəlalı qabaqda.

Bir neçə taxt gördüm nuri-münəvvər,
Neçəsi zəbərçəd, neçəsi gövhər,
Səf-səf olub yerdə, göydə mələklər,
Yahu-yahu deyir, qulu qabaqda.

Yahu-yahu deyib, bir-bir uydular,
Ya mənhu deyəndə təam qoydular,
Yemədilər, içmədilər, doydular,
Qaldı məcməilər dolu qabaqda.

Görünməz sir gördüm qaldım sirişkar,
Salavat əhlini yandırılmaz heç nar,
Salavatla işlər hər dükan, bazar,
Zay oldu dünyanın malı qabaqda.

Əl çəkmə dünyada sövmi-salatdan,
Təmiz ver, qalmasın xümsü-zəkatdan,
Məmmədsöyün, qorxma puli siratdan,
Rəhbərindi pirin Əli qabaqda.

Belə rəvayət eləyirlər ki, qədim zamanlarda Ölənşəhərdə Həmid adlı bir padşah var idi. Bu padşahın vəziri öz qardaşı Əhməd idi. Bunlar çox ədalətli, rəiyyət canlı adamlar idi. Var-dövlətləri həddən aşmışdı, amma çifayda heç birinin övladı yox idi. Övladsızlıq dərdi həm padşahı, həm də vəziri koğa kimi əymişdi.

Bir gün Həmid şah qəm dəryasına qər q olmuşdu. Onun ürəyindən çox söz gəlib keçirdi: – “Bəs mən öləndə tacıma-taxtıma, var-dövlətimə kim sahib olacaq?” Bu fikirdə ikən bir qəsidə səsi eşitdi. Bir nurani dərviş qapıdan içəri girdi. Şah diksindi. Dərviş onun xidmət məqamında ikiqat olub dedi:

– Ey böyük şah, diksinmə, mən insanlara baxt verən dərvişəm. Şahım niyə qəm dəryasına qər q olmusan? Məgər bu dövlət-var, dəbdəbə, cəlal bəs deyilmi sənə?

Şah gözlərinin altında olan yaş damlalarını silib dedi:

– Ağa dərviş, dünyada məndən bədbəxt adam yoxdu. Onunçün ki, bir övladım yoxdu, mən öləndən sonra taxtı-tacıma, var dövlətimə sahib dursun. Bu az dərddimi?

Dərviş cibindən bir alma çıxarıb verdi şaha, dedi:

– Qibleyi-aləm, bu almanı nimşəq elə, yarısını sən ye, yarısını da vəzirin yesin. İnşallah, hər ikinizin övladı olar.

Dərviş sözünü qurtaran kimi qaib oldu. Həmid şah qardaşı Əhməd vəzirini çağırırdı. Əhvalatı ona söylədikdən sonra, almanı nimşəq elədi, yarısını özü yedi, yarısını da Əhməd vəzir yedi. Hər ikisinin hərəmi hamilə qaldı. Doqquz ay, doqquz gün, doqquz saat, doqquz dəqiqə, doqquz saniyə keçəndən sonra, arvadlar bərihəmlərini yerə qoydular, hər birinin bir oğlu oldu. Həmid şah böyük şadlıq keçirdi, hər yeri çırağban elətdirdi. Şah əmr elədi, xəzinənin ağzını açdılar. Ac qarınlar doydu-ruldu, yalvac əyinlər geydirildi, çayların üstündən körpülər saldırıldı, yollar çəkildi. Şah böyük ziyafət verdi. Alimlər, rəmmallar toplandı. Həmid şahın adını Mahmud qoydular, Əhməd vəzirin oğlunun adını da Qənbər. Uşaqları dayələrə tapşırıdılar. Nağıl dili yüyürək olar. Mahmudla Qənbər yeddi yaşa çatanda onları molla yanına oxumağa qoydular. Bunlar elə gözəl uşaqlar idilər ki, elə bil hərəsi ayın bir parçasıdı. Bəli, bunlar on beş yaşına çatana kimi oxudular. Molla bir soruşanda onlar iki cavab verirdilər. Bütün elmləri sinədəftər eləmişdilər.

Günlərin bir günü, bunlar atalarından izn alıb, qoşunla şikara çıxırdılar. Yəqub dağında bir çeşmənin yanında əylənməli oldular. Mahmud çeşmənin üstündə uzanmışdı. Yuxu onu apardı, onun yuxusuna kim gəlsin? Atasına alma verib onu dünyaya gətirən dərviş. Dərviş ona dedi:

– Ey şahzadə, bil və əgah ol. Mənim duamla Allah sizi yaratmışdır. İndi sözümə qulaq as. Bax gör barmağımın arasından nə görürsən?

Şahzadə baxıb dedi:

– Bir gözəl şəhər.

Dərviş dedi:

– Şəhərdə nə görürsən?

Şahzadə dedi:

– Bir gözəl bağça, bağçanın içində bir gözəl qız.

Dərviş dedi:

– Ey şahzadə Mahmud, o gördüyün şəhər Misir şəhəridi. Bağçada olan qız da Misir şahı, Cəlal şahın qızıdır. Onu sənə, səni də ona buta verirəm. Al bu eşq badəsini iç.

Mahmud eşq badəsini dərvişdən alıb içdi. Gözünü çevirib dərvişə baxmaq istəyəndə, onu görmədi. Eşq atəşi onu yandırdı. Aldı görək Qənbərə nə dedi:

Laməkan şəhrindən mən gəldim cana,
Can içində bir canana tuş oldum.
Əldən ələ, qabdan qaba süzüldüm,
Qətrə idim, bir ümmana tuş oldum.

Misir deyilən altı aylıq yoldu,
Nigarı görmüşəm o siyah teldi,
Çox fikir eləmə, xərcliyim boldu,
Qaf adlayıb bir Qaftana tuş oldum.

Eşq əsəri kar eyləyib canıma,
Qardaş isən dur düşgilən yanıma,
İlahı yazını yazdı şənime,
Yüz dərd çəkdim bir dəmana tuş oldum.

Söz tamama yetdi. Şahzadə Mahmud əmisi oğlu Qənbərə dedi:

– Qənbər, əmi oğlu, Misirdə Cəlal şahın qızı Nicar xanımı mənə buta veriblər. Əgər atamın yanına getsəm, atam mənə izn verməyəcək. Görək xəbərsiz gedəm butamın dalınca. Mən atama bir namə yazıb, onu məsələdən agah eləyəcəyəm. Sən geri qayıt, yolumu gözlə.

Qənbər dedi:

– Əmi oğlu, mən də sənə gedəcəyəm. Səni tək buraxa bilmərəm.

Bəli, onlar bir namə yazıb, bir daşın üstünə qoydular. Misirə getməyin binasını qoymaqla olsunlar. Qoşun adamları bir yerə toplanıb, gördülər şahzadə ilə Qənbər yoxdu. Hər yeri axtardılar onları tapmadılar ki,

tapmadılar. Baxdılar ki, daşın üstündə bir kağız var. Kağızı götürüb, açıb oxudular. Gördülər ki, şahzadə Mahmud atasına yazıb ki, Misirə getdim. Qoşun geri qayıtdı. Kağızı Həmid şahla Əhməd vəzirə gözləri yaşlı qoyaq, qayıdaq geri, görək Mahmudla Qənbər necə oldular.

Mahmudla Qənbər dərələrdən sel kimi, təpələrdən yel kimi, az getdilər, çox getdilər, gecələr yatmadılar, gündüzlər dincəlmədilər, yeddi gün, yeddi gecə yol gedib, bir bəzircana rast gəldilər. Bəzircandan Misirin yolunu soruşdular. Bəzircan onlara dedi:

– Ağalar, siz kimsiniz, Misirə nə məqsədlə gedirsiniz?

Qənbər bütün əhvalatı bəzircana danışdı, dedi:

– Bu oğlan Ölənşəhər hökmüdarı Həmid şahın oğlu şahzadə Mahmuddu. Misir hökmüdarı Cəlal şahın qızı Mahmuda buta verilib. Butanın dalınca gedirik.

Bəzircanbaşı, Həmid şahı yaxşı tanıyırdı, dedi:

– Şahzadə, əgər doğrudan da Həmid şahın oğlusansa, sənə atan çox ədalətli şahdı. Amma şahzadə sən getdiyən yol çox çətin yoldur. Qayıt geri, ölkənizdə kimi istəsən atan sənə alar.

Aldı şahzadə Mahmud görək bəzircanbaşına nə dedi:

Ulus-elim sövdayara söyləyim,
Nə Misir uşağıyam, yaman deyiləm,
Hər şəhərin bir adı var, sanı var,
Laməkan şəhrini danan deyiləm.

Usta, biləsən ki, düz qan eyelədim,
Yaxa yırtmışam, əl qan, üz qan eyelədim,
Bir könül sındırdım, yüz qan eyelədim,
Daha qeyrisiynən yaman deyiləm.

Bahar olar dağlar geyər hilala,
Kamil olan meylin salar hilala,
Tanrı məni qismət etsin hilala,
Ox vurdun sinəmə, o mən deyiləm.

Söz tamama yetdi. Sövdəgər bildi ki, bu həqiqətən Həmid şahın oğludu, dedi:

– Şahzadə, mən Misirə gedirəm. Sənə gəldiyini, butana çatdıraram.

Ondan razılıq elədidilər. Sövdəgərlər yola düşüb onlardan ayrıldılar. Sövdəgərlər üç gün, üç gecə yol gedib Misirə çatdılar. Bir qarı vasi-təsilə Mahmudun gəldiyini şahzadə xanım Nigara çatdırdılar. Nigar xanım bir dəstə qızla bahar baxçasına səyahətə çıxdı. Bağbanın avcına bir cəngə qızıl basıb dedi:

– Bağban, gözdə–qulaqda ol, Öləşşəhərdən Həmid şahın oğlu şahzadə Mahmud buradan keçəndə mənə xəbər ver.

Bağban əlini gözünün üstünə qoyub dedi:

– Şahzadə xanım, gecə yatmaram, gündüz dincəlmərəm, güdərəm, gözüm yolda olar.

Bəli, bağban Mahmudun yolunu gözləməkdə olsun, sizə xəbəri Mahmudla Qənbərdən verim:

Sövdəgərdən ayrıldıqdan sonra, Mahmudla Qənbər bərkətdilər çarıqların dabanın, qırdılar yerin damarın, dərə, təpə, düz getdilər, ta ki, gedib Nigar xanımın bağçasının yanına çatdılar. Bağban onları görüb yanlarına gəldi. Salam–kalamdan sonra Mahmudgildən soruşdu:

– Siz kimsiniz?

Mahmud dedi:

– Yol adamlarıyıq ticarətə çıxmışıq.

Bağban baxdı ki, bunlar şahzadəyə oxşayırlar. Özləri də xanım nişan verən adamlardı. Dedi:

– Düzünü deyin, şahzadə Mahmud hansınızsınız?

Qənbər Mahmudu göstərib dedi:

– Bax budu.

Bağban sevinə–sevinə onları bağa buraxdı, çarhovuzun başında oturub, özü xanıma xəbərə getdi. Gəlib gördü ki, Nigar xanım oturub gözləri yol çəkir. Bağban dedi:

– Xanım, Mahmud gəlib, bağdadı.

Qız çox şad oldu, bağbana bir cəngə qızıl verdi. O biri tərəfdən Mahmud çox yorğun olduğundan göy otun üstündə uzanıb yuxuya getmişdi. Aldı Nigar xanım görək Mahmudu nə cür oyadır:

Tez bağçaya gəldim yarı görməyə,
Bu bağın bağbanı ayaq üstədi.
Könül arzu edir yarı görməyə,
Seyrağıb yatmayıb ayaq üstədi.

Salam verdim salamımı aları,
Gedək bu gözəllik bizə qalamı,
Qaşına çəkilib qüdrət qələmi,
Qələmin yazısı ayaq üstədi.

Nigar deyər, mənim əslim ərəbdi,
Eşqin pıyaləsi mana şərabdı,
Oğlan nə yatmısan dünya xarabdı,
Haqq özü yatmayıb ayaq üstədi.

Mahmud səsə yuxudan ayıldı. Ayağa durdu sarmaşıq kimi bir-birinin boynuna sarıldılar. Bəli, Mahmudla Qənbər bir neçə gün qızın mənzilində qaldılar. Eys-ışrətə məşğul oldular. Bir gün Nigar xanım Mahmuda dedi:

– Əzizim, çox yemək adamı az yeməkdən qoyar. Sənin burda olduğunu atam bilər, səni öldürdər. Gedin şəhərdə dolanın. Hər gün vədələşərik, gizlin görüşərik. Ancaq şəhərdə aşiq Qara adlı bir aşiq var, o, atamın aşığıdır. Onun qorxusundan bu şəhərin yan-yörəsinə də aşiq dolana bilmir. Aşiq görsə deyişib bağlayır, sonra da öldürür. Ondan özünüzü gözləyin.

Mahmud dedi:

– O, bizi görə bilməz, görsə də tanımaz.

Bəli, Mahmud Nigarla, Sonra da bağbanla görüşdü. Qənbəri götürüb şəhərə çıxdı. Şəhərdə Mahmud Qənbərə dedi:

– O Aşiq Qaradı nədi, bizi bağlaya bilməz. Gəl aşiq olduğumuzu biruzə verək, qoy bizi aparsınlar. Aşiq Qaranın yanına. Mən onu bağlayıb sazını da əlindən alacağam. Gerisi ilə işin yoxdu.

Qənbər dedi:

– Qorxuram onu bağlaya bilməyəsən, tora düşək.

Mahmud dedi:

– Qorxma, mənimki haqq vergisidi, heç kəs məni bağlaya bilməz.

Bəli, Mahmudgil gündüzləri məclislərdə, toylarda dövrən keçirir, gecələr də Nigar xanımla gizli görüşürdülər. Bunların çalib-çağırmasını Aşiq Qaraya xəbər verdilər. Aşiq Qara bu xəbərdən çox qəzəbləndi. Bir dəstə aşiq göndərdi. Mahmudla Qənbəri onun yanına apardılar. Aşiq Qara acıqlı Mahmuda dedi:

– Nə hədlə gəlib mənim yerimdə aşıqlıq edirsiniz.

Mahmud dedi:

– Usta, aşiq tayfası ki, var, ona qorux-qadağa yoxdu, hara istəsə gedər, orada çalıb-çağırar.

Aşiq Qara dedi:

– Sənlə deyişəcəyəm, əgər cavab verə bilməsən, səni öldürəcəyəm.

Mahmud dedi:

– Usta, arxı tullan, sonra bərəkallah de. Mən cavab verməyə hazırım.

Aşiq Qara bir meydan sulatdı, acıqlı-acıqlı sazın götürüb meydana çıxdı. Mahmud da onun müqabilinə gəldi:

Aldı Aşiq Qara:

Əzəl bu dünyaya gələn,
Aşiq, kim idi bildinmi?
Dünyaya davat qələmin
Çalan kimidi bildinmi?

Aldı Mahmud:

Əzələli bu dünyaya
Həzrət Adəm gəlmədimi?
Dünyaya davat qələmin
Haqqın özü çalmadımı?

Aldı Aşiq Qara:

O kim idi öz taxtında
Divan elər hər vaxtında,
Üç yüz altmış iraxtında,
Baba Əyyar ölmədimi?

Aldı Aşiq Qara:

O kimdi məhşərdə qazı?
Hardadı nizam-tarazı?
İbtida beş vaxt namazı,
Qılan kimdi bilmədinmi?

Aldı Mahmud:

Haqq-tala məhşərdə qazı,
Qiyamətdə var tarazı.
İslama gələn namazı,
Mələkələr qılmadımı?

Söz tamama yetəndə aşıq Qaranın Mahmuddan dalağı sancdı. Onu Cəlal paşanın yanına apardı ki, altdan-üstdən qandırıb öldürtsün, bəlkə canı qurtara. Cəlal paşa Mahmudu oxutdurdu, Mahmudun oxuması Cəlal paşanın çox xoşuna gəldi. Cəlal paşa aşıqların hamısını qovdu. Bircə Mahmudla Həsən ibni Yəqub adlı aşığı saxladı. Bu Həsən ibni Yəqub çox hiyləgər aşıq idi. Cəlal paşa həmişə şikara çıxanda Mahmudu da özü ilə aparırdı. Mahmud şikardan qayıdanda bağçaya çıxıb Nigarla eynəvazi keçirirdi. Bu Həsən ibni Yəquba xoş gəlmirdi. Günlərin bir günü Mahmud yenə də şikardan qayıdıb bağa getdi, amma çifayda nə qədər gözlədi Nigar xanım gəlib çıxmadı. Eşqi cövşə gəldi, sazı sinəsinə mindirib görək nə dedi:

Qadir Allah, budur səndən diləyim,
Deyərdim sözümlü özünə yarın.
Qul olaydım, qulluğunda duraydım,
Nə desə baxaydım sözümlü yarımın.

Gecə-gündüz xanasında duraydım,
Ala yaylaqlarda çadır quraydım.
Avçı tərhan kimi qaynaq vuraydım,
Tökəydim tellərin gözümlü yarın.

Mahmud deyər, mən dərdlini bilərəm,
Allahımdan bircə dilək dilərəm,
Geci-tezi bu dərdinən ölərəm,
Bir saat düşmürəm izinə yarın.

Demə Nigar xanım xəstələnibmiş. Mahmud bir ənbərçə verdi Həsən ibn Yəquba ki, aparıb versin qıza. Amma belə olmadı, Həsən ibn Yəqubun əlinə yaxşı fürsət düşdü. Ənbərçəni aparıb Cəlal paşaya verdi, üstəlik dedi:

– Bəs, Mahmud qızınla ər-arvad kimi yaşayır. Al bu da Mahmudun qıza göndərdiyi ənbərçə.

Cəlal paşanın burnundan tüstü çıxdı. Əmr elədi, Mahmudu barigaha gətirdilər. Paşa qəzəbləndi ona dedi:

– Ləvənd oğlu ləvənd, nə cürətlə mənim qızımın yanına gedirsən, ona eşqnamə oxuyursan? Bu saat boğazını kəndirə keçirib bədənindən qoparacağam. Cəllad, bu saat bu məlunu gözüm baxa-baxa dar ağacından asın.

Mahmud dedi:

– Paşam sağ olsun, sənin qızını ərənlər mənə buta veriblər. Onun üçün bura gəlmişəm. Paşam izn ver birini deyim sonra öldürərsən.

Cəlal paşa izn verdi, Mahmud aldı, halına münasib görək nə dedi:

Qabağımı qarlı dağlar alıbdı,
Gözümə görünmür oralar indi.
Haqq götürsən seyrağıbı aradan,
Əcəb şirin düşər aralar indi.

Səhər-səhər günəş doğar min-min rəng,
Salamına gəlib Rum ilə Firəng,
Qurduğu ox-yaydı, atdığı xədəng,
Dəyər bağrım başın yaralar indi.

Bir ədalət olmadı çıxax taxda,
Bülbül gülü həsrət qoydu budaxda,
Mahmud nalə çəkər sübh olan vaxtda,
Nigara yetişər nalalar indi.

Söz tamam oldu. Camaat, vəzir, vəkil paşanın ayağına tökülüb minnət elədilər:

– Qibleyi-aləm, bu nahaq qanı bizim ölkəyə tökmə, haqq aşığıdı, ölkəmiz dağılar.

Cəlal əmr elədi Mahmudu dəryaya atsınlar. Cəlladlar Mahmudu dəryaya atanda Nigar xanım külafirəngidən gördü. Qız bərkdən nalə çəkib, külafirəngidən özünü dəryaya atdı. Dəryada Mahmudla Nigar xanım bir-birinə sarmaşdılar. Dalğalar onları girdablara vura-vura aparmaqda olsun, eşidin Qənbərdən.

Qənbər başına döyə-döyə göz yaşı axıdırdı. Nigarın imarətinin qabağında göz yaşı tökə-tökə aldı görək nə dedi:

Alçaqdan ucaya çəkilib başın,
Qanlı saray, bəy Mahmudu neylədin?
Dağılsın torpağın, tökülsün daşın,
Qanlı saray, bəy Mahmudu neylədin?

Saray, görüm sənin tutunun tutsun,
Bayqular banlasın, şoranın bitsin,
Veranından gəlsin karvanlar ötsün,
Qanlı saray, bəy Mahmudu neylədin?

Qənbər ağlar, qaldı qürbət ölkədə,
Anam, bacım gözü çıxdı bəlkə də,
İbn Qəqubu parçalansın bəlgədə,
Qanlı saray, bəy Mahmudu neylədin?

Söz tamama yetən kimi saray uçub ağnadı, töküldü dərşaya. Elə bil burada min il bundan qabaq da saray yox imiş. Qənbər üzüqoylu yerə uzanıb ağlaya-ağlaya yuxuya keçdi. Qənbər yuxusunda gördü ki, Mahmudla Nigar xanım qırx qarabaşla bağa səyahətə çıxıblar. Elə bu zaman onu təpiklə vurub yuxudan oyatdılar, döyə-döyə paşanın yanına gətirdilər. Paşa onu öldürtmək istədi. Vəzir, vəkil qoymayıb dedilər:

– Paşam, qoy desin görək bunlar kimdi? Yəqin bunlarda söz var.

Paşa izn verdi. Qənbər dedi:

– Paşa sağ olsun, sənin dərşaya atdırdığın oğlan Öləşşəhər hökmüdarı Həmid şahın oğlu şahzadə Mahmuddu. Atasının tək oğludu, ova çıxmışdı. Yuxuda sənin qızın Nigar xanımı ona buta verdilər. Butasının dalınca gəlib bura çıxmışdı ki, dərşaya atdırdın.

Paşa əlini alınə verib fikrə gedəndə, Qənbərin yadına Mahmud düşdü, aldı görək ağlaya-ağlaya nə dedi:

Qalxdı, köç eylədi divana könlüm,
İstər yola varsın, yoldaş bulunmaz.
Hər yana baxıram yoxdu kimsənəm,
Mənim bu könlümə sirdaş bulunmaz!

Arvadın sitəmi kəndi haldandı,
Namərdin ilqarı sözlə dildəndi,
Arvad el uşağı, oğul beldəndi,
Oğul ələ düşər, qardaş bulunmaz!

Qənbər ağılar əlim Mahmuda yetməz,
Bir də gəlib gözüm önündən ötməz,
Yalnız igidlərin sınığı bitməz,
Dərya kənarında bir baş bulunmaz!

Cəlal paşa əlini gözünün üstündən çəkdi. Tutduğu işdən çox peşman olmuşdu. Necə deyərlər, son peşmançılıq fayda verməz. Paşa Qənbəri azad eləyib barigahda saxladı. Qənbər burada qalsın, sizə xəbəri verim Mahmudla Nigar xanımdan:

Həftələr, aylar keçdi, Mahmudla Nigar xanımın nə ölüsündən, nə dirisindən xəbər verən olmadı. Hamının ağına gəldi ki, onların meyidlərini naqqa balıq çoxdan yemişdir. Günlərin bir günü Salman adlı bir bağban dənizin qırağında sax-şəvəl içərisində Mahmudla Nigar xanımın meyidini gördü. Onlar qucaqlaşmışdılar. Salman bağban hay saldı, adamlar tökülüb gəldilər. Mahmudla Nigar xanımı elə qucaqlaşmış halda qəbiristanlığa apardılar. Qəbir qazdılar ki, ikisini də bir qəbirdə dəfn eləsinlər. Elə bu zaman Qaraca oğlan adlı bir haqq aşığı gəlib çıxdı. Adamları yara-yara lap qabağa keçdi. Təlqin oxuyan mollaı dayandırdı. Sazı döşünə basdı. Mahmudla Nigar xanımın başının üstündə aldı görək nə dedi:

Yoxluxdan hər şeyi vara gətirən,
Müşkülümə şəfa əta təkhatək!
Hər bir kəsin urzasını yetirən
İmdad eylə, yetiş dada təkhatək!

Xeybəri, uşyamı zara gətirən,
Salsalı dəstində xaka yetirən,
Günə iqrar verib bada çatıran,
Müşkülüm var, yetiş dada təkhatək!

Ey düldülü Qənbər şahı Xorasan,
Onların vələdi Həsənü Hüseyin,
Bu iki cavana dərman verəsən,
Qüdrət, özün imdada təkhatək!

Söz tamama yetən kimi, göy atlı, göy əmmaməli bir şəxs gəlib dedi:
– Bura niyə yığışıbsınız?
Dedilər:
– Bu aşiqi-məşuqu dəfn edirik.

Üstelik əhvalatı ona nağıl elədilər. Göy atlı dedi:

– Ey aşiq, məşuq, qalxın ayağa, daha yatdığınız bəsd.

Söz ağzından qurtaran kimi, Mahmudla Nigar xanım asqırıb ayağa qalxdılar. Camaatın başı onlara qarışanda baxdılar ki, göy atlı yoxdu, qaibə çəkilməmişdir. Onu gözdən qoyduqlarına çox vaysındılar.

Bəli, muştuluqçu getdi Cəlal paşaya xəbərə, Cəlal paşa bu xəbərdən çox şad oldu, yoxsullara ənam payladı. Qırx gün, qırx gecə ziyafət verdi, şadyanalıq keçirdi. Ziyafətdə aldı Mahmud görək nə dedi:

Ölən şəhərdən bir cüt oğlan gəldi,
Mey içibən məskən oldu Misirdə.
Cail idi kəndi halın bilmədi,
Dildən dilə dastan oldu Misirdə.

Həç rəhmə gəlmədi zalım cəlladlar,
Bir yana çatmadı dadı fəryadlar,
Burda yer ağladı, göydə buludlar,
Qiyamət nüməyan oldu Misirdə.

Əmr eylədi bəy, Mahmudu götürün,
Götürübən göz evindən itirin,
Yusif gəldi Züleyxadan ötürün,
Yeddi il zindənda qaldı Misirdə.

Söz tamama yetdi. Cəlal paşa Mahmudla qızı Nigar xanımdan üzr istədi. Yeddi gün, yeddi gecə şənlilik keçirdi. Toyu toya qatdılar, qızı Nigar xanımı Mahmuda, vəzirin qızı Səmayə xanımı da Qənbərə verdi.

Mahmudla Qənbər bir müddət Misirdə qaldılar. Cəlal paşa ilə vəzir onlara çox hörmət eləməkdə olsunlar. Sizə xəbəri verim Mahmudun ata-anasından.

Günlərin bir günü yeməkdən fariq olanda ata-anası Mahmudun yanında düşdü, dedi:

– Ey dili qafil, mən nə eləyirəm? Ata-anamın ağlamaqdan indi göz-
ləri kor olub.

Birbaş Cəlal paşanın barigahına gedib dedi:

– Paşa, izn ver, vətənə gedək. Ata-anamız indi gecə-gündüz ağla-
yırlar.

Cəlal paşa razı oldu, günü sabah onları qoşunla, qəflə-qatırla Ölən-
şəhərə yola saldı. Onlar uzun yol getdilər. Yetmiş beş ağac qalanda

Həmid şah, Əhməd vəzirə muştuluqçu getdi. Həmid şah xəzinənin ağzını açdırdı, muştuluqçu nə qədər istəyirdi, ləl, mirvari, qızıl götürdü.

Bəli, şahzadə Mahmud, Nigar xanım, Qənbər, bir də Səmayə xanıma qırx gün, qırx gecə toy elədilər. Onların toylarını ustad aşiq bu duvaq-qapma ilə sona çatdırdı:

Bircə gözəl istərəm bu osafda,
Gözəllər içində xub tər olsun.
Qaşı qövs-qüzeh, kiprik xunriz,
Gözləri nərgiz tək xoş nəzər olsun.

Təlləri xurmayı, zülfü siyahı,
Cəmalı məhv edə şövqünə mahı,
Gərdəni çəkilməmiş tazə sürəhi,
Mələyik hurizən bir bəşər olsun.

Cübbəsi müdəvvər bədri tək bəyaz,
Səfalının işvə, qənzə rəsmi naz,
Canlar almağa olsun gərək çəpdaz,
Cəlladi xunfəşan əlhəzər olsun.

Üzəri innabı, buxağı hübab,
Xizri çöhrəsinə edə iztirab,
Sibi zənəx, püstə dəhan, ləli nab,
Nəfəsi gül kimi müşk ənbər olsun.

Sinəsi ağ ola, üzü meydanı,
Məmələr qübbə tək zər giribanni,
Beli nazik ola, sağrısı canrı,
Qəddi-qaməti sərvə sənubər olsun.

Sümükləri xırda, əndami sadə,
Əl-ayağı bənzər ola şəmşadə,
Ələ düşsə bir beləsi dünyadə,
O kəsin iqbali sərəsər olsun.

Ləhcəsi ahəstə, üzü xoş gülən,
Kəlməşünas, əhli-kəmal, dərd bilən,
Aşına olmaya onla hər gələn,
Əhdi iqrarında mütəbər olsun.

*Mahmudla
Nigaz*

Hamam hamam içində, xəlbir saman içində, dəvə dəlləklik elər köhnə hamam içində, qarışqa şıllaq atdı, dəvənin budu batdı. Hamam-çının tası yox, baltaçının baltası yox, orda bir tazı gördüm, onun da xal-tası yox. Qarışqa mindik, çayı keçdik, yabaynan dovğa içdik.

Günlərin bir günündə, Məmmədnəsir tinində, göy yalan belində, biri var idi, biri yox idi, iki qardaş tacir var idi. Bu qardaşların heç birinin övladı yox idi. Bunlar rəhm əllərini açdılar, yetim, yesirə pul verdilər. Ehtiyacı olanlara əl tutdular. El duası müstəəccüb olar. Ay ötdü, il do-landı, tacirlərin arvadları hamilə qaldı. Tacirlərdən birinin adı Qadir, birinin də adı Nadir idi. Aylar gəlib keçdi, xoş gün, xoş saatda arvadlar bari-həmlərini yerə qoydular. Qadirin bir oğlu oldu, Nadirin də bir qızı. Böyük şadlıq keçirdilər. Ağ saqqal, qara saqqal, ağ birçək toplandı. Oğlanın adını Qənbər qoydular, qızın da dadını Arzı. Hər iki qardaş and-iman, əhdi-peyman elədilər, göbək-kəsmə Arzını Qənbərə nişan taxdılar. Uşaqları dayələrə tapşırdılar. Arzıyan Qənbər bir yerdə oynayırdılar, bir yerdə gəzirdilər, bir yerdə yeyib içirdilər. Elə idi ki, bir-birindən ayrı dura bilmirdilər. Nağıllarda illər tez gələr. Uşaqlar yeddi yaşa doldular. Elə bu vaxt Qənbərin dədəsi Qadir naxoşlayıb rəhmətə getdi. Qardaşı Nadir onu dəfn-kəfn eləyəndən sonra arvadına dedi:

– Arvad, Qənbərə elə baxarsan ki, o özünü dədəsiz hesab eləməsin. Onun dədəsi indi mənəm. Arzını bir istəyəndə onu iki istəməlisən.

Arvad dedi:

– Kişi arxayın ol, mən onu Arzıdan ayırmaram.

Bəli, Nadir Qənbərlə Arzını mollaxanaya oxumağa qoydu. Arzıyan Qənbər oxumağa fikir vermirdilər. Onların fikirləri sevişməkdə, sözləşməkdə idi. Qol-boyun mollaxanaya gedirdilər, qol-boyun da evə qayırdılar. Bir gün molla Arzıya dedi:

– Qızım, iki məhəbbət bir yerə sığışmaz. Gərək birini tutasan, o birini buraxasan. Ya dərs oxu, ya əmin oğlu Qənbərə ərə get. Bir də ki, nə bilirsən, bəlkə sən onu sevirsen, o səni sevmir, elə belə gəzmək istəyir. İndi mən səni öyrədim, sən onu sına, gör səni ürəkdən sevir, ya yox. Qızım, dərsdən çıxanda apar bilərziyini qoy bulaq başında. Gözlə Qənbər gəlsin. Əgər, Qənbər bilərziyini götürüb, öpüb gözünün üstünə qoysa, bil ki, o da səni sevir. Yox öpmədi, götürüb kənara atdı, bil ki, səni sevmir.

Mollanın sözü qızın ağına batdı. Molla dediyi kimi elədi. Bilərziyiyni aparıb qoydu bulaq başına. Qənbər onun dalınca bulağa gəldi. Arzı gizlənmişdi. Qənbər Arzının bilərziyini gördü, götürüb öpdü, gözünün üstünə qoydu. Arzı bunu görən kimi, Qənbərin gözlərinə görünmədi, başqa yolla evlərinə getdi.

Arzıyan Qənbərin mollaxanaya oxumağa qoyulmasından bir neçə il keçmişdi. Amma onların nə cür oxumasından bir səda gəlmirdi. Bir gün Nadir getdi mollanın yanına. Salam–kalamdan sonra, soruşdu molladan:

– Uşaqlardan bir səs–səda gəlmir. Necə oxuyurlar?

Molla gülümsünüb dedi:

– Tacir, uşaqlar oxumağı o qədər yox, sevişməyi yaxşı bilirlər.

Tacir bərk tərlədi, hirsindən burnundan tüstü qalxdı. Tərini silib dedi:

– Aha, belə imiş. İndi mən nə cürə eləyim, molla?

Molla dedi:

– Çarəsi budur ki, sən bunları götür, apar evə. Bunlardan oxuyan çıxmaz. Bunlar bir–birinə aşıqdirlər, toylarını elə.

Nadir tacir bərkdən Arzıyan Qənbərə dedi:

– Durun yığışdırın şey–şüylərinizi, gedək evə. Evdə başınıza oyun gətirəcəyəm.

Nadir tacir bunları mollaxanadan çıxarıb gətirdi evə. Evdə Qənbərə dedi:

– Quzuları aparıb axşama kimi hər gün otararsan. Sənin işin bu.

Arziya da dedi:

– Sənin də işin ev çöl, bulaqdan su gətirmək, xırda, böyük işlər olacaq.

Bəli, hər gün səhər tezdən Qənbər quzuları qabağına qatıb otarmağa aparırdı, Arzı da qab, paltar yuyardı, ev süpürərdi, su gətirərdi, daha çox necə deyərlər, başlarını qaşımağa vaxtları qalmazdı. Onlar bir–birini tez–tez görə bilmirdilər, lap yanıb qovrulurdular. Bir gün Arzı qəsdən tuluğun içində olan suyu yerə tökdü. Nənəsi gəlib su götürmək istəyəndə, gördü tuluxda su yoxdu, dedi:

– Arzı, qızım, tuluxda su yoxdu, qurtarıb.

Arzı dedi:

– Nənə, tuluğu ver, gedim su gətirim.

Nənəsi dedi:

– Ax, necə getməyə hazırsan? Gedib Qənbərə rast gələcəksən, başın qarışacaq, gec gələcəksən. Get, ancaq gec gəlsən, öldürərəm səni. Qənbəri görsən məhəl qoyma.

Arzı dedi:

– Vallah, nənə, bu anda, bu imana tez gələcəm.

Arzı tuluğu götürüb bulağa su gətirməyə getdi. qənbər dağdan onu gördü. Dağdan enib bulaq başına gəldi. Arziyə görə nə dedi:

Arzım yeni bulağa,
Səsi gəldi qulağa.
Arziyə peşkəş olsun,
Şirvan, Təbriz, Marağa.

Qız Qənbərə cavab vermədi. Bulağın başına getdi, tuluğunu doldurdu, əl-üzünü yudu. Tələsik tuluğu atdı çiyinə, evə getdi. Nənəsi ona şillə çəkib dedi:

– Gedib gördünmü Qənbəri? Onunçün gec gəldin?

Arzı ağlaya-ağlaya dedi:

– Nənə, bu anda, bu Quranda Qənbəri görmədim. Tələsdiyimdən bilərziyim də su başında qalıb, bulaqda.

Nənəsi qışqıra-qışqıra dedi:

– Bilərziyi qəsdən qoymusan su başında, bir də gedib Qənbərlə görüşərsən? Ay feldar, tez get bilərziyi gətir. Yoxsa səni tikə-tikə doğraram.

Arzı getdi bulaq başına. Gördü Qənbər bulağın yaxınlığında quzu otarır. Aldı görə nə dedi:

Tuluğumu doldurdum,
Dolu deyən qaldırdım,
Dinim, imanım Qənbər,
Bilərziyim saldırdım.

Aldı Qənbər cavabında:

Hə gülşənim, gülşənim,
Güllər yerə döşəni,
Bilərziyin üstündə,
Nə var idi nişanı?

Aldı Arzı:

Hə gülşəni, gülşəni,
Güllər yerə döşəni.
Bilərziyim üstündə
Arzı Qənbər nişanı.

Aldı Qənbər:

Ərəb atlı tazılı,
Ceyran körpə quzulu.
Bilərzinin üstündə
Nə var idi yazılı?

Aldı Arzı:

Ərəb atlı tazılı,
Ceyran körpə quzulu.
Bilərzinin üstündə
Arzı Qənbər yazılı.

Aldı Qənbər:

Bu sular uluq-uluq,
Qızlar dolduru tuluq,
Bilərzinin tapana
Nə verirsən muştuluq?

Aldı Arzı:

Bu sulaq uluq-uluq,
Qızlar dolduru tuluq.
Bilərzim tapana,
Şirin canım muştuluq.

Qənbər Arzıya ləng cavab verdiyindən Arzı kədərləndi, gözləri yaşla doldu, aldı görək dübarə nə dedi:

Baxçamızda gül bitdi,
Ətri məni məst etdi.
Sana deyirəm, Qənbər,
Ləl bilərzim itdi.

Aldı Qənbər:

Arılar çəməndədi,
Mənim gözüm səndədi,
Gəl, gəl, ver muştuluğum,
Bilərziyin məndədi.

Qucaqlaşib doyunca öpüşdülər. Qənbər bilərziyi Arzının qoluna bağlayıb dedi:

– Arzı can, tez get evə, nənən səni döyər.

Arzı tuluğu çiyinə aşır, Qənbərdən ayrıldı, tez getdi evə. Nənəsi bir yarmaca götürdü, onu canı qaralınca döydü, dedi:

– Bilərziyi qəsdən bulaq başında onun üçün qoymuşdun ki, qayıdıb Qənbərlə doyunca görüşsən.

Axşam oldu Nadir evə gəldi. Arvadı bütün əhvalatı, beş-onunu da üstə qoyub, ona danışdı. Nadir tacir hirsli dedi:

– Mən əhdi pozdum, Arzını Qənbərə verməyəcəyəm.

Arvad dedi:

– Axı başı batmış qız da onu sevir.

Nadir tacir dedi:

– Bəs nə çarə?

Arvad dedi:

– A kişi, küp qarısının əfsunu, cadusu daşdan keçir. Onu çağıraraq, pul basaraq ovcuna, ya aralarını vurdurar, ya da başını batırar.

Nadir dedi:

– Atan rəhmətlik, çarəsi elə budu. Tez küp qarısını çağır.

Arvad gedib küp qarısını evinə gətirdi. Qarı da bir qarı idi. Sən görən qarılardan deyildi, min fənd bilirdi, min fel. Ağıllını dəli eləyirdi, dəlini ağıllı. Xalis at maralı idi. Arvad küp qarısına dedi:

– Arzıynan Qənbərin arasını elə vurarsan ki, itnən pişik kimi olsunlar. Bunu eləyə bilərsənmi?

Qarıya bir çəngə pul verdilər. Qarı arvada dedi:

– Südünnən sağ, qat xörəyə. Ver yesinlər, olsunlar bacı-qardaş.

Qarının dedikləri Arzıya əyan oldu. Arvad qarı dediyi kimi südünü sağıb xörəyə qatdı, gətirib qoydu Arzıynan Qənbərin qabağına. Qənbər istədi xörəkdən yesin. Arzı onun biləyindən tutub dedi:

Yemə Qənbərim yemə,
Sir söz nənəmə demə.
Bir nimçə xörək indi,
Şəkərə dönsə yemə.

Aldı Qənbər:

Dan yerləri atıbdı,
Xoruzları yatıbdı.
Bəlkə də bu xörəyə
Nənən ağı qatıbdı?

Aldı Arzı:

Dan yerləri atıbdı,
Xoruzları yatıbdı.
Nimçədəki xörəyə
Nənəm südün qatıbdı.

Aldı Qənbər:

Çək tellərini dara,
Ağ üstdən örtmə qara.
Qardaş bacını almaz,
Alsa düşər azara.

Aldı Arzı:

Hey hatıbdı, hatıbdı,
Qoyun, quzu yatıbdı.
Qənbər xörəyi yemə,
Nənəm südün qatıbdı.

Aldı Qənbər:

Tərəcəməz dolu daş,
Bir yastığa qoyaq baş.
Bir nənədən olmadıq,
Necə olduq bacı-qardaş.

Bəli, Arzıynan Qənbər xörəyi yemədilər. Hərəsi bir loxma yavan çörək yeyib işlərinə getdilər. Arvad bir ağac götürüb, düşdü Arzının üstünə, qolu yorulunca döydü, dedi:

– Yəqin Qənbəri sən qoymadın yesin, onu bil ki, qoymayacağam, Qənbərə nəsisib olasan. Ondan əlini üz.

Arzı o biri evə keçən kimi, küp qarısı içəri girdi, dedi:

– Xörəyi yedilərmə?

Arvad dedi:

– Yox yemədilər.

Qarı dedi:

– Quzu kəsdir, ətindən qızarma bişir. Qənbərin payına ağı qat, zəhərlənib ölsün, canınız da qurtarsın.

Arvad qarını yola salandan sonra, Qənbəri çağırır dedi:

– Qənbər, get bir quzu gətir kəsək. Yadıma quzu ətinin qovurması düşüb.

Qənbər gedib bir quzu gətirdi verdi əmisi arvadına. Əmisi arvadı quzunu kəsdirdi, soydurdu, ətindən bir qazan qovurma bişirdi. Qənbərin payına ağı qatdı. Qənbər günorta üstü gəlib əmisi arvadından yemək istədi. Əmisi arvadı ona dedi:

– Sənə bir nimçə qovurma saxlamışam, götür ye, ləzzətlidir.

Qovurmaya ağı qatıldığı Arziyə əyan olmuşdu. Qənbər qovurmanı yemək istəyəndə, Arzı onun biləyindən tutdu. Aldı görək nə dedi:

Yemə, Qənbərim, yemə,
İnanma ağı kəmə.
Quzu qovurmasına
Ağı qatıbdı, yemə.

Qənbər yemədi, dedi:

Bu gün çərşənbədi,
Könlünə düşən nədi.
Od yanar tüstü çıxmaz,
Qazanda bişən nədi?

Qənbər bir baş soğan, bir parça çörək qoydu qoynuna, çıxıb getdi quzuya. Nadirin qonşuluğunda bir zor tacir var idi. Bu tacirin on beş ərgən oğlu var idi. Böyük oğlu Arziyə aşiq idi. Ancaq Arzı ona dil vermirdi. Bir gün qarı gəldi arvadın yanına, dedi:

– Niyə dağa, daşa düşürsünüz. Qonşunuzun oğlu Arzıdan yana dəli-divanadi. Arzını verin ona qurtarıb getsin. Qənbər də qılıncsız, zəhərsiz ölsün. Razısınızsız gedim, deyim elçi göndərsinlər.

Dedilər:

– Get de, elçi göndərsinlər, razıyıq.

Qarı gedib oğlan evinə, dedi:

– Qızın dədəsini, nənəsini razı salmışam. Tez elçiliyə gedin, toya başlayın.

Tacir elə həmin gün Arziyə elçiliyə getdi. Söhbət gödək oldu. Atası qızı Arzını verdi tacirin böyük oğluna. Elçi gedəndən sonra Qənbər gəldi evə. Arzi ağlayırdı, gözlərinin yaşını silə-silə Qənbərə dedi:

– Qənbər, bilirsən nə var?

Qənbər dedi:

– Arzi can, bilmirəm.

Arzi dedi:

– Atamın yanına elçiliyə gəlmişdilər. Atam məni tacir Qulu xanın böyük oğluna ərə verdi. Bir çarə.

Elə bil bu xəbər Qənbərə ox kimi dəyib ürəyindən keçdi. Handan-hana özünə gəlib dedi:

– Arzıcan bunun çarəsi yoxdu. Qulu xan yarım padşah tacirdi. Mən ona nə edə bilərəm? Ürəyimdən başqa köməyim yoxdu.

Arzi dedi:

– Get şaha şikayət elə, bəlkə Allah könlünə rəhm saldı sənə, kömək elədi.

Qənbər əmisi arvadının yanına gəlib dedi:

– Əmicanı, ta mən burada qala bilmərəm. Çörəkdən-zaddan ver, baş alım, bu ölkədən gedim.

Əmisi arvadı bunu Allahdan istəyirdi. Şad olub dedi:

– Nə istəyirsən götür, tək rədd ol get.

Bəli, Qənbər çörəkdən-zaddan götürdü. Arziynan görüşdü, yola düşdü. Az getdi, üz getdi, dərə, təpə, düz getdi, ta ki, gəlib çatdı. Əcəm vilayətinə. Əcəm şahın yanına. Şah ondan soruşdu:

– Nə istəyirsən, diləyin nədi:

Aldı Qənbər görək nə dedi:

Şah oğlu şahizada,
Gəlmişəm sana dada.
Gücüm yoxdu alayım,
Xan, Arzım getdi bada.

Şahın Qənbərə rəhmi gəlib dedi:

Durun-durun görəlim,
Aşiq halın soralım.
Çağırın xəzinədarı,
Aşığa mal verəlim.

Aldı Qənbər:

Aşiq malı neyləyir.
Dünyaları neyləyir?
Aşiq dada gəlibdi,
Səndən imdad diləyir.

Şah rəhmə gəlib dedi:

– Qoşun göndərin, bu aşiqin sevgilisini alıb versinlər özünə.

Vəzir dedi:

– Şahım, bu saz aşığıdı, haqq aşığı deyil.

Padşah dedi:

– Haqq aşığı olmasını nədən bilmək olar?

Vəzir dedi:

– Haqq aşığınkı vergidi. Əgər baxçanızda hansı meyvələr var, onu bilsə haqq aşığıdı.

Padşah dedi:

– Aşiq, bizim bağçamızda hansı meyvə ağacları var.

Aldı Qənbər görək nə dedi:

Alma, ərik, halicə,
Qovun, qarpız bu necə,
Heyva yedim saraldım,
Nargilə, həm narincə.

Baxdılar ki, Qənbər həqiqətən haqq aşığıdı. Şah Qənbərə çoxlu qoşun verdi. Qoşun böyüyünə tapşırıdı:

– Aşığın sevgilisini zorla alıb özünə verərsiniz.

Qənbər qoşunla getməkdə olsun. Gəl sənə xəbər verim Arzının nənəsindən.

Arzının nənəsinə qarı xəbər verdi ki, Qənbər, şaha şikayətə gedib. Şah da ona çoxlu qoşun verib. Qoşun gəlib zorla Arzını alıb Qənbərə verəcək. Arvad qarıya çoxlu xələt verib dedi:

– Qarı nənə, bu xələt sənin olsun, bir fəndlə qoşunu geri qaytar.

Qarı dedi:

– Bax mənim gözüm üstə. Dayanma, bir qazan halva çal. Bir tən-
dir də çörək bişir, mənə ver. Sonrasınan işin yoxdu.

Arvad qarı dediklərini hazırladı, verdi qarıya. Qarı hər yuxa çörəyin
arasına bir az halva qoydu. Özü də qara paltar geyib, başına qara çarşab
örtdü. Gedib yol kənarında oturdu, gəlib-gedənə halva paylamağa baş-
ladı. Bir neçə gün keçdi. Bir gün qarı gördü ki, bir toz qopdu, bir qiyamət
oldu, gəl görəsən, qoşunun ağzı açıldı. Qarı bərkdən ağlayırdı, başına
döyürdü, üzün cırırdı. Qənbər təəccübləndi. Onun yanında qoşunu da-
yandırdı. Görək qarından nə soruşdu:

Altımız buradandı,
Üstümüz yaradandı.
Qarı suval edirəm,
Gəlişin haradandı?

Qarı cavabında dedi:

Altımız buradandı,
Üstümüz yaradandı.
Əgər suval edirsən,
Gəlişim obadandı.

Aldı Qənbər:

O yanımız dağmıdır?
Bu yanımız dağmıdır?
Qarı, səndən soruram,
Arzım ölüb, sağmıdır?

Qarı yalandan ağlaya-ağlaya dedi:

– Kaş dədəsi, nənəsi öləydi, Arzı ölməyəydi. Dilim qurusun, dilim
gəlmir deməyə, Arzı, Qənbər deyə-deyə öldü. Getdi haqq evinə. Mən
göz yaşı tökə-tökə onun ağız acısını – halvasını paylayıram.

Qənbər başına, gözünə döydü. Gözlərindən yaş yerinə qan tökdü,
qoşunu geri qaytarıb dedi:

– Mən sizin Arzım üçün aparırdım. Arzım ki, ölüb, siz geri qayıdın.

Qənbər istədi baş götürüb getsin, ya da özünü öldürsün, ya da çaylara atsın. Yenə də öz-özünə dedi ki, mən Arzımın qəbrinin üstündə ölməliyəm.

Bəli, gəlib əmisi evinə çıxdı. Nə gördü, nə görsə yaxşıdı? Arzı həyətdə paltar yuyur. Sevindiyyindən gözlərindən qanlı yaş töküldü. Arzı da Qənbəri gördü. Aldı görək nə dedi:

Qapıda duran adam,
Boynunu buran adam,
Getmişdin şaha dada,
Hanı şahdan bir adam.

Aldı Qənbər:

Nə oldu, qarıdan oldu,
Zülfü sarıdan oldu,
Qoşunum geri döndü,
Bu iş yarıdan oldu.

Aldı Arzı:

Alasan, ha alasan,
Meylin bəri salasan,
Məni ərə verdilər,
Sən sağlıqnan qalasan.

Aldı Qənbər:

Almışdım, ha almışdım,
Meylim sənə salmışdım.
Bəman qarı qoymadı,
Mən ki, səni almışdım.

Aldı Arzı:

Qənbər, Qənbər, xas Qənbər,
Nə tutubsan yas Qənbər?
Arzın səfərə gedir,
Ürəyini bas Qənbər.

Aldı Qənbər:

Alasan, ha alasan,
Meylin bəri salasan,
Qarqaram, ərin ölsün,
Sən də mənə qalasan.

Qənbər içəri girən kimi qəşş eləyib, yerə yığıldı. O biri tərəfdən tacir Qulu xanın adamları gəldilər. Qızı xına otağına apardılar. Gəldilər qızı bəzəməyə. Qızın gözlərindən qan-yaş gəlirdi. Qənbər də ayılıb qapıda durmuşdu, heç yerə getmirdi. Bir nəfər məşşatə gəldi ki, qızın başını bəzəsin. Bunu Qənbər görəndə dözə bilməyib aldı görək nə dedi:

Hey hökülsün, hökülsün,
Qarlı dağlar sökülsün.
Arzımı bəzəyənin
On barmağı tökülsün.

Qənbərin ağzından söz qurtaran kimi, məşşatənin barmaqları dibindən qopub yerə düşdü. Başqa bir məşşatə gəldi, gəlinin başını bəzəmək istəyəndə, Qənbər ona baxdı. Dedi:

Mən Qənbərəm dağ kimin,
Titrəyən yarpaq kimin,
Arzımı bəzəyəni
Qara geysin zağ kimin.

Bu məşşatə hələ gəlinin başını bəzəmək istəyirdi. İşə təzə başlayanda, ona xəbər gəldi ki, evin uçub, ailən, uşaqların hamısı evin altında qalıb. Məşşatə bu xəbəri eşidəndə durub başına döyə-döyə qaçdı evinə tərəf. Belə-belə hər kəs gəlinin başını bəzəməyə gəldisə, hamısını Qənbərin qarğıışı tutdu.

Qənbər qapıda dayanmışdı. Arvadlar bir-birinə baxıb dedilər.

– Qoyun Qənbər özü gəlinin başını bəzəsin. O, qapıda dayanıb. Bəd duası özünə kar eləməz.

Qənbər dedi:

– Əmicanı, Arzımın mən başını bəzəyəyəm.

Arvadlar dedilər:

– Qoy bəzəsin, əmisi qızıdı, eybi yoxdur. Hər kəs qızın başını bəzəsə, Qənbərin bəd duası onu tutacaq. Əlac yoxdur, qoyun özü bəzəsin.

Qənbər dedi:

– Mən qızın başını bu şərtlə bəzəyirəm. Hər paltarını geydirəndə, qızdan bir öpüş alaram.

Dedilər:

– Eybi yoxdur, qoy alsın, əmisi oğludu.

Qənbər elə də elədi. Hər paltarını geydirəndə qızdan bir öpüş aldı.

Bəli, tacir oğlanları gəldilər ki, gəlini aparsınlar. Gəlinin qolundan tutub qapıdan çıxartdılar, Qənbər də qarıya çıxdı. Dedi:

Ata vurdum qantarma,
Qan elərsən qurtarma,
Arzım minən atları,
Görüm olsun bel sarma.

Hansı atı gətirdilər ki, Arzını mindirsinlər, hamısının beli sındı. Qənbərdən çarə istədilər. Qənbər dedi:

– Qoyun, öz atımı gətirim, gəlin minsin.

Qənbər öz atını tövlədən çəkib gəlini mindirdi. Atın cilovunu özü çəkirdi. At onun dabanını ayaqladı. Qənbərin dabanından qan axmağa başladı. Qənbər dedi:

Hannan, Arzı can, hannan,
Məhəbbətin çıxmaz candan.
Cilavın çəkirəm mən,
Dabanım doldu qannan.

Qız atın belində Qənbərin sözünü eşitdi. Dedi:

Hannan, Qənbərim, hannan,
Məhəbbətin çıxmaz candan,
Dabanından gələm qan,
Gəlsin mənim didəmədən.

Qənbər gəlin duvağın qaldırdı. Baxdı ki, gəlinin gözlərindən çay kimi qan axır. Qulu xan bunu görəndə bir qamçı götürüb, – bütün işlər bundadı, – deyə, döyməyə başladı.

Bəy oğlu küləçə boy,
Etdi xan Arzıma toy,
Kərəsin mən almışam,
Ayranın başıva qoy.

Bu söz qızın acığına getdi. Atın üstündə dedi:
– Əmim oğlu, əvvəllər mənə çox sevirdi. İndi mənə böhtan atır.
Mən aydan arı, sudan duruyam.
Aldı Arzı:

Ha elədi, elədi,
Altundan pul elədi,
O mana dəyməyibdi,
Neçin böhtan elədi?

Aldı Qənbər:

Ha elədim, elədim,
Altunu pul elədim,
Ha mən ağac zoriynan,
Sana böhtan elədim.

Arzı məsələni bildi ki, Qənbər bu sözü elə-belə demişdi, ürəyi sakit oldu.

Bəli, gəlini bəyin qapısına gətirdilər, içəri evə apardılar. Qənbər qapıda bir avsun, bəddua söylədi.

Aldı Qənbər:

Mənnən olan geriyyə,
Getməsin irəliyyə,
Arzım girən evləri,
Gecə afat bürüyə.

Qənbərin saçının biri qızıl, biri də gümüş idi. Qənbər bir ah çəkdi. Evin ortasında böyük bir çay əmələ gəldi. Gəlin bir yanda, yeznə bir yanda qaldı. Gəlinin yanına getmək istəyən suya düşüb ölürdü.

Qənbər çayın qırağına düşdü. Ac-susuz, gözü yaşlı burada qaldı.

Axşam oldu. Qulu xanın böyük oğlu gəldi. Gəlinin yanına getdi. Ha gözlədilər, səsi çıxmadı. Gəlib içəri girdilər, gördülər ki, oğlan çoxdan suda boğulub ölmüşdür. Tacirə xəbər getdi. Tacir dad-fəqan eləyib dedi:

– Bu Qənbərin işidi. Tacir Qulu xan oğlunun meyidini başqa evə apardı. Tacir bir molla çağırtdı. Arzının kəbinini ölən oğlundan kiçiyinə, on dördüncü oğluna kəsdirdi.

Bu oğlu da getdi içəri, geri qayıtmadı, baxdılar ki, o da suda batıb ölmüşdür.

Belə-belə oğlanlarının hamısına bir-bir Arzının kəbinini kəsdirdi. Amma, çifayda, onlar hamısı Arzının yanına gedəndə öldülər. Tacir oğulsuz qaldı. Ağlaya-ağlaya dedi:

– On beş oğlumu verdim badi-fənayə, indi növbə özümündü qızın kəbinini özümə kəsdirəcəyəm, qoymayacağam Qənbərə çata.

Tacir Qulu xan qırx gün yas saxladı. Sonra bir molla çağırtdı, Arzının kəbinini özünə kəsdirdi.

İndi sizə nədən xəbər verim. Arzı gəlin otağında tək qalmışdı, darıxırdı. O, bir gün dama çıxdı ki, baxıb görsün Qənbəri görə bilirmi? Çayın qırağında Qənbəri gördü, Qənbər də onu gördü. Arzı qaça-qaça damdan yendi aşağı, Qənbərin yanına getdi. Gördü Qənbər ac-susuzluqdan ölüm ayağına çatmışdır. Qucaqlayıb üz-gözündən öpdü. Göz yaşlarını bir-birinə qatdılar. Qız oturdu Qənbərin yanında. Qənbərin başını dizinin üstünə aldı. Qənbər həsrətlə onun üzünə baxırdı. Davam gətirə bilmir, elə hey ağlayır, qan-yaş axıdırdılar. Qənbər ağlaya-ağlaya sevgilisinə dedi:

Mən getdim, anam qaldı,
Oduma yanan qaldı,
Nə dünyadan xeyir gördüm,
Nə bir nişanam qaldı.

Dübarə dedi:

– Ya Rəbbi, al əmanətivi, daha cəbrə taqətim yoxdur. Söz ağzından çıxan kimi, bir neçə dəfə ah çəkib, canımı sevgilisi Arziya tapşırtdı. Baş qızın dizinin üstündə öldü.

Arzı qışqırdı, dad-fəryad elədi. O, əvvəl-axır elə bildi ki, Qənbər sağdı, onu bir neçə dəfə tərpedib, çağırtdı, Qənbərdən səs gəlmədi. Baxdı ki, elə bil Qənbər min ildi ölüb, dedi:

– Vay, vay, vay yarım getdi, mən necə eləyim. Aman-aman onsuz yaşaya bilmərəm. Bərkdən – Qənbər, Qənbər, Qənbərim, – deyər qışqırdı.

Yaş yerinə onun gözlərindən qan axırdı. O, birdən Qənbərin meyidinin üstünə yıxıldı. O da bir neçə dəfə ah çəkib öldü.

İndi sizə xəbəri verim küp qarısından.

Küp qarısı tacir Qulu xanın evinə gəldi ki, Arziyə baş çəksin. Tacir Qulu xandan soruşdu:

– Hanı arzı?

Tacir dedi:

– Odu, gəlin otağında.

Qarı içəri girib, ha axtardı, Arzını tapa bilmədi. Çıxdı dama, baxdı ki, Qənbərnən Arzi qucaqlaşib yatıblar. Qışqırıb tacirə dedi:

– Tacir, Arzi Qənbərin yanında, özləri də yatıblar. Bəs niyə durmusan? Axı o sənin arvadındı?

Tacir Qulu xan dama çıxıb baxdı, gördü ki, Qənbər də, Arzi da qucaqlaşib, ölüblər. Tacirin papağı başından yuxarı qalxdı. Xəncərini sivirib qarının üstünə cumdu.

– Bu qanların hamısını sən eləmişən, məlun, – deyib onun təpəsinə bir qılnc vurdu, beyni kül kimi dağılıb cəhənnəmə vasil oldu. Tacir Qulu xanın özü də partlayıb öldü. Adamlar yığışıb hər tərəfdən gəldilər. Qarı ilə tacirə lənət oxudular. Arzi ilə Qənbərə bir sərdaba tıkdılar. Arzi ilə Qənbərin meyidini sərdabənin qırağına apardılar. Meyidləri dəfn eləmək istəyəndə Xızır gəlib çıxdı, bərkdən dedi:

– Kənarlaşın, bu aşıq-məşuq nə günahın sahibidi ki, bunları diri-diri dəfn edirsiniz.

Dedilər:

– Ay canım, nə danışırısan, bunlar üç gündür ki, ölüblər.

Xızır Arzi ilə Qənbərin meyidlərinin lap yanlarına gəldi, dedi:

– Ey aşıq, məşuq, yuxuya qalmışsınız. Daha yatdığınız bəddi, qalxın ayağa.

Söz ağzından qurtaran kimi Arzi ilə Qənbər asqırıp ayağa qalxdılar, Xızır da qeybət çəkildi.

Həqiqi sevgililəri bir-birindən ayırmağın günah olduğunu hamı anladı. Tacirə və qarıya lənət oxudular. Meyidlərini itlərə atdılar. Arzının dədəsi-nənəsi də tutduğu işlərdən peşman oldular. Arzi ilə Qənbərə qırx gün, qırx gecə toy elədilər. O gündən Arzi ilə Qənbər xoş günlər keçirməyə başladılar, murad hasil elədilər. O gün olsun ki, biz də muradımıza yetişək.

Aşıq Alı
və
Əsməz
xanım

USTADNAMƏ

Dəli könül, sana soltan dedilər,
Özgülərə həkim olmaq yəni nə?
Bivəfaynan əzəl sınınamamışkan
Sonradan ona can demək yəni nə?

Dəli könül, sana nadan çağrılar,
Varıb, arxın suyun başdan bağlarlar,
Əzəliyə yaxşı, yaman yoxlarlar,
Sonrasından pəşman olmaq yəni nə?

Şikəstə Abbasın sözü ah çəkməz,
Sıfı salıb çörək verən vah çəkməz,
Bir kişi ki, xəstələyə ah çəkməz,
Özgülərə həkim olmaq yəni nə?

Ustadlar ustadnaməni bir deməzlər, iki deyərlər, birin də deyək iki olsun.

Ay arıflər, heç kəs yalqız olmasın,
Yalqız işə daşdan divar deyərlər.
Bəzircansın, aç matahın, xird eylə,
Ararlar, yükündə nə var deyərlər?

Avçı ələ alar alıcı quşu,
Sərraflar tanıyar qiymətli daşı,
Oğul atadan son artırsa işi,
El içində ona tavar deyərlər.

Qızılgülü dəstə-dəstə dərğınən,
Dərribən də pünhanlara sərginən,
Hər nə versən öz əlinlə verginən,
Yüz qadanı başdan sovar deyərlər.

Neylərəm bağçanı barı olmasa,
Neylərəm heyvanı, narı olmasa,
Bir igidin dünya varı olmasa,
Yeləksiz ox kimi çovar deyərlər.

İskəndər atlandı, çıxdı zülmatdan,
Qasım, Xızır içdi abi-həyatdan,
Söz düşsə igiddən, qılıncdan, atdan,
Süfrəni hamsından kübar deyərlər.

Ustadlar ustadnaməni iki deməzlər, üç deyərlər, biz də deyək üç
olsun, düşmənlərin ömrü puç olsun.

Qadir Allah, budur səndən diləyim,
Sən mərdi namərdə möhtac eləmə.
Qeyb xəzinəndən yetir ruzisin,
Kişini arvada möhtac eləmə.

Qadir Allah, sənin kərəmin çoxdu,
Tənəli söz xəncər, nizədi, oxdu,
Qardaşın qardaşa vəfası yoxdu,
Qardaşı qardaşa möhtac eləmə.

Namərd körpüsündən ölsəm keçməyəm,
Karvan olsam mənzilinə düşməyəm,
Əlindən cami-mey alıb içməyəm,
Sağ əli, sol ələ möhtac eləmə.

Şair olan deyər sözün varisi,
Varisi olmasa, olsun yarisi,
Qoy lap olsun gözlərimin birisi,
Bu gözü o gözə möhtac eləmə.

Dəllək Murad deyər, sözün zatını,
Əl əldən ötgündü işin çətini,
Qurda, quşa qismət elə ətini,
Atanı oğula möhtac eləmə.

Sizə haradan, kimdən xəbər verim? Göyçə mahalının Qızılvəng kəndində Qənbər adlı bir kişi var idi. Qənbər çox kasıb olduğundan ailəsini çətin dolandırırdı. Ancaq Qənbər çox bilmiş adlı-sanlı adam idi. Qənbərin böyük oğlu Alı həddi-buluğa çatmış fərasətli bir oğlan idi.

O zaman ölkədə bir quraqlıq keçdi. Qənbər kişinin taxılı gəlmədi, vəziyyəti ağırlaşdı. Qənbər kişinin arvadı ölmüşdü, ona baxan yox idi. O, belə fikir eləyirdi ki, oğlum Alını evləndirim, qoy gəlini mənə qulluq eləsin. Qənbər öz fikrini oğluna söylədi. Alı atasına heç bir cavab vermədi. Çünki elə bir gözaltısı yox idi. Qənbər kişi qızını yanına çağıraraq dedi:

– Qızım, bəlkə sən onu yola gətirəsən. O, sənin sözümdən çıxmaz.

Ancaq Alı evlənmək haqqında fikirləşmirdi, onda şairlik təbi var idi. Odur ki, ustad aşiq yanında şagird qaldı. Bir il, iki il aşiqlik sənətini ustad aşiqdən mükəmməl öyrəndi, el içində məşhur sənətkar oldu. Atasına xəbər göndərdi ki, Ağbulaqlı Şıxəli bəyin qızı İsmət xanımı gözüm tutub. Hərçənd Şıxəli bəy Aşiq Alının atası Qənbər kişiyyə tay döyüldüsə də, ancaq aşiq Alı da pis oğlan döyüldü. Özü də ustad aşiq olmuşdu. Qənbər kişi hər tərəfi götür–qoy eləyib qət elədi ki, gedim Şıxəli bəyin qızı İsmət xanımın elçiliyinə.

İlin yay fəsli idi, zəmilər biçilirdi. Qənbər kişi atını minib Qızılvəng kəndindən Ağbulaq kəndinə, Şıxəli bəyin qızına elçiliyə getdi. Ağbulaq kəndi dağ döşündə idi. Şıxəli bəyin evindən dağlar, düzlər aydın görünürdü. Şıxəli bəy eyvanda oturmuşdu, yola baxırdı. Gördü bir atlı bunun öyünə tərəf gəlir. Qənbərlə Şıxəli bəyin arasında yaxın tanışlıq var idi. Bəy baxıb gördü gələn Qənbərdir. Şıxəli bəy Qənbər kişinin əlinin əskikliyə düşdüyünü bilirdi. Dedi:

– O gələn Qənbərdir. Onun işi çox çətinliyə düşüb, var–dövləti əlindən çıxıb. Bilirəm bizdən kömək istəyəcək. Ona yaxşı hörmət eləyin, nə istəsə verin.

Qənbər kişi evə çatdı. Onu yaxşı qəbul eləyib, atını tövləyə çəktilər. Özünü otağa dəvət elədilər. Qənbər kişidən ötrü yaxşı bir məclis düzəltdilər. Qənbər kişi çörək yeməyib dedi:

– Bəy, sizin yanınıza bir xahiş üçün gəlmişəm. Onu yerinə yetirmə–səniz çörəyinizi yemərəm.

Bəy dedi:

– Qənbər kişi, de görüm xahişin nədir? – Şıxəli bəy oğlunun başına and içdi, – De, nə istəsən verəcəyəm.

Qənbər kişi dedi:

– Mən sizin qızınızı oğluma almaq üçün elçiliyə gəlmişəm. Görək razılıq verəsiniz.

Bu söz Şıxəli bəyə bərk toxundu. Dedi:

– Qənbər kişi, dilimdən and çıxdığına görə qızımı verməyə etiraz eləmirəm. Ancaq bilirəm ki, oğlun aşıqdı. Qoy onun toyunu da aşıq kimi quraq. Görün sizdən nə istəyirəm?

Şıxəli bəyin evində bir cürə saz var idi. Şıxəli bəy o cürə sazı gətirdi, sinəsinə basdı, aldı görək Qənbər kişidən qızına başlıq nə istəyir?

Elçi Qənbər, xətrin məndən qalmasın,
Bu adətlə elin işin istərəm,
Əbrudən, atlasdan, ipəkdən, şaldan,
Xara parçaların başın istərəm.

Qənbər kişi gördü ki, bu haqq-hesabla başlasa cəmi varını töksə də öhdəsindən gələ bilməyəcək. Əlacsız qalıb öz-özünə dedi:

– Bəlkə bu məni yoxlamaq istəyir. Gəl bir də soruşum görüm nə deyir? Dedi:

– Şıxəli bəy, ayrı nə istəyirsən, de gəlsin?

Aldı Şıxəli bəy görək ondan daha nə istəyir:

Gətir başlığına yeddi min manat,
Cüt qızıl bilərzik, həm qızıl saat.
Hə deməsinə də bir cüt köhlən at,
İpək heybə, yəhər qaşın istərəm.

Yeddi dəvə gətir yanında köşək,
Gələn xələtiniz olduqca qəşəng,
Ətdiyinə gətir yüz əlli şişək,
Kabab çəkmək üçün leşin istərəm.

Put yarım çay gətir, qırx beş pud şəkər,
Simavar qaynasın daim sərəsər,
On beş gün kef çəkmək hər axşam, səhər,
Qısır inək otuz beşin istərəm.

Şıxəliyəm budu sözümlün öyü,
Çağıracam toya rəyyəti, bəyi,
On beş put yağ gəti, qırx beş pud düyü,
El yeməyə əppək, aşın istərəm.

Qənbər kişi gördü ki, bütün kəndlərinin varını yığsa da yenə bu iş düzələsi döyül. Qənbər kişi xudahafizləşib evə qayıtdı. Onun əhvalı qarışıq idi. Kişi gördü oğlu nayrandı, əhvalatı mən sizə danışan kimi, oğluna danışdı. Oğlu Alı ona dedi:

– Ata, fikir eləmə. Biznən onunki tutmaz. Bir də ağzına alma. Ancaq mənə altı ay möhlət ver, səfərə çıxım.

Atası ona möhlət verdi. Aşıq Alı sazını götürüb getdi İrəvana. İrəvanda Aşıq Duraxanı tapıb əhvalatı ona söylədi. Aşıq Duraxan onun halına acıyıb dedi:

– Aşıq Alı, mən sənin qardaşın oldum. Arxayın ol gedib toy xərcini qazanarıq, qəm yemə.

Aşıq Duraxanla Aşıq Alı Türkiyəyə getmək fikrinə gələndə götürdü Aşıq Alı görək evlərinə nə yazdı.

Çox-çox salam-duva qohum-qardaşa,
Biləsiniz Al-Osmana gedirəm.
Bir dilək dilədim şahlar şahından,
Sığınmamış o sübhana gedirəm.

Alışır sinəmdə qəmli atəşim,
Düşəndə yadıma dostum, sirdaşım,
Gözləsin yolumu yarı-yoldaşım,
Sizə verib bir nişana gedirəm.

Aşıq Alı gəzər İrani Turan,
Mənim uğrumda açıqdı hər bir yan,
Mənə qardaş oldu aşıq Duraxan,
Yoldaş olub gövhərkana gedirəm.

Aşıq Alı bir neçə gün İrəvanda gəzdi, dolandı, yaxşı yerlər gördü, amma yenə qəriblik onu qüssələndirdi, el-oba yadıma düşdü, aldı görək bu münasibətlə nə dedi:

Canım cida düşdü eldən, vətəndən,
Mahənin məskəni verana qaldı.
Elə bil ayrılıb güldən, çəməndən,
Bülbülün əlacı fəğana qaldı.

Təzə gül əkmişdim mən baxtı qara,
Bulunmaz dərdimə kim eylər çara,
Xoryat əli deyər heyvaya, nara,
Sinəmdə dağlar nişana qaldı.

Alı aşığı olmuş bir əhli dilə,
Təbibisi mövladı dərđini bilə,
Bir tərəhhüm eylə sərdə aqilə,
Çünki sərdən getdi divana qaldı.

Söz tamam oldu. Aşığı Duraxan ona təskinlik verdi. Bir neçə gün gəlib keçdi. Aşığı Alı öz qonşuları Həsən kişini İrəvanda tapdı. Aldı görək nə tapşırıq verdi?

Həsən əmi bir Allahın eşqinə,
Mənim ərzim o canana deyərsən.
Sən mənim qasidim, dərddən xəbərdar,
Mən tək dərđi o tüğyana deyərsən.

Gedib ol vətənə varandan sonra,
Sən bizim elləri görəndən sonra,
Aparıb naməni verəndən sonra,
Bu sözləri yana-yana deyərsən.

Kamil bağban pasiban ol güllərə,
Vəfadarım, gözün diksin yollara,
Deynən, yolu düşdü uzaq ellərə,
Alı keçdi Al-Osmana deyərsən.

Söz tamama yetdi. Aşığı Alı yazdığı kağızı Həsənə verib evlərinə göndərdi. Aşığı Duraxan, sağirdi Aşığı İskəndər, bir də Aşığı Alı birlikdə keçdilər Türkiyəyə. Aşığı Duraxan Türkiyədə, Ərzincanda Musa ağa adlı bir dostu var idi. Aşığı Duraxan dostu Musa ağanın evinə getdi. Bəli, o gündən Aşığı Duraxanla, Aşığı Alı Musa ağayın hər toya, hər məclisə gedirdilər. Ərzincan şəhərinin Mehralı xan adlı bir xanı var idi. Mehralı xanın Aşığı Yığbal adlı bir aşığı var idi. Aşığı Yığbal çox bilikli, çox adlı,

çox da yaxşı oxuyan bir aşiq idi. Bir gün Hacının toyunda Aşiq Duraxanla Aşiq Alı oxuyan vaxtı, Aşiq Yığbal məclisə girdi. Mehralı xan belə qərara gəldi ki, Aşiq Alıyanan Aşiq Yığbal Deyişsinlər, kim bağlasa məclisdə yığılan pul onun olsun, üstəlik saz da.

Aşiq Yığbal Alıgilnən deyişəcəyini camaata bildirdi. Hər kəs öz yerində əyləşib aşıqların deyişməsini gözləyirdi. Aşiq Yığbalnan Aşiq Alı sazlarını götürüb meydana girdilər. Mehralı xan qərar verdi ki, qabaqcan Aşiq Yığbal oxuyacaq, Aşiq Alı da cavab verəcək.

Aldı Aşiq Yığbal görək nə dedi:

Kəndinə aşıqəm deyən,
Aşıqsan meydana gəl.
Namərd girməz bu meydana,
Mərdisən meydana gəl.
Gücü olan kəndisini
Öyməyi layiq deyil,
Al əlinə çöngürünü,
Bu cəngi dövrana gəl.

Aldı Aşiq Alı cavabında:

Mən dəryayam, sən adasan,
Axırsan ümməna, gəl,
Mən danışım, sən qulaq as,
Mərfəti kamala gəl,
Mən satanam, sən alansan,
Açgınan dükanını,
Malını nadana satma,
Matahın alana gəl.

Aldı Aşiq Yığbal:

Arif paşam yanında
Sənlə açaram söhbəti,
Mərifəti, təriqəti,
Anla, qan həqiqəti,
İsayısan incili sev,
Musayısan tövratı,
Məhəmmədin hümmətisən,
Boyun qoy Qurana gəl.

Aldı Aşıq Alı:

İsayıyam, Musayıyam,
Hər nəyəm öz yolunda.
Həqiqətdən xəbər verirəm
Mərifət kamalında.
Şimdi paşa qulluğunda,
Sədri Əzəm yanında.
Haqqınan divan kəssinlər,
Ədalət divana gəl.

Aldı Aşıq Yığbal:

Mən Yığbala bir salam ver,
Soruşun halım görüm,
Həqiqəti, haqq aşığısan,
Söylə, kamalın görüm.
İncil, zəbul, tövrat, söhvü
Göstər kitabın görüm,
Dostum əgər bütperəstsən?
Bu nari pıranə gəl.

Aldı Aşıq Alı:

Bil adımdı Aşıq Alı,
Qərzi sünnət qılıram.
Əlif Allahın adıdı,
Bey peyğəmbər bilirəm.
Tey tabarək qəni Allah,
Ona səcdə qılıram.
Xilqətim Adəm atadı,
Söylə ki, yeksana gəl.

Bu zaman Musa ağa ilə Mustafa bəy dedilər:

– İndi də növbə bizimdə.

Aşıq Duraxan Aşıq Alıya dedi:

– Növbə sənə çatmışkən elə bir qıfılənd de ki, Aşıq Yığbal cavab verə bilməsin.

Aldı Aşıq Alı:

Bu ərş, bu gürş, bu yer, bu göy yox ikən,
Haqq əmir elədi yer nədən oldu.
Pərdeyi nisbətdən bir nəzər qıldı,
Hikmətin dəryası sir nədən oldu?

Aldı Aşıq Yığbal:

Ərşi, gürşü xəlq eləyib bir kişi,
Dəryayı ümmandan yer yaranıbdı.
Yeddi qat yer, yeddi qat göy xəlq olub,
Hikmətin dəryası sir yaranıbdı.

Aldı Aşıq Alı:

Kimin sayəsində nəyin tərlədi?
Nədən oldu dəryayı ümman eylədi?
O, kim idi, kimdən sual eylədi?
Alışıb yanması pər nədən oldu?

Aldı Aşıq Yığbal:

Haqq nəzər eylədi göhər tərlədi,
Bir qətrə ki, düşdü ümman eylədi,
Xaliq Cəbrayıldan sual eylədi,
İlk dəfə ona pər yaranıbdı.

Aldı Aşıq Alı:

Aşıq Alı dərs alıbdı pırindən,
Xalqa diqqət verir öz nəzərindən,
O dürr xəlq olubdu kimin tərindən?
O dürrün içində nur nədən oldu?

Aldı Aşıq Yığbal:

Aşıq Yığbal danışır sərindən,
Dərs alıbdı əlifbeyi dərindən,
Dürr xəlq olub peyğəmbərin tərindən,
O dürrün içində nur yaranıbdı.

Söz tamama yetdi. Aşiq Yığbal sazı kökləyib döşünə basdı, öz növbəsində deməyə başladı:

Aldı Aşiq Yığbal:

O nədir ki, otuzunda cavandı,
On beşində çox böyükdü uludu?
O nədir ki, dili iki, sirri bir?
Hansı dərya hər dəryadan doludu?

Aldı Aşiq Alı:

O aydı ki, otuzunda cavandı,
On beşində ululardan uludu,
O qələmdi dili iki, sirri bir,
Elm dəryası hər dəryadan doludu.

Aldı Aşiq Yığbal:

O nədir ki, üç ay dağlar bürünür?
O nədir ki, əl dəyməmiş hörülür?
O nədir ki, əmanətən verilir?
O nədir ki, o da onun gülüdü?

Aldı Aşiq Alı:

O qardır ki, üç ay dağlar bürünür,
O könüldü əl dəyməmiş hörülür,
O uruhdu əmanətən verilir,
İlqar-iman diriliyin gülüdü.

Aldı Aşiq Yığbal:

O nədir ki, haqq yanında nahaqdı,
O nədir ki, yerə, göyə dayaqdı,
O kimdir ki, yatmayıbdı oyaqdı?
Aşiq Yığbal hər elmdən halıdı.

Aldı Aşıq Alı:

O böhtandı haq yanında nahaqdı,
Haqq nəzəri yerə, göyə dayaqdı,
Haqq özüdü yatmayıbdı oyaqdı,
Bu sözləri açan Aşıq Alıdı.

İndi növbə Aşıq Alıya gəldi:

Aldı Aşıq Alı:

Aşıq Yığbal mərifətdə kamılsan,
Şəriyyəti mənə göstər sərəsər.
Bey altından o noğdanı bəyan et,
Peyğəmbərdən qalib hədisi mötəbər.

Aşıq Yığbal Aşıq Alının sözüne cavab verə bilmədi, Aşıq Alıya dedi:

– Aşıq Alı, mənim dilim yaman ağrılır. Mənim sazım da, sözüm də yadımdan çıxıbdı, məni bağışla. Sənin sözüne dillə cavab verəcəyəm. Ancaq sən sözlərini de gəlsin.

Aşıq Alı aldı gerisini:

Səkkiz cənnət, yeddi damı yəqin var,
Yerdədi, göydədi, hardadı Ənifər?
Ərşdə iki quş var, yerdən dən dənələr,
Gah pünhan olar, gah olar aşkar.

Mərifətnən şəriyyəyə gəlmişəm,
Tərəqqi yol ərkanı bilmişəm,
Deyər Aşıq Alı mətəl qalmışam,
Çərxi dəvvarada neçə elm var?

Söz tamam oldu. Aşıq Yığbal cavab verə bilmədiyi üçün, Cəfər paşa hökm elədi, içi pulla dolu sandığı gətirib Aşıq Alıya verdilər. Aşıq Yığbalın sazını da Aşıq Alıya verəndə Alı dedi:

– Paşam sağ olsun, Aşıq Yığbal pis ustad deyil. Bir də cavan qocaya hörmət eləməlidir. Mən onun sazını özünə bağışlayıram. Usta, sazın götür.

Belə mərifəti Alıdan görən paşa ona afərnin deyib, sandıqdakı pul qədər Aşıq Yığbalın pul alıb, Aşıq Alıya verdi. Üstəlik əmr elədi ki, toyu Aşıq Alı keçirsin. Aşıq Alı Aşıq Duraxanla birlikdə şirin toy mərasimini keçirdilər. Aşıq Alı paşanın çox xoşuna gəldiyindən onun ölkəsində qalmasını xahiş elədi. Paşanın iki qızı da bu məclisdə idi, qızlar işarə elədilər ki, burada qalsın, bizim hansımızı istərsə onu da alar. Aldı Aşıq Alı görək bunlara nə dedi:

Könül sevən məhəbbəti canda var,
Seryaqublar qoy çəksinlər yan ara.
Eşqindən mən məcnunam səhralarda,
Yanıram Kərəm kimi mən yanara.

Bu vaxt paşa da Alıya qızlardan birini almağı təklif elədi. Aşıq Alı bu təklifi qəbul etməyib görək nə dedi:

Bu sevdada qazaş yoxdu almaya,
Vaxtsiz acal yazıq canım almaya,
Ağzım yetə yanağında almaya,
Əlim çata qoynundakı ya nara.

Dedilər:

– Aşıq, bilirik ayrı sevgilin var, istəsən onu da buraya gətirərik.
Aşıq Alı başını buladı, görək onlara nə dedi:

Zülfün kəmənd sal boynuma ya dola,
Könlüm quşu ya qaynıya ya dola,
Qorxuram ki, meyli məndən yad ola,
Ölənətən cismim yana ya nara.

Gözəl Yusif dəfn olundu on ilə,
Mənsiz sana haram olsun on ilə,
Ayrılığım tamam olsun on ilə,
Adını salarsız sönməz yanara.

Baxdılar ki, Alı bu yerdə qalan deyil. Odur ki, pulların hamısını ona verdilər. Hərəsinə də bir at bağışladılar. Deyirlər Aşıq Yığbal o ölkənin

ən qüvvətli aşığı hesab edilirdi. Alıya bağlanması ona çox pis gəlirdi. Bu vilayətdə Əsmər xanım adlı bir məşhur şairə-aşıq var idi. Onu heç kəs bağlaya bilmirdi, onun qorxusundan oralara şair, aşiq gedə bilməzdi.

Aldı Aşıq Alı:

Niyə boş-boş danışsən əfsana,
Özündən basırsan çox yekəxana,
Görərlər kim kimi boyayar qana,
Qoçuluğa qabiliyyətin çatarmı?

Aşıq Yığbal xanıma gizli bir kağız yazda, Alı adlı bir aşığın gəlməsini ona bildirdi. Əsmər xanım yaxşı şair olduğu kimi, həm də yaxşı aşiq idi. Əlinə keçən aşıqların hamısı Əsmər xanıma təslim olurdu. Hansı aşiq təslim olmurdu, onu deyişmədə bağlayırdı, sazını da əlindən alıb, dustaq eləyirdi. Əsmər xanım şərt qoymuşdu ki, hər kəs məni bağlasa ona ərə gedəcəyəm. Odur ki, Aşıq Yığbal Əsmər xanıma kağız göndərmişdi ki, gəlib Aşıq Alıyan deyişsin. Bəli, bu xəbəri eşidən kimi Əsmər xanım şagirdləri ilə gəlib çıxdı. Mehralı xanın evinə. Aşıq Yığbalın bağlanmasını eşidib, qeyzlə Mustafa bəyin evindən Aşıq Alını çağırırdı meydanına. Aşıq Alı gəlib çıxdı, Əsmər xanımla deyişməyə başladı. Əsmər xanım əvvəl-əvvəl Aşıq Alıya hər bə-zorba gəldi, Aşıq Alı ona cavab verdi.

Aldı Əsmər xanım:

Cavan oğlan, yeniyetmə şagirdsən,
Sənin kimilərə al eylərəm mən.
Səni sallam bir bulunmaz azara,
O əlif qəddini dal eylərəm mən.

Aldı cavabında Aşıq Alı:

Eşit sözlərimi, ay Əsmər xanım,
Dostluqda çox şirin dil eylərəm mən.
Alışarsan atasıma, narıma,
Yandırılıb odlara gül eylərəm mən.

Aldı Əsmər xanım:

Cavansan ömrünü verərəm bada,
Qoymayaram yaşayasan dünyada,
Səkkiz şagirdim hamısı şahzada,
Səni də onlara qul eylərəm mən.

Aldı Aşıq Alı:

Mən bələdəm arvadların pirinə,
Yekələnmə düşəcəksən dərinə,
Sataram bazarda kəniz yerinə,
Əysik qiymətlərə pul eylərəm mən.

Aldı Əsmər xanım:

Yaxşı keçdin sən Əsmərin əlinə
Dayanmazsan fitnəsinə felinə,
Vay xəbərin göndərəm elinə,
Qəbrinin üstündə yol eylərəm mən.

Aldı Aşıq Alı:

Şahmar kimi indi səni çalaram,
Şirin canın atəşlərə qalaram,
Mən Alıyam, indi sazın alaram,
Uzun dillərini lal eylərəm mən.

Söz qurtardı. Aşıq Alı dedi:

– Xanım, indi izn ver, bir neçə kəlmə mən deyim, sən cavab ver.

Əsmər xanım dedi:

– Əlimdən qurtara bilməyəcəksən. Elə zarafat yoxdu, genə də özüm deyəcəyəm.

Aşıq Alı dedi:

– Xanım, nə qədər kefindi de gəlsin.

Əsmər xanım dübarə hər bə zorba deyir:

Aldı Əsmər xanım:

Bir qərib aşığısan düşüb güzarın,
Ver dilinə sən qadağa gəlibsən,
On səkkiz aşığı salmışam bəndə,
Cəmisinə sən sadağa gəlibsən.

Aldı Aşıq Alı:

Gəl tanıyan mənə kimi aşığı,
Ciyərini dağlamağa gəlmişəm.
Sazını, sözünü, həm də özünü
Dustaq deyib saxlamağa gəlmişəm.

Aldı Əsmər xanım:

Sərində görünür eşqin havası,
Silinməz könlünün heç getməz pası,
Səndə yoxdu aşığılığın siması,
Sən bülbül deyilsən, bağa gəlibsən.

Aldı Aşıq Alı:

Dağılıbdı huşun, yoxdu idrakın,
Əlacsız loğmansan, dərmonsız həkim,
Laf eləmə, aç mətahın, tök yükün,
Sərraf mənəm, yoxlamağa gəlmişəm.

Aldı Əsmər xanım:

Əsmərəm, qəddini döndərrəm yaya,
Zərbimdən düşərsən böyük ah-vaya,
Aşıq deyib sözün sən çəkmə saya,
Səni sallam tez ayağa, gəlibsən.

Aldı Aşiq Alı:

Çağırram Əlini ol Mustafanı,
Gərdişi Əflakı, ərşi səmanı,
Mən Aşiq Alıyam gəzdim dünyanı,
İndi səni bağlamağa gəlmişəm.

Məclis əhli dedi:

– İndi də Aşiq Alı desin, Əsmər xanım cavab versin.

Əsmər xanım dedi:

– Yox, genə də mən deyəcəyəm. Hələ sözüüm geridədi.

Aşiq Alı dedi:

– Çuvalında nə var tök, xaridarım.

Aldı Əsmər xanım:

Aşiq olub bu meydana gələnin,
Xoş gövtarı, xoş kəlməsi düz gərək.
İyid ola meydanımda dayana,
Aşiq od tək gələ üzbəüz gərək.

Aldı Aşiq Alı:

Yaxşı yerdə düşdün mənim cəngimə,
Qarşımda durmağa bir hünər gərək.
Maya dura bilməz nər meydanında,
Medanda olmağa nərə nər gərək.

Aldı Əsmər xanım:

Arif dedim, dediyimə durana,
İstəyir şama tez yana pərvana,
Aşiq gəlsə meydanıma mərdana,
Dolu olan sinəsində söz gərək.

Aldı Aşiq Alı:

Saxla dilni, ver özüvə qadağa,
Əlimdən qaçarsan çöllərə, dağa,

Şahin kimi göydə qanad çalmağa,
Havada üzməyə balı-pər gərək.

Aldı Əsmər xanım:

Mən Əsmərəm, yetişmədim kamala,
Kimi gördüm bu dünyada kam ala?
Odlara yanmağa nara Kamala,
Səməndər misallı nar gərək.

Aldı Aşıq Alı:

Camalın şövqundan oldum dili təng,
Çayda balıq olar, deryada nəhəng.
Mahalım Göyçədi, kəndim Qızıl vəng,
Aşıq Alı bu meydanda var gərək.

Aşıq Alının tərəfində olan adamlar dedilər:

– Əsmər xanım, indi də növbət bizim aşığındır. Aşıq Alı qabaqca deyəcək.

Əsmər xanım dedi:

– Hələ biz bir-birimizə hərbə-zorba gəlirik. Hələ aramızda nə hüru-fət işlənmir, nə də qıfıl bənd. Yənə də növbə mənimdi. İndi mən qıfıl bənd deyəcəyəm. Aşıq Alı cavab verəcək.

Aşıq Alı dedi:

– De gəlsin, Əsmər xanım, razıyam.

Aldı Əsmər xanım gərək nə dedi:

Səndən xəbər alım, ay Aşıq Alı,
Əvvəl haqqın evə nədən quruldu?
Neçə kimsənəydi səcdə qılanlar,
Kim buyurdu, nəydi, nədən duruldu?

Aldı Aşıq Alı:

Al cavabın deyim, ay Əsmər xanım,
Əvvəl haqqın evi nurdan quruldu.

Beş kimsənə olub səcdə qılanlar,
Haqq buyurdu o xak sudan duruldu.

Aldı Əsmər xanım:

O kimiydi gəzdi kimin bağıni?
Kimiydi yandırdı şam-çırağını?
Kimiydi gətirdi nə torpağını?
Nədən cismi çəkib bədən vuruldu?

Aldı Aşiq Alı:

Məhəmməddi gəzdi haqqın bağıni.
Əliydi yandırdı şam-çırağını,
Əzrayıl gətirdi yer topağını,
Torpaqdan cism çəkib bədən quruldu.

Aldı Əsmər xanım:

Əsmər deyər, kimdi dəryaya daldı,
Nə səbəb ölmədi genə sağ qaldı?
Kimlərdi dünyada beyməkan oldu?
O kimiydi sərinnən iki yarıldı?

Aldı Aşiq Alı:

Alı deyər, Musa dəryaya daldı,
Haqq nəzər eylədi ona, sağ qaldı,
Salsalnan Firəndü beyməkan oldu,
Əntər idi sərinnən iki yarıldı.

Yenə də Əsmər xanım qabaqca deməyə başladı.

Aldı Əsmər xanım:

Səndən xəbər alım, ay Aşiq Alı,
O nədi ki, onda dürrü hal olur?

O cahana, cahan ona dolanır,
Dəstəyə düzülüb dalbadal olur?

Aldı Aşıq Alı:

Al cavabın deyim, ay Əsmər xanım,
O bir ildi onda dürrü hal olur.
O gündü daim cahana dolanır,
Həftələr düzülüb dalbadal olur.

Aldı Əsmər xanım:

Neçə dağ üstünnən yolları aşıb,
Neçə mənzildə də karvanı düşüb?
Neçə qazan içrə xörəyi bişib?
Neçə məvayıda payı var olur?

Aldı Aşıq Alı:

Yeddi gün üstədi yolları aşır,
On iki mənzildi karvanı düşür,
Dörd fəsil qazandı xörəyi bişir,
Üç yüz altmış gündə payı var olur.

Aldı Əsmər xanım:

O nədi ki, göydən yendi qarasız?
O nədi ki, bu dünyada qərarsız?
Əsmər deyər, axtarıban arasız,
Tapan aşığa bu dünya yar olur.

Aldı Aşıq Alı:

O kitabdı göydən yendi qarasız,
Ölümdü ki, bu dünyada qərarsız,
Aşıq Alı gəldi burya yarasız,
Movla burda bil ki, mana yar olur.

Musa ağa yerindən ayağa qalxıb dedi:

– Əsmər xanım, indi növbə bizim aşığındı. Aşıq Alı deyəcək, sən cavab verəcəksən.

Məclis adamları da dedilər:

– Əsmər xanım, üç dəfə sən qabaqca deyibsən, indi də Aşıq Alı deyəcək.

Əsmər xanım dinmədi, aldı Aşıq Alı görək nə dedi:

Bizdən salam olsun, ay Əsmər xanım,
Elmi sərfi birbəbirdən xəbər ver.
Kim qurmuşdu elmi sərfin binasın?
Nasüreyi o yünsürdən xəbər ver.

Aşıq Alının sözüne Əsmər xanım cavab verə bilmədi. Əsmər xanımın tərəfdarları, bir də Aşıq Yığbal yasa batdılar. Aşıq Alının tərəfdarları olan Musa ağa, Mustafa bəy çox şad olub fəxr elədilər. Aşıq Alının yoldaşları Aşıq Duraxan, Aşıq İskəndər də çox şad olmuşdular. Aşıq Yığbal camaata dedi:

– Aşıq Alı sözlərinin dalını de gəlsin, bəlkə Əsmər xanım cavab verə bildi.

Aldı Aşıq Alı dalısını:

Əmsələdən bilirsən, gəl meydana,
İzzi məqsudin mənasın de mərdana,
Caənin eylanın mədh et ürfana,
Həm Mənsurdan, həm də Nasirdən xəbər ver?

Peyğəmbər meracda nə qədər qalıb?
Alı deyər, haqdan nə ilham alıb?
Quran hansı şəxsin şəninə gəlib?
Bu mənanı yerbəyerdən xəbər ver.

Əsmər xanım Aşıq Alının sözlərinin cavabını verə bilmədi, Aşıq Alı dedi:

– İzn ver, bir qıfılənd də deyim. Bəlkə bunun cavabını verə bildin.

Yenə aldı Aşıq Alı:

İnsan cinsi, yeri göylər yox ikən,
Haq əmir eylədi yer nədən oldu?
Pərdeyi hicabidən bir dəst gəldi,
O dəstin içində mar nədən oldu?

Haqq əmir eylədi gövhər tərլədi,
Düşdü hər qətrəsi ümman eylədi,
Kimdən səda gəldi, kimə söylədi?
Yandırdı şahpərin nad nədən oldu?

Aşıq Alı imdad istər pırinnən,
Haqq mərhəmətinnən haqqın əmrinnən,
Dürrü ki, xəlq etdi haqq irəhimnən
O dürrün içində nur nədən oldu?

Əsmər xanım Aşıq Alıya cavab verə bilmədiyi üçün elə bil ki, Aşıq Yıǵbalın başına qaya düşdü. Çünki Aşıq Yıǵbal Əsmər xanıma çox arxayın idi. Elə bilirdi ki, Aşıq Alını Əsmər xanım bağlayacaq.

Musa ağa və Mustafa bəy Mehralı xandan söz alıb dedilər:

– Xan, Əsmər xanım bağlanıbdı, ona görə də Aşıq Alıya getməlidir, şərtinə əməl etməlidir. Həm də Aşıq Alı Əsmər xanıma aşıq olubdu.

Odur ki, aldı Aşıq Alı Əsmər xanıma nə dedi:

Alagözlüm, sən də mənən varalım.
Əzizi mehriban, ay Əsmər xanım,
Aşıqlıq şərtiynən bağladım səni,
Alagözlüm, sən də mənən varalım.

Cavabında aldı Əsmər xanım:

Başına mən dönüm, ay Aşıq Alı,
Necə deyim mən də sənnən varalım?
Kimim var, kimsəm var qürbət ellərdə?
Necə deyim mən də sənnən varalım?

Aldı Aşıq Alı:

Eylə söhbətini, sən çal sazını,
Mən çəkərəm sənin işvə-nazını,
Bəlkə mənə yazan yazıb yazını,
Alagözlüm, sən də məndən varalım?

Aldı Əsmər xanım:

Peyğəmbər meracdan gətirdi tacı,
Çıxdı ərş üzünə gördü meracı,
Mən də olum sənə doğmaca bacı,
Necə deyim mən də sənnən varalım?

Söz tamama yetdi. Əsmər xanım gördü ki, Aşıq Alı ondan əl çəkməyəcək, onun üçün də razı oldu. Onsuz da şərtini poza bilməzdi. Aşıq Duraxanın şagirdi də Musa ağanın qızını almaq fikrinə gəldi. Aşıq Alı Əsmər xanımı sevdi, Əsmər xanım da onu.

Aldı Aşıq Alı gerisini:

Mən Alıyam sənə sirdaş olaram,
Sən nə desən mən irazı qalaram,
Qulaş qolumu boynuna salaram,
Alagözlüm, sən də mənnən varalım.

Aldı Əsmər xanım:

Əsmərdən ayrılmaz ata-anası,
Ağlayar qəlbində saxlayar yası.
Qoy sizə yol versin mərdin mövlası,
Gəl əzizim, mən də sənnən varalım.

Aşıq Alı ilə Aşıq Duraxan Əsmər xanımdan əl çəkmədilər. Əsmər xanımın fikri o idi ki, Alını orada saxlasın. Aşıq Alının dostu Musa ağa ilə Mustafa ağa da Mehralı xanın köməkliyi ilə Əsmər xanımı Aşıq Alıya, Musa ağanın qızını da Aşıq İskəndərə verdilər. Aşıq Alıyan Aşıq İskəndər məqsədlərinə çatdılar.

Bəli, bir neçə gün eys-ışrət içində vaxt keçirdilər. Bir gün Aşiq Alı Türkiyədən vətənə qayıtmaq istədi. Aşiq Alı Musa ağadan, Mustafa bəydən icazə istədi ki, onu Əsmər xanımla, başqa yoldaşları ilə yola salsınlar. Ona icazə verildilər. Aşiq Alı dostları ilə görək nə cür salamatlaşır?

Aldı Aşiq Alı:

Həm atam, həm yoldaşımsan,
Salamat qal, ay Musa bəy.
Həm də ürək sirdaşımsan,
Salamat qal, Mustafa bəy.

Xeyir götürdüm elinizdən,
Qüvvət tapdım dilinizdən,
Yola salın əliniznən,
Salamat qal, Musa bəy.

Aşiq Alı gəldi getdi,
Hər cürə mətləbə yetdi,
Qızıl, gövhər, qiymət gördü,
Salamat qal, ay Mustafa bəy.

Söz tamama yetdi. Musa ağa yaxşı xələtnən, baratnan Əsmər xanımı, Aşiq Alını, Aşiq Duraxanı, Aşiq İskəndəri və bacısını yola saldı. Onlar Musa ağaynan, Mustafa bəynən, dostlarıynan, bütün camaatnan xudahafizləşib yola düşdülər.

Aşiq Alı, Aşiq Duraxan, Aşiq İskəndər, Əsmər xanım və ağa qızının hərəsinin altında bir at, bir neçə gün yol gedib, Ağrı dağının yaxınlığında olan Ağgünay kəndinə çatdılar. Orada Göybulaq adlı bir bulaq var idi. Alıgil gün qalxan vaxtı bulağın üstünə çatıb atdan düşdülər. Bulağın başında çörək yeyib bir qədər istirahət elədilər. Aşiq Alı dağlara, yaylaqlara baxdı. Gördü bu yerin yaylaqları öz yaylaqlarına bənzəyir. Ürəyi qübar elədi. Sazını sinəsinə mindirib görək yaylaqlar barədə nə deyir?

Aldı Aşiq Alı:

Süsənli, sünbüllü, tər bənövşəli,
Yaylaq, bizim yaylaqlara bənzərsən.

İçən doymaz sənin sərin suyundan,
Bulaq, bizim bulaqlara bənzərsən.

Əyricə, Vers dağı, Daşkənd baxarı,
Ağ sürülər sarı yaldan yuxarı,
Gözəllər sehr edir göy yaylaqları,
Yığnaq bizim yığnaqlara bənzərsən.

Aşiq Alı deyər, üç gözəl dərə,
Şəqayiq çiçəkli xoş gözəl dərə,
Atdamı, Şahdağı, baş-gözəl dərə,
Üç dağ, bizim üç dağlara bənzərsən.

Söz tamama yetişən kimi atlarını minib düşdülər yola. Ta ki, gəlib Ağrıdağın ətəyinə çatdılar. Ağrı dağında olan Xanlar bəy dəstə ilə hardan gəlirdisə, aşıqlara rast oldu. Aşiq Duraxan Xanlar bəy bərk dost idilər. Salam-kəlamdan sonra, Xanlar bəy xəbər aldı:

– Aşiq Duraxan, hardan gəlirsiniz?

Aşiq Duraxan dedi:

– Türkiyədən, Ərzincandan gəlirik.

Xanlar bəy dedi:

– Yəqin, Aşiq Yığbal sizi görməyib ki, sazlarınızda əlinizdə salamat gəlibsiniz. Onun əlindən aşiq qurtara bilməz.

Aşiq Duraxan Aşiq Alıyı göstərib dedi:

– Aşiq Yığbalı bax bu oğlan bağladı, sazını da aldı.

Xanlar bəy dedi:

– Aşiq Yığbalı, Əsmər xanımı heç bir aşiq bağlaya bilməz.

Aşiq Duraxan dedi:

– Xanlar bəy, həmin bu aşiq Aşiq Alı Aşiq Yığbalı da Əsmər xanımı da bağladı. Aşiq Alı Əsmər xanımın evlənmişdir. Bu da Əsmər xanım.

Xanlar bəy dedi:

– Aşiq Duraxan, qoy o aşiq sazını çıxartsın, bu Ağrı dağında bir neçə nişana var, onlardan desin.

Aşiq Alı o saat sazı sinəsinə basıb görək Ağrı dağına nə dedi:

Boy çəkib ərşin üzünə qalxıbsan,
Dağların sərdarı nər Ağrı dağı.

Payızın, baharın olur zimistan,
Səndən əskik olmaz qar, Ağrı dağı.

Ətəyində xan atdanır, xan düşür,
Böyük adın mahallara ün düşür,
Hər dağdan irəli sənə gün düşür,
Nə vaxtı açılsa dan, Ağrı dağı.

Səkkiz zirvəndi Xanların bağı,
Neçə xanası var, neçə otağı,
Nuh gəmisini peyğəmbərin bulağı,
Səndə çox nişana var, Ağrı dağı.

Xanlar bəy dedi:

– Aşıq qardaş, Nuh gəmisini, peyğəmbərin bulağını düz dedin,
daha özgə nişangahları da var, onları da de görək bilirsənmi?

Aşıq Alı aldı gerisini:

Göstərin cahanda necə sirr idi?
Tozun qalxdı İravanı bürüdü.
Axşam üstü bir tərəfin yeridi,
Batırdı ölkəni pır, Ağrı dağı.

Xanlar bəy dedi:

– Aşıq qardaş, yaxşı deyirsən, burada cürbəcür işlər var. De görüm
onları da bilirsənmi?

Aldı Aşıq Alı:

Əvvəl səndə olub Rüstəm pəhləvan,
Gəzib Şahi Heydər nişanbənişan,
Aşıq Alı təəccüblənir hər zaman,
Yarın qardı, yarın nar, Ağrı dağı.

Aşıq Alının Ağrı dağını tərif eləməsi Xanlar bəyin çox xoşuna gəldi,
Aşıq Alıya beş min manat qızıl pul bağışladı. Aşıqlar bir neçə gün
Xanlar bəyin evində qonaq qaldılar. Xanlar bəy onlara daha da xələt,
barat verib yola saldı.

Aşıqlar mənzilbəmənzil yol gedib Kürdü Məliyə rast oldular.
Kürdü Məlik onların qabağını kəsib, görək sözlə nə xəbər aldı?
Aldı Kürdü Məlik:

Səndən xəbər alım, ay cavan aşıq,
Mənə söylə, görüm hardan gəlirsən?
Yaxşı yerdə düşdün mənim əlimə,
Artırıb dövləti, vardan gəlirsən.

Görək Aşıq Alı cavabında nə dedi:

Lovğalanıb kəsmə mənim yolumu,
Sən neynirsən, indi hardan gəlirəm?
Bəydən, xandan xarac almış aşığam,
Al-Osmandan, o diyardan gəlirəm.

Kürdü Məlik gördü ki, Aşıq Alı yekə-yekə danışır.
Aldı Kürdü Məlik:

İndi tutub bağlayacam qolunu,
Qılincinnan soruşacam halını,
Alacam canını, malı-pulunu,
Qaçıb qurtarmazsan gordan gəlirsən.

Aldı Aşıq Alı:

Sığınmışam Şahi Heydər ağıya,
Əzrayılam sən kimi yağıya,
Ac qurd kimi sən giribsən zağıya,
Yandırır cismimi nardan gəlirəm.

Kürdü Məlik baxdı ki, iki gözəl qız gətiriblər. Kürdü Məlik öz-özünə
dedi ki, bunları qıraram qızlar mənə qalar.

Aldı Kürdü Məlik:

Kürdü Məlik deyər, dərgiyə dallam,
Qovğasız başını qovğaya sallam,

Gətirdiyin gözəli əlindən allam,
Gələ bilməyəcək tordan gəlirsən.

Aldı Aşıq Alı:

Xanlar bəy bu işdən tutarsa xəbar,
Gələndə eyləyəər ömrünü tarmar,
Getdiyim gözəlin bir cəlladı var,
Çəkəcəyim səni dardan, gəlirəm.

Aşıq Alı gördü ki, Xanlar bəyin adı gələndə Kürdü Məliyin əl-ayağı boşaldı. Aşıq Alı bildi ki, Kürdü Məlik Xanlar bəydən qorxur. Odur ki, Aşıq Alı başladı Xanlar bəy haqqında görək nə dedi:

Aldı Aşıq Alı:

Xanlar bəyə şikayətə gedirəm,
Sənin ona zor qüvvətin çatarmı?
Çəksə qılincını, girsə meydana,
Vuruşmağa cəsarətin çatarmı?

Kürdü Məlik səsini kəsib dedi:

– Xanlar bəy kimdi ki, mənə vuruşmağa gələ?

Aldı Aşıq Alı:

Xanlar bəy əyləşib Ağrı dağında,
Neçə pəhlivanlar solu-sağında,
Bu coşqun sinəmin odlu çağında,
Allam canın, heç fürsətin çatarmı?

Kürdü Məlik Xanlar bəyin adını eşidəndən sonra dedi:

– Mənə heç bir pəhləvanın gücü çatmaz.

Aşıq Alı gördü ki, Kürdü Məlik özündən çox basıb kəsir.

Kürdü Məlik baxdı ki, iki gözəl qız gətiriblər. Kürdü Məlik öz-özünə dedi ki, bunları qıraram qızlar mənə qalar.

Aldı Kürdü Məlik:

Kürdü Məlik deyər, dərgiyə dallam,
Qovğasız başını qovğaya sallam,

Gətirdiyin gözəli əlindən allam,
Gələ bilməyəcək tordan gəlirsən.

Aldı Aşıq Alı:

Xanlar bəy bu işdən tutarsa xəbar,
Gələndə eyləyər ömrünü tarmar,
Getdiyim gözəlin bir cəlladı var,
Çəkəcəyəm səni dardan, gəlirəm.

Aşıq Alı gördü ki, Xanlar bəyin adı gələndə Kürdü Məliyin əl-
ayağı boşaldı. Aşıq Alı bildi ki, Kürdü Məlik Xanlar bəydən qorxur.
Odur ki, Aşıq Alı başladı Xanlar bəy haqqında görək nə dedi:

Aldı Aşıq Alı:

Xanlar bəyə şikayətə gedirəm,
Sənin ona zor qüvvətin çatarmı?
Çəksə qılıncını, girsə meydana,
Vuruşmağa cəsaretin çatarmı?

Kürdü Məlik Xanlar bəyin adını eşidəndən sonra dedi:

– Mənə heç bir pəhlivanın gücü çatmaz.

Aşıq Alı gördü ki, Kürdü Məlik özündən çox basıb kəsir.

Kürdü Məlik tək giribsən meydana,
Diqqət elə qarşındakı oğlana,
Gərək qiymət qoysun insan insana,
İnsanlığa xasiyyətin çatarmı?

Alı deyər, eşq ucundan xəstəyəm,
Dava meydanında kəmər bəstəyəm,
Özüm nişanlıyam muraz üstəyəm,
Cavanlığa sədaqətin çatarmı?

Söz tamama yetdi. Kürdü Məlik dedi:

– Aşıq Alı, indi ki, sən nişanlısan, toy üstündəsən, onda mən sənə
toxunmayacağam, hələ toy xərcinə də kömək eləyib sənə pul verəcəyəm.

Kürdü Məlik Aşıq Alıya üç-dörd min tümən qızıl pul bağışlayıb yola
saldı. Aşıq Alıgil onunla vidalaşdı yola düşdülər, günə bir mənzil, teyyi

mənazil Türkiyə sərhəddindən çıxdılar. Gəlib Alıgilə çatdılar. Aşiq Alı xeyli müddət idi getmişdi. Ata-anası onu görəni kimi sevinib üzündən, gözündən öpüb, ağladılar. Atası dedi:

– Oğul hardaydın? Bəs bu qız kimdi?

Aldı Aşiq Alı görək atasına nə cavab verdi:

Ötübü zımanın, gəldi növbahar,
Yetirdi qərinə sənalar getdi.
Dəli könül gündə yüz xəyal eylər,
Dolandı ruzigar, havalar getdi.

Mən sənə nə deyim ey şahi düxtər,
Ağlımı apardı bir çeşmi xumar,
Könlümə uymadı bımünasib yar,
Gəldi mələkələr, sonalar getdi.

Yazıq Alı bu qəm səni bürüdü,
Eynim yaşı sel-sel oldu yeridi,
Qürbət eldə yazıq canım çürüdü,
Neçə çərşənbələr, cümlər getdi.

Qəmbər kişi ilə arvadı çox şad oldular, Əsmər xanımın üzündən, gözündən öpdülər. Aşiq Duraxanla Qəmbər kişi toya hazırlıq gördülər, hər şey aldılar. Ata-baba, el adəti ilə Aşiq Alıyan Əsmər xanımın toyuna başladılar. On beş gün şənlik keçirdilər. Aşiq Duraxan sazı götürüb şənlik məclisinə atıldı, Aşiq Alı Əsmər xanımla, Aşiq İskəndər də ağa qızıyan yanaşı oturmuşdular. Hər iki bəyin tərifi Aşiq Duraxan eləyirdi. Toyun axırında görək Duraxan nə cür duvaqqapma, mübarəkbadlıq deyir:

Qəmbər kişi, bu gününə çox şükür,
Gözün aydın, toyun mübarək olsun.
Yetir mətləbinə bütün birbəbir,
Gözün aydın, toyun mübarək olsun.

Versin mətləbini güllü kainat,
Olsun aranızda şirin məhəbbət,
Sürsün səfasını Alıyan Əsmət,
Gözün aydın, toyun mübarək olsun.

Özü bəydi Alı durur qabaqda,
Əlvan xınalanıb əl də, ayaq da,
Xanımnan İskəndər kefdə, damaqda,
Gözün aydın, toyun mübarək olsun.

Aşiq Alı, Əsmər, İskəndər, Dilbər,
Yetdi murada hamısı bərabər,
Oxuyur gül üstə şeyda bülbüllər,
Gözün aydın, toyun mübarək olsun.

Bizə hörmət qoyan ellər yaşasın,
Məclis əhli, şirindillər yaşasın,
Dövrən sürsün, yeni güllər yaşasın,
Gözün aydın, toyun mübarək olsun.

Qəmbər kişi, oğlanların sağ olsun,
Kök atsın hər yana, min butaq olsun,
Həmişə evində toy, yığnaq olsun,
Gözün aydın, toyun mübarək olsun.

Xidmətində varam, ata, hər zaman,
Ayına, gününə kəsərəm qurban,
Alınan qardaşdı Aşiq Duraxan,
Gözün aydın, toyun mübarək olsun.

Şəmşiz
və
Sənubəz

USTADNAMƏ

Namərdə yalvarmaq insafdan deyil,
Düşməne yaltaqlıq mərdə yaraşmaz.
Öyünüb desə də min yol nakişi:
Mənəm qəhrəman da, nərdə – yaraşmaz!

Hər kəs qeyrətini düşünsün əzəl,
Gül olmaz söyüddən, tökülər xəzər,
Abır, həya, hörmət bilməyən gözəl,
Çəksə də üzünə pərdə, yaraşmaz!

Qatil də özünə deməz cəlladam,
Onun işdəyinə düşmənim, yadam.
Xalqın əhvalına yanmayan adam,
Desə də şərəkəm dərdə, inanma!

Həmişə kəm hünər sellənər, daşar,
Döyüşə girməmiş qaynayar, coşar,
Yerdə iş bacarmaz, göydən danışar,
Ona gəzmək heç düz yerdə yaraşmaz!

Şəmkir məqsədinə çata yaxşısı,
Gövhəri sərrafa sata yaxşısı,
Yaxşı oğul, comərd ata yaxşısı,
Beyveci xeyirdə, şərdə yaraşmaz!

Ustadlar ustadnaməni bir deməzlər, iki deyörlər. Biz də deyək iki
olsun, düşmənin gözü qorla dolsun.

Adam oğlu, ağı topla başına,
Hər deyilən söz dalınca düşmə sən.
İnanıban vermə sirr yoldaşına,
Fələk salmış iz dalınca düşmə sən.

Mərddən soxa gözlə, igiddən hünər,
Uyma nanəcibə, nə çəkmə xətər.
Qızılda qiymət var, poladda kəsər,
Gövhər deyib bez dalınca düşmə sən.

Qazanmaq istəsən halaldan varı,
Atma namusunu, satma ilqarı.
İmtahan etməmiş sevdinin yarı,
Tələsiyib tez dalınca düşmə sən.

Beyhaya alçaqdan dolan haşa sən,
Can sağlığı gör elində yaşa sən.
Dərs oxuyub yetirməmiş başa sən,
Aşırıq olub söz dalınca düşmə sən.

Bu Şəmşir bir yana yerişər gedər,
Canı qürbət eldə çürüyər gedər.
Çiləkən çaylarda ərişər gedər,
Körpü deyib buz dalınca düşmə sən.

Ustadlar ustadnaməni iki yox, üç deyörlər, biz də deyək üç olsun,
yağılar saralıb solsun.

Alağa qərənfil, yovşana reyhan,
Tikanlı qanqala gül desəm, olmaz!
Dəmirə saf qızıl, söyüdə sandal,
Tapılan hər daşa ləl desəm, olmaz!

Arı şirə çəkir yazda çiçəkdən,
Nə çıxar boş yerə yalan deməkdən!
Bir fayda axtarma məkəs-milçəkdən,
Şanında tapılar bal desəm, olmaz!

Namərdin varı var, ürəyi yoxdu,
Bir insan oğluna gərəyi yoxdu,
Səxası, süfrəsi, çörəyi yoxdu,
Yoxsula verəcək pul desəm, olmaz!

İgid yeri düşən yerdə yaxşıdı,
Yaxşıya yaxşılar bir də yaxşıdı,
Mərd olan xeyirdə, şər də yaxşıdı,
“Bivəfa, arxaya gəl” desəm, olmaz!

Şəmşir, de sözlərin, saxlama ləngə,
Əsli aslan olan layıqdi cəngə.
Pişik tab gətirməz şirə, pələngə,
Dovşana hünərdə fil desəm, olmaz!

İndi sizə kimdən, nədən danışım Dəmirçidamlı Aşıq Qurbanın. Aşıq Qurbanın atası Şəmşəddin elindən köçüb Gədəbəy rayonunun Böyük Qarabulaq kəndinə, sonra isə Cavanşir qəzasının Dəmirçidam kəndinə gəlib, orada yaşamışdır. Aşıq Qurban Güneypəyə kəndində Səlmi adlı bir qıza aşıq olub onunla evlənmişdi.

Qurbanla Səlminin bir oğlu olur, adını Şəmşir qoyurlar. Şəmşir on beş yaşında Ağdaban kəndində molla məktəbinə daxil olub, orada yeddi il oxuyur. Aşıq Şəmşir yaxın qonşuları Hilalizərrin qızı Sənubərlə hələ mədrəsəyə gəlməzdən qabaq sevişirlərmiş, ancaq ürək sirlərini açə bilmirlərmiş.

Bir gün Sənubər fikirləşdi ki, mən nə bəhanə ilə məktəbə gedib Şəmşirlə görüşüm. Bu zaman bənövşələrin açılan vaxtı idi. Sənubər belə qərara gəldi ki, bir dəstə bənövşə aparıb mollaya verim, bəlkə mənə məktəbə götürə. O, çiçəklə güneydən bənövşə dərdi. Sənubər baxdı ki, bənövşə boynunu əyri tutmuşdur. Öz-özünə dedi: “Mənim atam yoxsuldu, mənə məktəbə qoya bilmir, mən boynumu əyri tutmaqdan, bu bənövşənin dərdi nədi ki, belə məlul boynunu əyri tutub. Gəl bunların dərdini xəbər al”. Odur ki, dedi:

Boynunu niyə əymisən,
Açan təzə bənövşələr?
Qurtarıb bu qarlı qışdan
Çıxan yaza, bənövşələr.

Mənim kimi bir aşıqsan,
Əlbət dərdin var, aşıqsan.
Çiçəklərə yaraşıqsan,
Gül-nərgizə, bənövşələr.

Belə əyri tutma başın,
Mən olum qəmli yoldaşın.
Cəsarətlərəm gözümlə yaşın,
Süzər üzə, bənövşələr.

Mən yoxsul qızıyam bəli,
Haradadır Kərəməli.
Yaradanın rəhmi gəli,
Bir gün bizə, bənövşələr.

Ətiriniz baş cənnətdi,
Kim bilir kimə qismətdi.
Bəlkə dərdin məhəbbətdi.
Salmır üzə, bənövşələr.

Siz ki gözəl çiçəksiniz,
Qərənfildən göyçəksiniz.
Yaraşlıq bəzəksiniz,
Gəlin, qıza, bənövşələr.

Sənubərəm, yüz dərdimə,
Dərman olar söz dərdimə.
Çox yanırım öz dərdimə,
Bir də sizə, bənövşələr.

Sənubər sözlərini tamam eləyib, əlində bənövşə gedib məktəbin qapısında dayandı. Bu vaxt Şəmşirin əlində qələm çölə çıxdı, Sənubərin əlində bənövşəni görüb soruşdu:

– Qonşu qızı, bu bənövşəni kimə gətiribsen?

Sənubər cavabında dedi:

– Niyə sən bilmirsən ki, mən nə üçün gəlmişəm bura? Bir də ki, ataların belə bir misalı var: “Bir atın əvəzi bir alma olar”. Apar bu bənövşəni mollaya ver, bəlkə mənim məktəbə gəlməyimə icazə verdi.

Şəmşir bənövşələri alıb mollağın yanına gəldi. Molla bənövşəni görəndə kimi acıqlı-acıqlı dedi:

– Bənövşəni məktəbə niyə gətirmisən?

Şəmşir utana-utana dedi:

– Molla əmi, bu bənövşəni Hilalızərrin qızı Sənubər gətirib, deyir ki, əgər mümkünsə, molla məni də məktəbə qəbul eləsin.

Molla Fərzəli hirsələnib dedi:

– Mən də elə bildim bir layiqli sovqatdı. Qızın məktəbdə oxuması günahdı.

Sənubər qapının arxasından bu sözləri eşidib özü-özünə dedi: “Əgər mənim atam yoxsul olmasa idi, molla heç deməzdi qızın məktəbdə oxuması günahdı”.

Belə deyib ucadan ağlamağa başladı. Şəmşir Sənubərin ağlamasını görüb dedi:

Zimistan yaz olar, çəkmə həsrəti,
Dayan bu möhnətə, çox da darıxma.
Ədalətin gücü, haqqın nüsrəti,
Köməkdi qabaqda, toxda, darıxma.

Alan olar qoynu qurdun əlindən,
Hicranın əlindən, dərdin əlindən,
Görərsən köməklik mərdin əlindən,
Gələr bir ədalət haxtda, darıxma.

Rubə yeyib eldən rüşvət alanlar,
Başlarına dünya bir gün olar dar.
Hər bir şeyin vədəsi var, vaxtı var,
Gəl sən sığın kəskin baxta, darıxma

Şəmşir ilə bir kam alarsan sən də,
Düyün düyən özü düşər kəməndə.
Görərsən mollanı elə bir gündə,
Vurular ağzına noxta, darıxma.

Şəmşir sözünü tamam edib mollasına dedi:

– Mən elə bilirdim ki, qız ilə oğlan bir yerdə oxuya bilər. Elə on-suz da sən iki varlı adamın qızını oxudursan.

Molla Fərzəli dedi:

– Mən bilirəm, sənin fikrin odur ki, o yoxsul qızını pulsuz-parasız oxutdurasan. Onu görməyəcəksən.

Bu sözdən sonra aldı Şəmşir görək nə dedi:

Qapıda ah çəkir o mələkzadə,
Qanadı sinəmin yarası, molla.
Nə cavab verərsən haqqa dünyada,
Açılmır qəlbimin qarası, molla.

Yaxşılıq eyləsə insan insana,
Əlbəttə xoş gələr adil divana.
O, yazıq yoxsulun bil ki bir dana,
Nə malı var, nə pul-parası, molla.

Şəmşiri qoymursan cavabın deyə,
Gözün yoxdu yoxsulları görməyə,
Bir manat tapmır ki, sənə verməyə,
De nədi bu dərдин çarası, molla?

Söz qurtaran kimi molla dedi:

– Mən bilirəm ki, o yoxsul qızın nə üçün tərəfdarısan.

Bu zaman Sənubər ağlaya-ağlaya evlərinə yola düşdü. Atası yolda onun qabağına çıxıb soruşdu:

– Qızım, nə üçün ağlayırsan?

Qız ağlaya-ağlaya dedi:

– Ata, heç elə, kasıblığımızı görə ağlayıram. Mən bu gün mollanın yanına bir dəstə bənövşə aparmışdım ki, məni də mədrəsəyə götürsün. Acıqlı söz deyib məni qovdu.

Hilalızərrin dedi:

– Qızım, molla bir uşağı oxutmaq üçün bir inək alır. Bizim nəyimiz var ki ona verək.

Sənubər sakit dayanıb mollanın yanına oxumağa getməkdən əl çəkdi. Onu da deyim ki, qız tez-tez Şəmşirlə görüşüb dərdləşir və sevişirdilər.

Bir gün Şəmşirlə Sənubərin söhbət çağında Sənubərin anası gəlib bunları bir yerdə görüb geri qayıtdı, düz ərinin yanına gedib əhvalatı ona söylədi və dedi:

– A kişi, sənın qızın bizim başımıza hələ bundan da artıq iş gətirəcək, bunu bir oğlana verək, qulağımız dincəlsin.

Ər-arvad götür-qoy elədilər. Sözü bir yerə qoydular ki, kordan, keçəldən kim qıza müştəri çıxsə verib başlarından eləsinlər. Elə bu zamanlar Hidayət adlı bir oğlan qıza elçi göndərdi. Ata-ana qızı Hidayətə vermək istədilər. Sənubər bunu bildi, içəri girdi, elçiləri geri qayıtdı, ata-anasının sözünü qəbul eləmədi.

Hidayət mollanın yanına gedib dedi:

– Molla əmi, mən Hilalızərrin kişinin qızı Sənubəri istəyirəm, mənə gəlmir. O, Şəmşir adlı bir oğlana aşiqdir. Mən nə cür edim.

Molla gülüb dedi:

– Ona bir dua yazacağam, ver birinə suyunu ona içirsin.

Molla duanı yazıb verdi Hidayətə.

Hidayət özünü Qədəm qarıya yetirib dedi:

– Nənə, bu duanın suyunu Sənobərə içirtsən, nə istəsən sənə verəcəm.

Qarı “baş üstə” deyib özünü Hilalızərrin evinə çatdırdı. Duanı çıxarıb dedi:

– Su gətirin, bu duanın suyunu kim içsə xoşbəxt olar.

Sənobər işi başa düşüb dedi:

– Qarı nənə, sən nahaq zəhmət çəkirsən, mənim məhəbbətimi mollağın duası poza bilməz.

Qarı peşiman olub, qayıdıb gəldi. Hidayətə ikinci dəfə elçiliyə getməyi məsləhət gördü. Molla ilə bir neçə adam Hilalızərrin evinə elçiliyə getməkdə olsunlar, eşit Sənobərdən. Sənobər bunu bildi, tez qaçıb əhvalatı görək Şəmşirə nə cür xəbər verir, Şəmşirə ona nə cür cavab verir:

Sənobər:

Dörd yanımlı düşmənlə alıb,
Sevgim niyə yatar indi?
Məni səndən ayrı salıb,
Günahıma batar indi.

Şəmşir:

Dedin yağlı düşmənlərdən,
Mən də yaxşı bildim indi.
Aralığı qatanlardan,
Dürüst xəbər oldum indi.

Sənobər:

Qoyma qalam bəxti qara,
Əğyar hara, de mən hara.
Uzaq elə, bir diyara,
Götür məni apar indi.

Şəmşir:

Haqq, ədalət, divan yoxdu,
Oyanarmı yoxsul bəxti.
Mənim ki dostlarım çoxdu,
Niyə yalnız qaldım indi?

Sənubər:

Ümidini kəsmə məndən,
Biganələr gülər gəndən.
Sənubər ayrılır səndən,
Sevinməsin əğyar indi.

Şəmşir:

Demə Şəmşir, dərdin azdı,
Bir görüşün mənə yazdı.
Məhəbbətim yorulmazdı,
Qəlbimdə var vuqar indi.

Şəmşirlə Sənubər sözlərini tamam eləməkdə olsunlar. O biri tərəfdən Hidayətin elçiləri gəlib çıxdı. Danışmaqdan, hə-yoxdan sonra gətirdikləri yaylığı Sənubərin başına örtmək istədilər, ha axtardılar, qızı tapmadılar.

Çuğul Bəsti dedi:

– Yəqin o, Şəmşirin yanında olacaq.

Bir dəstə adamı Bəsti ilə birlikdə Sənubərin dalınca göndərdilər.

Onlar Şəmşirlə Sənubərin yanına gedəndə Sənubər uzaqdan onları görüb Şəmşirə dedi:

– Şəmşir, onlar gəlib məni sənin yanında görsələr, hər ikimizi öldürəcəklər. Sən qaç get, gəlib məni tək görsünlər, xəta sovuşsun.

Şəmşir qaçıb getdi. Adamlar gəlib Sənubəri tək gördülər. Ona aparmaq istəyəndə o, zar-zar ağladı. Onlardan kömək istədi. Adamların ona yazığı gəldi. Ona dedilər:

– Bacı, biz səni aparmırıq. Haraya istəyirsən get. Ya da qaç gizlən.

Adamlar geri qayıdıb Sənubərin atasına və Hidayətə dedilər:

– Sənubəri tapmadıq.

Hidayət başqa bir dəstə göndərdi. Onlar da çox axtardılar, lakin Sənubəri tapmadılar.

O biri tərəfdən Sənubər qaçıb kənddən çıxdı. Az getdi, çox getdi, dağ ətəyində bir çobana rast gəldi. Bu çobanın adı Heykəl idi. Heykəl çoban Sənubəri görüb dedi:

– Bacı, sən kimsən, haraya gedirsən?

Sənubər başına gələni ona nağıl eləyib dedi:

– Sənə pənah gətirmişəm, qardaş, mənə kömək elə!

Heykəl çobanın ona yazığı gəldi, dedi:

– Sən mənim oldun qiyamət günü bacım. Əlimdən gələni sənə kömək edəcəyəm.

Elə bu zaman iki balalı ceyran bunların yaxınına gəldi. Sən demə Heykəl çobanın dostu ovçu Məhəmmədlə ovçu Nadir pusquda imişlər. Onlar ceyranları görəndə istədilər ki, ox atınsınlar. Sənubərin qəlbi dərddə dolub ovçulara görə nə dedi:

Saxlayın əlizi, amandı aman,
Ox atmayın bu ceyrana, ovçular.
Könlümün şəhrini etməyin bərbad,
Siz qıymayın gözəl cana, ovçular.

Ovçular təəccüb qalıb sözü mabədini gözlədilər.
Aldı Sənubər:

Dərs alırdım ya əlifdən, ya sindən,
Meylim kam almadı təmənnasından.
Qəza-qədrindən, qul xatasından,
Mən qaçmışam bu məkana, ovçular.

Sinəmdə baqidi qurtarmaz bir dağ,
Qərib Sənubərəm, çəkirəm fərağ.
Gəlin bacı-qardaş olaq ayrılıq,
Siz bir yana, mən bir yana, ovçular.

Yoxdur Sənubərin başqa əlacı,
Mərd igid olmasın namərd möhtacı.
Siz mənə bir qardaş, mən sizə bacı,
Öz sevgimin dürdanəsi ovçular.

Sənubər sözünü tamam edib, dərdi-qəmə qərq oldu. Heykəl çoban onu bu halda görüb dedi:

– Sənubər bacı, ovçu Məhəmməd mənim dostumdu.

Ovçu Məhəmməd dedi:

– Əziz bacı, mən də ölüncə sənin qardaşınam.

Elə bu zaman Nadir dedi:

– Zənanələr əhлиндə qayda elə belədi. Əzzəl özlərini çox çəkirlər, mazamata mindirirlər.

Aldı Sənubər görək Nadirə nə dedi:

Haqq yetişsin köməksizlər dadına,
İşim tənəzzüldür, dara düşmüşəm.
Salan yoxdu mən yazığı yadına,
Eliyə dərdimə, çara, düşmüşəm.

Ox atmısan mənə, yaralıyam mən,
Elimdən, obamdan aralıyam mən,
Ağdiyar elinin maralıyam mən,
Vətənimdən çıxıb hara düşmüşəm?

Kimi döyər, kimi söylər qəribsən,
Bənövşə tək qəddim əyər, qəribsən.
Baxanlar rəngimə deyər qəribsən.
Bu nə haldır mən avara düşmüşəm.

Bu sözdən sonra ovçu Məhəmməd dedi:

– Bacı, sən özünə niyə qərib dedin?

Bu, Nadirə xoş gəlmədi. Elə bildi ki, Sənubər Məhəmmədə vurulubdu, – dedi:

– Məhəmməd namərd yoldaşdı. Araya keçib işimizi pozur.

Sənubər cavabında dedi:

– Atam oğlu, mən sən deyən adam deyiləm. Mən sevgimin ucundan çöllərə düşmüşəm.

Ovçu Nadir dil azarlığa başlayıb dedi:

– Əgər sən bir ağıllı qız olsaydın, ata-anan qoymazdı çöllərə düşsən.

Bu söz Sənubərə toxundu, aldı görək ona nə dedi:

Deyim, bil dərdimi vəfasız qardaş,
Hər insan oğluna ana şirindi.

Məhəbbət əhlini yandırır ataş,
Yandıran oda pərvana şirindi.

Kim görsə mənim tək eşq ataşını,
Tökər gözlərinin qanlı yaşını.
Fərhad külüng çalıb dəldi başını,
Kim qıyardı şirin cana şirindi.

Sənubər, geyməyə kətan yaxşıdı,
Mən deyə bilmərəm yetən yaxşıdı.
İnsan üçün ana vətən yaxşıdı,
Arif olub sözüüm qana şirindi.

Sənubər sözünü deyib qurtardı.

Nadir dedi:

– Dünyada çox oğlan var. Elə gərək sənin dediyin olsun? Məgər mən pis oğlanamı? Mənə gəlsən xoşbəxt olarsan.

Bu danışıda dülgər oğlu Fail gəlib çıxdı. Sənubərdən xəbər aldı:

– Ay qız, sən bu ovçuların yanında nə gəzirsən?

Sənubər ona cavab verdi:

– Mən də şikarı itkin düşən ovçunun maralıyam. Hərçənd bu dövr Leyli-Məcnun dövrü deyil, ancaq mənim bu çöllərə düşməyimin əsil səbəbi zalımlar olub. İndi qulaq as, deyim:

Mənim elim Ağdiyardı,
Deyim sənə haralıyam.
Gözüm yardan intizardı,
Ürəyimdən yaralıyam.

Dülgər oğlu Failin ürəyi dərdə gəlib dedi:

– Bacım, mən səni tanıyıram, mən də ağdiyarlı Aşiq Qurbanın şagirdi olmuşam. Dülgərliyi də mənə o öyrədib. İndi icazə ver sözünə cavab verim:

Aldı Fail görək nə dedi:

Qəm eləmə, qərib bacım,
Solub gül tək saralısan.
İndi bildim bir səyyadın,
Sən bir dərdli maralısan.

Aldı Sənubər:

Mən öz rahimdə olmadım,
Ölüb vətəndə qalmadım,
Sevdim, seçdim, kam almadım,
Belə baxdı qaralıyam.

Aldı Fail:

Daşqın sellər bir gün yatar,
Qəm yükün üstündən atar.
Müşkül olan kama çatar,
Niyə qəlbi qaralısan?

Aldı Sənubər:

Atam saili kəmtərdi,
Qəddim əyib sevgi dərdi.
Mənim adım Sənubərdi,
Şəmşirimdən arayılam.

Fail o saat bildi ki, bu həmin onun ustadı Qurbanın oğlu Şəmşiri deyir.

Aldı Fail:

Hədər getməz əziyyətin,
Fail deyir var şöhrətin.
Harada olsa niyyətin,
Sən özün də oralısan.

Fail ilə Heykəl çoban onlardan ayrıldılar.

Məhəmməd Sənubəri gətirdi evinə. Arvadı Həlیمəyə dedi:

– Bu qızı su tapılmaz səhrasında istəkli dostum Heykəl çoban mənə əmanət verdi və dedi adamları gələne kimi qonaq saxlayam. Mənim üçillik uzaq yola səfərim var. Mən gələne kimi onu öz qızımız kimi saxlarsan.

Məhəmməd yola düşəndə Sənubər fikir elədi ki, birdən Hidayətin adamları Məhəmmədi görüb məni ondan soruşarlar. Məhəmməd bilməz yerimi deyər.

Aldı görək bu münasibətlə Məhəmmədə nə dedi:

Xəbər tutan olsa itkin bacından,
Sən vermə bir kəlmə nişana məndən.
Çöllərə düşmüşəm eşqin ucundan,
Qoy əhval çatmasın düşməna məndən.

Canım qardaş, yolda uyma uyquya,
İşini bildirmə, yağılar duya.
O haqqın düşməni məlum mollaya,
Lənət apar həmin şeytana məndən.

Bir ah çəkib bailsərə qarqaram,
Necə ki, dünyada hələ sağ varam.
Sənubərəm, şamlar kimi yanaram,
Gəlsin od aparsın pərvanə məndən.

Sənubər sözünü tamam etdikdən sonra, Məhəmməd xudahafizləşib yola düşdü.

Nadir Məhəmmədin getməsindən xəbərdar olub düz onun arvadı Həlimənin yanına gəlib dedi:

– Həlimə, sən də səbirli adamsan. Sənin belə səbirli olduğunu mən bilməzdim.

Həlimə dedi:

– Nadir, bu nə sözdü dedin?

Nadir yavaşcadan ona dedi:

– Niyə, sən öz evində olan gününü görmürsən?

Həlimə dedi:

– Nadir, sən bu şeytan sözlərini danışma. O, Məhəmmədin doğma bacısıdır.

Nadir gülüb dedi:

– Düz deyiblər, arvadın ağı olmaz. Bacı, o düz deyil, Məhəmməd səni alladır. Sabah başın ağrı çəkəcək ha.

Bu söz ağılsız Həlimənin başına batır. Evə gəlib Sənubərə deyir:

– Çəpəl, sən mənə günü gəlmisən? Bu saat evdən çıx.

Sənubər nə qədər and-aman edirsə də, Həlimə onun sözünə baxmır. İtləyib bayıra çıxardır, qapını bağlayır. Sənubər əlacsız qalıb çöl-biyabana düşür. Gethaget, gedib Xoşnişan elində həkim Saniyə rast gəlir.

Həkim Sani ondan hal-əhval soruşur. Sənubər başına gələn qəzayiqədəri ona danışır.

Həkim Sani deyir:

– Qızım, qorxma, Məhəmməd mənim də dostumdur. O tez qayıdıb gələcək. O gəlincə sən bizim evdə qalarsan.

Sənubəri burada qoyaq, görək Məhəmməd necə oldu.

Məhəmməd uzun səfərə çıxmağı hələ saxlayıb, bir neçə gündən sonra qayıdıb evinə gəldi. Sənubəri evdə görməyib Həlimədən soruşdu:

– Bəs Sənubər haradadı?

Həlimə doluxsunub dedi:

– O, gecə məni yuxuya verib, hərsə qaçıb gedib, bir soraq yoxdu.

Məhəmməd soruşdu:

– Ovçu Nadir bizə gəlməmişdi ki?..

Həlimə dedi:

– Bəli, gəlmişdi.

Məhəmməd mətləbi anladı, elə həmin saat yola düşdü ki, gedib Xoşnişan elində həkim Sani ilə görüşsün və ondan məsləhət alıb Sənubəri axtarsın.

Bəli, o, gedib Xoşnişan elinə yetişdi, həkim Sani ilə görüşdü. Həkim Sani Məhəmmədi kefsiz görən kimi işi duydusa da, bir söz demədi. Öz-özünə dedi: “Əgər bunlar bacı-qardaşdılsa, bir-birini tanıyacaqlar”.

Həkim Sani Məhəmmədi evə dəvət etdi. Sənubər Məhəmmədi görən kimi aldı görək nə dedi:

Tavar laçın kəklik ovlar,
Tülək tərhan daş axtarar.
Bizim eldə bir qayda var,
Bacını qardaş axtarar.

Məhəmmədin gözləri doldu və belə dedi:

Mərd igidlər bu dünyada,
Namus çəkər, ar axtarar.
Gözü taxta niyyət budur,
Ellərini var axtarar.

Aldı Sənubər:

Dərd olub həddən ziyada,
Bilməm kimə gedim dada.

Bayqu gəzər viranada,
M sk nini boŐ axtarar.

Aldı Məhəmməd:

İlqar  c n can nisaram,
Xain ilə yoxdu aram.
O nan cib zati haram,
Gen dünyanı dar axtarar.

Aldı Sənubər:

Sənubərəm, fələk mənə,
D ydi acı k l k mənə,
Nadir qurdu k l k mənə,
M cg z mil ek leŐ axtarar.

Aldı Məhəmməd:

Məhəmmədə sənsən bacı,
Namərdin olma möhtacı.
İndi bildim o oĐracı,
Xainlikd n kar axtarar.

Söz tamama yetiŐdi. Məhəmməd həkim Sani ilə g r Ő b Sənubəri götürüb evinə gəldi. Həlimə Sənubəri görcək fəryad  ekib dedi:

– G z m n qanlısını niyə gətirdin?

Məhəmməd Nadiri  aĐırıb dedi:

– Hər kəsin etdiyi yaxŐlıq  z qabaĐına  ıxmamıŐ olmaz, indi qulaq as, g r nə deyirəm:

Satqın iŐl rind n utan,  l, barı,
Sən  l götür, hiylə, k l kd n, Nadir.
Atdın namusunu, satdın arını,
Heç zaman qorxmaddın fələkdən, Nadir.

AĐ buluddan qara yaĐıŐ bir damar,
Arı   k r çiçəklərdən bird mar.
Dost olarmı Őeytan,  aran, bir də mar,
Bilgil n xains n ürəkdən, Nadir.

Yaxşı adam el gözünə çıraqdı,
Məhəmməd də bilir el deyib haqdı.
Mərd igidlər yaman gündə yaraqdı,
Səni ayırmaram köpəkdən, Nadir.

Məhəmməd sözünü qurtardı. O, Həliməyə cəza vermək, evindən qovmaq istəyirdi. Bunu Sənubər başa düşüb, aldı görək Məhəmmədə nə dedi:

Xeyli vaxtdan bəri mənim,
Nələr çəkib başım, qardaş.
Pis günlərə düşən zaman,
Sən oldun sirdaşım, qardaş.

Ürəyimdə var bir zədə,
Açıb deyə bilməm nədə.
Vaxt dolandı, çatdı vədə,
Düşüb sənə işim, qardaş.

Saraldım dərdi-qəmlərdən,
Bar götürdüm sitəmlərdən.
Küsmə o ağıl kəmlərdən,
Ayağına düşüm, qardaş.

Ayrılib sevgili yardan,
Dönə bilmirəm ilqardan.
Neçə ildi Ağdiyardan,
Atılıbdı daşım, qardaş.

Sənubər, yox gəlib-gedən,
Bu yollar bağlanıb nədən?
İncimə sən Həlimədən,
Axtar gözdən yaşım, qardaş.

Söz tamam olduqdan sonra Sənubər Məhəmmədə dedi:
– Qardaş, Həliməni bağışla, onu Nadir yoldan çıxarmışdı.
Məhəmməd Sənubərin sözünü qəbul edib Həliməni bağışladı.

Bəli, Sənubər bir gün bulaq üstündə oturub gəlib-gedənlərə baxırdı. Bu vaxt iki yolçu Sənubəri görəni kimi, onun duruşundan qərrib olduğunu hiss elədilər. Onlardan biri Sənubərə dedi:

– Bacı, qərrib adama oxşayırsan.

Sənubər dedi:

– Mən qərrib deyiləm. Bəs siz hardansınız?

Onlar dedilər:

– Şəhrizarlıyıq.

Sənubər yaxşı bilirdi ki, Şəhrizara yol Ağdıyardan adlayıb gedir. Dedi:

– Qardaş, siz oxumaq, yazmaq bilənsinizsə, bir neçə sözüm var, deyim yazın. Aparıb Ağdıyada bir adama verin.

Onlar dedilər:

– Adını desən verərik.

Aldı Sənubər:

Aparın kağızı qərrib yolçular,
Şəmşir adlı bir insana yetirin.
Düşmən bilər birdən, sirmim açılar,
Çəkin onu çox pünhana yetirin.

Adı məşhur eldi Ağdıyarın da,
Uca dağları var dörd kənarında.
Gedin sakit durun qapılarında,
Tapıb onu bir bəhanə yetirin.

Tala düzündədi ev binaları,
Qapısı açılır cənuba sarı.
Görüş bulağından bir az yuxarı,
Özünüzü siz o yana yetirin.

Yolçular dedilər:

– Bacı, bəlkə özünü tapmadıq, qardaşlarının adını desənə.

Aldı Sənubər:

Körpə qardaşları Əmir, Talıbdı,
Bilmirəm onların hansı qalıbdı.
Qara məni niyə gözdən salıbdı,
Sözlərimi dərd qanana yetirin.

Sənubər sözünü qurtardı. Yolçular kağızı qatlayıb ciblərinə qoydular. Onlar gəlib Ağdiyardan keçən zaman, məktəb uşaqlarını görüb dedilər:

– Bizə Şəhrizarın yolunu göstərə bilərsinizmi?

Uşaqlar gülüşüb qaçdılar.

Bu vaxt Şəmşir onların yanına gəldi.

Onlar dedilər:

– Şəmşir adlı bir adam lazımdı, əgər mümkünsə, onu bizə göstər.

Şəmşir dedi:

– Elə mən həmin axtardığımız adamam. Nə demək istəyirsinizsə, buyurun.

Onlar məktubu verməzdən əvvəl dedilər:

– Biz Nurələm elindən keçəndə bir qıza rast gəldik. O, bizə bir məktub verib, özü də səndən başqa heç kimə verilməməsini xahiş etdi.

Məktubu Şəmşirə verdilər. Şəmşir oxuyub çox şad oldu. O, yolçulardan çox razı qaldı, Şəhrizarın yolunu onlara göstərdi.

Şəmşirin Bəybulud adlı qoçaq bir yoldaşı var idi. Gedib yoldaşı Bəybuluda dedi:

– Bəybulud, amandı, Sənubərdən xəbər var, gəl bir yerdə gedək.

Bəybulud dedi:

– Canla-başla razıyam, gedək.

Dostlar elə həmin gün ata-analarından icazə alıb yola düşdülər. Bir qədər getmişdilər ki, birdən göy üzündə bir qatar durna gördülər.

Şəmşir aldı görək durnalara nə dedi:

Bir mələk misallım itibdir çoxdan,
Siz də gedin baxa-baxa, durnalər.
Bizə də bu yazı yazılıb haqqdan,
Qarşımıza xoş gün çıxax, durnalər.

Artıb ürəyimdə qəmin fərağı,
Qəlbimə çəkilib eşqimin dağı.
Dumanlı dağlara salım sorağı,
Oyanarmı qara çuxax, durnalər.

Ay gözəl durnalər, görsəniz yarı,
Dərdimi canana danışın barı.
Deyin unutmasın o düz ilqarı,
Qoymasın göz yaşım axax, durnalər.

Onun ayrılığı neçə il oldu,
İndi gül yanağı saraldı, soldu.
Şəmşirin gözləri yaş ilə doldu,
Üzər dəryasında naxa, durnalar.

Şəmşir sözünü tamam etdi, yola düşdülər. Gəlib bir dağın ətəyində əkinçinin yanına çıxdılar. Əkinçinin adı Nasim idi.

Əkinçi Nasim Şəmşirdən xəbər aldı:

– Siz haradan gəlib, haraya gedirsiniz?

Şəmşir əkinçi Nasimdən Sənubəri soruşdu.

Əkinçi Nasim dedi:

– Qardaşım, sən axtardığın itgini mən də axtaracağam.

Onlar əkinçi Nasimlə halal-hümmət edib yola düşdülər. Gəlib malyeməz sonsuz Səlimin çobanına rast gəldilər.

Beybulud çobanı görəndə Şəmşirə dedi:

– Çobanlar həmişə çöldə olurlar, gəl bundan da xəbər ala, bəlkə bir şey bilir.

Şəmşir razı qalıb, çobandan Sənubəri soruşdu:

– Çoban qardaş, sən Nurələm elini tanıyırsan?

Çoban cavab verdi:

– Mən Kərəməz kəndində malyeməz sonsuz Səlimin çobanıyam, ildə iyirmi qoyuna bir toğlu alıram. Mən Sənubəri-zadı tanımıram.

Şəmşirlə Bəybulud çobandan ayrıldılar, gəlib həmin malyeməz sonsuz Səlimə qonaq oldular. Şəmşirlə Bəybulud sonsuz Səlimdən heç bir şey öyrənə bilmədilər. Şəmşirin yadına Sənubər düşdü, dərdi cuşa gəldi, aldı görək nə dedi:

Çal-çarpazdı yanır, sönməz,
Var sinəmdə dağım mənim.
Hanı Ağdiyar elimiz,
Görünmür ovlağım mənim.

Necə yorub məni təklik,
Kimsədən yoxdur köməklik.
Öz elimdə gözəl kəklik,
Olurdu qonağım mənim.

Sonsuz Səlim dedi:

– Sən yüz gün danışsan da, başıma bir şey batmır.

Aldı Şəmşir:

Sən əl vurma, yaram qanar,
Cəsədim alışıb yanar.
Arif qanar mənası var,
Nədir danışmağım mənim?

Şəmşirəm, inan sözümə,
Dünya tar olur gözümə.
Sonsuz Səlim, öz-özümə,
Gəlir indi lağım mənim.

Söz tamam oldu. Şəmşir sonsuz Səlimdən soruşdu:

– Sənin ürəyin kimə yanar, kimə rəhm edərsən?

– Səlim dedi:

– Qışda mənim bir qara kürə qoynum düşüb ölmüşdü, bilməmişəm, onun ətini qonşuluğumuzda Pənah adlı bir yoxsul vardı onun uşaqları aparıb, bir də bir aşıq gəldi kəndə, ona əlli qəpik vermişəm, elə mənim qəlbim bu iki şeyə yanır, başqa şeyə yanmır.

Şəmşir aldı görək bu münasibətlə malyeməzə nə dedi:

Çox mal qazanıbsan həddindən artıq,
Yemədin qalacaq kimə, malyeməz?
Boğazın tikilib açılmır ağzın,
Batıbsan möhnətə, qəmə, malyeməz.

Qızılın ilandı, gümüşün çayan,
Dolanar boynuna onlar bir zaman.
Yoxdu səndə nə etibar, nə iman,
Dünyada insanam demə, malyeməz.

Səni bir gün qucaqlayar dar məzar,
Şəmşirin sözünü saxla yadigar.
Yurdunda nə oğlan, nə də qızın var,
Varis olmaz ağıl kəmə, malyeməz.

Sonsuz Səlim dedi:

– Sənin bu hədyan sözünü eşitməyə vaxtım yoxdu. Mən sizi kimiləri görmək istəmirəm.

Şəmşir dedi:

– Səlim əmi, biz gedərgiyik, bir kəlmə söz də deyim.

Aldı Şəmşir:

Bu dünyanın varı, malı–dövləti,
Hanı Süleymana qalmadı, getdi.
İskəndər axtardı abi–həyatı,
İçib bir kamidil almadı, getdi.

Sonsuz Səlim dedi:

– Sən İskəndəri görübsən ki, ondan danışırsan.

Şəmşir dedi:

– Mən görməmişəm, ancaq tarix yazanlar belə xəbər verirlər:

Nə Calub, nə Qalub, nə Cəmşid, nə Cəm,
Hatəmin qardaşı oldumu Hatəm,
Sənin kimi neçə milyon ağıl kəm,
Bu cahanda baqi olmadı, getdi.

Fikriniz düz deyil, dərdiniz təmiz,
Çərxin qərarına yaxşı baxın siz.
Dağyanusdan əsla qalmayıb bir iz,
Qülləsinin başı dolmadı, getdi.

Sonsuz Səlim dedi:

– Sənin deməyindən belə çıxır ki, elə mən var–dövlətimi sənə verim, hə!?

Şəmşir dedi:

– Sənin malın mənə lazım deyil, qulaq as dalısına:

Nəmrud deyib mənəm bəhridə Allah,
Şəddat məzlumlara çəkdirirmiş ah.
Firon da deryada geyinib siyah,
Dərdinə bir əlac almadı, getdi.

Gülər Şəmşir kimi qəlbi dağlılar,
Əriyər, nazilər qarnı yağlılar.
Qazanıb yeməyin ağzı bağlılar,
Dünyadan bir xəbər bilmədi, getdi.

Sonsuz Səlimin acığı tutub dedi:

– Mən sizi bir gecə qonaq saxladım, bu da mənim yaxşılığım ki, mənimlə ədavətə başlayırsan?

Bəybulud sonsuz Səlimə dedi:

– Biz sənəin suyundan da bir içim içməmişik. Ancaq biz dediyimiz sözdən sən bir şey başa düşürsənmi?

Səlim dedi:

– Demək, indi də məni başadüşməz hesab edirsiniz, başa düşməyən siz özünüzsünüz.

Bu danışıqda qarabağlı Ələkbər gəlib bura çıxdı. O, Şəmşiri tanıyırdı. Ələkbər Şəmşirlə hal-xoş elədi. Şəmşir əhvalatı ona söylədi.

Ələkbər dedi:

– Axı, siz bura nə üçün gəlmişsiniz? Bura sizin yeriniz deyil. Durun bizə gedək.

Qarabağlı Ələkbər Şəmşirlə Bəybuludu götürüb evlərinə gəldi. Soruşdu:

– Sənubərin məktubu sizə haradan gəlmişdi?

Şəmşir dedi:

– Nurələm elindən gəlib.

Ələkbərgilin kəndindən Nurələmə getmək üçün gərək Xoşnişan mahalından keçəydin.

Ələkbər dedi:

– İndi durun gedək. Mənim Xoşnişanda bir həkim dostum var, elə ondan xəbər tutarıq.

Onlar yola rəvan olub, gəlib həkim Saninin evinə çıxdılar.

Həkim Sani soruşdu:

– Siz itiyi itmiş adama oxşayırsınız. Bəs bu oğlanlar kimdi?

Ələkbər cavab vermədən, aldı Şəmşir görək ona nə cavab verdi:

Məhəbbət salıbdı məni bu hala,
Bir kimsə dərdimi bilməz, ay həkim.
Köməksizəm, tutan yoxdu nəzərdə,
Nə şad olub üzüm gülməz, ay həkim.

Nə edim ürəkdən çıxmadı xətər,
Axırda Məcnundan mən oldum bətər.
Eli Ağdiyardı, adı Sənubər,
Şəmşirin səsinə gəlməz, ay həkim.

Söz tamam olan kimi həkim Sani dedi:

– Oğlum, üç il bundan qabaq həmin qız bura gəlmişdi.

Həkim Sani əhvalatı olduğu kimi danışdı və dedi:

– Bəs sən onun dalınca nə üçün gec gəlmisən?

Belə deyəndə Şəmşir dedi:

Qoymur məni dərdi-qəmim,
Ayaq tutub gəzim eldə.
Gözəl sevdim, itkin düşdü,
Adı qaldı bizim eldə.

Dolanıram biyabanı,
Səs-sorağın bilən hanı.
Bir görəydim o cananı,
Həsrət qalıb gözüm eldə.

Bağ-bostanın tağbatağdı,
Fəraği sinəmdə dağdı.
Bilmirəm ölüb, ya sağdı,
Dərdə necə dözüm eldə.

Harayıma bir kəs yetmir,
Qohum-qardaş gəlib getmir.
Neçə ildi daha ötmür,
Nə söhbətim, sazım eldə.

Könlüm ondan intizardı,
Bu gərdişdə nələr vardı.
Şəmşir, bu bir yadigarı,
Yaz, oxunsun sözün eldə.

Söz tamama yetdi. Həkim Sani dedi:

– Oğlum, bu qarabağlı Ələkbər qoçaq oğlandı, səni öz sevgilinə çatdırar. Ancaq sən də əsil-nəslini de görüm, haralısan?

Aldı Şəmşir belə dedi:

Əslim miskinlidi, elim Ağdiyar,
Mənim üçün mehribandı vətənim.
Bu diyarda səndən qeyri kimim var,
Nə şirindi mənə candan vətənim.

Baxmadım dövlətin azı-çoxuna,
İnsaf deyil dosta düşmən toxuna.
Sinəm nişanədir hicran oxuna,
Bir dərdimə yüz dərmandı vətənim.

Atam Aşıq Qurban, anam kürd qızı,
Üstümə Mirovda səpiqlər duzu.
Mənə köynək olub Buzluğun buzu,
Şəmşirəm, Ağdabandı vətənim.

Elə bu sözdə həkim Sani dedi:

– O qızın etibarını mən çox yaxşı gördüm, o ölüncə ilqarından dönməz. Gedin Məhəmmədin yanına, ola bilsin ki, haman qızı bu günə kimi saxlamış olar. Əgər köməyin varsa, öz arzuna çata bilərsən.

Həkim Saninin bu sözünə qarşı Şəmşir aldı görək nə dedi:

Deyim dərdi, sən tanış ol yaxından,
Çoxdandı qəlbimə yara düşübdü.
Sevgi fərağından, qəmin oxundan,
Sinəm üstə dərin yara düşübdü.

Hanı bu günümdə qardaşdan imdad,
Köməksizin qəlbi heç olarmı şad.
Vermir xəbərini nə qohum, nə yad,
Leyli kimi bu dağlara düşübdü.

Şəmşir istər hasil ola diləyim,
Hamı arxam, elim olsun köməyim.
Gəzirəm tapılmır, huri-mələyim,
Gözdən itib uzaqlara düşübdü.

Söz tamam olan kimi həkim Sani dedi:

– Ələkbər, sən ovçu Məhəmmədin elini tanıyırsan, gedin, mən də soraq alaram.

Şəmşir, Bəybulud və qarabağlı Ələkbər yola düşüb getməkdə olunsunlar, sizə kimdən danışım, ovçu Məhəmməddən.

Bir müddətdən sonra ovçu Məhəmməd Sənubərə dedi:

– Bacı, mən əhd etmişdim ki, səni öz vətəninə aparam, bu gün gərək yol başlayaq.

Bu zaman Məhəmmədin oğlu Hafiz dedi:

– Ata, Sənubəri mən aparacağam, çünki o mənə ana-bacı kimi olub.

Məhəmməd Hafizin sözündən keçə bilmədi, Sənubər ilə Hafizi yola saldı.

Onlar getməli olanda Sənubər fikir etdi ki, dünya işidir, yolda uşağa bir qəza üz verə bilər, gəl onu şirin dil ilə geri qaytar. Aldı Sənubər görək nə dedi:

İtkin canım sənə qurban.
Hafiz, gəl bax mənə birdən.
Gəl sən qayıt bu yollardan,
Xətə dəyər sənə birdən.

Hafiz başa düşüb aldı görək nə dedi:

Sən bu sözü dedin nədən,
Nə dərd olsa mənə gəlsin.
Bir yol deyib Həlímədən,
Yüz min yara mənə dəysin.

Sənubər:

Pənahlandım adınıza,
Yansam, xoşdu odunuza.
Sən uşaqsan, yadınıza
Düşər sənın anan birdən.

Hafiz:

Demirəm el-obasızam.
Nə də yurd-yuvasızam.
Bilmirsənmi anasızam,
Dərdin mənə ana, dəysin.

Sənubər:

Cuşa gəldi canımda qan,
Ana adın çəkmə, aman.
İndi mənəm sənın anan,
Dərdin dəysin mənə birdən.

Hafiz:

İgidlik gedər biz ilə,
Ürəyimdə ildən-ilə.
Hər kim sənə atsa güllə,
Qoy gəlsin bu cana dəysin.

Sənubər:

Sirri sənnən necə danım,
Rəqib kimi var düşmanım.
Sənubərəm, qəmli canım,
Gedər badi-fəna birdən.

Hafiz:

Sən hafizə oldun ana,
Cəfa çəkdi qana-qana.
Gedib çatsaq Ağdabana,
Oduna pərvana dəysin.

Söz tamam oldu, Sənubər dedi:

– Görürəm, sən qayıtmaq istəmirsən. Atamın Teymur oğlu Mərd Mustafa adlı bir dostu var, axşam onun evində qalırıq.

Bəli, onlar gedib Teymur oğlu Mərd Mustafanın evində qonaq qaldılar. Sabahı günü getməli olanda Teymur oğlu dedi:

– Qızım, mən səndən xəbər almadım ki, haralısan, sən də demədin. Mənim evimə çox gələnlər olur, ancaq adların, haralı olduqlarını deyirlər, inciməsən, sən də deyərsən.

Aldı Sənubər görək nə dedi:

Gecələr ah çəkib, gündüz ağlıyan,
Var Leyli, Əslinin parəsi məndə.
Sinəm yaralıda, tapılmır loğman,
Eşqin, məhəbbətin yarası məndə.

Teymur oğlu dedi:

– Mən səndən elinizi xəbər aldım, sən isə eşq aşığı kimi başladın.

Aldı Sənubər:

Bağban oldum gül yerinə qəm dərdim,
Alıb canım həm möhnətim, həm dərdim.
Bu günümdə hanı bilir kim dərdim?
Yoxdu həkimlərin çarəsi məndə.

Belə əhd eylədim düz ilqarınan,
Ömür başa vuran vəfadarınan,
Ürək qopub, uçub gedib yarınan,
Üzülüb qalıbdı parası məndə.

Sənubər sözünü qurtaran kimi Mehdi bəyin qızı Mina xanım gəlib bu söhbətə çıxdı. Sənubərə diqqətlə baxıb dedi:

– Qızım, sən Hilalızərrin itkin düşən qızı Sənubər deyilsən?
Sənubərin gözləri doluxub, aldı Mina xanıma görək nə dedi:

Bir vəfalı yar yolunda başı-candan keçmişəm,
Qohum-qardaş, el-obadan, xanimandan keçmişəm.
Ondan ayrı bu dünyada sağlığı mən neynirəm,
Qorxum yoxdu ölümümdən, çünki candan keçmişəm.

Sənən kimi yoldan çıxıb ərkanı tərک etmişəm,
Cadı-küpə nifrət edib duanı tərک etmişəm,
Qazılara lənət deyib, mollanı tərک etmişəm,
İblisləri yolda qoyub, şər-şeytandan keçmişəm.

Nə zamandı intizaram mən ana torpağına,
İnsafdımı yar yarının düşməyə sorağına.
Əsdi badi-xəzan eşq ömrünün yarpağına,
Sənubərəm, dumanlardan, qar, borandan keçmişəm.

Mina xanım Sənubər adını eşidəndə dedi:

– Mustafə əmi, bu haman mən deyən qızdı. Onun atası bizə çox qulluqçu olub. Mənim eşitdiyimə görə bunların kəndində bu bir oğlana aşiq olub, o da məktəbdə oxuyurmuş. Bu qız da məktəbə getmək istəyəndə molla onu yoxsulsan deyə qovub. Başqasına zor ilə nişan qoymaq istəyəndə bu da baş götürüb itib. Hələ bu günə kimi səddi-sorağı yox idi.

Belə dedikdə Sənubər ağladı. Minə xanım Sənubərin ağlamasına görə dedi:

– Niyə ağladın, elə mənim də dərdim çoxdu.

Aldı Mina xanım görək nə dedi:

Sən ağladın qəlbim oldu virana,
Gözlərinin yaşı axdı, ağlama.
Bil ki, mənim nə atam var, nə anam,
Dəli dərdim səndən çoxdu, ağlama.

Mən ki don geyərdim yaşıldan, aldan,
Yoxsulluq əl verib düşmüşəm haldan,
O vardan, o maldan, cahı-cəlalından,
Hanı bir nişanə yoxdu, ağlama.

Bu möhnət Minanı yandırır, yaxır,
Fələk hər insana bir təhər baxır.
Kimiyə əvvəldi, kimiyə axır,
Yaradanın rəhmi çoxdu, ağlama.

Mina sözünü tamam edəndə Sənubər dedi:

– Bacı indi, mənim dərdimi lap artırdın.

Aldı Sənubər:

Dərdsiz aşiq ağlıyarmı,
Mənim dərdim var, ağlaram!
Namərdə bel bağlamışam,
Sənəm sızıldar, ağlaram!

Aldı Mina xanım:

Bacı, bir söz deyim sənə,
Olar qəlbini şad, ağlama!
Oyanar iqbalin yenə,
Taparsan imdad, ağlama!

Aldı Sənubər:

Düşmənim çox, dostum azdı,
Bu möhnətim qurtarmazdı.
Kim günümü belə yazdı,
Dərd çəkib azar, ağlaram!

Aldı Mina xanım:

Sözünü anladın bəli,
Yaxşısı hər kəsin eli.
Dar günündə kömək Əli,
Olma xəcalət, ağlama!

Aldı Sənubər:

Dolanaram Leyli kimi,
Bəxtimdən gileyli kimi,
Sənubərin meyli kimi,
Tapmaz, ya tapar, ağlaram!

Aldı Mina xanım:

Mina xanım desin inan,
Dərdimə tapılar dərman.
Möhnətini elə pünhan,
Bilməsin xoryat, ağlaram!

Sənubər və Mina xanım sözlərini qurtardılar. Bu vaxt Mərd Mustafa dedi:

– Mina xanım, sən ki bu qızı tanıyırsan, buna hörmət lazımdı.

Mərd Mustafa Sənubərlə Hafizi öz balaları kimi saxlamaqda olsun, indi sizə kimdən xəbər verim, Şəmşirdən, Bəybuluddan və qarabağlı Ələkbərdən.

Onlar gəlib ovçu Məhəmmədin evinə çıxdılar. Sənubərdən əhval sordular.

Möhəmməd dedi:

– Sizdən bir neçə gün qabaq oğlum Hafizlə onu Ağdiyar elinə yola saldım. Ancaq Sənubər əvvəlcə atasının dostu Teymur oğlu Mərd Mustafanın yanına getməli idi. Onun da evi İmarət mülkündədi.

Şəmşirdə Beybulud qarabağlı Ələkbərlə görüşüb ayrıldılar. Bir qədər getdikdən sonra yolda məsləhət elədilər ki, hər birimiz ayrı yol ilə getməliyik. Bəlkə birimizə rast gələrlər. Şəmşir Gülhəyat çaya tərəf yol başladı, Bəybulud isə İmarət mülkünə gəlib Mustafanın evinə çıxdı.

Sənubər Bəybuludu tanımadı. Ancaq Bəybulud gördü ki, bu qızın adına Sənubər deyirlər.

Bəybulud qızdan xəbər aldı:

– Bacı, sən bu evdənsən, yoxsa qonaqsan?

Sənubər dedi:

– Qardaş, sənin səsin mənə dost səsi kimi gəlir.

Bəybulud dedi:

– Bacı, mən səni tanıya bilmədim. Məni bağışla. Deyəsən, bizim gəzdiyimiz elə sənsən. Biz iki yoldaş idik, o başqa yol ilə getdi, mən bu yol ilə gəldim.

Sənubər soruşdu:

– Bəs o biri yoldaşın kim idi?

Bəybulud dedi:

– O Şəmşir idi. Gülhəyat çayı ilə getdi.

Sənubər qorxdı ki, birdən bu adam Hidayətin adamı olar. O, fikrə getdi.

Bəybulud başa düşüb dedi:

– Sənubər bacı, belə görünür ki, sən məni Hidayətin adamı hesab etdin. Bu da Şəmşirə verdiyin nişanə, baxa bilərsən.

Bəybulud cibindən Sənubərin Şəmşirə nişanə üçün verdiyi üzüyü çıxarıb Sənubərə göstərdi. Sənubərin qəlbi sevindi.

Sənubər ondan soruşdu:

– Bəs Hidayət necə oldu?

Bəybulud Sənubərin Hidayəti soruşmasından şübhələnib dedi:

– Olmaya Şəmşiri unutmaq istəyirsən?

Bu söz elə bil Sənubərin ürəyini qılınc kimi parçaladı. Bəybulud baxdı ki, sözü ona toxunmuşdur. Ondan üzr istədi. Sənubərin könlün aldı.

Sənubər Mustafadan icazə aldı, Mina xanım ilə vidalaşdı Hafiz və Bəybuludla yola düşdü. Bir qədər gəlmişdilər ki, Bəybulud öz-özünə dedi: “Bu bir yoxsul qızı ola, özü də bu etibarda, gəl bir bunu bir sına”.

Bəybulud dedi:

– Sənubər, bu qədər qürbət ellərdə gözdin, heç səni sevən olmadımı?
Cavabında Sənubər aldı görək nə dedi:

Namərdə sığınıb arxalanmadım,
Şahmarın qoynunda yata bilmədim.
Məhəbbət eşqilə çöllərə düşdüm,
Namusu, qeyrəti sata bilmədim.

Qaçdığım qəzaya gəldim yetirdim,
Sağ əlimdən tərланımı itirdim.
İlqar üçün xoryat sözü götürdüm,
Möhnətin yükünü ata bilmədim.

Sənubər həsrətdi ana-ataya,
Bu cavan ömrümü yetirdim zaya.
Könlümün ilk ovu uçdu havaya,
Yüyürdüm, dalınca çata bilmədim.

Sənubər razı qalmayıb, dübarə dedi:

Kim inansın doğru deyib danışam,
Bilinməz bir dərdim var, gəzirəm mən.
Hələ ilqarımı unutmamışam,
Namus axtarıram, ar gəzirəm mən.

Şər atlansa çapar, atı yorular,
Axan sular ha bulansa durular.
Böhtanın zənciri çox tez qırılar,
Eləyib aləmə car, gəzirəm mən.

Bir qədər getdikdən sonra Sənubər dedi:

– Atam oğlu Bəybulud, Hafizin atası mənim əziz qardaşımdır.
Birdən onun başına bir qəzayi-qədər gələr, olarmı onu aparıb sahi-
binə verək.

Bəybulud dedi:

– Mən Şəmşirlə Gülhəyat çayına vəd vermişəm, birdən gəlib bizi
burada tapmaz.

Sənubər dedi:

– Eybi yoxdur, əgər onda əsil məhəbbət varsa, qoy o da məni gəzsin.

Onlar razılaşıb Hafizi atasının yanına gətirdilər. Məhəmməd onları görüb çox şad oldu. Məhəmməd elə bildi ki, Sənubər öz mətləbinə çatıb.

– Ellərinizdə nə var, nə yox? – deyəndə, Sənubər belə cavab verdi:

– Qardaş, mən hələ Şəmşirlə görüşməmişəm. Fikrini dağıtma.

– Bacı, olmaz ki, sən ondan birdəfəlik üz döndərəsən. Axı, nə qədər əziyyət çəkmək olar?

Sənubər dedi:

– Qardaş, mən ölməyə razıyam, üz döndərməyə yox.

Aldı görək Məhəmmədə nə dedi:

Səhər günəşilə sinməyən bir kəs,
Gün batsa kölgədə sinər, inanma.
Leyli, Leyli deyib dağlara düşən,
Məcnun ilqarından dönər, inanma.

İgid sonu gözlər, köhlən qabağı,
Gör heç sönginərmi eşqin ocağı.
Özündən yanarsa baxtın çırağı,
Əsərsə yüz külək söner, inanma.

Çoxdu bu dünyada var sevən insan,
Bağça sevən insan, bar sevən insan.
Sənubər tək doğru yar sevən insan,
Cəfadan ovsanıb dinər, inanma.

Sənubərin sözüne Məhəmməd əhsən dedi. Onlar Hafizi atasına verib vətənə qayıtmaqda oldular. Gəlib Laləli yurd dağının yastana bir yerində əyləşdilər. Dağlara baxan Sənubərin ürəyi dərdə gəlib Murov dağı ya-dına düşdü, aldı görək nə dedi:

Uca başın qar örtülü,
Ayağı göy meşə, dağlar,
Bəzənirsən çəməngülə,
Olursan tamaşa, dağlar.

Qərib qürbət eli gəzdim,
Göz yaşımndan namə yazdım,

Hər kim desə inanmazdım,
Yolum sənə düşə, dağlar.

Sən xəstəyə saxla qarı,
Baxar gözü sənə sarı.
Unutmasa yar ilqarı,
Dönər könlüm quşa, dağlar.

Yarpızdidi bulaqların,
Göy çəməndi yaylaqların,
Çiçəklidi ovlaqların,
Sürmə çəkir qaşa, dağlar.

Quru bağa bar gələydi,
Mərd olana var gələydi,
Bu günümdə yar gələydi,
Sənubərlə qoşa, dağlar.

Sənubər sözünü tamam edib Bəybuluda dedi:

– Bəlkə, mən gedib Ağdiyara çıxmadım.

Bəybulud dedi:

– Bacı, niyə darıxırsan, üç-dörd günə gedib Ağdiyara çatırıq.

Sənubər keçəcək günlərin birini yüz günlə bərabər bilirdi; odur ki,
Bəybuluddan soruşdu:

– Sən doğrusunu mənə de görüm, əgər Şəmşir sənənlə gəlmişdisə
– niyə səndən ayrılırdı?

Bəybulud dedi:

– Hörmətli bacı, sənə qardaşın Məhəmməd bizə demişdi ki, hərəni
bir yol ilə gedin. Sənubər bəlkə birinizə rast gələr.

Bəybulud Sənubəri sakitləşdirmək üçün dedi:

– Bu qədər cəvri-cəfaya dözmüş adamın təzədən ümitsizliyi yaramaz.

Bu vaxt aldı Sənubər görək nə dedi:

Səyyad baxtım yeni qurub torunu,
Tutmaq istər ya bir tərən, ya sona.
Bir misaldı tənəzzüldə tərəqqi,
Düşməliyi ya əzzələ, ya sona.

Gözüm yaşı qətrə-qətrə a damı,
Məndə yoxdu, dəryada var adamı,
Ha çəkəsən kefi, eyşi, o dəmi,
Axır gərdiş tutmalıdı yas ona.

Sənubər möhnətdən çəkib, odu var,
Məni dərdə salan sevgim odu var.
Sınəsində mən sənəmin odu var,
Kim bilir ki, o hey yana ya sənə.

Sənubər sözünü qurtardı, yola düşdülər, gedib Ağdiyarın kənarında olan daş novlu bulağın başında düşdülər. Bir az sakit olmuşdular ki, elə bu zaman Yelli yaldan bir dəstə atlının gəlməsini gördülər. Atlılar yaxınlaşdıqda Sənubər baxıb dedi:

– Onun biri mənim qardaşım İsfəndiyardı. Biri isə Hidayətdi. Bəs onlar bizi tanısa nə edəcəyik?

Bəybulud dedi:

– Qorxma, bir bəhanə edərik.

Onlar gəlib Bəybuludu tanıdalar. Sənubər isə üzünü bürüdüyündən onu tanımadılar.

Hidayət şübhələnib dedi:

– Bəybulud, bu qız kimdi?

Bəybulud dedi:

– Mən tanımıram, özündən xəbər al.

Hidayət Sənubərə: – Sən kimsən? – dedikdə, Sənubər ona cavab vermədi.

Hidayət Bəybuluda dedi:

– Onu haradan gətirmisən?

Sənubərin qardaşı İsfəndiyar dedi:

– Bu qızın duruşu mənim itkin düşən bacıma oxşayır.

Hidayət dedi:

– Deyəsən, bu sənin bacın Sənubərdir, elə o evdə olan zaman da məni görəndə üzünü gizlədərdi.

Bəybulud dedi:

– Adam adama oxşayar da.

Hidayətlə İsfəndiyar çıxıb getdilər.

Elə bu zaman Sənubərin yaxın qonşusu Güllər də gəlib çıxdı. Sənubəri görəndə kimi hər iki qonşu qızı qol-boyun oldular.

Güllər Sənubərin anasına şadlıq xəbəri vermək üçün getmək istəyəndə Sənubər onu dayandırıb görək nə dedi:

Gəl sən mənim gəldiyimi,
Gedib demə, bacım mənim.
Yağı düşmənlər bilməsin,
Sən ol sərdə tacım mənim.

Aldı Güllər dedi:

Ay mənim istəkli pirim,
Qəmli könlüm güldü deyim,
Qoy ananı sevindirim,
Sənubərin gəldi deyim.

Sənubər:

Mənim dərdim çoxdu inan,
Sənsən istəkli mehriban,
Məni güldürsən bu zaman,
Oldun kəbəm, hacım mənim.

Güllər:

Hanı sən dərdə saldığın,
Varmı sorağın aldığın,
Oldumu bir ucaldığın,
Söylə nələr oldu deyim.

Sənubər:

Gəzdim, dolandım dayazı,
Bir kəsə etmədim nazı.
Sənubərin bahar yazı,
Gəlmədi mehracım mənim.

Güllər:

Güllər sənə desin gözəl,
Bağlar kimi olma xəzəl.
Doğru sözlü axır, əzzəl,
Sənin dərdin doldu deyim.

Bu iki qonşu qızı sözlərini tamam etdilər. Güllər özünü Sənubərin anasının yanına yetirib onu muştuluqladı.

Sənubər də gəlib anası ilə görüşüb öpüşdü.

Anası xəbər aldı:

– Qızım, sən bu uzun müddətdə çöllərdə oldun, səndən bir soraq ala bilmədim, indi gəlib çıxıbsan, bəs sənin sorağını alan qonşumuzun oğlu haradadır ki, Bəybulud gəlib o, gəlib çıxmayıb?

Sənubər dedi:

– Ana, hələ heç mən özüm də onu görməmişəm. O Bəybuluddan ayrı düşüb.

Onlar burada qalsınlar, indi sizə kimdən xəbər verim, Şəmşirdən. Şəmşir Bəybuluddan ayrıldıqdan sonra gəlib Gülhəyat çayına çatdı, bir neçə gün gözlədi. Axırda ələcsiz qalıb İmarət mülkünə gəldi. Orada Mina xanımın əmisi qızı Bulqar ilə görüşüb əhval tutdu ki, Sənubər Bəybuludla Ağdiyara gedib.

Şəmşir tək-tənha gəlib Səngən qalasında aşiq məclisinə çıxdı. Aşıqları görəndə çox sevindi.

Onların böyüyü Aşiq Soltan dedi:

– Sənin əgər aşıqlıqdan xəbərin varsa, bir neçə sözüm var, ona cavab ver.

Şəmşir razı oldu.

Aldı Soltan:

Səndən xəbər alım ay gözən aşiq,
Söylə, görüm üç yüz altmış beş nədi?
On iki qardaşdı, qırx səkkiz otaq,
Dolu nədi, yarım nədi, boş nədi?

Aldı Şəmşir:

Verim cavabını ay aşiq Soltan,
Bir ildə gün üç yüz altmış beş olur.
Məhsulat bol olur yay, payız, hər an,
Qışda yarım, yayda dolu boş olur.

Aldı Soltan:

Birdən bar gətirir, birdən tökülür,
Birdən çadır qurur, birdən sökülür,

Birdən sərv olur, birdən bükülür,
Onu bilən idrak nədi, huş nədi?

Aldı Şəmşir:

Qış dağı qar alır, əriyir yazda,
Sularda buz donur soyuq ayazda,
Ürək hərdən büküləndə az-az da,
Onu bilən fəhm, kamal huş olur.

Aldı Soltan:

Ulduzlar görünür, bilinmir sanı,
Onun bağçasının kimdi bağbanı?
Düzgün başa salın Aşiq Soltanı,
Gərdeşində bahar nədi, qış nədi?

Aldı Şəmşir:

Ulduzlar görünür, bilinmir sanı,
Təbiətdi o bağcanın bağbanı,
Şəmşir düşündürsün Aşiq Soltanı,
İldə bir yol bahar olur, qış olur.

Şəmşirə afərin dedilər. Aşıqlar da baxdılar ki, o zor aşıqdı, bir söz demədilər.

Şəmşir xudahafizləşib yola düzəldi, gəlib Hacırza kahasında Qədim adlı bir adamın evində qonaq qaldı.

Qədim dedi:

– Quzunun anası mələməsə idi, birini kəsərdim.

Şəmşir dedi:

– Səxavətinə görə çox sağ ol, ancaq qulaq as.

Qədim dedi:

– Aşiq, isti-isti birini de, qulaq asağ.

Xəbis, namərd adam dərdə dayanmaz,
Dar gündə yanından qaçar, əylənməz.
Səxasız insanda, qonaqsız evdə,
Mal-dövlət çoxalmaz, nə var əylənməz?

İgidin əsli var, gözəlin zətı,
Nakəsin boynuna bağlansın çatı.
Mərdlər üçün olsa halal barətı,
Çırağı özündən yanar, əylənməz.

Nə lazım nadana bildirmək sirri,
Qalmaz xəyalında min sözün biri.
Xain canavardan kim görüb sürü,
Hər ovçu bir yerdə qırar, əylənməz.

Varlı Qədim dedi:

– Aman o canavarın əlindən, gecələr qoymur yuxu yataq.

Söz tamam olandan sonra Şəmşir yola rəvan oldu. Bir dağın döşündə bir daşın başında oturdu. Birdən onun qulağına ağdiyarlı əmisi ovçu Qaraşın səsi gəldi:

– Adə, sən kimsən orada?

Şəmşir əmisinin səsinə tanıdı.

Ovçu Qaraş Şəmşirə yaxınlaşıb onu bağrına basdı. Öpüşdülər, görüşdülər, bir-birindən əhval-pürsən oldular.

Ovçu Qaraş qolçağından çörək çıxarıb ortaya qoydu. Hərə bir az taam edəndən sonra söhbətə başladılar. Birdən iki balalı maral otlaya-otlaya onların yanına çıxdı. Ovçu Qaraş marallara güllə atdı. Marallar qaçdı. Balaları isə mələşməyə başladı. Şəmşir bunu görəndə aldı görək ovçu Qaraşa nə dedi:

Sənin tufənginin güllə səşindən,
Titrəşir bu ucqar dağlar, əmi can.
Ananın qanını döndərdin çaya,
Balalar mələşib ağlar, əmi can.

Çox ovçular töküb qanı bu dağda,
Gülləsinin var nişanı bu dağda,
Mənim atam Qurban hanı bu dağda,
Kimə qalıb o ovlaqlar, əmi can?

Şəmşir dedi vurma dərdli maralı,
Qorxusundan canda qanı qaralı.
Bəzən elə olur qaçır yaralı,
O yaranı de kim bağlar, əmi can?

Bu zaman ovçu Bayram da gəlib çıxdı, hal-xoşdan sonra Bayram dedi:

– Atan xəstə idi, indi yaxşıdı. Sənubərlə Bəybulud bir neçə gün bundan qabaq sağ-salamat gəlib çıxdılar.

Şəmşir atasının xəstə olmasını eşidəndə sarsıldı, çünki o, atasını çox istəyirdi. Ona görə aldı görək nə dedi:

Zimistandan çıxan təzə bülbüləm.
Yeni nobaharı görməsəm olmaz.
Sanki bağ salmışam min zəhmət ilə,
Butağında barı görməsəm olmaz.

Onunla şirindi ağzımın tamı,
Heyif ki, doyunca almadım kamı.
Ziyarət etməyi böyük atamı,
Kamil sənətkarı görməsəm olmaz.

Ovçu Qaraş dedi:

– Oğlum, sənin atan ilə mən bu dağlarda çox gəzmişəm. Bir neçə kəlmə bu dağlara de, gedək.

Aldı Şəmşir:

Yaranmışa ölüm haxdı dünyada,
Gəlmişəm səninlə görüşüm, dağlar.
İndi qız-gəlinlər oynamaqdadı,
Qoy mən də xeyrinə qarışım, dağlar.

Qayadan kəkliyin gəlir avazı,
Elə bil dillənir aşığın sazı.
Bir söz deyim əgər qalarsan razı,
İzin ver əhvalın soruşum, dağlar.

Eşq əlindən xəzan kimi əsən var,
Umudunu yar yolundan kəsən var.
İndi məndən inciyən var, kəsən var,
Gedim onlar ilə barışım, dağlar.

Adın çox çəkilir söz qatarında,
Dumanlar oynasır bürcü barında.
Çiçəkli köksünün cığırlarında,
Az olmadı yeriş-yürüşüm, dağlar.

Quş kimi bu dağdan uçub gedirəm,
Sərin sularından içib gedirəm,
Şəmşirəm, demirəm köçüb gedirəm,
Kamıma çatmamış var işim, dağlar.

Söz tamam oldu. onlar gəlib Ağdiyara çatdılar, atası ilə görüşdü, onun sağaldığını görcək çox şad oldu. Sonra Şəmşir Sənubərin yanına gəldi. Onlar bir-birini görəndə kimi, bihuş oldular. Onları özlərinə gətirdilər.

Sənubər uca dağlara və kəndinin gözəlliyinə baxıb görək nə dedi, Şəmşir ona nə cavab verdi:

Hər zülmü cəfaya, dərdi-möhnətə,
Döz sevgilim, döz, başına dolanım.
Məni salar yada, gələr qeyrətə,
Çox demişəm düz, başına dolanım.

Aldı Şəmşir:

Hanı bir insafı, mürvəti olan?
Haqdan ümid gəz, başına dolanım,
Mərdin ətəyindən tutmaqdan qeyri,
Yoxdu başqa söz, başına dolanım.

Aldı Sənubər:

Möhtac olur namərd, quldur, yolkəsən,
Hansı namussuza deyiblər əhsən.
Zəhmətindən halal barat istə sən,
Dolan doğru, düz, başına dolanım.

Aldı Şəmşir:

Qeyrət, namuslu ol obada, kənddə,
Mənim tək xidmət et ellərə sən də.

Şeytan səni sala bilməz kəməndə,
Qaç, sən ondan tez, başına dolanım.

Aldı Sənubər:

Həmişə yan füqəralar halına,
Rəhm et Sənubər tək ayaqyalına,
Göz tikmə özgəyə, yoxsul malına,
Əl zəhmətin gəz, başına dolanım.

Aldı Şəmşir:

Bağlı qapıların gələr açarı,
Murada yetirər hər sənətkarı,
Şəmşirin sözüne açar bazarı,
Salar şerim iz, başına dolanım.

Şəmşir Sənubərin üzünə heyrətlə baxdı. Təbi cuşa gəldi. Aldı görək nə dedi:

İsmin hərifində ay qaşı kaman,
Hərasən olmuşam ikisinə mən.
İmlasında əlif-nuna vurulan,
Adına çalmıram iki sinə mən.

Ara yoxdu kitablarda miməsan,
Əlif-nundu sat əlində mim asan,
Oxuduqca aşikardı mim asan,
Çarpaz dağlı gördüm iki sinə mən.

Şəmşir gül becərdi, nə dərdi qaldı,
Çarxın sarayında nə dərdi qaldı.
De görüm, o kəsin nə dərdi qaldı?
O bal ləblərinin ikisin əmən.

Söz tamam oldu. Sənubər Şəmşirdən incimişdi, ondan ayrılıb getmək istəyəndə Şəmşirin qəlbi dərdə gəlib aldı görək dübarə nə dedi, Sənubər ona nə cavab verdi:

Mərd igidlər səxasından bəllidi,
İstər yesin arpa, pənim, yağ, darı.
Kim nə bilir ömrü yüzdü, əllidi,
Çoxlar deyib bu dünyaya ya darı.

Aldı Sənubər cavabında görək nə dedi:

Mən sənə can dedim, sən də mənə can,
Bildim məndən soyuxlaşmaz o xara.
Mənəm bu bağcanı bəsləyən bağban,
Cəfa çəkdim, qismət oldu o xara.

Aldı Şəmşir:

Gəl qoy məni qəm oxuna, şana sən,
Heç baxmadın nə şövkətə, şana sən,
Gəl keşik çək o pətəyə, şana sən,
Qoyma qonsun qapımıza yad arı.

Aldı Sənubər:

Çal mismarı xanəməzdə polada,
Mərd cibində bəzək verər pul ada,
Su verərsən daşdan keçər polada,
Boş dəmiri döymə, gəlməz oxara.

Aldı Şəmşir:

Bu Şəmşirdən döndərməsin o da üz,
Desin mənə süd gölündə o da üz,
Canın salar el uğrunda oda, üz,
Əgər olsa namus, qeyrət, ya arı.

Aldı Sənubər:

Od salarsan quru yanar yaş ilə,
Sənubərin gözü dolub yaş ilə,
Sağ bədənə ya ipək gey, ya şilə,
Xəstə üçün badə dəyməz o xara.

Söz tamam olub, Sənubərin belə dərddli sözlərinə qarşı aldı Şəmşir dedi:

Bağ becərdim allı-güllü, çiçəkli,
İnsaf deyil yarpağını yad üzə.
Hava bəd əsməsin qarlı, küləkli,
Qatarımı ya dağıda, ya düzə.

Çox sevirəm saz simində mən zili,
Ümidvaram, tez taparam mən zili.
Nabələdlər çətin kəsər mənzili,
Yolu düşər dağa, daşa, ya düzə.

Qış dolansın Şəmxir üçün ara yaz,
Göy üzündə ara bulud arayaz.
Ədalətsən, bu dərdini ara yaz,
Yüz yalvarsan soyux baxar yad üzə.

Hidayət Sənubərin gəlib çıxdığını və Şəmşirin yanında olduğunu bildi. Tez gedib Mahmud qazıya şikayət elədi.

– Şəmşir mənim nişanlımı aldadıb, özünə ram edib. Bu dinə ziddi. Başına dönüm qazı ağa, onun cəzasını ver.

Qazı o saat Şəmşiri çağırıb dedi:

– Sənin nə ixtiyarın var ki, xalqın nişanlısını yoldan çıxardırsan. Səni bu saat dara çəkdirərəm.

Şəmşir aldı görək qazıya nə dedi:

Əzəl ibtidadan bəli deyəndən,
Yolundan çıxarıb insanı qazı.
Millətlər yaranıb xalq olan gündən,
Qatır o zamandan aranı qazı.

Beş söz deyər dördü hədyan, biri şər.
Elin arasına salar kin-kədər.
Yalan nöqsan söylədiniz nə qədər,
Aləmi çalxadı ruhani qazı.

Elə ki kəməndə saldınız bizi,
Bu qurğunu qurub hiyləbaz özü
Xəstələrə deyir cin tutub sizi,
Özünə dost tutur şeytanı qazı.

Gəlin tapaq günahkarı bu işdə,
İman yoxdu əfəndidə, keşişdə.
Hanı o dev, hanı o cin, fəriştə.
Nahaqdan danışır yalanı qazı.

Ancaq pul almaqdı mollanın dərdi,
Bacarsa dünyanı talan edərdi.
Zökəm düşənlərə deyir nəzərdi,
Tumova da yazır duvanı qazı.

Qulaq ver, sözümdə məna dərindi,
Kimdi görkəzənlər bizə zor indi.
Quranın qanunu dirilərindi,
Öləne oxuyur Quranı qazı.

Mahmud qazı dedi:

– İndi mən sənə dəymirəm, sonra bilərsən.

Aldı Şəmşir:

Şəmşirin haqqı var düz deyib sözü,
Baxsın ədalətli bir hakim gözü.
Haqq özü qəlbinə oxşadıb sözü,
Mən sənə demirəm böhtanı, qazı.

Şəmşir sözünü qurtaran kimi Mahmud qazının yaxın dostu Mürsəl Əfəndi qazının tərəfdarı olub Şəmşiri təkləmək istədi. Şəmşir Mürsəl Əfəndiyə işin doğrusunu danışdısa da, sözünü eşitmədi. Ona görə Mürsəl Əfəndiyə aldı görək nə dedi:

Əfəndim, yolundan çıxma dışqara,
Namərd dəmir şişə taxılıb ölsün.
Halaldan tapmışıq bil ki, bu varı,
Xanlar qoy yanıb-yaxılıb, ölsün.

Malyeməz istəyir inad yeridə,
Təhri qoyun özü qurddur dəridə.
O qəlbi dar qalmalıdı geridə,
Üzulsün qonşudan, üzülüb ölsün.

Ətə çatmayanda bir muşun əli,
Qan sormasa zəli tez olar dəli.
Olarmı şeytanın düzgün əməli,
Lənət torbasına soxulub ölsün.

Ya hiyləgər adam, ya da göbələk,
Əlindən qaç qurtar, üzündən əl çək,
Satqını, alçağı quru çinar tək,
Daş kimi yerində çaxılıb ölsün.

Şəmşirəm, obanı, eli sevirəm,
Səadət baxtımdan alıram ənam.
Nə həsrət aparır alçaq, ağıl kəm,
Ürəyi çatlasın, sıxılıb ölsün.

Söz tamam olan kimi Mahmud qazının, Əfəndinin tapşırığı ilə Şəmşiri tutub bir dama salırlar. O, damda qalmaqda olsun, eşit Qapanlı mahalında Şəmşirin Mədət Məhəmməd oğlu adlı bir dostundan. O, Şəmşirin tutulmasını eşitdi. Gəlib damın bacasını açdı. Şəmşiri səslədi. Şəmşir Mədəti səsindən tanıyıb aldı görək nə dedi:

Mədət, açdın pəncərəni,
Aldıq səhər küləyini.
Müşküllərə verdi barat,
Qanadının lələyini.

Pəncərədən saldın işıq,
Nə gözəldi bu yaraşlıq.
Zindanlarda qalan aşlıq,
Mərddən istər diləyini.

Bu gün səni saldım yada,
Nə tez yetişdin imdada.
Görüm var ol bu dünyada,
Verdin könül istəyini.

Hər gününə, hər ayma,
Qəmlər qonmaz sarayına.
Gəldin Şəmşir harayına,
Gördüm dostun köməyini.

Şəmşir sözünü qurtardı.

Mədət dedi:

– Mən necə edim ki, səni buradan qurtarım.

Şəmşir cavabında dedi:

– Sən məni buradan necə qurtara bilərsən? Sabah Mahmud qazı mənə divan tutacaq, gəlib tamaşa edərsən.

Elə bu zaman yüzbaşı Sarı Şəmil başının dəstəsi ilə gəlib onlara divan tutmaq istəyəndə Şəmşir dedi:

– Yüzbaşı, olarmı sizə bir söz deyim, sonra cəzalandırırsan.

Sarı Şəmil elə bildi ki, Şəmşir ona yalvaracaq, icazə verdi.

Aldı Şəmşir:

Elmin dəftərində çəkilmir adın,
Əylənibsən tər lan quş yuvasında.
Şahbaz olmaz sardan, ala qarğadan,
Dolanma laçının boş yuvasında.

Sarı yüzbaşı laçın adı çəkiləndə elə bildi ki, onun ev yoldaşından danışılır. Gülüb dedi:

– Bu nə bilir ki, mənim xanımımın adı Laçındı?

Aldı Şəmşir:

Çiçək açmaq qışda qara yaraşmaz,
Qızılgülün rəngi xara yaraşmaz.
Şıkar saxsağana, sara yaraşmaz,
Gəzmə qarçı-qayın daş yuvasında.

Nə durubsan hazır nemət nam üstə,
Xalqın əli yıxar səni yan üstə.
Sızıldarsan axır quru şan üstə,
Məkkəz milçəklərin boş yuvasında.

Sənin tək çoxları getdi dünyadan,
Sən hələ qafilsən, ay alçaq nadan.
Vaxt olar qalarsan səri-sərgardan,
Donub buz olarsan quş yuvasında.

Bu sözə Mədəd güldü. Sarı yüzbaşı Mədətə bir neçə tatar vurdu.
Bu hala Şəmşirin qəlbi tab gətirməyib dedi:

Soyub o yoxsula vurma şallağı,
Şəmşirin qəlbinə çəkmə bu dağı.
Belə taraqqanın nəsdı qabağı,
Qal qəza-qədrinin çaş yuvasında.

Bu sözdən sonra Mahmud qazı dedi:

– Bunun cəzası çox olmalıdı.

Şəmşir dedi:

Bəhram-Gura, Nadir şaha qalmanı,
İskəndərə, Süleymana bu dünya.
Qoşunlu Fironu çarxın fərmanı,
Qərq elədi bir ümmana bu dünya.

Bu halda qarabağlı Ələkbər gəlib bu məclisə çıxdı. İşdən xəbərdar olub, sonu gözləməyə başladı:

Dağa gül ələdib iz axtaranlar,
Görünmür birisi də, hanı onlar?
Adlarına təbil, cəngivuranlar,
Qoymaz ondan tək nişana bu dünya.

Şəmşir bu əhvalı bilir ürəkdən,
Xəbərdaram bütün hiylə, kələkdən.
Əzilib un olur, keçir ələkdən,
Düzüb zülmükarı sana bu dünya.

Söz tamam olan kimi qazı dedi:

– Bunların cəzasını vermək lazımdı.

Bu vaxt qarabağlı Ələkbər və qapanlı Mədət birləşib Şəmşiri qararıq damdan çıxartdılar. Soruşdular:

– Səni nə üçün tutublar?

Şəmşir belə cavab verdi:

Haqqı, ədaləti gəl unutma sən,
Sözün doğrusunu bizdən xəbər al.
Ev sahibi odur, qonaq olan mən,
Nə tutmuşuq malyeməzdən xəbər al.

Bunlar yalnız görüb iki qardaşı,
Əlbir olub Mahmud qazı, yüzbaşı.
Artdı gözümlüün car oldu yaşı,
Əyriyə inanma, düzdən xəbər al.

Qarabağlı Ələkbər dedi:

– Bəs sən özün haradansan? Bura nə iş üçün gəlmisən?

Bizə düşmən olub qazı, Əfəndi,
Şəmşiri bənd edib hiyləsi fəndi.
Bunlar talayırılar obanı kəndi,
Ara, axtar, kəndimizdən xəbər al.

Söz tamam olandan sonra qarabağlı Ələkbər üzünü qazıya, Əfəndiyə tutub dedi:

– İnsanı günahsız yerə incitmək düz deyil. Siz onları nə üçün incidirsiniz? O qızı sevir, qız da onu.

Şəmşir əhvalatı olduğu kimi Ələkbərə danışdı və dedi:

– Mən onu sevirəm, o da məni. Zalımlar bizi bir-birimizdən ayırırlar.

Qardaş, bizə kömək elə. Sənubər Hidayətin nişanlısı deyil.

Mürsəl Əfəndi dedi:

– Mən Şəmşirə bir bağlama deyəcəyəm. Aça bilsə buraxarıq gedər.

Aça bilməsə, Sənubərin üzünü görə bilməz.

Aldı Mürsəl Əfəndi:

Bir bədən gördüm bu gün əl-ayağı yeddidi,
Qırx səkkiz qanadı var, şəmisi çırağı yeddidi.
Dörd qardaşın bir səhrada bağçası, bağı yeddidi.
Səkkiz min yeddi yüzün qırx dörd qolbağı yeddidi.

Aldı Şəmşir:

Bir ilin gərdeşinin hər bir sayağı yeddidi,
Qırx səkkiz həftəsinin əli barmağı yeddidi.
Üç yüz altmış beş günü var, qarası, ağı yeddidi,
Səkkiz min altı yüz saatın qırxdı, cəm tağı yeddidi.
Dörd fəslin qərarının həm təmtərağı yeddidi.

Aldı Mürsəl Əfəndi:

Səkkiz min altı yüzün qırx olan barmağına bax,
On iki kargüzarın gəşti dolanmağına bax.
Bəzəyinə, kəmərinə, dörd yerdən qurşağına bax,
Onun əlvan libasına, qarasına, ağına bax.
Müxtəsər, sözlərinin yaxın, uzağı yeddidi.

Aldı Şəmşir:

İlin səkkiz min altı yüz qırx olan saatını bil,
Bir ilin beş bayrağının mən deyim, sən adını bil.
On iki aylarının gərdeşi, muradını bil,
Gecə qara, gündüzü ağ, ləzzətini, dadını bil.
Əfəndim, həftələrin başı, ayağı yeddidi.

Aldı Mürsəl Əfəndi:

Sənə Mürsəl Əfəndinin yenə vardı bir sualı,
Sualıma cavab verin, olsanız bu işdən halı.
Mənim qorxumdan bu yana quşlar gəlsə qanad salı,
Bir məkanın kimlər üçün yaman olur qeyri-qalı,
Gözümlə görməmişəm, gəlir soracağı yeddidi.

Aldı Şəmşir:

Şəmşirəm, baş əymərəm molla, sizin hədənizə,
Dolanıb ilan kimi yoxsul malı mədənizə.
Yıxarsınız aralıqdan hazır olur vədənizə,
Göstərdiyin yaman məkan qismət olsun dədənizə,
Görməsən o mənzili, deməzdin çağı yeddidi.

Ələkbər dedi:

– İndi də Şəmşir desin, qazı ilə molla cavab versinlər.

Bu təklifə hamı razı oldu.

Aldı Şəmşir:

Beş alim gördüm bu gün onun dəftərxanası beş,
Onun on min şagirdi var, səkkiz min zəbanəsi beş.
Ağzından şəkər süzür, kəlməsi–dürdanəsi beş,
Yazısı beş, mətləbi beş, qələmi–nişanəsi beş,
Dili əhmərdən yaranan gövhəri–xəzanəsi beş.

Əfəndi cavab verə bilməyib dedi:

– Sözüünün hamısını desin, biz hamısına birdən cavab verərik.

Aldı Şəmşir:

Libaslarından danışım, bəzəniblər doqquz dona,
Beş alimin yeddi əli səcdə qılır dəyir rəna.
Baş açmadı qazı, əfəndi, molla da qaçdı bir yana,
Boy üstündə bir hesabı yetişir minə, milyona,
Qaşlarını yoxdu bilən gərdişi–zəmanəsi beş.

Şəmşir, saxla sən yadında xeyli qənimətdi bu söz,
Sahadı qanan yanında elmi–mərifətdi bu söz,
Sərraflar bazarında çox əla qiymətdi bu söz,
Tənbehətlə yoxdu işim, doğru həqiqətdi bu söz,
Atası bir, anası bir, səbəb nədi xilqəti beş.

Cavab olmadığına görə qarabağlı Ələkbər dedi:

– İndi bu adam mənim ixtiyarıma keçdi. Bir adamın hünəri yoxdur ki, ona bir söz desin.

Qazının, Əfəndinin sözü qurtardı. Şəmşiri Ələkbərə verib buraxdılar. Sənubər anasının yanına getdi.

Sənubər gedəndən iki il sonra atası vəfat etmişdi. Atasının ölüm xəbəri Sənubərin dərđini birə–beş artırdı. Aradan xeyli keçəndən sonra Sənubər soruşdu:

– Ana, bəs Hidayət necə? Evlənib, yoxsa yox?

Anası dedi:

– O, hələ sənin yolunu gözləyir.

Bu söz Sənubəri elə sarsıtdı ki, elə bil yara üstündən yara vurdular.

Sənobər aldı görək anasına nə dedi:

Heç qurtarmaz söz yarası,
Məni niyə yaraladın?
Var sinəmin öz yarası,
Bir də kəsib paraladın.

Vurdun qəmi, qüsərini,
Bax gör yara yerlərini.
Qəlbimin ağ dəftərini,
Niyə pozdun, qaraladın?

Sənobərəm, aslan kimi,
Qəmlərim var dastan kimi.
Bir sahibsiz bostan kimi,
Məni vaxtsız uraladın.

Bu zaman Şəmşir gəlib çıxdı. Şəmşirin buraxılmasından ürəyi açıldı.
Sənobər Şəmşirə dedi:

– Hidayətin bacısı Səməriyyə gəldi mənə dedi ki, biz səni gözlə-
yirdik, nə yaxşı gəldin. Onun sözü mənim ürəyimi paralayıb, o gündən
bəri özümü doğrulda bilmirəm. Deyəsən bizi bir-birimizdən ayracaqlar.
Bu dünyadan nakam gedəcəyik. Aldı görək nə dedi:

Düşdüm eşq ucundan elə bir dərdə,
Dərman yoxdu azarına sinəmin.
Nələr çəkdim qərib-qürbət ellərdə,
Bir qulaq as güzarına sinəmin.

Aldı Şəmşir cavabında:

Məni Məcnun edən vəfalı Leyli,
Sən ov çıxdın şikarına sinəmin,
Bu çərxi-fələkdən mənəm gileyli,
Qəmlər qondu vüqarına sinəmin.

Aldı Sənobər:

Bir sənin eşqinə min badə içdim,
İlqarın yolunda başımdan keçdim,
Məcnun sorağına gəldim yetişdim,
Yaxşı çatdın bazarına sinəmin.

Aldı Şəmşir:

Ey sənəm sürahi qaməti şahbaz,
Mənim də dərdimi desən qurtarmaz,
Sənin gəlişində dedim açar yaz,
Qarmı yağdı baharına sinəmin?

Aldı Sənubər:

Sənubəri bir sal yada, gedirəm,
Kam almadım mən dünyada, gedirəm,
Can verib yolunda fəda gedirəm,
Göz yaşı tök məzarına sinəmin.

Aldı Şəmşir:

Bu dərdə dayanıb dözmərəm sənsiz,
Şəmşirəm, bağları gəzmərəm sənsiz,
Döşümə bənövşə düzmərəm sənsiz,
Gül taxmaram kənarına sinəmin.

Söz tamam olanda Sənubər gözünü dolandırdı, bir neçə qətrə yaş
gözlərindən leysan kimi süzələndi.

Şəmşir dedi:

– Sənubər, nə üçün ağlayırsan?

Bu xəstə çağında gözəl Sənubər,
Gəzdiyin ellərmi yadına düşdü?
Çiçəkli güneylər, soyuq bulaqlar,
Çəmənli çöllərmi yadına düşdü?

Sənubər dedi:

– Qulaq as, gör yadıma düşən nədi.

Məni oyadardı səhər yuxudan,
Anamın gur səsi yadıma düşdü.
Deyərdi dur qızım, bahar çağıldı,
O şirin nəfəsi yadıma düşdü.

Aldı Şəmşir:

Hanı, kimdi kömək duran bu işə?
Arif əhsən deməz belə gərdişə,
Ayazın şəhinə çimən bənövşə.
Açılan güllərmi yadıma düşdü?

Aldı Sənubər:

Dalıb xəyallara, düşmə uzağa,
Məhəbbətmi salıb Məcnunu dağa,
Səməndər aşıqdi oda yanmağa,
Şamın pərvanəsi yadıma düşdü.

Aldı Şəmşir:

Şəmşirə sən doğru verdiyin ilqar,
Niyə müşkül olub etibarlı yar?
Dünyada baxtından var yarıyanlar,
Həmin gözəllərmi yadına düşdü?

Aldı Sənubər:

Sənubər mətləbə çatmadı nədən?
Yoxsa bu fələkdi mənə zülm edən,
Çox olub əlindən balası gedən,
Kərəmin anası yadıma düşdü.

Bu əhvalatı eşidən Hidayət və bacısı Səməriyə gəldilər Sənubərin yanına. Onları görəndə Sənubərin dərdi daha da artdı və dedi:

– Siz durun evinizə gedin, mənim sizi gözümlə görməsin.

Onlar durub evlərinə getdilər.

Sənubər Şəmşirə dedi:

– Şəmşir, qəmlənmə, qulaq as, gör nə deyirəm:

Mənim bu bir ürəyimin,
Yarı mənim, yarı sənin!
Gəl düz bölək alma kimi,
Yarı mənim, yarı sənin.

Aldı Şəmşir cavabında:

Qocalaram fərağından,
Alagözlü pəri, sənin.
İşıq salır yarpağında,
Didarının nuru sənin.

Aldı Sənubər:

Bülbüllərim dil açmadı,
Mənə kömək əl açmadı,
Bir bağ salım, gül açmadı,
Dedim olar barı sənin.

Aldı Şəmşir:

Boyağışan vicdanımın,
İlqarımın, imanımın,
Bədəndə iki canımın
Biri mənim, biri sənin.

Aldı Sənubər:

Məcnun kimi dağları gəz,
Lal sular tək dinməz-dinməz,
Mən gedirəm bir də görməz,
Gözün Sənubəri sənin.

Aldı Şəmşir:

Eldən aldım sorağını.
Gör sinəmin bu dağımı,
Şəmşir çəkir fərağını
Uşaqılıqdan bəri sənin.

Söz tamam oldu, Sənubərin yanına gələn qız-gəlinlər onun könlünü aldılar. Bu zaman qarabağlı Ələkbər bir dəstə ilə gəlib çıxdı, dedi:

– Niyə kefsizsiniz?

Əhvalatı ona xəbər verdilər.

Ələkbər dedi:

– Qəm eləməyin, sizin toyunuzu eləyib, gedəcəyəm. Hamı ilə razılaşmışam.

Bu zaman Hidayət də gəlib çıxdı, dedi:

– Əzizlərim, görürəm siz bir-birinizi ürəkdən sevirsiniz. Mən əl çəkdim. Sənubər bu gündən sonra mənim bacımdı. Toyunuzu edin. Allah mübarək eləsin, xoşbəxt olasınız.

Hamı şad oldu. Həmin gündən toya başladılar. Bir dəstə xanəndə, aşiq gətirdilər. Yeddi gün, yeddi gecə toy eləyib Sənubəri Şəmşirə verdilər. Toyun axırıncı günü Şəmşir özü aşağıdakı duvaqqapma ilə öz toyunu tamamladı.

İnsaf et, sevgili yar, salmısan haldan məni sən.
Məcnun tək zay elədin əql, kamaldan məni sən,
Gözlərin min can alır, saxla zavalıdan məni sən,
Gəl qurtar, bir mən ölüm, bu qeyli-qaldan məni sən.
Tovlayıb salma kənar eldən, mahaldan məni sən.

Təzə cavan,
Şirin zəban,
Öldüm, aman!
Halım yaman.

Bir şux cavansan, pərim!
Gözəl, göyçək dilbərim!
Uzun boylu ərərim!
Ətrim, mişkü ənbərim!
Dildə şirin əzbərim!

Cismdə bir can kimi,
Ağılda ümman kimi,
Qutiyi-imran kimi,
Hüsnü də qılman kimi,
Çöllərdə ceyran kimi.

Ovçunam, salma uzaq, gözəl camaldan məni sən.

Naz ilə bir bəri bax, ağıllı, kamallı gəlin!
Xoş gülüş, xoş danışiq, ey incə ufallı gəlin!
Qaşların təhri-qələm, yanaqların xallı gəlin!
Boy gözəl, bədən lətif, bir mələk misallı gəlin!
Sinni bir ilk bahar, bənövşəli, allı gəlin!

Qaşu hilal,
Huri misal,
Ləbində bal,
Eylər xəyal,
Bu xətti çal.

Qoy, quzu, alsın qadan!
Bəzəkli, tovuz nişan!
Gəl danışaq mehriban!
Biz sən ilə hər zaman,
Sirr bir olaq canhacan...

Kəndimizin göyçəyi,
Sinəsi dağ çiçəyi,
Gəl kəsmə tel, birçəyi,
Budur sözün gerçəyi.

İnsaf et, ayırma heç ağ üzdə xaldan məni sən.

Gölgədə, quzey yerdə gün dəyməmiş qardı sinən,
Xəstəyəm, min fərmana tək cə bərabərdi sinən.
Elə bil göy bağçada yetişməmiş nardı sinən.
Gül açır, çiçək açır, bir yeni bahardı sinən
Simuzər, yaqut, gövhər açılıb, elə bil bazardı sinən.

Sanki mələk.
Bayaz bilək,
Açma kələk,
Etdim dilək,
Öldüm, fələk!

Səndə nələr var hələ,
Özün salıbsan dilə,
Mən yazığa rəhm elə,
Zər düzülüb kakilə,
Dilin dönüb əsələ.

Çıxdı aşığın canı,
Gəzdi bütün dünyanı,
Dolanıram hər yanı –
Cümlə Azərbaycanı,
Sənin kimi can hanı?

Ac arıyam, bir doyuzdur dodaqda baldan məni sən.

Gah qaçır könlüm quşu saçları ilana tərəf,
Gah baxır həsrət gözüm döşdəki bostana tərəf,
Mürği-ruh fərar edir, uçur asimana tərəf,
A dostlar, nəzər salın bu canlar alana tərəf,
Göz yetirsin hərdən o, biz tək novcavana tərəf.

Camalın bir ağ kağız,
Bir busə ver sən, ay qız.
Yaram üstə bağla buz,
Kənar keçmə ay ulduz.

Ol mənimlə qol-boyun,
Toylarda olur oyun,
Qızlar, siz də oynuyun,
Ləzzəti var bu toyun.

Gəl barı, al könlümü, sənsən ucaldan məni sən.

Tellərin çin-çin edib, hər yana gərdəndən aşır,
Arxalıq, zər yaxalıq baxar-baxmaz göz qamaşır.
Hələ də mənim könlüm dərya kimi aşır-daşır.
Səni ki el tanıyır, cahanda olmusan məşhur.

Camalı ay,
Qaşları yay,
Aman, haray,
Qılmana tay,
Sailə pay.

Ancaq o da dodaqdan,
Bir cüt busə yanaqdan,
Fikrim odu bayaqdan,
Mən öldüm ağlamaqdan,
Düşdüm əldən, ayaqdan.

İnsaf eyləsən əgər,
Dərdimi alsan xəbər,
Aşırıq üçün bir qədər
Qapında qalar nökr,
Qulluğunda sərbəsər.

De nədir qəsdin, qərəzin, eylədin yoldan məni sən!

Şəmşirəm, qeydimə qal, səni sevən bir aşığam,
Möhnətin sərsəmiyəm, dərd əlindən dolaşığam,
Məhəbbət çırağından şölə çəkən bir işiğam,
Dərin eşq dəryasıyam, elə sanma bir qaşığam,
Toylarda, nişanlarda, məclislərdə yaraşığam.

Əlində saz,
Bülbül avaz,
Oyna az-az,
Sən elə naz,
Ey quba qaz.

Məskəndi göllər sənə,
Çəmənli çöllər sənə,
Quldur gözəllər sənə,
Yoncudu dillər sənə.

Oyna, danış, gül barı.
Dünyanın odu varı,
Bizim tərəfə sarı,
Mənə də bax, sən tarı!

Gözəldə yoxdu vəfa,
Çoxu çəkibdi cəfa,
Çoxu gəlir təvafa,
Vardı sürən xoş səfa,
Yar, sən də gəl insafa.

Yetir bir lütfün varına özün halaldan məni sən.

BEŞCİLDLİK “AZƏRBAYCAN DASTANLARI”NDA DƏRC EDİLMİŞ DASTANLAR

I cild

1. Qurbani
2. Qurbani (Diri versiyası)
3. Tahir və Zöhrə
4. Novruz
5. Alı xan
6. Lətif şah
7. Şahzadə Əbdülfəzl və Rəna xanım

II cild

8. Əsli və Kərəm
9. Abbas və Gülgəz
10. Seydi və Pəri
11. Müğüm şah
12. Abdulla və Cahan
13. Məmus və Diləfruz
14. Leyli və Məcnun
15. Səyyad və Səadət
16. Məhəmməd və Güləndam
17. Abbas

III cild

18. Aşıq Qərib
19. Əmrah
20. İbrahim
21. Şah İsmayıl
22. Heydər bəy
23. Nəcəf və Pərzad

24. Qul Mahmud
25. Səlim şah
26. Valeh və Zərnigar

IV cild

27. “Koroğlu” eposu

V cild

28. Dilsuz və Xəzangül
29. Şahzadə Bəhrəm
30. Fərhad və Şirin
31. Şahzadə Seyfəlmülük və Bədiəlcamal
32. Sam şahzadə
33. Mahmudla Nigar
34. Arzı – Qənbər
35. Aşıq Alı və Əsmər xanım
36. Şəmşir və Sənubər

MÜNDƏRİCAT

Dilsuz və Xəzangül	5
Şahzadə Bəhrəm	65
Fərhad və Şirin	103
Şahzadə Seyfəlmülük və Bədiəlcamal	145
Sam şahzadə	181
Mahmudla Nigar	213
Arzı – Qənbər	229
Aşıq Alı və Əsmər xanım	247
Şəmşir və Sənubər	279

AZƏRBAYCAN DASTANLARI

BEŞ CİLDDƏ

V CİLD

“LİDER NƏŞRİYYAT”

BAKI-2005

Buraxılışa məsul: *Əziz Güləliyev*

Texniki redaktor: *Rövşən Ağayev*

Tərtibatçı-rəssam: *Nərgiz Əliyeva*

Kompyuter səhifələyicisi: *Ələkbər Kərimov*

Korrektor: *Elmira Teymurova*

Yığılmağa verilmişdir 26.10.2004. Çapa imzalanmışdır 27.04.2005.
Formatı 60x90 ¹/₁₆. Fiziki çap vərəqi 21,5. Ofset çap üsulu.
Tirajı 25000. Sifariş 96.

Kitab “PROMAT” mətbəəsində çap olunmuşdur.